

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KAMU HUKUKU ANABİLİMDALI
KAMU HUKUKU PROGRAMI**

**ULUSALÜSTÜ İNSAN HAKLARI HUKUKUNDA, AVRUPA İNSAN HAKLARI
SÖZLEŞMESİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHATLARI
EKSENİNDE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜ VE TÜRKİYE
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yusuf ÇÖZELİ

MART-2016

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KAMU HUKUKU ANABİLİMDALI
KAMU HUKUKU PROGRAMI**

**ULUSALÜSTÜ İNSAN HAKLARI HUKUKUNDA, AVRUPA İNSAN HAKLARI
SÖZLEŞMESİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHATLARI
EKSENİNDE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜ VE TÜRKİYE
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yusuf ÇÖZELİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Adil ŞAHİN

MART-2016

TRABZON

ONAY

Yusuf ÇÖZELİ tarafından hazırlanan “*Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Ekseninde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Türkiye Örneği*” adlı bu çalışma, 29/01/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Adil ŞAHİN (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Mustafa CİN (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Yakup GÖNEN (Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.
.../.../2016

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Yusuf ÇÖZELİ

.../.../2016

ÖNSÖZ

“Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Ekseninde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Türkiye Örneği” adını taşıyan bu çalışma, insan hakları anlamında önemli bir yeri olan toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü hakkında açıklamalar içermektedir. Çalışmada, konuyla ilgili genel bilgilere yer verildikten sonra, insan hakları alanında çalışmaları olan uluslararası ve bölgesel örgütlere, bu örgütlerin ürettikleri insan hakları belgelerine, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü hakkında bilgiler içeren Türk anayasa tarihindeki anayasal belgelere, ulusal mevzuata ve AİHM ile ülkemizdeki yüksek yargı organlarının konu hakkındaki içtihatlarına yönelik açıklamalarda bulunulmuştur.

Çalışmamda yönlendirici konumda olan ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın *Doç. Dr. Adil ŞAHİN*'e, bugünlere gelmemde emeği bulunan değerli *annem* ve *babama*, evimizin mutluluk, neşe ve moral kaynağı güzel kızım *Leman Ece*'me ve her an yanımda olarak beni motive eden, destekleyen sevgili eşim *Emel*'ime teşekkürlerimi sunarım. .../.../2016

Yusuf ÇÖZELİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	X
ABSTRACT	XI
GRAFİKLER LİSTESİ	XII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GENEL BİLGİLER	3-46
1.1. Hak	3
1.2. Özgürlük	4
1.3. İnsan Hakları	7
1.4. İnsan Hakları Teorisinden Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukuna Geçiş	13
1.4.1. Uluslararası Örgüt	13
1.4.1.1. Birleşmiş Milletler Örgütü	14
1.4.2. Bölgesel Örgütler	16
1.4.2.1. Başarılı Örgütler	16
1.4.2.1.1. İnter-Amerikan Devletleri Örgütü	17
1.4.2.1.2. Afrika Birliği (Örgütü)	18
1.4.2.1.3. Avrupa Konseyi Örgütü	19
1.4.2.2. Başarısız Örgütler	22
1.4.2.2.1. Arap Devletleri Birliği	22
1.4.2.2.2. Asya-Pasifik Bölgesi	24
1.4.2.2.3. Bağımsız Devletler Topluluğu	26

1.5. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü (Toplanma) Özgürlüğü	27
1.6. Toplantı	31
1.6.1. Toplantının Unsurları	35
1.6.1.1. Kişi	35
1.6.1.2. Amaç	36
1.6.1.3. Geçicilik (Süreklilik Aranmaması)	39
1.6.1.4. Yer	40
1.6.1.5. Düzenleme (Organizasyon)	41
1.7. Gösteri Yürüyüşü	41
1.8. Basın Açıklaması	44

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNSAN HAKLARI BELGELERİNDE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜ.	47-70
2.1. İnsan Hakları Hukukuna İlişkin Erken Dönem Belgelerde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü	47
2.2. Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Yer Alan İnsan Hakları Belgelerinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü	48
2.2.1. Uluslararası Sistem	50
2.2.1.1. Birleşmiş Milletler Örgütü Belgeleri	50
2.2.1.1.1. Evrensel İnsan Hakları Bildirisi	51
2.2.1.1.2. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	54
2.2.1.1.3. Çocuk Hakları Sözleşmesi	55
2.2.1.1.4. Evrensel Düzlemde Tanınmış İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Geliştirilmesi ve Korunmasında Bireylerin, Grupların ve Toplum Organlarının Hakkı ve Sorumluluğu Bildirisi	56
2.2.1.1.5. Kolluk Güçleri Görevlilerinin Davranışlarına İlişkin Kurallar	57

2.2.1.1.6. Kolluk Güçleri Görevlileri Tarafından Kuvvet ve Ateşli Silahların Kullanılması Hakkında Temel İlkeler	58
2.2.2. Bölgesel Sistemler	60
2.2.2.1. İnter-Amerikan Devletleri Örgütü Belgeleri	60
2.2.2.1.1. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi	61
2.2.2.1.2. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi	61
2.2.2.2. Afrika Birliği (Örgütü) Belgeleri	62
2.2.2.2.1. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartları	63
2.2.2.2.2. Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı.....	64
2.2.2.2.3. Afrika Gençlik Şartı	64
2.2.2.3. Avrupa Konseyi Örgütü Belgeleri	65
2.2.2.3.1. İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) ..	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHATLARINDA TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜ.....	71-91
3.1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Bağlamında Türkiye'nin AİHM Önündeki Durumu Hakkında İstatistikî Bilgiler	71
3.2. AİHM'nin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğüne Bakışı	76
3.3. AİHM'nin İhlal Kararlarındaki Uygulaması	81
3.3.1. Barışçıl Nitelik Şartı	82
3.3.2. Salt Kanuna Aykırılığın Müdahale Gerektirmemesi	84
3.3.3. Kolluk Kuvvetlerinin Orantısız Güç Kullanımı.....	86
3.3.4. Kamu Makamlarının ve Kolluk Kuvvetlerinin Hoşgörülü Davranması (Tolerans Göstermesi) Gerekliliği	88
3.3.5. Kolluk Kuvvetlerinin Müdahalede Sabırsız/Acelecî Davranması	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE’DE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜ.92-167

4.1. Anayasalarda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü	93
4.1.1. 1876 Anayasası (Kanun-i Esasi)	93
4.1.2. 1921 Anayasası	97
4.1.3. 1924 Anayasası	98
4.1.4. 1961 Anayasası	103
4.1.5. 1982 Anayasası	107
4.2. Yasal ve Diğer Mevzuatta Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü	111
4.2.1. 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu	111
4.2.1.1. Genel Hükümler	111
4.2.1.2. Yer ve Zaman Bakımından Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri	113
4.2.1.3. Bildirim Sistemi ve Düzenleme Kurulu Uygulaması	116
4.2.1.4. Toplantının Ertelenmesi ve Yasaklanması	118
4.2.1.5. Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri.....	122
4.2.1.6. Ceza Hükümleri	127
4.2.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik	132
4.2.2.1. Toplantı Yeri ve Gösteri Yürüyüşü Güzergâhının Belirlenmesi	133
4.2.2.2. Bildirimin Verilmesi ve Bildirime Eklenecek Belgeler ...	133
4.2.2.3. Düzenleme Kurulunun Görev ve Sorumlulukları	134
4.2.2.4. Güvenlik Kuvvetlerinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları	136
4.2.2.5. Askerî Birliklerden Yardım İsteme Durumu	139
4.2.2.6. Tebliğ Şartı Aranmaksızın Toplantıların Yasaklanması veya Ertelenmesi Halleri	140
4.2.3. İçişleri Bakanlığının 2012/64 Sayılı Genelgesi	140
4.3. Yüksek Yargı Organlarının İçtihatlarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü	141
4.3.1. Anayasa Mahkemesi İçtihatları	142

4.3.1.1. 2911 Sayılı Kanunun 28/1 Maddesinin İptali İstemi	142
4.3.1.2. 2911 Sayılı Kanunun 34/A Maddesinin İptali İstemi	143
4.3.1.3. Taksim Meydanı Hakkındaki Bireysel Başvuru Kararı ...	146
4.3.2. Danıştay İçtihatları	148
4.3.2.1. İstisnai Faaliyetler (Madde 4/a)	149
4.3.2.2. İdarenin Yasaklama Yetkisi	150
4.3.2.3. Yabancıların İzin Alma Zorunluluğu	153
4.3.2.4. 5442 Sayılı Kanun Çerçevesinde Verilen Yasaklama Kararı	154
4.3.2.5. İdarenin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yer ve Güzergâhı Belirleme Yetkisi	156
4.3.3. Yargıtay İçtihatları	158
4.3.3.1. Yabancıların İzin Alma Zorunluluğu	159
4.3.3.2. Kolluk Güçlerinin Sabırsızlığı	159
4.3.3.3. İdarenin Eksik İşlemleri	160
4.3.3.4. Kişilerin Demokratik Tepkileri	162
SONUÇ	168
KAYNAKÇA	175
ÖZGEÇMİŞ	188

ÖZET

Çalışmamızın konusunu oluşturan toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, demokratik toplumların vazgeçilmezi konumundaki düşünceyi açıklama ve ifade özgürlüğü ile yakından ilgilidir. Kişiler, toplantı ve gösteri yürüyüşleri sayesinde, belirli bir amaç ve ortak menfaatler doğrultusunda bir araya gelir ve bazı konularda düşüncelerini başkalarına aktararak kamuoyu oluşturmaya çalışır.

Çalışmamızın amacı, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün AİHS boyutlarıyla incelenmesi ve Türkiye'nin bu konuda ihlalcı bir devlet olup olmadığını tespit etmektir. Bu doğrultuda, AİHM'nin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü hakkında verdiği kararlar incelenmiş ve Türkiye'nin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bağlamında ihlalcı bir ülke olduğu sonucuna varılmıştır. Nitekim AİHM'nin 1959-2013 yılları arasında, 11. madde kapsamında verdiği 151 ihlal kararının 61'i Türkiye aleyhindedir. Verilen ihlal kararlarında öne çıkan hususlar; kolluk güçlerinin sabırsızlığı, orantısız güç kullanımı, kamu makamlarının hoşgörü eksikliğidir.

AİHM, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile ilgili önüne gelen uyuşmazlıklarda, ilk olarak, müdahalenin yasal dayanağının olup olmadığı incelemekte, sonrasında ise bu müdahalenin 11. maddede belirtilen meşru amaçları taşıyıp taşımadığını tespit etmektedir. Son aşama olarak, AİHM, bu müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığını araştırmaktadır. Türkiye aleyhine verilen birçok ihlal kararında, kolluk güçlerince yapılan müdahalelerin, yasal dayanağı olduğu ve meşru amaç taşıdığı belirtilmesine rağmen, demokratik toplumlarda olmaması gerektiği sonucuna varılmıştır. O halde, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün bir ülkede tam anlamıyla yerleşebilmesi için hem devletlere hem de kolluk güçlerine büyük görevler düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hak, Özgürlük, İnsan Hakları, Toplantı, Gösteri Yürüyüşü, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü.

ABSTRACT

The freedom of assembly and demonstration which constitutes our study's subject is closely related to freedom of expression and expressing the opinion that are in the position of indispensable of states. People come together thanks to assembly and demonstrations in the direction of common interests and a particular goal; and try to form public opinion by transferring their own idea on some issues.

The purpose of our study is to research the freedom of assembly and demonstration in the dimension of ECHR and to determine whether Turkey is an abusive country or not on this issue. Decisions the ECHR gave about the freedom of assembly and demonstration are investigated and it is concluded that Turkey is on abusive country in the context of the freedom of assembly and demonstration. Thus, 61 of 151 decision of violation that ECHR gave on Article 11 between the years of 1959-2013 are against Turkey. Featured matters in the decision of violation; the impatience of law enforcement officers, disproportionate use of force and lack of tolerance of public authorities.

In the disputes about the freedom of assembly and demonstration, ECHR investigates firstly whether the interventions have legal basis or not, then determines whether these interventions have legitimate aims that are specified in the Article 11.

As the final level, ECHR investigates that whether intervention is necessary in a democratic society. In many violation decisions that are given against Turkey, although it is defined that the interventions which are done by law enforcement officers have legal basis and have legitimate purposes, it is concluded that such things shouldn't happen in democratic societies. In that case, both states and law enforcement officers are responsible for establishing exactly the freedom of assembly and demonstration in a country.

Keywords: Right, Freedom, Human Rights, Assembly, Demonstration, the Freedom of Assembly and Demonstration

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafiğin Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	İlk 25 Ülke İçin 1959-2014 Yılları Arası AİHS İhlal Karar Sayısı Sıralaması	72
2	1959-2014 Yılları Arası Türkiye'nin AİHS İhlalleri Sıralaması	73
3	Türkiye'nin Yıllara Göre AİHS İhlal Sayıları (1995-2014)	74
4	Türkiye'nin Yıllara Göre AİHS 11. Madde İhlalleri (2003-2014)	75

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	: Afrika Birliği (Örgütü)
ACHRO	: İnsan Hakları Örgütleri Asya Koalisyonu
ADÖ	: Amerikan Devletleri Örgütü
Af.ÇHEŞ	: Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı
Af.İHHŞ	: Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı
AHRC	: Asya İnsan Hakları Komisyonu
AİHK	: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİÖS	: Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi
AK	: Avrupa Konseyi
AKÖ	: Avrupa Konseyi Örgütü
Ame.İHÖB	: Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi
Ame.İHS	: Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi
Ame.İÖCS	: Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi
Ame.KCKS	: Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi
Ame.KKŞÖS	: Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme
ASŞ	: Avrupa Sosyal Şartı
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
Av.KKŞMS	: Kadınlara Karşı Şiddet ve Aile İçi Şiddeti Önleme ve Bunlarla Mücadele Avrupa Sözleşmesi
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu

bkz.	: Bakınız
ÇHKAS	: Çocukların Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMÖ	: Birleşmiş Milletler Örgütü
C.	: Cilt
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev.	: Çeviren
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
Der.	: Derleme
DEÜHF	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi
DÜHF	: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi
E.	: Esas
Ed.	: Editör
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
ECHR	: European Court of Human Rights
EİHB	: Evrensel İnsan Hakları Bildirisi
ESKHS	: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
E. T.	: Erişim Tarihi
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
K.	: Karar
KKAOKS	: Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
Kom.	: Komisyon
KUHS	: Kadınların Uyrakluğu Hakkında Sözleşme
md.	: Madde
MHSS	: Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 Tarihli Sözleşme
MSHS	: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
MÜHF-HAD	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
no.	: Başvuru Numarası
PBD	: Polis Bilimleri Dergisi

PVSK	: Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu
RG	: Resmi Gazete
SSÖCS	: Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TGYK	: Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
TGYÖ	: Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü
TİD	: Türk İdare Dergisi
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
UAKÇS	: Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşme
UIHH	: Uluslararası İnsan Hakları Hukuku
vd.	: ve diğerleri
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olması yönüyle öne çıkan insanlar, bir konuda sahip oldukları düşüncelerini, başkalarına da aktarma isteği içinde olurlar. Bu isteği gerçekleştirmenin yollarından birisi de toplantı ve gösteri yürüyüşleridir. Çeşitli amaçlar etrafında bir araya gelen insanlar, yaptıkları toplantı ve gösteri yürüyüşleri sayesinde, seslerini duyurarak diledikleri konuda paylaşımda bulunur ve toplumun dikkatini çekmeye çalışarak kamuoyu oluştururlar. Bu anlamda etkili ve dinamik bir araç olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri, yaşanan olaylar karşısında gösterilmek istenen tepkinin somut bir görünümü niteliğindedir.

Bir anlamda baskı ve ifade aracı olarak kabul edilen toplantı ve gösteri yürüyüşleri, insanları ortak menfaat ve amaçlar etrafında toplamaktadır. İnsanlar, dikkat çekmek istedikleri konu hakkında, tek başlarına gösteremeyecekleri etkiyi, toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle oldukça etkin bir şekilde gösterebilmektedir.

İfade özgürlüğünün uzantısı olarak kabul gören toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, ancak demokratik bir ortamda kendini gösterebilir. Çünkü farklı düşüncelerin hayat bularak kendini gösterebilmesi, demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün bir gereğidir ve ancak demokrasinin egemen olduğu, insan haklarının yerleştiği bir ortam bunu sağlayabilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, günümüzde birçok uluslararası insan hakları belgesinde kendine yer edinerek koruma altına alınmıştır. Buna rağmen ortaya çıkan ihlallerin varlığı elbette ki yadsınamaz. Ayrıca ülkelerde demokrasi ve hukuk tam anlamıyla yerleşemediği sürece ve özgürlükçü anlayıştan ziyade yasakçı anlayış hüküm sürdükçe, ihlal kararlarının yine ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

Bu çalışmada, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) ve Türkiye'deki Yüksek Yargı Organlarının (Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve Yargıtay) içtihatları çerçevesinde, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü hakkında değerlendirmelerde

bulunulacaktır. Bu bağlamda, başta konu hakkındaki yerleşik içtihatlar olmak üzere, Türkiye aleyhine verilen ihlal kararlarına değinilerek bazı istatistikî bilgilere yer verilip Türkiye'nin bu konuda ihlalcı bir devlet olup olmadığı incelenecektir.

“Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Ekseninde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Türkiye Örneği” başlığını taşıyan bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölümde; çalışma konusuyla ilgili genel bilgilere değinilerek gerekli açıklamalarda bulunulacaktır. Bu doğrultuda; hak, özgürlük, insan hakları, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, toplantı, gösteri yürüyüşü, basın açıklaması kavramları açıklanacaktır. Ayrıca bu bölümde, insan hakları alanında çalışmaları olan uluslararası ve bölgesel örgütler de kısaca incelenecektir.

İkinci Bölümde; toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne yer veren insan hakları belgelerine değinilecektir. Bu çerçevede, önce insan haklarına ilişkin olan erken dönem belgelere yer verilecek, ardından insan hakları alanında çalışmaları bulunan uluslararası ve bölgesel örgütler tarafından üretilen insan hakları belgeleri incelenecektir.

Üçüncü Bölümde; insan hakları alanında çok önemli çalışmaları bulunan bölgesel bir örgüt olan Avrupa Konseyinin ürettiği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ekseninde oluşturulan AİHM'nin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile ilgili bazı içtihatları incelenecektir. Yapılacak genel açıklamalardan sonra, Türkiye'nin AİHM önündeki durumuna değinilecek ve Türkiye aleyhine verilen ihlal kararları doğrultusunda kısa kısa alt başlıklar yoluyla açıklamalarda bulunulacaktır.

Dördüncü Bölümde; Türk anayasa hukuku tarihinde, yasal ve diğer mevzuatta ve Yüksek Yargı Organlarının içtihatlarında toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün durumu üzerinde durularak gerekli açıklamalara yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GENEL BİLGİLER

Çalışmamızın daha iyi anlaşılabilmesi için ilk bölümde; hak, özgürlük, insan hakları, toplantı ve gösteri yürüyüşü (toplanma) özgürlüğü, toplantı, gösteri yürüyüşü, basın açıklaması gibi temel kavramlar hakkında gerekli açıklamalarda bulunacağız. Bu doğrultuda şekillenecek olan kavramsal çerçeve, çalışma konumuzun daha iyi anlaşılabilmesinde faydalı olacaktır.

1.1. Hak

Hak, Türk Dil Kurumuna göre;¹ adalet; adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç; dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk; verilmiş emekten doğan manevi yetki; pay; emek karşılığı ücret; doğru, gerçek (TDK, 2015) anlamlarına gelmektedir.

Hak, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yetkidir (Mumcu ve Küzeci, 2012: 16). Hak, söz konusu hakka sahip olan kişinin bir şeyi yapmaya yetkili olduğunu belirtir (Bozkurt, 2003: 7-8). Kısaca, hak “yasal yetki” biçiminde anlaşılabilir (Mumcu ve Küzeci, 2012: 16).

Hak sahibi olmak, bir şey yapmaya yetkili olmak ya da bir şeyi talep edebilmek demektir (Uygun, 2011: 4). (X)’i yapmak hakkına sahip olmak, (X)’e sahip olmaya ve ondan yararlanmaya özel olarak yetkili olmaktır (Donnelly, 1995: 19). Ayrıca hak, sahibine bir şeyi yapabilme yetkisi verirken, başkalarına da bu yetkinin kullanılmasına engel olmama, saygı gösterme yükümlülüğü getirir (Uygun, 2011: 4).

¹ Türk Dil Kurumu (TDK), Güncel Türkçe Sözlük:
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55d2c01a71cbe9.55495826 (E. T.: 18.08.2015)

Hak, bir konuda talepte bulunabilme, bir hizmet isteyebilme ve bir iddia ileri sürme imkânı demektir (Armağan, 1993: 4-5). Haklar, özel bir gücün taleplerine temel olan isimlerdir (Donnelly, 1995: 19). Bu bakımdan bir hakka sahip olmak demek meşru bir temele dayanan taleplerde ısrar etmeye yetkili olmaktır (Bozkurt, 2003: 7).

Hak kavramı hukuk düzeni tarafından tanınan, korunan irade ve menfaatler anlamına gelmektedir (Akıllıoğlu, 1995: 7). Hak, hukuk kurallarına dayanır; hakka, hukuk kuralı can verir (Mumcu ve Küzeci, 2012: 18).

Bir hakkın gerçek değeri; hakkın konusundan yararlanmanın tehlikede olması veya inkâr edilmesi durumunda, kişiye hak taleplerini ileri sürme özel yetkisini vermesinde yatar (Donnelly, 1995: 21). Ayrıca kazanılan her hak bir yükümlülüğü de beraberinde getirmektedir (Bozkurt, 2003: 10).

İngilizcedeki “hak” kelimesinin -ve başka dillerdeki eşlerinin- iki temel ahlâkî ve siyasî anlamı vardır: doğruluk ve yetki (entitlement). Birincisinde, bir *şeyin doğru (haklı) olduğundan, doğru (haklı) olan* bir eylemden söz ederiz. İkincisinde ise, bir *kimsenin bir hakka sahip olduğundan* bahsederiz. Normal olarak (çoğul biçiminde) haklardan söz edişimizde bu ikinci anlamı vurgulamış oluruz (Donnelly, 1995: 19).

1.2. Özgürlük

Özellikle eski tarihli kaynaklarda “özgürlük” yerine “hürriyet” ifadesi kullanılmış olsa da çalışmamızda, güncel olması nedeniyle, özgürlük kavramını kullanmayı tercih etmekteyiz.

Özgür, Türk Dil Kurumuna göre:² herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya, şarta bağlı olmayan, serbest, hür; yönetim bakımından yabancı bir gücün etkisi altında bulunmayan, başka bir yönetime bağlı olmayan, bağımsız, hür (ulus, ülke); kendi kendine hareket etme, davranma, karar verme gücü olan, muhtar; tutuklu olmayan, hür; başkasının kölesi

² TDK, Güncel Türkçe Sözlük:

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55d2c01f28a352.54849535 (E. T.: 18.08.2015)

olmayan, hür; siyasi bir güç tarafından denetlenmeyen, engellenmeyen (TDK, 2015) anlamlarına gelmektedir.

Çağıl (1984: 76), her insanın, insan olmak haysiyetiyle, özgür olmayı isteme hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Kişi, şu ya da bu biçimde karar verme ve davranma, iradesi doğrultusunda yapma ya da yapmama yetkisine sahip olduğu zaman “özgür”dür (Kaboğlu, 1999: 12). Başka bir ifadeyle; kişi, herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünüp davranabiliyor, keza, hiçbir engellemeye maruz kalmaksızın ve her türlü zorlamadan bağımsız olarak kendi irade ve düşüncesine dayanarak karar verebiliyorsa özgürdür (Kara ve diğerleri, 2013: 5). Özgür olmak, başkasına karşı öne sürülebilen haklara sahip olmaktır (Kaboğlu, 1999: 12).

Özgürlük, Türk Dil Kurumuna göre;³ herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî; her türlü dış etkidenden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet (TDK, 2015) anlamlarına gelmektedir.

İnsanın ilkçağlardan itibaren kendine mal ettiği, gönül verdiği değerlerden biri olan özgürlük (freedom) kavramı olarak serbestlik, bağımsızlık, irade, açık sözlülük, serbest düşünüş gibi anlamları içermektedir (Kale, 1992: 753). Özgürlük kavramı hukuk öncesi/düzenlenmemiş serbestliği ifade eder (Akıllıoğlu, 1995: 7). Özgürlük, bir imkândan serbestçe istifade etmek ve onu kullanmak halidir (Armağan, 1993: 4).

Özgürlük, insanın doğası gereği sahip olduğu bir serbestidir (Tezcan ve diğerleri, 2011: 35). Özgürlük, insanın bilinçli ve amaçlı olarak eylemde bulunabilme potansiyelini, serbestçe seçebilme kapasitesini ifade eder (Bozkurt, 2003: 14). Özgürlük, başkasına bağlı olmama, serbestlik olarak da ifade edilebilir (Kaboğlu, 1999: 13). Özgürlükler, bireyin sahip olduğu olanaklar, kendisine tanınan “yetki”, “bağımsızlık” ve “iktidar”dır (Kaboğlu, 1999: 13).

³ TDK, Güncel Türkçe Sözlük:

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55d2c0a218d637.24924226 (E.T.: 18.08.2015)

Özlem (2014: 91)’e göre; modern hukuk öğretilerinde özgürlük iki temel tutumdan hareketle şöyle tanımlanır:

a) Birey, devletin bireylerin birbirleri ve devlet karşısındaki haklarını yasalarla güvence altına aldığı ortamda hukuksal özgürlüğe sahiptir (liberal hukuk devleti).

b) Bireylerin kişisel hakları, onların ortaklaşa sahip oldukları haklardan fazla olamaz, toplumsal barışı tehdit edecek, toplumun ortak çıkarlarını bazı bireylerin çıkarları lehine daraltacak şekilde düzenlenir (sosyal hukuk devleti).

Özgürlük, “bireyin özel alanı içerisinde zorlanmadan masun” olması durumudur (Bozkurt, 2003: 14). Özgürlük, bireyin toplum içerisinde sahip olduğu bağımsızlık alanıdır; kişisel ve özel olan bu kesim, bireyin inisiyatif, hatta mahremiyet alanıdır (Kaboğlu, 1999: 11).

Bireyin özel alanı içerisinde zorlamaya tabi tutulabilmesi, tercihlerinin etkilenmesi konusunda düzenleme yapabilen akla ilke gelen ve en büyük etken devlettir (Bozkurt, 2003: 14). Özgürlüğü korumak için yapılması gereken şey, iktidarı etkili bir şekilde sınırlandırmaktır (Arslan, 2005: 21). Bozkurt (2003: 14)’un da ifade ettiği gibi; bireyin özgürlüklerinin devlete karşı korunması, hukuk aracılığı ile mümkün olabilir.

Özgürlük, herkese tanınmış bir insan hakkıdır (Kaboğlu, 1999: 12). Fakat özgürlük, herkesin istediği gibi hareket etmesi demek değildir (Ozanalp, 1957: 9). Özne olarak “Ben”im özgürlüğüm, başkasının haklarını sınırlar; yine özne olarak “Başkası”nın özgürlüğü, benimkilere kayıtlar çizer (Kaboğlu, 1999: 12).

Özgürlük, bireyin hukuksal varlık olarak tanınmasına ön gelen süreçte açığa çıkmaktadır (Gemalmaz, 2010: 1419). Düşünce tarihinin, felsefenin ve toplumbiliminin önde gelen konusu olarak özgürlüğün soyut bir kavram olduğunu vurgulayan Kaboğlu (1999: 11)’na göre; hukuk, özgürlüğü tanıır, korunmaya değer bulur; onun kullanım tarzını belirler.

Yarsuvat (1967: 102-103), demokratik Anayasaların özgürlükleri tanımak ve düzenleyici sistemler kurmak bakımından otoriter rejimlerden ayrıldıklarını belirtmektedir.

Demokratik hukuk devletinin özgürlük temeli üzerinde kurulduğunu ifade eden Yıldırım (2012: 57)'a göre; özgürlük temelinin ortadan kaldırılması demokratik düzen olma niteliğini de ortadan kaldıracaktır.

Kamu özgürlüklerini bir ülkede yurttaşların temel haklarının fiilen korunabilmesi için devletin yarattığı olanaklar olarak tanımlayan Kuçuradi (2009: 27), bu olanaklar sayesinde de yurttaşların, insan olarak olanaklarını geliştirme imkânına kavuştuklarını, dolayısıyla onurlu bir yaşam sürme imkânına sahip olduklarını ifade etmektedir. Yarsuvat (1967: 102) ise, kamu özgürlüklerinin iktidar ile fertlerin birbirleri ile olan münasebetlerini, sosyal düzen içinde kişinin hareket alanını ifade ettiğini vurgulamaktadır.

Özgürlük, bütün hakların ortak kökenidir; haklar ise, özgürlükleri sağlamak için kişiye hukukça tanınan meşru yetkililerdir (Kaboğlu, 1999: 13). Hak, özgürlüğü içermekle birlikte, devletten veyahut özel veya tüzel kişilerden birtakım somut edimleri (bir şeyi yapmalarını ya da yapmamalarını) talep edebilme yetkisini de kapsar (Tezcan ve diğerleri, 2011: 35).

Bir şeye “hak” dediğimizde, onun korunması gerektiğini vurguluyoruz ya da korunmasını talep ediyoruz; ona “özgürlük” dediğimizde ise, onun hukuksal güvence altında olduğunu vurguluyoruz, ya da belirli bir ülkede kişilerin söz konusu haktan yararlanabildiğini ifade ediyoruz (Kuçuradi, 2011: 108). Özgürlük, “yapabilmek”, “karar vermek” ise hak “istemek”tir (Kaboğlu, 1999: 13). Başkalarından bir şey yapmalarını istemek bir hak ise de özgürlük yoksa bu olanaksızdır (Kaboğlu, 1989: 16).

1.3. İnsan Hakları

İnsanlar; insan haklarının soyutluğu karşısında her ne kadar tanım yapmakta, bu hakları açıkça ortaya koymakta zorlansalar da, insan hakları o kadar da yabancı olmadığı hayatımızın içinden bir kavramdır (Bokurt, 2003: 5). Kavram olarak insan hakları, tanımlanamaz, anlaşılamaz ve yorumlanamaz değil; aksine tanımlanabilir, anlaşılabilir ve yorumlanabilir bir enginlik ve genişliğe sahip bulunmaktadır (Gözlügöl, 2002: 27). İnsan hakları kavramı, tarifi kesin olmayan ve kişiden kişiye değişen bir kavram olup, sosyolojik, felsefi ve hukuki açılardan farklı olarak ele alınabilir (Konan, 2011: 254).

İnsan hakları, kelime anlamı olarak, kişinin sırf bir insan olduğu için sahip olduğu haklar demektir (Donnelly, 1995: 11, 19 ve 22; Akıllıoğlu, 1995: 1; Bozkurt, 2003: 18-19; Kuçuradi, 2009: 24; 2011: 13; Tepe, 2010: 4; Tezcan ve diğerleri, 2011: 35). İnsan hakları, insanın sırf insan olması hasebiyle sahip olduğu hakları tanımlamak üzere kullanılan doğal haklar öğretisinin bir uzantısı olarak günümüze kadar gelmiştir (Torun, 2007: 415).

Bireyler, doğdukları andan itibaren “sırf insan oldukları için” insan haklarına sahip olur (Şahin, 2010: 712). Başka bir deyişle, bir insan hakkına sahip olmak için kişi, bir insan varlığı olmaktan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymaz (Torun, 2007: 417). Çünkü insanların bu haklara devlet verdiği için değil, insan oldukları için doğuştan sahip oldukları varsayılır (Uygun, 2011: 6). İnsan olarak dünyaya gelmek, insan haklarına sahip olmak için yeterli bir sebeptir (Tezcan ve diğerleri, 2011: 35). O halde, Şahin (2014: 62)’in deyişiyle; insan haklarına sahip olmanın biricik koşulu “insan” olmaktır.

İnsan hakları, insan olmanın haklarıdır (Kuçuradi, 2011: 141) ve insan davranışının bir tür yansımasıdır (Çotuksöken, 2012: 24). Bir insan hakkı bireyin özüne bağlı olup, liyakatten ve yurttaş sorumluluklarının yerine getirilmesinden tamamen ayrıdır (Donnelly, 1995: 65). Eğer karşımızdaki varlık “insan” ise, doğrudan/kendiliğinden (doğal olarak) haklara ve özgürlüklere sahip olduğunu kabul ediyoruz ve diyoruz ki, “insan, haklarıyla ve özgürlükleriyle insandır” (Şahin, 2014: 62).

İnsan hakları, kişinin tek tek kişilerle ve iktidarla ilişkileri içinde kendi malı olarak elinde bulundurduğu, kurallarla yönetilen ayrıcalıklar olarak tanımlanmaktadır (Mourgeon, 1990: 9). Mumcu ve Küzeci (2012: 118-119), doğrudan doğruya insanın bedensel ve ruhsal yapısından kaynaklanan ve bundan dolayı kuramsal da olsa sınırlanamaması gerekli haklara “insan hakları” demektedir.

İnsan hakları, ayırimsız olarak bütün insanlara tanınmıştır (Ünal, 1997: 19). Bütün insanların “özgür, sayınlık ve haklar bakımından eşit doğduğu” ortak bir hareket noktası olarak kabul edilmiştir (Reisoğlu, 2001: 1). Çağıl (1984: 75), insanın yaradılışında mevcut ve tabiatı icabı sahip olduğu bir takım haklar olduğunu, bu hakların devredilemez, hiçbir kayıt ve şarta tâbi tutulamayacağını, insanın şahsiyeti, şerefi ve kıymetinin bu haklarla kaim olduğunu vurgulamaktadır. İnsan hakları, insanın bu niteliğiyle doğuştan sahip

olduğu dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez, kutsal hak ve özgürlüklerdir (Reisoğlu, 2001: 1). Bütün diğer kişi ve kurumlara karşı da “evrensel olarak” bütün insanlar bu haklara sahiptir (Donnelly, 1995: 11).

İnsan hakları terimi, insanlığın belli bir gelişme çağında, teorik olarak bütün insanlara tanınması gereken ideal bir haklar listesini ifade eder (Kapani, 2013: 14). İnsan hakları “insan” ve “hak” kavramları üzerine kurulmuş bir hukuk disiplini olup terim olarak, hukuki yönden insan daha ziyade gerçek kişileri ifade etmekte ve gerçek kişiliğin başlangıcı konusunda ise tam ve sağ doğum esas alınmaktadır (Tezcan ve diğerleri, 2002: 31).

Günümüzde, insan haklarının hepsi eşit önemde ve aynı değerinde kabul edilmektedir (Şahin, 2010: 714). Bütün insan haklarının, birbiri ile ilişkili ve biri olmadan ötekisi anlamsız olan bir özelliği bünyesinde barındıran bir yapıya sahip olduğunu vurgulayan Şahin (2010: 713)’e göre; insan haklarının arasında hiyerarşik bir kademelenme söz konusu değildir.

İnsan hakları kavramı, var olandan çok olması gereken, ulaşılmak isteneni açıklamaya çalışır (Evik, 2006: 937). İnsan hakları deyince, genel olarak, daha çok “olması gereken” alanında kalan veya sadece platonik bildirilere geçen bir “ulaşılacak hedefler programı” akla gelir (Kapani, 2013: 14). Fakat insan hakları, sadece arzu edilmez aynı zamanda zorunludur (Davis, 2009: 5). İnsan hakları deyiminin geniş kapsamlı olduğunu vurgulayan Gözübüyük ve Gölcüklü (2013: 3)’ye göre; bu deyim bir yandan insanların haklarının devlet organlarına karşı korunmasını, diğer yandan da çok boyutlu olan insan kişiliğinin geliştirilmesini içerir.

İnsan hakları deyimini ile kimi kez tüm insanlara tanınması gereken haklar anlatılmak istenir. Buna “soyut anlamda insan hakları” da denir. Bu anlamda insan hakları, “olması gerekeni” gösterir. Soyut anlamdaki insan haklarının bir bölümünün, hukuksal güvenceye kavuşturulması, pozitif hukukun bir parçasını oluşturması durumunda ise “somut insan hakları”ndan söz edilir (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 3).

İnsan hakları, insan onuru ve potansiyeline ilişkin belli bir görüşün, temel hakların kurumsallaştırılması yoluyla gerçekleştirilmesini amaçlayan bir sosyal pratiktir (Donnelly,

1995: 28). İnsan hakları, kişilerin insan onuruna zarar vermeden nasıl yaşayabileceklerine ve yaşatılabileceklerine ilişkin etik ilkelerdir (Tepe, 2010: 29). İnsan hakları, insan onurunu korumayı, insanın maddi ve manevi gelişimini amaçlayan haklardır (Tezcan ve diğerleri, 2011: 35). İnsan hakları kültürü, herkese doğuştan gelme onuruna ve insanlık değerine yakışır biçimde davranılması demektir (Clapham, 2010: 12).

Günümüzde insan hakları, insanlığın onuru, erdemi ve ortak paydası olarak kabul edilmekte (Yanık, 2008: 1134) ve insan hakları kavramı, insan onuruna dayandırılan tüm hakları ifade etmekte kullanılmaktadır (Eren, 2007: 31). İnsan hakları, insan onurunun temel niteliklerini belirlemek ve hukuk kuralları olarak bu nitelikleri ifade etmek fikrini içerir (Davis, 2009: 5). İnsan onuru, insanın düşünce ve değerler dünyasının dayanak noktasını oluşturmaktadır (Bozkurt, 2003: 19) ve insanın nesnel değerinin öznel karşılığıdır (Kuçuradi, 2011: 72). İnsan haklarının temelini oluşturduğu kabul edilen (Bozkurt, 2003: 20) insan onuru; tür olarak insanın değerinin felsefî/antropolojik bilgisinden, yani insan türünün belirli yapısal özellikleri ile olanaklarının ve bunlardan kaynaklanan ve ona evrendeki yerini sağlayan tarihteki başarılarının bilgisinden oluşur (Kuçuradi, 2011: 72). İnsan haklarına hayat için değil, fakat onurlu bir hayat için “ihtiyaç” duyulur (Donnelly, 1995: 27).

Tek tek insan hakları, insan onurunun pratikteki gerektirdikleridir (Kuçuradi, 2011: 73). İnsan hakları, insan onuruna ilişkin belirli görüşlere bağlı, bir dizi ayırt-edici toplumsal pratikleri temsil etmektedir (Donnelly, 1995: 58).

İnsan hakları, hukukça çerçelenmiş veya güvencelenmiş beşeri ayrıcalıklardır (Kaboğlu, 1999: 13). İnsan hakları, kişi haklarıdır (Kuçuradi, 1996: 51; 2011: 4 ve 142). Kişi, bu hakları kaybetmesi halinde, bir insan için değerli bir hayat yaşayamaz (Donnelly, 1995: 29).

İnsan haklarının kaynağı insanın ahlâkî doğasıdır (Donnelly, 1995: 27) ve insan haklarının koruduğu temel değer, en üstün ahlaki değer olan insan değeridir (Uygun, 2011: 5). İnsan hakları en üstün ahlâkî haklar olmaları bakımından siyasal hayatın temel yapıtaşlarının ve siyasal uygulamaların düzenleyicisidirler ve normal olarak diğer ahlâkî, hukukî ve siyasî taleplerden önce gelirler (Donnelly, 1995: 19).

İnsan hakları, her insanla ilgili olan bazı gerekleri dile getirirler; kişilerin insan olarak olanaklarını gerçekleştirip geliştirirken, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak engellenmeleri talepleri olarak ortaya çıkarlar (Kuçuradi, 1996: 169). Bireyi kendi içinde amaç ve kendinde değer olarak gören aydınlanmanın ürünü (Arslan, 2005: 25) olan insan hakları, insanca bir düzen kurma çabalarının bir parçası olmuştur (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 4).

Bütün insan hakları toplumsal bir ortamda var olup, önemli toplumsal boyutlar taşır (Donnelly, 1995: 31). İnsan haklarının fiilen korunduğu yerde, insan haklarına sahip olmaya devam ederiz, ama onları kullanmaya ihtiyaç veya neden yoktur (Donnelly, 1995: 24).

İnsan hakları ihlalleri bir kimsenin insanlığını ihlal ederler, yoksa kişinin ihtiyaçlarının tatmin etmesini her zaman engellemezler (Donnelly, 1995: 27). Donnelly (1995: 50), her insan hakkının sistematik olarak ihlâl edilmesinin tam anlamıyla onurlu bir hayatı gerçekleştirme engellemesi, yani bir kimsenin insan değerine sahip bir hayat için zorunlu olan asgarî şartlara kavuşmasının engellenmesi anlamında, bütün insan haklarının “temel haklar” olduğunu vurgulamaktadır.

Günümüzde, insan haklarının uygar milletlerin ortak paydası, insan haklarına saygının ise uygarlığın çağdaş ölçüsü olarak kabul edildiğini belirten Gözlügöl (2002: 455)’e göre; bu yönüyle insan hakları, demokratik toplum düzeninin gereği ve siyasal iktidarın hareketlerinin asıl dayanağı, hatta siyasal rejimlerin meşruluğunun temeli olarak algılanmakta ve görülmektedir. Tepe (2010: 1)’nin de ifade ettiği gibi; bugün insan hakları, bir ülkenin ya da bir ülkedeki yönetimin siyasal meşruluğunun ölçütü haline gelmiştir.

Bir düşünce olarak insan hakları, bizzat insanlığın bir başarısıdır (Tepe, 2010: 1). Günümüz dünyasının yükselen değerlerinden biri olarak görülen insan hakları düşüncesi, demokratik yönetim biçiminin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir (Torun, 2007: 416). İnsan hakları düşüncesi, milli iradeyle paralel ve onu sınırlayacak şekilde siyasal meşruiyetin kaynağını teşkil etmektedir (Arslan, 2005: 24-25). Başka bir deyişle; insan haklarını sistematik olarak ihlal eden devletler, milli iradeye dayansalar bile, bir meşruluk kriziyle karşı karşıya kalabilmektedir (Arslan, 2005: 25).

İnsan hakları, evrensel, özgürlükçü, eşitlikçi, barışçı, sorumluluk telkin edici ve etik temellere dayalıdır (Tezcan ve diğerleri, 2011: 35). Eşitlik ilkesine dayanan insan hakları düşüncesinin, dinî, etnik, siyasî farklılıklara rağmen hiçbir insanın ayrıma tabi tutulamayacağını ifade ettiğini vurgulayan Torun (2007: 417-419)’a göre; insan hakları düşüncesi, bireyin temel ve doğal haklarının güvence altına alınması yoluyla devletin sınırlandırılması düşüncesine hizmet eder; her bireyin belirli özgürlükler ve yararlar için kendisi ve toplumu üzerinde yasal haklara sahip olduğunu savunur.

İnsan haklarının doğal koruyucusu devlettir (Kuçuradi, 1996: 170). İnsan haklarının korunması, öncelikle bireyin korunması anlamına gelir (Akıllıoğlu, 1995: 35). Uygulamada insan hakları kavramı çoğunlukla, devlete bu haklara bir bütün olarak “saygı duyma yükümlülüğü” getirmektedir (Eren, 2007: 31). Devletler, insan haklarını çağdaş anlayışa uygun olarak anayasal ve yasal bir düzene kavuşturmak ve olabildiğince sağlam, etkin ve güvenceli bir koruma mekanizmasını yaşama geçirmek zorundadırlar (Yanık, 2008: 1134). Çünkü hükümetler ve onların uygulamaları insan haklarını korudukları ölçüde meşru görülmektedir (Tepe, 2010: 1). Ayrıca devletler ve hükümetler, kanun ve uygulamalarında bireysel onura saygı duyulmasını özellikle sağlamalıdır (Davis, 2009: 4).

İnter-disipliner bir kavram olan (Bozkurt, 2003: 3) insan hakları kavramı, siyasal sistemi birbirinden farklı ülkelerin dahi katıldığı uluslararası sözleşmelerde yer almış, demokratik ülkelerin anayasalarında vurgulanarak, tekrarlanmıştır (Özek, 2002: 135). İnsan haklarının milletlerarası denetim mekanizmaları, insanlığın kollektif vicdanını ve evrensel hukuku temsil etmekte; insanın insan olmaktan dolayı kazandığı vazgeçilemez hakları milletlerarası toplumun güvencesi altına almaktadır (Gözlügöl, 2002: 23).

Hammarberg (2012: 23)’in de ifade ettiği üzere; insan haklarını korumak için parlamentoların ve hükümetlerin uluslararası anlaşmaları onaylamaları ve kanunlar çıkarmaları yeterli değildir. Kanımızca; insan haklarının yazılı belgelerde kalmayıp uygulamada kendini etkin bir şekilde göstermesi gerekmektedir. Yani teorik anlamda tanınan insan haklarının gerektiği gibi uygulamaya yansıtılması büyük önem arz etmektedir. Aksi halde, insan hakları, yazılı belgelerde yer almaktan öteye gidemez ve gerçek hayatta bir etkinlik gösteremez.

İnsan haklarına saygı yükümlülüğünün yerine getirilebilmesi için insan haklarına dayalı bir demokratik yönetimin olması gerektiğini düşünmek gerekir (Yanık, 2008: 1139). Arslan (2005: 26)'a göre; insan haklarının sadece yaldızlı bir “retorik” olmaktan çıkartılıp, bireylerin yaşamına yansıyan ve gerçekten uygulama değeri bulan haklar ve özgürlükler haline getirilmesi bu alandaki pozitifleştirme girişimlerinin başarısına bağlıdır. Başka bir deyişle, insan haklarının etkili bir şekilde korunabilmesi bu hakların hem ulusal anayasalar hem de uluslararası insan hakları belgeleri gibi pozitif hukuk metinlerinde korunmasıyla mümkündür (Arslan, 2005: 26).

1.4. İnsan Hakları Teorisinden Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukuna Geçiş

İnsan hak ve özgürlükleri alanında önemli olan, bu hak ve özgürlüklerin kuramsal alandan çıkıp, uygulama alanına girmesi, etkili bir güvence sistemine kavuşturulmasıdır (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 4). İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi, hakların ve özgürlüklerin korunabilmesi amacıyla evrensel (Birleşmiş Milletler Örgütü) ve bölgesel (Amerikan Devletleri Örgütü, Afrika Birliği, Avrupa Konseyi Örgütü) düzlemde örgütler kurulmuştur (Şahin, 2009: 137-138; 2010: 719; 2014: 106-107). Sözü edilen örgütler bünyesinde üretilmiş olan sözleşme ve benzeri belgeler ile de; komite, komisyon ve mahkeme adıyla insan hakları kurumları oluşturulmuştur (Şahin, 2009: 138).

1.4.1. Uluslararası Örgüt

Uluslararası alanda insan haklarına verilen önemin gün geçtikte arttığı ve insan hakları sorununun artık devletlerin iç sorunu olmaktan çıkıp uluslararası bir sorun haline geldiği görülmektedir (Döner ve Köküsarı, 2008: 664). Yirminci Yüzyılda insan hakları alanında en önemli gelişmenin, bireyin ulusal hukuk öznesi olmasının yanında, uluslararası hukuk öznesi durumuna gelmeye başlamasıdır (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 4).

İnsan haklarının korunması ulusal sınırları aşp uluslararası güvencelere de kavuşmuştur (Tezcan ve diğerleri, 2011: 36). Uluslararası korumanın temel işlevi, insan haklarının evrensel niteliğine uygun olarak, insan haklarına ilişkin standartları belirlemek ve bu standartların her yerde ve herkes için uygulanmasını gözetmektir (Eren, 2007: 80).

Bu anlamda öne çıkan ve insan hakları alanında çalışmaları olan uluslararası örgüt Birleşmiş Milletler Örgütü'dür.

1.4.1.1. Birleşmiş Milletler Örgütü

İkinci Dünya Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması aşamasına kadar insan hakları alanında önemli bir gelişme yoktur (Tezcan ve diğerleri, 2011: 41). Gemalmaz (2012a: 3)'a göre; İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı global tahribat ve ulusal düzlemde faşist ya da nasyonal-sosyalist siyasetlerle bağıntılı olarak açığa çıkan şiddet ve yıkımın yeniden belirmesini önlemek arayışları, insan hak ve özgürlüklerinin ulusal olduğu kadar uluslararası düzlemde de tanınması ve korunması sürecini doğurdu. İkinci Dünya Savaşının doğurduğu acı sonucun, insanın insan olarak değerini, insanlar arasındaki eşitliği reddeden görüşün yeniden ortaya çıkmaması için, insan haklarına saygılı bir düzenin kurulması zorunlu görülmüş; bu yaklaşım, Birleşmiş Milletlerin doğuşunda da etkili olmuştur (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 4). Başka bir deyişle; İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve esnasında yaşanan şiddet, yıkım ve insan hakları ihlallerinin tekrar yaşanmaması ve sorunların barışçı yollardan çözülebilmesi için dünya çapında etkili bir örgütün oluşturulması düşüncesi, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin kurulması ile gerçeğe dönüşmüştür (Salihpaşaoğlu, 2009: 273).

San Francisco'da yapılan "Uluslararası Örgüt Hakkında Birleşmiş Milletler Konferansı"nın bir sonucu olarak 26.06.1945 tarihinde kabul edilen ve 24.10.1945 tarihinde yürürlüğe giren "*Birleşmiş Milletler Şartı*" (Gemalmaz, 2012a: 9), insan haklarının korunması açısından önemli kurallar içermekte (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 4) ve insan hakları koruma sisteminin de temel belgesi konumundadır (Eren, 2007: 209). Türkiye, 15.08.1945 tarih ve 4801 sayılı "San Fransisko'da 26 Haziran 1945 Tarihinde Yapılmış ve İmzalanmış Olan Birleşmiş Milletler Andlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun"⁴, uyarınca Şartı onaylamıştır (Gemalmaz, 2012a: 9).

Tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesine dayanan (Gülmez, 2004: 2) Birleşmiş Milletler Örgütü insan haklarının korunması ve geliştirilmesini temel etkinlik sayan

⁴ RG Tarih: 24.08.1945, Sayı: 6092

evrensel bir sistemdir (Akıllıoğlu, 1995: 373). Birleşmiş Milletlerin kurulmasında bu yana, “insan hakları” uluslararası hukukun ana kavramlarından biri olmuştur (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 4).

Birleşmiş Milletlerin insan haklarının dünya çapında korunması bakımından tek ve en önemli kurum olduğunu vurgulayan Gözlügöl (2002: 87)’ün ifade ettiği üzere; bu kurumun sözleşmeleri evrensel insan hakları standartlarını oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler mekanizmaları ve kurumları, insan hakları standartlarının yürütümünü sağlamakta, geliştirmekte ve dünya düzeyinde insan hakları ihlallerini gözetlemektedir (Gözlügöl, 2002: 87).

Global insan hakları rejiminde en önemli organ, uluslararası insan hakları normlarına (uluslararası bildirge ve sözleşmeler de bu normlara dâhildir) ilişkin müzakerelerde birincil forum olarak görev yapan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’dur... Komisyon’un sahip olduğu önemli bir avantaj, sadece belli antlaşmalara taraf olan ülkelerle sınırlı olmaksızın, erişebildiği ölçüde tüm ülkelerdeki insan hakları ihlallerini inceleyebilmesidir (Donnelly, 1995: 218-219).

BM’nin ürettiği onlarca insan hakları belgesi bulunmaktadır. Bunlardan “*Evrensel İnsan Hakları Bildirisi*” (EİHB⁵) (Gemalmaz, 2012a: 59-225); “*Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi*” (MSHS⁶) (Gemalmaz, 2012a: 228-325); “*Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi*” (ESKHS⁷) (Gemalmaz, 2012a: 326-413); “*Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*” (SSÖCS⁸) (Gemalmaz, 2012a: 462-495); “*Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 Tarihli Sözleşme*” (MHSS⁹) (Gemalmaz,

⁵ İlgili belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2004a:3-23 ve 353-361). Ayrıca bu belge ile detaylı açıklamalar için bkz. Gemalmaz (2012a: 59-223). Bildirinin Türkçe resmi çevirisi; RG Tarih: 27.05.1949, Sayı: 7217.

⁶ İlgili belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2004a: 57-114 ve 381-410). Bu belge ile detaylı açıklamalar için bkz. Gemalmaz (2012a: 228-325). Ayrıca ilgili belge doğrultusunda; 04.06.2003 tarih ve 4868 sayılı “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” (RG Tarih: 18.06.2003, Sayı: 25142) çıkarılmıştır.

⁷ İlgili belge doğrultusunda; 04.06.2003 tarih ve 4867 sayılı “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” (RG Tarih: 18.06.2003, Sayı: 25142) çıkarılmıştır.

⁸ İlgili belge doğrultusunda; 23.03.1950 tarih ve 5630 sayılı “Millî, İrkî, Dinî, Kütleleri Kısmen veya Tamamen İmha Suçunun «Genocide» Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkındaki Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyeti’nin de Katılmasının Onanmasına Dair Kanun” (RG Tarih: 29.03.1950, Sayı: 7469) çıkarılmıştır.

⁹ İlgili belge doğrultusunda; 29.08.1961 tarih ve 359 sayılı “Cenevre’de 28 Temmuz 1951 Tarihinde imzalanmış Olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun” (RG Tarih: 05.09.1961, Sayı: 10898) çıkarılmıştır.

2012a: 633-638); “Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi” (KKAOKS¹⁰) (Gemalmaz, 2012a: 660-713) ve “Çocuk Hakları Sözleşmesi” (ÇHS¹¹) (Gemalmaz, 2012a: 723-768) üretilen belgelerden sadece birkaç tanesidir.

1.4.2. Bölgesel Örgütler

Bölgesel düzlemde insan hakları sözleşmeleri ve bunlarla yapılaştırılan insan hakları koruma mekanizma ve usulleri sürecinin arkasında genel olarak bir bölgesel örgütlenme süreci ve bölgesel örgüt bulunmaktadır (Gemalmaz, 2012b: 515). Bölgesel bir insan hakları sözleşmesi biçimlendirebilmek için gerekli ön koşul, bölgesel bütünleşmenin hem ifadesi ve sonucu olan, hem de böyle bir oluşumun sürekliliğini sağlayan bölgesel bir kurumun var olmasıdır (Gemalmaz, 2012b: 524). İnsan haklarının bölgesel düzeyde korunmasının temel amacı, insan haklarına ilişkin standartları belirlemekten çok hakların daha etkin bir şekilde korunmasını sağlamaktır (Eren, 2007: 86).

Bölgesel düzlemdeki örgütlenme bazı bölgelerde bütünüyle başarısız olduğu gibi, bazılarında ise başarılı olmasına karşın bunların insan hakları sözleşmeleri üretmeleri ve bunlarla bölgesel insan hakları kurumları oluşturmaları sonucu elde edilememiştir (Gemalmaz, 2012b: 515). Şahin (2014: 106) bu durumu şöyle özetlemektedir:

Bölgesel düzlemde insan haklarının korunması, insan haklarının gereğinin yerine getirilmesi ve de insan haklarının kurumsallaştırılması amacıyla yapısal hale getirilen örgütleri, kendi içinde, öteki örgütlere nazaran, görece, daha “başarılı olanlar” ve öteki örgütlere nazaran görece daha “başarısız olanlar” şeklinde olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

1.4.2.1. Başarılı Örgütler

İnsan hakları alanında çalışmaları olan bölgesel örgütlerden bazıları etkin çalışmaları dolayısıyla diğerlerine göre daha ön plana çıkabilmektedir. “Başarılı” olarak nitelendirilen bu örgütleri şu şekilde belirtmek mümkündür.

¹⁰ İlgili belge doğrultusunda; 11.06.1985 tarih ve 3232 sayılı “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine Katılmanın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” (RG Tarih: 25.06.1985, Sayı: 18792) çıkarılmıştır.

¹¹ İlgili belge doğrultusunda; 09.12.1994 tarih ve 4058 sayılı “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun” (RG Tarih: 11.12.1994, Sayı: 22138) çıkarılmıştır.

1.4.2.1.1. İnter-Amerikan Devletleri Örgütü

“*Amerikan Devletleri Örgütü Şartı*” (“ADÖ Şartı”), Bogota’da yapılan Dokuzuncu Amerikan Devletleri Konferansı sonunda 30.04.1948 tarihinde 21 Amerikan devleti tarafından imzalanarak ortaya çıkmıştır (Gemalmaz, 2012b: 335). ADÖ Şartı, 13.12.1951 tarihinde Kolombiya’nın 14. Devlet olarak onay belgesini vermesiyle yürürlüğe girmiştir (Eren, 2012: 151; Gemalmaz, 2012b: 335).

Gözlügöl (2002: 124)’ün belirttiği üzere; bu sistem çerçevesinde gerçekleşen çabaların arka planında İkinci Dünya Savaşında yaşanan olaylara tepkiler yatmaktadır. Gemalmaz (2012b: 335)’a göre insan haklarının bölgesel düzlemde tanınması ve korunması süreci bakımından doğrudan etkiye bulunan hükümler de içeren ADÖ Şartında yer alan bu hükümler, kapsamlı bir insan hakları listesi vermekten uzaktı.

Amerikan Sisteminin Avrupa Sisteminden daha karmaşık olduğunu belirten Gözlügöl (2002: 126)’e göre; Amerikan Sistemi, Bildiri ve Sözleşme olmak üzere iki araç üzerine kurulmuştur. Gemalmaz (2012b: 341)’ın belirttiği üzere; 1948 tarihli Dokuzuncu Konferansta insan hakları açısından atılan bir başka önemli adım ise, “*Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi*”nin (“Ame.İHÖB”¹²) 02.05.1948 tarihinde kabul edilmesidir. Bu bölgedeki insan hakları sistemi, bu belgenin kabul edilmesiyle başlamıştır (Eren, 2012: 157).

Bu bölgede insan haklarının kurumsallaştırılması bağlamında asıl önemli adım, (Gemalmaz, 2012b: 344)’a göre; “*Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi*”nin (“*Amerikan Sözleşmesi*” ya da “Ame.İHS”), 22.11.1969 tarihinde kabul edilerek imzaya açılması ve on-birinci onay belgesinin teslimi ile 18.07.1978 tarihinde yürürlüğe girmesiyle atılmıştır.

ADÖ’nün ürettiği diğer önemli insan hakları belgeleri; “*Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*” (Ame.İÖCS) (Gemalmaz, 2012b: 412-418); “*Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi*” (“Ame.KCKS”) (Gemalmaz, 2012b: 418-425); “*Kadınların Uyraklığı Hakkında*

¹² İlgili belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2003c: 5-13 ve 365-375). Ayrıca bu belge ile detaylı açıklamalar için bkz. Gemalmaz (2012b: 341-344)

Sözleşme” (“KUHS”) (Gemalmaz, 2012b: 426); “*Kadınların Medeni Hakların Tanınması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme*” (Gemalmaz, 2012b: 427); “*Kadınların Siyasi Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme*” (Gemalmaz, 2012b: 428-430); “*Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme*” (“Belem do Para Sözleşmesi”) (“Ame.KKŞÖS”) (Gemalmaz, 2012b: 430-438) şeklinde sıralanabilir.

1.4.2.1.2. Afrika Birliği (Örgütü)

“*Afrika Birliği Örgütü*” (ABÖ), 25.05.1963 tarihinde Addis Abada’da/Etiyopya, Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı’nda Afrika devletleri liderlerince kabul ve imza edilen “*Afrika Birliği Şartı*” ile kurulmuştur (Gemalmaz, 2012b: 439). 13.09.1963 tarihinde yürürlüğe giren ABÖ Şartı, bir Başlangıç ve toplam XXXIII madde içermektedir (Gemalmaz, 2012b: 439).

08-09.09.1999 tarihinde Sirtre/Libya’da toplanan ABÖ Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisinin 4. Olağanüstü Oturumunda, Afrika Birliğinin kurulması fikri resmi ve kurumsal düzlemde ilkesel olarak kabul edilmiştir... Bu aşamadan sonra; “*Afrika Birliğinin Kurucu Anlaşması*” (“*Constitutive Act of the African Union*”) (“AB Kurucu Anlaşması”), 11.07.2000 tarihinde kabul edilmiş ve 26.05.2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Gemalmaz, 2012b: 444-445).

AB Kurucu Anlaşması (md.33/I)’e göre, Kurucu Anlaşma, ABÖ Şartının yerine geçmektedir (Gemalmaz, 2012b: 445). Bu yüzden ABÖ’nün adı, AB şeklini almıştır.

Afrika rejiminin gelişmişlik düzeyi açısından Asya ve Orta Doğu’dan çok daha ileride olduğunu belirten Donnelly (1995: 230)’ye göre; Afrika Birliği, önemli ölçüde siyasete bulaşmış olmanın yanında bölgesel organizasyonlar arasında devletlerin egemenliklerine en çok saygı gösterenidir.

Birlik, Afrika Kıtasında insan haklarının korunması amacına matuf bir şartın hazırlanıp yayımlanmasına öncülük etmiştir (Anayurt, 1998: 58). Üretilen önemli belgelerden birisi olan; “*Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı*” (“*African Charter on Human and Peoples’ Rights*”) (“Af.İHHŞ” ya da “Afrika Şartı”); 17-20.07.1979 tarihinde

hazırlanan taslak Şart metninin ardından, 27.06.1981’de kabul edilerek 21.10.1986’da yürürlüğe girmiştir (Gemalmaz, 2012b: 444-451). Gözlügöl (2002: 129)’e göre; bu Şartın getirdiği yenilik, hakların içeriğiyle ilgilidir; *halkların haklarına* ilişkin olarak kapsadığı hükümlerdir.

ABÖ’nün ürettiği diğer önemli insan hakları belgeleri; “*Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı*” (“Af.ÇHEŞ” ya da “Afrika Çocuk Şartı”) (Gemalmaz, 2012b: 509-513) ve “*Afrika Gençlik/Gençler Şartı*” (“African Youth Charter”) (Gemalmaz, 2011a: 1101-1130) şeklinde sıralanabilir.

1.4.2.1.3. Avrupa Konseyi Örgütü

Özellikle İkinci Dünya Savaşının Avrupa’da yaptığı siyasal, toplumsal ve ekonomik çöküntü, yeni bir Avrupa’nın kurulması düşüncesinin benimsenmesine yol açmıştır (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 7). Bölgesel düzlemdeki bir örgüt olan Avrupa Konseyi (AK), İkinci Dünya Savaşının hemen bitiminde (1949) (Gemalmaz, 2012b: 8), güçlenen “Avrupa’nın birleştirilmesi” düşüncesinden doğmuştur (Özdek, 2004: 1).

Avrupa Konseyi, Avrupa hükümetleri ve parlamentoları arasında işbirliğini sağlamak amacıyla kurulmuş bölgesel bir hükümetlerarası örgüttür (Özdek, 2004: 17). AK kurucu belgesi, 05.05.1949 tarihinde imzaya açılan ve işlerlik kazanmasının koşulu olan 7 Devletin onaylamasıyla 03.08.1949 tarihinde yürürlüğe giren “*Avrupa Konseyi Statüsü*”dür (Gemalmaz, 2012b: 8).

“Çoğulcu demokrasi”, “hukukun üstünlüğü” ve “insan haklarına saygı”yı temel alan (Akıllıoğlu, 1995: 332) Avrupa Konseyi, kuruluşundan itibaren Avrupa kıtasına yayılmaya başlamıştır (Özdek, 2004: 4). Türkiye’nin Avrupa Konseyi’ne katılma sürecini, Gemalmaz (2012b: 9) şu şekilde özetlemektedir:

Türkiye, kendisine yapılan çağrı üzerine, Statü (md. 4) uyarınca, 08.08.1949’da AK’ne katılma kararını Konsey Genel Sekreterliğine iletmiştir. Bu katılmaya yönelik iç hukuk işlemi olarak, 12.12.1949 tarih ve 5456 sayılı “Avrupa Konseyinin Kurulması Hakkında İmzalanmış Olan Statünün Onanmasına Dair Kanun” çıkarılmıştır, (RG, 17.12.1949, s. 7382; Düstur, 3. Tertip, Cilt 31, sf.198). Türkiye onay belgesini, AK Genel

Sekreterliğine 13.04.1950 tarihinde iletmiştir. Statü (md. 42/c) hükmü uyarınca, Türkiye, AK'ne bu tarihte, katılmış sayılmaktadır.

Soğuk Savaş arka planında doğan Avrupa Konseyi, ilk 40 yıllık tarihi boyunca bir “Batı Avrupa” kurumu olarak varlığını sürdürmüştür (Özdek, 2004: 1). Coğrafi açıdan düşünüldüğünde, özellikle Rusya Federasyonunun bu örgüte üye olması sonrasında artık Avrupa kıtası sınırlarını aşan bir coğrafyaya yayılan örgüt niteliğini kazanmıştır (Gemalmaz, 2012b: 11). Konseyin merkezi Strasbourg'dadır, resmi dilleri İngilizce ve Fransızcadır (Özdek, 2004: 17). Halen AK üyesi devletlerde yaşayan toplam nüfus 800 milyon kişiyi aşmaktadır (Gemalmaz, 2012b: 11).

Avrupa Konseyi'nin Bakanlar Komitesi ve Parlamenterler Meclisi olmak üzere iki organı bulunmaktadır. Bu iki organa yardımcı olmak üzere bir de Genel Sekreterlik örgütü kurulmuştur (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 8). Avrupa Konseyi'nin siyasal karar organı olan (Özdek, 2004: 18) Bakanlar Komitesi, Konsey üyesi devletlerin Dışişleri Bakanlarından ya da her üyenin Avrupa Konseyi'ndeki daimi temsilcisinden oluşur (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 8). Bakanlar Komitesi üye devletlerin daimi temsilcilerinden oluştuğu zaman “Delegeler Komitesi” adını alır (Tezcan ve diğerleri, 2002: 23). Bakanlar Komitesi Başkanlığı alfabetik sıraya göre üye devletlerin temsilcileri tarafından yürütülür (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 8).

Parlamenterler Meclisi, diğer adıyla “Danışma Meclisi”, Avrupa Konseyi'nin danışma organıdır (Özdek, 2004: 18). Adının Parlamenterler Meclisi olmasına rağmen, bu Meclisin yasama yetkisi yoktur; Bakanlar Komitesine önerilerde bulunur (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 8).

Avrupa Konseyi'nden tamamen ayrı bir yapıyı temsil eden günümüzün Avrupa Birliği, “daha küçük bir Avrupa” fikri üzerinde temellenmiştir; “daha büyük Avrupa”nın örgütünü ise, Avrupa Konseyi oluşturmaktadır (Özdek, 2004: 4).

İnsan hakları kavramı, Konseyin kuruluş sürecinde ideolojik bir rol oynamış, bu kavram Batı Avrupa'yı birleştiren ortak değer ve ideal olarak görülmüştür (Özdek, 2004: 10). Avrupa Konseyi'nin amaçları arasında yer alan ilkelerin en önemlisi kuşkusuz insan

haklarının ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunmasıdır (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 8). İnsan hakları, medya ve iletişim, hukuksal işbirliği, sosyal ve ekonomik sorunlar, sağlık, eğitim, kültür, spor, gençlik, yerel demokrasi ve sınır aşırı işbirliği, çevre ve bölgesel planlama gibi çeşitli konular, Konseyin etkinlik alanlarıdır (Özdek, 2004: 17).

Avrupa Konseyi, kurulur kurulmaz, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi sorununa öncelik vermiş, hemen ve en kısa sürede Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin hazırlanması çalışmalarına başlamıştır (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 9). Avrupa Konseyi Örgütü bünyesinde, insan hakları belgeleri üretilmesi sürecinin temelini ve ilkini oluşturan “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” (AİHS¹³), Avrupa Konseyine üye devletler tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanmış ve 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Şahin, 2009: 149). Türkiye, AİHS’ni imzalamakla, Sözleşmede yer alan bütün hak ve özgürlüklere hem kendi vatandaşları hem de ülkesinde bulunan tüm yabancılar için uyma yükümlülüğü altına girmiştir (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 18).

AİHS’nde sosyal haklara yer vermeyen Konsey üyesi devletler, bu eksikliği gidermeye yönelik ilk adımı 1961’de Avrupa Sosyal Şartını (ASŞ¹⁴) kabul ederek atmışlardır (Özdek, 2004: 12).

ASŞ ile Konseyin ikinci önemli insan hakları sözleşmesi yaratılmış, bu sözleşme AİHS’nin sosyal haklar alanındaki karşılığı olarak tasarlanmıştır. Daha sonra bir yandan AİHS ve ASŞ ek protokollerle genişletilip gözden geçirilmeye devam ederken, diğer yandan belirli insan hakları sorunlarıyla ilgili özel konulu sözleşmeler kabul edilmiştir (Özdek, 2004: 12).

Avrupa Konseyi’nin Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerini benimsemiş ve bunların Avrupa Kıtasında geliştirilerek uygulanmasını ve etkin bir güvence ve denetim sistemine bağlanmasını amaçlamış olduğunu belirten Gözlügöl (2002: 111)’e göre; Avrupa Konseyi şemsiyesi altında imzalanan sözleşmeler, ekonomi ve kültürden sosyal ve adli işler gibi çok geniş bir yelpazeye yayılmıştır.

¹³ İlgili belge doğrultusunda; 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı “İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun” (RG Tarih: 19.03.1954, Sayı: 8662) çıkarılmıştır.

¹⁴ İlgili belge doğrultusunda; 16.06.1989 tarih ve 3581 sayılı “Avrupa Sosyal Şartı’nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” (RG Tarih: 04.07.1989, Sayı: 20215) çıkarılmıştır.

AK'nin ürettiği (AİHS ve ASS'ndan başka) önemli birçok insan hakları belgesi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, “Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi” (AİÖS¹⁵) (Gemalmaz, 2011b: 202-247); “Çocukların Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi” (ÇHKAS¹⁶) (Gemalmaz, 2011b: 258-261); “Kadınlara Karşı Şiddet ve Aile İçi Şiddeti Önleme ve Bunlarla Mücadele Avrupa Sözleşmesi” (Av.KKŞMS¹⁷) (Gemalmaz, 2011b: 265-275) ve “Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşme” (UAKÇS) (Gemalmaz, 2011b: 280-289) şeklinde sıralanabilir.

1.4.2.2. Başarısız Örgütler

Bölgesel düzlemdeki örgütlenme bazı bölgelerde bütünüyle başarısız olduğu gibi, bazılarında ise başarılı olmasına karşın bunların insan hakları sözleşmeleri üretmeleri ve bunlarla bölgesel insan hakları kurumları oluşturmaları sonucu elde edilememiştir (Gemalmaz, 2012b: 515). Bu anlamda, burada Arap Devletleri Birliği, Asya-Pasifik Bölgesi ve Bağımsız Devletler Topluluğundan bahsedeceğiz. Ayrıca kaynak anlamında zengin olmayan bu alan hakkında Gemalmaz (2012b)'dan oldukça fazla yararlanacağız.

1.4.2.2.1. Arap Devletleri Birliği

22.03.1945'te Kahire'de altı Arap devleti (Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Suriye, Lübnan ve Ürdün) imzaladıkları Arap Devletleri Birliği Şartı ile İkinci Dünya Savaşı sonrası evrenin ilk bölgesel örgütünü kurmuşlardır (Gemalmaz, 2012b: 515). Buradaki tarihe dikkat edildiğinde; bu örgütün BM ve Avrupa Konseyi'nin kuruluşunun bile öncesine dayandığı görülmektedir. Her ne kadar sayılan bu örneklerden önce kurulmuş olsa da, bu örgüt insan hakları alanında yapmış olduğu çalışmalar bağlamında pek başarı gösterememiştir.

¹⁵ İlgili belge doğrultusunda; 25.02.1988 tarih ve 3411 sayılı “İşkencenin ve Gayri-insani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” (RG Tarih: 26.02.1988, Sayı: 19737) çıkarılmıştır.

¹⁶ İlgili belge doğrultusunda; 18.01.2001 tarih ve 4620 sayılı “Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” (RG Tarih: 01.02.2001, Sayı: 24305) çıkarılmıştır.

¹⁷ İlgili belge doğrultusunda; 24.11.2011 tarih ve 6251 sayılı “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” (RG Tarih: 29.11.2011, Sayı: 28127) çıkarılmıştır.

Birliğe sonradan üye olan diğer devletleri Gemalmaz (2012b: 515) şu şekilde özetlemektedir:

Yemen, Birlik Şartı'na 05.05.1945'te imza koymuş ve bu andlaşma 11.05.1945'te yürürlüğe girmiştir. Arap Birliğine sonradan Libya 1953'te, Sudan 1956'da, Fas 1958'de, Kuveyt 1961'de, Cezayir 1962'de, Demokratik Yemen Cumhuriyeti 1967'de, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri 1971'de, Moritanya 1973'te, Somali 1974'te, Filistin 1976'da ve Djibuti 1977'de üye olarak girmişlerdir.

Gemalmaz (2012b: 515)'a göre; bu örgütlenme, coğrafi olmaktan çok etnik, dinsel, kültürel ve siyasal bir örgütlenme denemesi olmuştur. Gemalmaz (2012b: 516-517), Arap Birliği Konseyinin bir Arap Birliği İnsan Hakları Bildirisi hazırlama girişimleri olduğunu fakat ilk denemelerin başarısız sonuçlar verdiğini vurgulamaktadır.

Arap Birliği tarafından sözleşme formunda biçimlendirilen ve Birlik üyesi Devletlerin taraf olmak yoluyla hukuken bağlandıkları bir bölgesel insan hakları belgesi ortaya çıkarılmadığını belirten Gemalmaz (2012b: 517)'a göre; bunda en önemli etken, bu devletlerde İslam öğretisi esas alınmakla birlikte, onun yorumlanışına, dolayısıyla insan hakları konusuna yaklaşımda görülen ve yine bu devletlerin sosyal ve ekonomik düzenleri ve kalkınmışlık düzeyleri arasında saptanan farklılıklardır.

İnsan hakları belgesi biçimlendirme çabaları sonucunda, Arap Devletleri Birliği Konseyi'nin 102'nci oturumunda, 15.09.1994 tarihinde Karar No.5437 sayılı Karar ile bir "Arap İnsan Hakları Şartı" kabul edilmişse de (Gemalmaz, 2012b: 517) işbu belge henüz yürürlüğe girmemiştir (Şahin, 2014: 124). Toplam 43 maddelik bir metin olan Arap Şartının yürürlüğe girme koşulu, 7 Devletin belgeyi onaylama ya da katılma belgesini Arap Devletleri Birliği Genel Sekreterliğine depo etmeleridir, (Şart, md.42) (Gemalmaz, 2012b: 517).

İslam Konferansı Örgütü tarafından, 05.08.1990 tarihinde kabul edilen "*İslam'da İnsan Hakları Kahire Bildirisi*", Arap/İslam çevresi bağlamında üretilen en somut belge olarak bilinmektedir (Gemalmaz, 2012b: 519).

1.4.2.2.2. Asya-Pasifik Bölgesi

Asya-Pasifik'te Avrupa, Amerika ve Afrika bölgelerindekilere benzer nitelikte bir örgüt ve insan hakları koruma mekanizması bulunmamaktadır (Eren, 2012: 161). Başka bir deyişle; Avrupa'da (AKÖ), Amerika'da (ADÖ) ya da Afrika'da (ABÖ) karşımıza çıkan, bölgesel insan hakları sözleşmesini üretecek nitelikte olan ve bölge bakımından genel yetkiye sahip bulunan bir örgüte ne Asya'da ne de Pasifik bölgesinde rastlanabilmektedir (Gemalmaz, 2012b: 524). Tüm bölgeyi kapsayacak bir örgütlenmenin olmaması, Asya bölgesinin devletler, kültürler, dinler, diller arasında çok büyük farklılıkların olmasından kaynaklanmaktadır (Eren, 2012: 161).

Asya ve Pasifik bölgeleri, insan haklarının tanınması ve korunmasına ilişkin olarak bölge devletlerinin tümünün benimseyebileceği bir bölgesel insan hakları sözleşmesi biçimlendirilmesi ve bununla öngörülen insan hakları organlarıyla sözleşme standartlarının uygulamaya geçirilmesi ve denetiminin sağlanması açılarından peşinen güçlük taşıyan özelliklere sahiptir (Gemalmaz, 2012b: 524).

Bölge devletlerinde değişik derece ve yoğunlukta açığa çıkmasına karşın, genel bir tablo olarak, insan hakları bağlamında yaygın ihlallerin göze çarptığına dikkat çeken Gemalmaz (2012b: 524), bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Bölge geneli için geçerli bir başka ortak saptama ise, bölgedeki devletlerin çoğunluğunun uluslararası düzlemde yapılaştırılan temel insan hakları belgelerine taraf olmada oldukça ve belirgin biçimde isteksiz olmalarıdır. Böylelikle, insan hakları alanında, bölge devletlerinin paylaştıkları ortak standartlar kümesi küçüldüğü gibi, hak ihlalleri pratiklerine karşı ulusalüstü düzlemde denetimin sağlanması ve bu alışkanlığın edinilmesi de olanaksızlaşmaktadır (Gemalmaz, 2012b: 524).

BM tarafından bu bölgede yürütülen insan hakları sistemi kurma çalışmalarına, 25.05.1964'te Kabil'de/Afganistan düzenlenen "*Gelişmekte olan Ülkelerde İnsan Hakları Semineri*" ("*Seminar on Human Rights in Developing Countries*") (Gemalmaz, 2012b: 524-525); 1965 *Bangkok Konferansı* (Gemalmaz, 2012b: 524-525); 11-19.11.1965 tarihinde UNESCO tarafından Oxford'da/Birleşik Krallık düzenlenen "*İnsan Hakları ve Felsefi Gelenekler Hakkında Yuvarlak Masa Toplantısı*" ("*Round Table on Human Rights Philosophical Traditions*") (Gemalmaz, 2012b: 524-525); 21/06-02.07.1982 tarihinde,

Kolombo’da/Sri Lanka düzenlenen “*Asya Bölgesinde İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Yapılacak Ulusal, Yöresel ve Bölgesel Düzenlemeler Semineri*” (Gemalmaz, 2012b: 526) ve 26-28.02.1996 tarihinde Katmandu’da yapılan “*Asya ve Pasifik Bölgesinde Bölgesel İnsan Hakları Düzenlemeleri Hakkında Dördüncü Çalışma*” (Gemalmaz, 2012b: 526) örnek gösterilebilir.

Avrupa Konseyi tarafından yapılan çalışmaya ise, 22-23.10.1993 tarihinde Canberra’da “Parlamentar Demokrasi Üzerine Strasbourg Konferansı” etkinlikleri çerçevesinde düzenlenen Kollokyum (Gemalmaz, 2012b: 527) örnek gösterilebilir.

Öte yanda, gerek ulusal gerekse uluslararası özel kuruluşlar, insan hakları çevreleri, hükümetler-dışı örgütler, sivil inisiyatifler de, insan haklarını kurumsallaştırmada işlev görecektir bölgesel mekanizma oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütmüşlerdir (Gemalmaz, 2012b: 528). Bu çalışmalara, 15-19.02.1965 tarihinde Uluslararası Hukukçular Komisyonu tarafından Bangkok’ta (Tayland) düzenlenen “*Modern Çağda Hukukun Üstünlüğünün Dinamik Yönleri*” (“*The Dynamic Aspects of the Rule of Law in the Modern Age*”) başlıklı “Güney-Doğu Asya ve Pasifik Hukukçular Konferansı” (Gemalmaz, 2012b: 528); Aralık 1981’de, Uluslararası Hukukçular Komisyonunun, Malezya’nın Penang kentinde düzenlediği “*Kırsal Kalkınma ve İnsan Hakları*” (“*Rural Development and Human Rights*”) başlıklı toplantı (Gemalmaz, 2012b: 528); 18.02.1982 tarihinde Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland’dan gelen 12 hukukçunun girişimleriyle “*Asya’da Bölgesel İnsan Hakları Konseyi*” (“*Regional Council on Human Rights in Asia*”) adlı bir birimin oluşturulması (Gemalmaz, 2012b: 528); 09.12.1983 tarihinde “*ASEAN Haklarının ve Hükümetlerinin Temel Ödevleri Bildirisi*”nin kabul edilmesi (Gemalmaz, 2012b: 528); Eylül 1976’da Uluslararası Af Örgütünün Asya ve Pasifik bölümünün, Japonya’nın Tozanso kentinde düzenlediği, “Pasifik Bölgesi Birinci Konferansı” (Gemalmaz, 2012b: 528); 26-28.08.1988 tarihinde Ağustos 1979’da Lawasia örgütü bünyesinde kurulan “İnsan Hakları Sürekli Komitesi”nin, Manila’da/Filipinler düzenlediği “İnsan Haklarının Bugünü ve Geleceği: İnsan Hakları Komisyonlarının ve Diğer Organları Rolü” başlıklı konferans (Gemalmaz, 2012b: 529-530); yine bu Komite tarafından 15-17.05.1989 tarihinde Apia’da/Batı Samoa düzenlenen seminerde, Komitenin ilgili birimlerince hazırlanan “*İnsan Hakları Pasifik Şartı Taslağı*” (Gemalmaz, 2012b: 530) örnek gösterilebilir. Ancak, bu çabalar tüm bölgeyi kapsayacak bir insan hakları

örgütünün kurulması ve bölgesel insan hakları sözleşmeleri yapılmasını sağlamaya yetmemiştir (Eren, 2012: 161-162).

Lawasia'nın dışında, Asya-Pasifik bölgesindeki insan haklarına ilişkin konularda faaliyet gösteren hükümetler-dışı nitelikli başka örgütlere örnek olarak, 1983'te Bangkok'ta kurulan İnsan Hakları Örgütleri Asya Koalisyonu (ACHRO); Asya İnsan Hakları Komisyonu (AHRC) ve Asya İzleme (Asian Watch) sayılabilir (Gemalmaz, 2012b: 530).

Yukarıda belirtildiği üzere; Asya-Pasifik'te bazı gelişme ve çabalar olsa da etkin mekanizma oluşturulamamıştır. Her şeye rağmen, bölgede var olan ulusal insan hakları kurumları, insan hakları çalışmalarında işbirliğinin kilit kurumları olarak ön plana çıkmaktadır (Eren, 2012: 162).

1.4.2.2.3. Bağımsız Devletler Topluluğu

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) ortaya çıkışını Gemalmaz (2012b: 532) şu şekilde özetlemektedir:

Doğu Avrupa'da, 1980'lerin sonunda SSCB'nde belirginleşerek ortaya çıkan çözülme süreci, bir yanda dünyanın bu bölgesinde uygulanan sosyalist rejim pratiğinin tasfiyesi, öte yanda da SSCB'nin dağılarak yerine Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) adlı ve eski SSCB'yi oluşturan devletlerin bu kez bağımsız devletler olarak içinde yer aldığı bir yeni alt-bölgesel örgütlenme denemesi anlamına gelen birimin oluşturulması sonuçlarını doğurdu.

08.12.1991 tarihinde Minsk'te toplanan Beyaz Rusya, Rusya Federasyonu ve Ukrayna liderleri "BDT Kurulması Hakkında Anlaşmayı" imzaladılar (Gemalmaz, 2012b: 532). Bu antlaşmayı 21.12.1991 tarihinde Alma Ata'da imzalanan Protokol izlemiştir. Bu Protokolde, eşitlik ilkesine dayalı şekilde, Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Ukrayna'nın Bağımsız Devletler Topluluğu kurdukları belirtiliyordu (Gemalmaz, 2012b: 532).

Türkmenistan, 2005 yılında tam üyelikten çıkmıştır. BDT'ye Aralık 1993 tarihinde katılan (Gemalmaz, 2012b: 532) Gürcistan ise, 2008 Güney Osetya Savaşı ile başlayan süreç sonunda topluluktan çıkmaya karar vermiş ve Gürcistan'ın BDT üyeliği resmen 17 Ağustos 2009 yılında sona ermiştir. Ayrıca Ukrayna da 2014 yılının Mart ayında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinden sonra bu kurumun üyeliğinden çıkmıştır.

Beyaz Rusya'nın Minsk kentinde BDT üyesi yedi devlet tarafından 26.05.1995 tarihinde, tam adı “Bağımsız Devletler Topluluğu İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Sözleşmesi” (“BDT-İHS”) olan bir insan hakları belgesi kabul edilerek imzaya açıldı (Gemalmaz, 2012b: 533).

Rusya Federasyonu dâhil BDT üyesi Devletlerin kayda değer bölümü Avrupa Konseyi üyeliğine kabul edilmişler ve ardından da tümü AİHS'ni onaylayarak bu belgeye taraf olmuşlardır (Gemalmaz, 2012b: 536). Bu durumda, 11.08.1998 tarihinde yürürlüğe giren BDT İnsan Hakları Sözleşmesinin, artık bütünüyle işlevsiz hale geldiğini söylemek gerekir (Gemalmaz, 2012b: 536).

1.5. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü (Toplanma) Özgürlüğü

Çalışmamızın konusunu oluşturan “toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü” ile “toplanma özgürlüğü” kavramlarının zihinlerde bir kavram kargaşası oluşturmaması için, hemen burada, bazı noktaları belirtmek gerekir:

“Gösteri yürüyüşü” kavramı hukukumuzda ilk olarak 27.06.1956 tarih ve 6761 sayılı “Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun”da¹⁸ yer almış ve anayasal anlamda da 1961 Anayasasında kendine yer edinmiştir. 1924 Anayasasında tek kelime olarak “toplanma” şeklinde ifade edilen bu özgürlük yeni düzenlemelerle birlikte hem başlı başına bir Kanunda yer almış hem de Anayasadaki yerini genişletmiştir.

6761 sayılı Kanunun kabulünden önceki 6187 sayılı “Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun”da¹⁹ “toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü”

¹⁸ RG Tarih: 30.06.1956, Sayı: 9346

¹⁹ RG Tarih: 29.07.1953, Sayı: 8470

kavramının yerine “toplanma özgürlüğü” kavramına yer verilmiştir. Her ne kadar “gösteri yürüyüşü” kavramı kelime olarak yer almasa da, toplanma özgürlüğü, içerisinde yürüyüş etkinliğini de barındırmaktaydı. Basit bir ifadeyle, toplanma özgürlüğü kapsamında gösteri yürüyüşü yapmak yasak değildi. Yani gösteri yürüyüşü kavramı, toplanma özgürlüğü kapsamında sadece kelime olarak eksikti. Bu bağlamda yapacağımız açıklamalarda önce toplanma özgürlüğü kavramı üzerinden hareket edeceğiz. Fakat güncel olması bakımından, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kavramını kullanmayı tercih etmekteyiz. Ayrıca “toplanma” ve “toplantı” kavramlarına da ilerleyen aşamalarda değineceğiz.

Toplanma özgürlüğü, yönetenlerin, yönetilenler tarafından kontrol edilebildiği bir ülke üzerinde, devletin, vatandaşlarına tanıdığı haklardan biridir (Yarsuvat, 1968: 27) ve demokratik toplumun kurucu unsurlarındandır (Doğru, 2006: 43).

Siyasi hakların en önemlilerinden biri olan toplanma özgürlüğünü basit bir özgürlük olarak değil mürekkep bir özgürlük olarak nitelendiren Aygen (1959: 293)’e göre; bu özgürlük, çeşitli özgürlüklerin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir özgürlüktür. Aygen (1959: 295)’e göre; toplanma özgürlüğü, bir yere gitmek, orada bir araya gelmek; siyasi, içtimai veya mesleki bir meseleyi münakaşa ve müzakere etmek ve hatta bir karara varılacak olursa bunun icrasını temin için çalışmak hususlarını içeren mürekkep bir özgürlüktür. O halde, Aygen (1959: 295)’in de ifade ettiği üzere; toplanma özgürlüğünün içerisine seyahat özgürlüğü ve mesken masuniyeti de girmektedir. Toplanma özgürlüğü bir toplantının düzenlenmesini, yürütülmesini ve buna katılmayı içerir (Alpkaya, 2001: 9). Kaboğlu (1992: 118; 1999: 256) da bu özgürlüğün toplantıyı düzenleme, katılım ve serbest ifade öğelerini kapsadığını belirtmektedir. İşte burada toplanma özgürlüğünün kapsamı özet bir şekilde ifade edilmiştir.

Toplanma özgürlüğü, bireylerin doğrudan girişimiyle kullanılabileceği gibi dernek, sendika ve partilerin örgütlü toplu özgürlük özneleri olarak sürekli başvurdıkları bir haktır (Kaboğlu, 1992: 118; 1999: 257). Bu özgürlük sayesinde, kişilerin kendi çevresinden kurtularak geniş bir sahaya çıkabileceğini vurgulayan Yarsuvat (1968: 21), bu özgürlüğün mahiyeti itibariyle düşünce özgürlüğüne sıkı surette bağlı olduğunu ve kişinin düşündüğünü açıklayabilmesi, fikirlerini savunabilmesi için böyle bir özgürlüğe ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir.

Toplanma özgürlüğü, 10.02.1963 tarih ve 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti Hakkında Kanunun²⁰ gerekçesinde, “belirli meseleler üzerinde müzakere icra ve karar ittihaz etmek üzere genel yani herkesin girebileceği yerlerde geçici toplantılar yapılmasına teşebbüs ve temin hakkı” (Güngör ve Kavalalı, 1990: 24) şeklinde tanımlanmıştır.

Toplanma özgürlüğünün, düşünce özgürlüğünün bir devamı, tamamlayıcısı sayılabileceğini ifade eden Akın (1964: 545)’a göre; insanoğlunun düşündüğünü ortaya atması, fikirlerini savunması, en önemli özgürlüklerinden biri olan, toplanma özgürlüğüne bağlıdır. Akın (1964) gibi Reisoğlu (2001: 90) da toplanma özgürlüğünü çağdaş toplumlarda düşünceyi açıklama özgürlüğünün bir uzantısı ve bu özgürlüğün önemli bir gerçekleştirme aracı olduğunu vurgulamaktadır.

Kaboğlu (1992: 118; 1999: 257), her gerçek veya tüzel kişinin, toplantı düzenleme, bu gruplaşmaya katılma ve bu toplu eylem çerçevesinde serbestçe anlatım hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Toplanma özgürlüğünü, “gerek kişinin, gerek toplulukların düşünce ve söz hürriyetlerine açıldığı kapı” olarak tanımlayan Yarsuvat’a (1968: 27) göre; bu hak vasıtasıyla insanlar kendi âlemlerinden çıkarak dışa dönebilmekte, fikir ve düşüncelerini başkalarına söyleyebilmekte ve yine başkaları ile tartışabilmekte, siyasi hayata karışabilmektedir.

Bu özgürlük, kişinin kendi dar çerçevesinde kalan, dış evren ile ilinti kuramadığı için güdüklüğünden kurtulamayan, gerçekle alışverişi girip temel boyutlarını bulamayan düşüncesini geliştirecek olan bir çevre, verimli bir ortam, düşünce özgürlüğünden ayrılamayacak bir ögedir (Akın, 1964: 545).

Ozanalp (1957: 10), “Bu hürriyet; umumî efkârı aydınlatmağa, olgunlaştırmağa hizmet eder.” diyerek toplanma özgürlüğünün kamuoyunu aydınlatma ve olgunlaştırma işlevlerine dikkat çekmiştir. Kaboğlu (1992: 118; 1999: 256), toplanma özgürlüğünün, bireylerin düşünce değişiminde bulunmak veya belli ortak çıkarları savunmak amacıyla bir araya gelerek belli fikir ve kanaatler çerçevesinde kamuoyu oluşturma ya da siyasal karar organlarını etkileme ereğine yöneldiğini vurgulamaktadır.

²⁰ RG Tarih: 18.02.1963, Sayı: 11337

Toplanma özgürlüğü ifade özgürlüğüyle de doğrudan bağlantılıdır, çünkü toplantılar düşünce ve görüşlerin dolaysız ifade yollarını oluştururlar (Alpkaya, 2001: 6). Toplanma özgürlüğü ile düşünce değişiminde bulunmak veya ortak çıkarları savunmak amacıyla geçici olarak bir araya gelen kişi gruplaşması korunur (Kaboğlu, 1989: 81).

Düşüncenin serbestçe yayılma araçlarından biri de insanların bir araya gelmeleri, karşılıklı olarak düşündüklerini birbirlerine aktarmalarıdır (Akın, 1964: 545). Özgür bir ülkede yaşayanlar, ellerindeki hakları koruyabilmek için serbestçe toplanabilmeli, düşündüklerini birbirlerine aktarabilmelidir (Akın, 1964: 545).

İzin söz konusu olduğunda toplantı ve gösterinin yapılması adı üstünde otoritelerin belirli bir izin vermesine bağlı iken, Türkiye’de olduğu gibi “önceden haber verme” (bildirim) sisteminde, gösteriyi yapacak olanların sadece otoriteleri durumdan haberdar etmeleri yeterlidir (Tanyar, 2011: 617).

Toplanma özgürlüğü, çok değişik amaçları gerçekleştirmek için kamu düzeni sınırları içinde kullanılabilir (Kaboğlu, 1989: 81). Toplantı, gösteri yürüyüşü ve basın açıklaması ile bireyler fikirlerini ve özellikle de tepkilerini özgürce ortaya koyarlar (Hançerli ve diğerleri, 2013: 110).

Sunay (2001: 182), bu özgürlüğün bir fikir ya da görüşün toplu olarak açıklanmasını ifade eden bir özgürlük çeşidi olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, demokratik bir ortamın sonucudur. Demokratik bir ülkede, demokrasinin olmazsa olmazı olarak, siyasal ve sosyal çoğulculuğu/çeşitliliği korumanın yolu, her türlü düşüncenin serbestçe ve barışçıl bir şekilde ifade edilebilmesidir (Eryılmaz ve Seyhan, 2007: 46).

Eryılmaz ve Seyhan (2007: 46), toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkında şu şekilde değerlendirmelerde bulunmaktadır:

Demokrasi, şiddete başvurmadan diyalog yolu ile çözümü önerdiğinden, toplantı ve gösteri yürüyüşleri de, toplumda mevcut olan problemlerin çözümü sürecine katkı gütme amacı taşımalıdır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü ile şiddetin özendirilmesi ve sosyal ortamın gerilmesi, demokrasinin ortaya koymak istediği diyalog yolu ile çözüm sürecini engeller veya en azından o yönde katkı sağlar.

Sunay (2001: 182)'a göre; herkese açık olması, kullanımı bakımından basın araçlarında olduğu gibi fertlerin ekonomik durumunu göz önüne almaması, fikir ve düşüncelerin toplu bir şekilde ifadesine imkân sağlaması, toplantı ve gösteriyi en sık başvurulan baskı ve ifade aracı haline dönüştürmüş durumdadır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri; bireylerin belli ortak çıkarları savunmak, düşünce değişiminde bulunmak ve belli fikir ve kanaatler çerçevesinde kamuoyu oluşturmak için geçici olarak bir araya gelmeleridir (İşgören, 2011: 147). Kişiler, siyasi, sosyal, kültürel vb. nedenlerle toplanırlar ve gösteriler, yürüyüşler, mitingler düzenleyerek görüşlerini toplu olarak ifade ederler (Doğru ve Nalbant, 2013: 430).

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, yönetilenlerin, iktidarın politikalarından ne kadar memnun olduklarını gösterme yollarından biridir (Eryılmaz ve Seyhan, 2007: 46) ve toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü; özellikle halk kitleleri için elverişli, pratik, ucuz ve etkili bir ifade ve baskı aracıdır (Tanör, 1994: 107).

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, şiddeti içermemesi, aleni olması, belli bir amacı taşıması gibi özellikleriyle sivil itaatsizlikle büyük oranda benzerlik göstermektedir (Sunay, 2001: 185). Sivil itaatsizlik, hukuk devleti idesinin içerdiği üstün değerler uğruna kamuya açık ve yasaya aykırı olarak gerçekleştirilen, bu sırada üçüncü kişilerin daha üstün bir hakkını çiğnemeyen, barışçıl bir protesto edimidir (Ökçesiz, 1996: 130).

1.6. Toplantı

Toplantı, Türk Dil Kurumuna göre;²¹ birden çok kimsenin belirli amaçlarla bir araya gelmesi, içtima; bir meclisin bir yıl içindeki birleşimlerinin her biri; toplanma, bir araya gelme, kabarıklık oluşturma (TDK, 2015) anlamlarına gelmektedir. Meydan Larousse (1990: 219)'ta yapılan tanıma göre; toplantı, “bazı kimselerin çeşitli amaçlarla bir araya gelmesi”dir.

²¹ TDK, Güncel Türkçe Sözlük
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55d2c625e581b1.27999184 (E. T.: 18.08.2015)

Sözlüklerde yer alan bu tanımlar, geniş anlamda yapılan tanımlardır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde; futbol maçı izlemek amacıyla stadyumda bulunan taraftarların veya film izlemek için sinemada bulunan seyircilerin durumu toplantıyı oluşturmaktadır. Fakat bu toplanmaları, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamındaki toplantılar olarak değerlendirebilmek mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamındaki toplantılar, daha dar bir anlam ifade etmektedir.

Toplantı kavramı, doktrinde; Ozanalp (1957: 10), tarafından; “hakiki veya hükmi şahısların muhtelif maksat ve gayelerle geçici olarak toplanmaları”, şeklinde tanımlanmaktadır. Yapılan bu tanıma göre; toplantı, hem gerçek kişiler hem de tüzel kişiler tarafından gerçekleştirilebilmektedir.

Geray (1959: 103), çok kısa ve genel bir tanım yaparak, toplantıyı, “geçici olarak bir araya gelinmesi”, olarak ifade etmiş ve toplantıların gelişigüzel toplanma ve yığılmalardan farklı olduğunu vurgulamıştır.

Yarsuvat (1968: 34-35), tarafından yapılan tanım ise; “birçok kimsenin, ortak menfaatlerini korumak veya belli görüş ve fikirleri yaymak üzere, geçici bir süre için, genel yollar, parklar dışında bir araya gelmeleri”, şeklindedir.

Yarsuvat gibi, ortak menfaat ve geçici süre hususlarına değinen Kaboğlu (1989: 81) ise; “düşünce değişiminde bulunmak veya ortak çıkarları savunmak amacıyla geçici olarak bir araya gelen kişi gruplaşması”, şeklinde bir tanımlamada bulunmuştur. Atalay (1995: 3)’a göre; bir olgunun hukuki anlamda toplantı olarak nitelendirilebilmesi için, bir araya gelmenin, belli bir yerde, ortak bir amaç çerçevesinde ve geçici nitelikte olması gerekir.

Hauriou, toplantıyı, “birlikte olmak amacıyla geçici bir süre için bir araya gelmiş insanların oluşturduğu topluluk” (Hauriou, 1903’ten aktaran: Anayurt, 1998: 8), şeklinde ifade ederken başka bir tanımında ise toplantıyı, “birlikte olmak ya da bir konuda topluca düşünmek amacıyla kısa bir süre için bir araya gelmiş insanların oluşturduğu topluluk”, olarak belirtmiştir (Hauriou, 1916’dan aktaran: Anayurt, 1998: 8).

Esmein'in, "belirli konuları görüşmek ve tartışmak için insanların bir arada buluşma hareketi" (Esmein, 1928'den aktaran: Anayurt, 1998: 8), şeklinde tanımlı yanında Rolland, toplantıları, "çeşitli amaçlarla teşkil olunmuş fert toplulukları, olarak ifade etmekte ve bir konuşmacıyı dinlemek, bir fikri ifade etmek, bir karara ya da çözüme ulaşmak yahut yalnızca birlikte olma zevkine varmak", gibi amaçların olabileceğinden söz etmektedir (Rolland, 1937'den aktaran: Anayurt, 1998: 8).

Joubrel'in tanımı, "aynı amaç ve müşterek bir düşünce etrafında belirli bir yerde belirli sayıda kişinin, geçici olarak bir araya gelmeleri ya da birlikte olmaları" (Joubrel, 1904'ten aktaran: Anayurt, 1998: 8), şeklinde iken Degrenne'nin tanımı, "bir fikir veya düşünceyi dinlemek ya da müşterek menfaatleri savunmak zımında ortak hareket etmek amacıyla önceden tasarlanıp organize olunmuş bir geçici gruplaşma", şeklindedir (Degrenne, 1938'den aktaran: Anayurt, 1998: 8).

Anayurt (1998), "toplantı" kavramı yerine, "toplanma" kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Toplanmayı, "aynı yerde ikiden fazla şahsın belli bir amaçla bir araya gelmesi, buluşması veya karşılaşması olayı", olarak tanımlayan Anayurt (1998: 7), bu ifadenin günlük kullanımda geniş bir anlam ifade ettiğini, hukuki kavram olarak daha dar bir muhtevaya sahip olduğunu belirtmektedir.

Toplanmanın unsurlarını açıkladıktan sonra genel manada başka bir tanım daha yapan Anayurt (1998: 16)'a göre; toplanma, "fertlerin, ortak çıkarlarını korumak ve savunmak ya da fikir alışverişinde bulunmak amacıyla önceden belli bir organizasyon dâhilinde geçici olarak bir araya gelmelerinden ibaret bir grup fenomeni"dir.

Toplanma kavramını kullanan Reisoğlu (2001: 90)'nın yaptığı tanım ise; "kişilerin, görüşlerini açıklamak, fikir alışverişinde bulunmak için, özel veya kamuya ait, açık veya kapalı alanlarda bir araya gelmeleri", şeklindedir.²²

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bağlamındaki toplanmalar için, Charrier, "düşünce alışverişinde veya ortak bir eylemde bulunmak üzere bir araya gelmiş topluluk,

²² Her ne kadar 1924 ve 1961 Anayasalarında "toplanma" kavramı kullanılmış olsa da 1982 Anayasasında ve güncel mevzuatta "toplantı" kavramının yer alması sebebiyle, tezimizde "toplantı" kavramını kullanmayı tercih etmekteyiz.

olarak tanım yaparken, Guradze ise; kişilerin bireysel veya kamusal çıkarlara yönelik konuları tartışmak veya gösteri de bulunmak amacıyla bir araya gelmesi”, şeklinde tanımlamada bulunmaktadır (Anayurt, 2003: 40).

Conseil d’ Etat, (Fransız Danıştay’ı) 06.08.1915 tarihli Delmotte Kararında toplanmayı, “önceden tasarlanıp organize olunmuş, geçici olarak bir araya gelmiş topluluk” şeklinde tarif etmiştir (Menanteau, 1937’den aktaran: Anayurt, 1998: 7). Bu kararda, toplantı, “fikir teatisinde bulunmak veya ortak menfaatlerini korumak üzere düzenlenen topluluklar”, olarak tarif edilmiştir (Yarsuvat, 1968: 32). 19.05.1933 tarihli Benjamin Kararında ise “ortak çıkarların korunması ve savunulması yönünde bir konuşmayı dinlemek yahut fikir teatisinde bulunmak amacıyla belirli bir yerde ve zamanda önceden tasarlanıp düzenlenmiş geçici bir birliktelik yahut toplaşma”, şeklinde daha kapsamlı ve berrak bir tarif getirmiştir (Barthélemy, 1937’den aktaran: Anayurt, 1998: 7-8).

Cour deCassation, (Fransız Yargıtay’ı) 1902 tarihli bir kararında, toplantıyı, “iradi ve teşkilatlanmaya müsait bir topluluk”, şeklinde tanımlamıştır (Menanteau, 1937’den aktaran: Anayurt, 1998: 8).

Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun (*Christians against Racism and Fascism/İngiltere, 16.07.1980*) yaptığı tanıma göre; toplantı, “bireylerin bir fikir ya da amacı açıklamak için kapalı veya halka açık yerlerde bir araya gelmeleri” şeklindedir (AİHK, 1980’den aktaran: Gölcüklü ve Gözübüyük, 2013: 367). Ayrıca bu karara göre, belirtilen bir araya gelme eylemi, toplantı, gösteri ve yürüyüş vb. şekilde olabilmektedir.

06.10.1983 tarih ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun²³ 2. maddesine göre; toplantı, “*belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzelkişiler tarafından bu Kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantıları*”nı, ifade etmektedir. Mevzuatımızda, bu Kanuna kadar, toplantı hakkında yapılan bir tanımlama bulunmamaktadır.

²³ RG Tarih: 08.10.1983, Sayı: 18185

2911 sayılı Kanunda yer alan bu tanım, Anayurt (1998) tarafından, özgürlüğün amacına değil sonucuna yönelik olduğu ve bu özgürlüğü dar tutan bir yaklaşım sergilediği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Anayurt (1998: 9); Kanunda yer alan tanımda, ana eksen olarak kamuoyu oluşturma ve kamuyu bilgilendirme faaliyetleri kullanıldığını, fakat bunların toplanma özgürlüğü bakımından birer sonuç olduğunu, amacın ortak çıkarların korunması zımında bir fikir alışverişinde bulunmak olduğunu, ifade etmektedir.

Toplantı dinamik bir şekilde, yani bir yürüyüş şeklinde, ya da statik şekilde, misal olarak oturma eylemi şeklinde olabilir (Tanyar, 2011: 601-602). Şirin (2013: 17)'in de ifade ettiği üzere; durağan bir gösteri “toplantı” kavramı içinde, yürüyüşlü bir gösteri ise “gösteri yürüyüşü” kavramı içinde sayılmalıdır. O halde; toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, sabit olarak (*açık veya kapalı bir alanda belirli bir zaman diliminde toplanılarak*) kullanılabileceği gibi gösteri yürüyüşü yapma etkinliği ile birlikte hareketli olarak (*belirlenen bir alan ve zamanda tolandıktan sonra başka bir alana doğru gösteri yürüyüşü yapılarak*) da kullanılabilir.

Toplantı kavramı hakkındaki açıklamalardan sonra, kavramın daha net anlaşılabilmesi için, bu kavramın unsurlarını açıklayalım.

1.6.1. Toplantının Unsurları

Genel manada yukarıda belirtilen şekillerde tanımlanan toplantının kişi, amaç, geçicilik (süreklilik aranmaması), yer, düzenleme (organizasyon) olmak üzere beş unsuru bulunmaktadır.

1.6.1.1. Kişi

Toplantı, kelime anlamından da anlaşılacağı gibi, birden çok sayıda kişinin bir araya gelmesini gerektirir (Atalay, 1995: 3). Toplantının birden çok kişinin bir araya gelerek olduğu genel kabul görüyor olsa da bir toplantının en az kaç kişiden oluşacağı konusunda ortak bir görüş birliği bulunmamaktadır (Akin, 1964: 546; Yarsuvat, 1968: 29; Atalay, 1995: 4 ve İşgören, 2011: 59).

Common Law’a göre, üç veya daha fazla kimsenin bir araya gelmesi gerekmektedir (Yarsuvat, 1968: 30). Buna paralel olarak, Alman doktrinde de asgari üç kişinin bulunması gerektiği ileri sürülmüştür (Atalay, 1995: 4).

171 sayılı Kanunda asgari sayı üç iken, 2911 sayılı Kanunda bu sayı yedi olarak belirlenmiştir. O halde güncel Kanuna göre; bir toplantı düzenleyebilmek için (her ne kadar Anayasada bir sayı şartı bulunmasa da) en az yedi kişinin varlığı şarttır.

2911 sayılı Kanun anlamında bir toplantının söz konusu olabilmesi için asgari yedi kişinin bir araya gelmesi gerektiğinin açık olduğunun ifade eden Atalay (1995: 4)’a göre; 1982 Anayasasının 34/1 maddesinin sadece iki kişinin bir araya gelmesi olgusunu garanti altına almayacağı anlamı taşımaz.

İşgören (2011: 59)’e göre; Anayasada asgari sayı belirtilmediği için Kanunda yer alan sayı olan yediden daha az kişinin bir araya gelmesi ile de -Anayasal anlamda- bir toplantının gerçekleşebileceği söylenebilir. Ayrıca kanımızca 2911 sayılı Kanunda yer alan yedi kişinin varlığı şartı, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün kısıtlanması olarak değerlendirilebilir.

1.6.1.2. Amaç

Her toplantı, bir amaca yönelir ve katılımcıları ortak bir amaç çevresinde bir araya getirir (Kaboğlu, 1989: 62). Toplantıya katılan kişiler, belli bir işi yürütmek, belli bir konuda görüş birliğine varmak, ortak yararı sağlamak için şu ya da bu düşünciyi açıklamak, değerlendirmek, yaymak, benimsetmek amacını güderler (Akın, 1964: 546).

Sunay (2001: 184), amaç unsurunu, herhangi bir konuda savunulan bir fikir ya da görüşün açıklanması ve yayılması şeklinde belirtmektedir. Amaç unsurunun, toplantının ana unsurlarından birini teşkil ettiğini belirten Yarsuvat (1968: 31-32)’a göre; ikiden fazla kimsenin belli bir süre içinde bir araya gelmelerinin toplantı sayılabilmesi için, evvelen düzenlenmiş ve bir araya ortak menfaatlerini korumak, bir çıkar yol bulmak veya karşılıklı konuşmak üzere gelinmiş olması gerekir. Belirtilen görüşe paralel olarak, toplantının belirli

bir amaçla yapıldığını ifade eden Akın (1964: 546)'a göre; toplantı bir düzenleme sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Amaç unsuru, toplanmaları, özellikle fikri yönü de olan gruplaşmalardan ayırmada yeterli olmadığı (Anayurt, 1998: 15) için bu unsur, belirleyici olmaktan ziyade gösterici, yönlendirici bir kriterdir (Colliard, 1989'dan aktaran: Anayurt, 1998: 15).

Toplanmanın temel karakteristiğinin amaç unsurunda yatmakta olduğunu vurgulayan Anayurt (1998: 14)'a göre; toplanmaya katılanların müşterek bir amacı vardır ve bu amaç onu benzer toplaşmalar ile alelade topluluklardan ayırmada yardımcı olur. Fransız Danıştay'ı gerek Delmotte gerek René Benjamin kararında toplanmanın amaç unsurunu vurgulamış ve bu amacı *ortak çıkarların savunulması ve fikir alışverişinde bulunulması* olarak ifade etmiştir (Anayurt, 1998: 15).

Ortak bir amaç olmaksızın, birbirlerinden habersiz veya tesadüfen bir araya gelen kişilerin toplantı değil, bir yığın oluşturduğunu vurgulayan Atalay (1995: 4)'ın belirttiği örnekte olduğu gibi, bir kaza yerinde toplanan meraklıların oluşturduğu bir kalabalığın toplantı yaptığı söylenemez. Ortak çıkarlar etrafında fikir alışverişine dayalı bir birliktelik olmayan toplaşma halleri, toplanma özgürlüğü rejimi dışında başkaca hukuki rejimlere tabidir Anayurt, 1998: 14).

Bir toplantının amacının, sadece insanların bir arada olmak istemeleri de olabileceğini ifade eden Atalay (1995: 5)'a göre; amaç unsuru geniş yorumlandığında, düşünce alışverişi amacı olmaksızın aralarında bir iç bağlantı bulunan ve en azından birlikte olmak arzusu ile bir araya gelen insanların birlikteliğini de bir toplantı olarak değerlendirmek gerekir.

Belirli bir amacın bulunması, bir insan topluluğunun toplantı sayılmasına yetmez (Akın, 1964: 546). Çünkü alelade toplanmaların pek çoğu bakımından da ortak amaç etrafında iradelerin kolektif uyuşması söz konusudur (Anayurt, 1998: 14). Toplanmayı, rastlantıya dayanan herhangi bir insan topluluğundan ayıracak temel öğelerden biri, örgütlenme kavramıdır (Akın, 1964: 546). Belki aynı amaca dönük bir eylemde bir araya gelme olabilir de bu amaç katılanların dışında oluşmuştur (Anayurt, 1998: 14). Ortak bir

amacın varlığının yanında, bu toplantının örgütlenmiş olması gerekmekte (Akın, 1964: 546) ve ortak bir amaç yönünde bir iradilik aranmaktadır (Anayurt, 1998: 14).

Bir istasyonda bekleyen yolcuların, bir kaza esnasında olay mahallinde biriken insanların oluşturduğu toplulukta da ortak bir amaçtan söz edilebilse de önceden bu amaç etrafında iradelerin uyuşması söz konusu değildir (Anayurt, 1998: 14).

Toplanma özgürlüğü, herhangi bir ortak amaç etrafındaki bir araya gelmeleri korumaz (Anayurt, 1998: 14). Esen (1957: 195)'e göre; toplanmalardaki amacın entelektüel bir amaç olması gerekmektedir. Entelektüel ortak amaç ise müşterek çıkarların korunması zımında fikir alışverişidir (Anayurt, 1998: 14).

Toplanmanın fikri amaca yönelmiş olması (Yarsuvat, 1968: 32) ve amacının entelektüel bir mahiyet taşıması, onu sportif karşılaşmalar, balo vs. gibi eğlence amaçlı toplanmalar tiyatro, sinema gibi seyir amaçlı topluluklardan bariz biçimde ayırır (Anayurt, 1998: 15). Eğlence yerinde, herhangi bir düşüncenin yayılması fikrine üstün gelen bir eğlenme, hoşça vakit geçirme amacı vardır (Akın, 1964: 546). Nitekim hem 6761 sayılı Kanun hem 171 sayılı Kanun hem de 2911 sayılı Kanun bu tür etkinlikleri toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bağlamındaki toplantılardan ayırmakta ve istisna olarak kabul etmektedir.

Toplantıların eğlence yerlerinden ayrılması bakımından ücret konusuna dikkat çeken Akın (1964: 546), toplanmanın genel olarak ücretsiz olduğu halde, bir eğlence yerine ücret ödeyerek gidileceğini ve bu ücretin vergileneceğini ifade etmektedir. Yalnızca mali kriterin tatbik edilmesi halinde, toplantı kavramının oldukça sınırlandırılmış olacağını vurgulayan Yarsuvat (1968: 33), aranılacak hususun objektif ve dış unsurların mevcudiyeti olduğunu belirtmiştir.

2911 sayılı Kanunda yer alan toplantı kavramının tanımında “*belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için...*” ifadesi, toplantının amaç unsuruna işaret etmektedir.

1.6.1.3. Geçicilik (Süreklilik Aranmaması)

Anayurt (1998: 13), toplantıda bulunanların belirli bir zaman dilimi için bir araya geldiklerini ve katılanlar arasında meydana gelen bağın bu yüzden çok uzun süreli olmadığını belirtmektedir. Zaman bakımından toplanma, belli bir süre içinde yapılan ve bu sürenin bitiminde ortadan kalkan, devamlı olmayan bir araya gelmelerdir (Yarsuvat, 1968: 30).

Toplantı geçici, kısa vadeli bir birliktelik olgusudur (Anayurt, 1998: 13). Ozanalp (1957: 19) de, “Toplanma ve gösteri yürüyüşleri umumiyetle kısa ömürlüdür.” diyerek geçicilik unsuruna dikkat çekmektedir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü bakımından, geçici olarak bir araya gelen ve aralarında sürekli bir ilişki olmayan bu insan topluluğu, önceden tasarlanan ve kararlaştırılan bir faaliyeti gerçekleştirmektedirler (Sunay, 2001: 184). Toplantının geçici olarak bir araya gelmek olduğunu vurgulayan Atalay (1995: 5)’a göre; toplantı, zaman bakımından sınırlıdır; bir süreye bağlıdır. Bir araya gelen birçok kişi, süresi sınırlanmış bir zaman içinde, geçici olarak karşılaşmışlardır; aralarında sürekli bir ilişki yoktur (Akın, 1964: 546).

Toplanmaların, derneklerin tersine kısa süreli oluşumlar olduğunu vurgulayan Anayurt (1998: 13), derneklerde üyeler arasındaki bağın toplanmalardan daha güçlü ve daha süreklilik arz ettiğini belirtmektedir. Nitekim Fransız Danıştay’ı Delmotte ve Saint Martin kararlarında, derneğin sürekliliğine karşın toplanmanın geçici ve anlık bir grup olduğuna işaret etmiştir (Colliard, 1989’dan aktaran: Anayurt, 1998: 13).

Zamanla sınırlı bir fenomen olan toplantılarda bunun maksimum süresini yani zaman dilimini belirlemek güç görünmektedir (Anayurt, 1998: 13). İsviçre Federal Mahkemesi bir kararında, toplantının kısa süreli (*laps de temps court*), genellikle de birkaç saatle sınırlı olacağından bahisle işsiz bir topluluğun Lozan’dan Bern’e olan ve birkaç gün süren gösteri yürüyüşünde toplantı niteliği görmemiştir (Malinverni, 1981’den aktaran: Anayurt, 1998: 13).

Zaman konusuna değindikten sonra bu anlamda, 2911 sayılı Kanunda yer alan ilgili hususlara da değinmekte fayda vardır. “Toplantı ve gösteri yürüyüşü zamanı” başlıklı 7. maddenin 1. fıkrasında “*Toplantı ve yürüyüşlere ve bu amaçla toplanmalara güneş doğmadan başlanamaz.*” denilerek toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin başlangıç zamanının güneşin doğumu olduğu vurgulanmıştır.

Güneş doğduktan sonra başlayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin sona ermesi bağlamında ikili bir ayrıma gidilmiştir. Buna göre açık ve kapalı yer toplantılarının sona erme saatleri farklılık göstermektedir. 2. fıkrada “*Açık yerlerdeki toplantılar ile yürüyüşler güneş batmadan önce dağılacak şekilde, kapalı yerlerdeki toplantılar ise saat 24.00’e kadar yapılabilir.*” denilerek toplantıların bitiş zamanı açıkça belirtilmiştir. Ayrıca burada dikkat çekilmesi gereken bir husus da kapalı yer toplantılarının bitiş saatinin, 2014 değişikliğiyle birlikte, 23.00’ten 24.00’e alınmasıdır.

1.6.1.4. Yer

Toplantının gerçekleşebilmesi için, katılanların fiziksel olarak, ortak bir yerde bir arada bulunmaları zorunludur (Atalay, 1995: 6). O halde yer unsuru, toplantının belirli yerlerde yapılabileceğini anlatır (Kaboğlu, 1989: 62).

Kişileri ortak bir yerde buluşturan ve onları birbirine bağlayan unsur olan amaç unsuru ile yer unsuru yakından ilişkilidir. Atalay (1995: 6)’a göre; toplantıda, katılanları birbirine bağlayan başkaca bir unsur bulunmadığından, bir araya gelenlerin aynı yerde bulunmaları ve doğrudan iletişim kurmaları şarttır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılamayacağı yerler bakımından 2911 sayılı Kanunda bazı hükümler yer almaktadır. Kanunda toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılamayacağı yerler açıkça belirtilmiştir. Kanunun “Yasak yerler” başlıklı 22. maddesine göre; “*Genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez.*”

1.6.1.5. Düzenleme (Organizasyon)

Toplantının en esaslı unsurlarından birinin, onun organize bir topluluk olması olduğunu vurgulayan Anayurt (1998: 10)’a göre; bu haliyle toplantı, basit bir topluluk yahut kalabalık veya bir yığın değildir.

Organizasyon unsuru, fertlerin önceden ortak bir irade doğrultusunda gerekli şekil şartlarına uyarak bir araya gelmelerini ifade eder (Anayurt, 1998: 12). Her toplantı, önceden bir düzenleme yapılmasını gerekli kılar (Kaboğlu, 1989: 81). Atalay (1995: 6)’a göre; bu husus, son zamanlarda belirli bir plan ve yönetimden yoksun olarak yapılan ani toplantıların anayasal garantiden yararlanıp yararlanamayacakları konusundaki tartışma açısından önem kazanmıştır.

Düzenleme belli sayıda kişiden oluşan bir kurul tarafından gerçekleştirilir; bu kişiler aynı zamanda toplantı yöneticileridir (Kaboğlu, 1989: 81). “Tertip Heyeti” olarak da anılan ve 2911 sayılı Kanunda yer alan “Düzenleme Kurulu” kavramı bu unsuru işaret etmektedir.

2911 sayılı Kanunun 9. maddesinin 1. fıkrasında *“Bu Kanuna göre yapılacak toplantılar, fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını doldurmuş, en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından düzenlenir. Bu kurul, kendi aralarından birini başkan seçer. Diplomatik dokunulmazlıkları bulunan kişiler, düzenleme kurulu başkan veya üyesi olamazlar.”* denilmektedir. Burada ifade edilen Düzenleme Kurulu, ilgili toplantı veya gösteri yürüyüşünü organize eden kişilerdir. Madde metninden de anlaşılacağı üzere; diplomatik dokunulmazlığı olmayan, fiil ehliyetine sahip, 18 yaşını doldurmuş 7 kişi bir Düzenleme Kurulu oluşturabilir ve Kanun kapsamında bir toplantı veya gösteri yürüyüşü organize edebilir.

1.7. Gösteri Yürüyüşü

Gösteri yürüyüşü terimi, birbiri ile pek sıkı ilgisi olan, hatta sık sık rastlandığı gibi birbirinin içine girmiş iki ayrı hali ifade eder (Yarsuvat, 1968: 40). Bu terimi, içerdiği kelimeleri ayrı ayrı tanımlayarak açıklamakta fayda var.

Gösteri, Türk Dil Kurumuna göre;²⁴ ilgi, dikkat çekmek için bir topluluk önünde gösterilen beceri veya oyun; bir istek veya karşı görüşün, halkın ilgisini çekecek biçimde topluca ve açıkça yapılması, nümayiş; sinema veya tiyatrodaki film, oyun gösterme işi; genellikle şarkı, dans vb. eğlence türlerinin yer aldığı eğlence, şov; bir şeyi tanıtmak amacıyla yapılan sunum, demonstrasyon, demo; birinin, bir topluluğun kendi duygusunu gösteren sözü veya davranışı, tezahürat (TDK, 2015) anlamlarına gelmektedir.

Latince kökü “*demonstratio*” olan gösteri, insanlara işaret edilmesi, dikkat çekilmesi ve belli bir şeyin gösterilmesi anlamına gelir (Atalay, 1995: 6). Gösteriler, bir toplanma halinin varlığını gerektiren kitle hareketleridir (Yarsuvat, 1968: 41).

Gösteri, bir gurup insanın, varlıkları, bağırımları ve hareketleri ile umumî yollar üzerinde fikirlerini açığa vurmalarıdır (Yarsuvat, 1968: 41). Gösteri, bir meydanda veya belirli bir yerde yapılır (Atalay, 1995: 7). Bu bağlamda düşünüldüğünde; gösteriler, toplantılar gibi kamu düzenini ilgilendirdiğinden, hukukî yönden toplantı çerçevesi içinde ele alınmakta ve düzenlenmektedir (Yarsuvat, 1968: 41).

Yürüyüş, Türk Dil Kurumuna göre;²⁵ yürüme işi; spor amacıyla yapılan yürüme; bir olayı protesto etmek, bir konuya dikkati çekmek amacıyla topluca yürüme; birliklerin bir yerden başka bir yere gitmesi (TDK, 2015) anlamlarına gelmektedir.

Yürüyüş, hareket eden, birlikte bir yere giden veya bir yerden gelen kimseleri bir araya getirir (Atalay, 1995: 7). Yürüyüşe katılanlar sıralar halinde yürüyerek ortak gaye ve fikirlerini, giyiniş, flâma, amblem, yazılar, şarkılar, bağırımlarla açıklayabilir (Yarsuvat, 1968: 41). Gösteri ve yürüyüşlerle oluşturulan grup sayesinde bireysel çabayla başarılamayacak amaçlar gerçekleştirilmek istenir (Kaboğlu, 1989: 63). Gösteri, bir hareketsizlik halinde, bir meydanda veya binada yapılabilir; yürüyüş ise bir yer değiştirmeyi gerektirir (Yarsuvat, 1968: 41).

²⁴ TDK, Güncel Türkçe Sözlük

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55d2c62b5a83a2.87155375 (E. T.: 18.08.2015)

²⁵ TDK, Güncel Türkçe Sözlük

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55d2c7e6cbc012.36740525 (E. T.: 18.08.2015)

Gösteri ve yürüyüşler; siyasal, sosyal, mesleki ve ekonomik konularda, bir karara, bir düzenlemeye veya uygulamaya karşı protesto veya hoşnutsuzluğu ortaya koyma yahut bir hak istemini dile getirme biçiminde, kitlelerin belli konularda kanaatlerini toplu olarak açıklamasıdır (Kaboğlu, 1989: 63).

Gösteri yürüyüşü, Türk Dil Kurumuna göre;²⁶ bir topluluğun duygularını dile getirmek için ana yollar ve alanlarda yürüyerek yapılan gösteri (TDK, 2015) anlamına gelmektedir.

Gösteri yürüyüşü kavramının doktrinde yapılan ilk tanımı (tespit edebildiğimiz kadarıyla) Ozanalp (1957: 38) tarafından “*Gösteri yürüyüşü; bir kısım halkın muayyen maksatla muayyen yerlerde toplanarak nutuk, umumî konuşma ve propaganda yapmaksızın belli dağılma yerlerine kadar muayyen yollardan yapacağı nümayiş yürüyüşüne denir.*” şeklinde yapılmıştır. “Nümayiş” kelimesinin karşılığı “gösteriş”tir ve birden fazla kimsenin bir araya gelerek tezahüratta bulunmalarını ifade eder (Yarsuvat, 1968: 41).

Gösteri yürüyüşü kavramı, İstanbul 5. Asliye Ceza Mahkemesinin 23.12.1964 tarihli karar kararında, “...belirli gayelerle genel yollar üzerinde gösteri mahiyetini taşıyacak bir yürüyüşe geçmek, takip olunacak yol üzerinde gayelerini anlatacak şekilde konuşmalar yapmak ve yazılı pankartları okunacak şekilde halka göstermek gibi hareketlerin yapılmasıdır.” (Yarsuvat, 1968: 42) şeklinde tanımlanmıştır.

Gösteri ve yürüyüş kelimelerinin birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkan gösteri yürüyüşü kavramına ilk kez 1956 tarih ve 6761 sayılı Kanunda yer verilmiş olsa da burada bir tanımlamada bulunulmamıştır. Gösteri yürüyüşü kavramın tanımı mevzuatımızda ilk kez 2911 sayılı Kanunla yapılmıştır.

2911 sayılı Kanunun 2. maddesine göre; gösteri yürüyüşü, “belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu Kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşler”i, ifade etmektedir.

²⁶ TDK, Güncel Türkçe Sözlük
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55d2c811f20eb5.05072719 (E. T.: 18.08.2015)

1.8. Basın Açıklaması

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında, sık sık bazı gerçek ve tüzel kişilerce çeşitli yerlerde basın açıklamaları adı altında bazı faaliyetler düzenlenmektedir. Bu faaliyetler düzenleyenler, bazı konularda seslerini duyurabilmek ve belli bir kamuoyu oluşturmak adına hareket etmektedir.

Belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak, bir kamuoyu yaratmak ve toplumsal duyarlılığı sağlamak amacıyla en sık başvuru yöntemlerinden biri de basın açıklamalarıdır (İşgören, 2011: 138). Basın açıklamasının, kamuoyunun bir konu hakkında basın yoluyla bilgilendirilmesi için yapılan bilgi iletimlerini ifade ettiğini belirten Şirin (2013: 23)'e göre; bu bildiriler, basın organlarına mektup, faks, elektronik posta vb. araçlarla iletilebileceği gibi, kapalı veya açık alanda yapılacak toplantılar yoluyla da iletilebilir. Basın açıklamaları, “yalnızca ve sadece” basın açıklaması olarak yapılabildiği gibi bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün öncesinde, sonrasında ya da geniş zamana yayılan bir etkinliğin içerisinde yapılabilmektedir (İşgören, 2011: 138).

Toplantı şeklinde yapılacak basın açıklamalarının 2911 sayılı Kanuna tabi olup olmayacağını belirsiz olduğunu vurgulayan Şirin (2013: 23), bu eylemlerin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün yanında, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü, haber alma özgürlüğü ve basın özgürlüğü ile de çok yakın ilişkisi olduğunu belirtmektedir. İşgören (2011: 138) ise, basın açıklamalarının hukuk sistemimizde özel olarak düzenlenmediğini ve bu nedenle 2911 sayılı Kanun kapsamında ele alınmasının kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir.

Hançerli ve diğerleri (2013: 111), toplantı ve gösteri yürüyüşü ile basın açıklamasının birbirini tamamlayan nitelikte etkinlikler olduğunu belirtmekte, toplantı ve gösteri yürüyüşü ile basın açıklamasını birbirinin yerini almayan; bilakis birbirini tamamlayan veya birbirinin devamı niteliğinde olan etkinlikler olarak ifade etmektedir.

Şirin (2013: 23)'in de üzerinde durduğu gibi; basın açıklaması türündeki etkinliklerin süre itibarıyla kısa olması, kamu düzenini bozma vb. sınırlama nedenlerini

gerçekleştirme ihtimalinin düşük olması da, bu toplanma biçimini diğer toplantılardan ayırt etmektedir.

Hançerli ve diğerleri (2013: 111)'nin belirttiği üzere; toplantı ve gösteri yürüyüşünden bahsedilmesine rağmen, basın açıklaması kavramına 2911 sayılı Kanun hükümleri içerisinde açıkça yer verilmemiş ancak 2911 sayılı Kanunda bahsi geçen toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramlarının basın açıklamasını da içerdiği söylenebilir.

Basın açıklaması kavramının tanımlamasına mevzuatımızda (tespit edebildiğimiz kadarıyla) ilk defa 2012 tarihinde yer verilmiştir. Hâlihazırda ne Anayasada ne Kanunlarda ne de Yönetmeliklerde kendisine yer edinebilen basın açıklaması kavramı, sadece bir Genelgede düzenlenmektedir.

İçişleri Bakanlığının bir Genelgesinde,²⁷ *“Kamuoyu oluşturmak amacıyla; şiddet içermeyen, kamu düzenini bozmadan, makul sürede (en fazla iki saati geçmemek üzere), gürültü ve çevre kirliliğine yol açmadan, yaya ve araç trafiğine engel olmayacak sayıda katılımı ile gerçekleştirilen yazılı veya sözlü açıklamalar basın açıklaması olarak değerlendirilecektir.”* denilerek basın açıklamasının tanımına yer verilmiştir.

Gerek yazılı ve görsel basında ve gerekse günlük hayatta sıklıkla karşılaştığımız toplumsal olay, kanunsuz eylem ve korsan gösteri gibi bazı kavramlar da bulunmaktadır. Bu kavramlara yönelik net ve açıklayıcı tanımları, Hançerli ve diğerleri (2013: 113) vermektedir:

Kolluk birimlerince, kanuna uygun olarak düzenlenen her toplumsal etkinliğe *toplumsal olay*; kanuna uygun olarak başlayan toplumsal bir olayın devamında herhangi bir sebepten ötürü yasadışı bir hale dönüşmesine *kanunsuz eylem*; hem başlangıcı hem de sonucu itibarıyla kanunsuz olarak düzenlenen yasadışı her faaliyete de *korsan gösteri* denilmektedir.

Oldukça açık, sade ve net olan bu tanımlar, kavram kargaşasını önleme bağlamında atılan önemli adımlardandır. İlgili tanımlara yer veren Hançerli ve diğerleri (2013: 113-

²⁷ İçişleri Bakanlığının 02.11.2012 tarih ve 64 sayılı “Basın Açıklamaları” konulu Genelgesi (1 numaralı esas)

114), bir olayı kanunsuz eylem veya korsan gösteri yapan faaliyetleri, şu örneklerle açıklamaktadır.

...bir olayı kanunsuz eylem ya da korsan gösteri yapan yasadışı faaliyetler arasında; lastik yakmak, yol kapatmak, örgütsel olduğu düşünölen bayraklar ve flamalar açmak, örgüt propagandası yapmak, bomba, molotof veya havai fişek atmak ve örgüt lehine sloganlar atmak sıralanabilir. Kanunsuz eylemlerin ve korsan gösterilerin temel amacı aynıdır; örgütsel talepleri şiddet üzerinden dile getirmek, suç ve korku ortamını sokağa hâkim kılmak ve devletin güvenliği sağlamakta aciz kaldığı imajını vermeye çalışmaktır.

Kanunsuz eylem kavramı... kanunsuz slogan atılması, örgüt propagandasının yapılması, örgüt bayraklarının ve flamalarının açılması, yol kesilmesi, lastik yakılması, çöp konteynırı veya benzeri malzemeler ile yolun trafiğe kapatılması, kolluk kuvvetlerine, kamu kuruluşlarına, işyerlerine ve araçlara bombalı, molotoflu veya havai fişekli saldırılarda bulunulması gibi yasadışı yollara başvurulması ile açıklanabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNSAN HAKLARI BELGELERİNDE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜ

Bu bölümde, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün yer aldığı insan hakları belgelerine yer vereceğiz. Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne dair hükümler içeren birçok insan hakları belgesi bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak tespit edebildiğimiz belgelere aşağıda değineceğiz. Bu anlamda önce insan hakları hukukuna ilişkin olan erken dönem belgelere yer verip ardından ulusalüstü insan hakları hukukunda yer alan insan hakları belgelerini inceleyeceğiz.

2.1. İnsan Hakları Hukukuna İlişkin Erken Dönem Belgelerde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne yer veren bazı insan hakları hukukuna ilişkin erken dönem belgeler de bulunmaktadır. Kronolojik anlamda önemli olmaları açısından, bu belgelere burada yer vermek çalışmamız açısından büyük bir önem arz etmektedir. Erken dönem belgeler bağlamında; toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü hakkında bilgiler içeren ilk belge (tespit edebildiğimiz kadarıyla) 14.10.1774 tarihli Kolonilerin İlk Kongre Bildirgesidir. Bu belgede, Kuzey Amerika'daki İngiliz kolonileri sakinlerinin, çeşitli sözleşme ve anlaşmalarla, bazı haklara sahip olduğu belirtilmiştir. İşte bu haklardan birisi de toplantı yapmak hakkıdır.

Anılan belgenin 8. maddesi şu şekildedir (Aktan ve diğerleri, 2000: 89):

Barişçıl bir şekilde toplantı yapmak, şikâyetlerini dile getirmek ve krala dilekçe vermek haklarına sahiptirler ve bütün takibatlar, yasaklayıcı bildiriler ve benzeri kararlar yasadışıdır.

Yaklaşık 250 yıl önce hazırlanan bu belgede, koloni sakinlerinin barışçıl bir şekilde toplantı yapma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. O halde, yapılacak olan toplantının barışçıl olması temel şarttır. Ayrıca ileride değineceğimiz üzere; barışçıl olma şartı, nerdeyse tüm belgelerde yer almaktadır.

Bu belge dışında 1791 tarihli Amerikan İnsan Hakları Bildirgesine de değinmekte fayda var. ABD Anayasasının 1787 yılında kabul edilen ilk halinde bir haklar listesi bulunmamaktaydı (Bozkurt, 2003: 87). 4 yıl sonra, bazı hakları içeren bir liste oluşturulmuştur. Haklar Bildirgesi olarak bilinen ilk on değişiklik 15.12.1791 tarihinde Amerikan Anayasasının bir parçası olmuştur (Aktan ve diğerleri, 2000: 102). Başka bir deyişle; haklar listesi, Anayasaya Haklar Bildirgesiyle eklenmiştir.

15.12.1791 tarihli Amerikan İnsan Hakları Bildirgesinde toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile ilgili bir hükme yer verilmiştir. Buradaki düzenleme de sadece toplantı özgürlüğünü kapsamaktadır. Böylelikle toplantı özgürlüğü, ilk kez yazılı bir Anayasada kendine yer edinmiştir.

Anılan belgenin 1. maddesi şu şekildedir (Aktan ve diğerleri, 2000: 102):

Kongre, din kurumuna saygı göstermeyen, dinin serbestçe uygulanmasını engelleyen ya da ifade ve basın hürriyetini ortadan kaldıran veya barışçı bir şekilde toplantı yapma hakkını ve şikâyetlerinin düzeltilmesi için hükümete dilekçe verme hakkını engelleyen hiçbir kanunu çıkaramaz.

Bu maddede, Kongrenin barışçı bir şekilde toplantı yapma hakkını engelleyici bir kanun çıkaramayacağı hükme bağlanmıştır. Burada da dikkat edileceği üzere; toplantı hakkı için temel şart, toplantının barışçı bir şekilde yapılmasıdır.

2.2. Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Yer Alan İnsan Hakları Belgelerinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne ulusalüstü insan hakları hukukunda yer alan insan hakları belgelerinin birçoğunda yer verilmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü

özgürlüğü, kronolojik olarak, 02.05.1948 tarihli *Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi*'nde (21. madde) (Gemalmaz, 2011a: 723); 10.12.1948 tarihli *Evrensel İnsan Hakları Bildirisi*'nde (20. madde) (Gemalmaz, 2011b: 13); 04.11.1950 tarihli *İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi)*'nde (11. madde) (Gemalmaz, 2011a: 13); 16.12.1966 tarihli *Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi*'nde (21. madde) (Gemalmaz, 2011b: 117); 22.11.1969 tarihli *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi*'nde (15. madde) (Gemalmaz, 2011a: 737); 27.06.1981 tarihli *Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartları*'nda (11. madde) (Gemalmaz, 2011a: 971); 20.11.1989 tarihli *Çocuk Hakları Sözleşmesi*'nde (15. madde) (Gemalmaz, 2011b: 603); 11.07.1990 tarihli *Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı*'nda (8. madde) (Gemalmaz, 2011a: 1040); 09.12.1998 tarihli *Evrensel Düzlemde Tanınmış İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Geliştirilmesi ve Korunmasında Bireylerin, Grupların ve Toplum Organlarının Hakkı ve Sorumluluğu Bildirisi*'nde (5. madde) (Gemalmaz, 2011b: 1125-1126) ve 02.07.2006 tarihli *Afrika Gençlik Şartı*'nda (5. madde) (Gemalmaz, 2011a: 1107) yerini almıştır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, bazı insan hakları belgelerinde (EİHB, AİHS, ÇHS, Af.ÇHEŞ, Hak ve Sorumluluk Bildirisi ve Afrika Gençlik Şartı) örgütlenme özgürlüğü ile birlikte aynı maddede yer alırken bazı insan hakları belgelerinde (Ame.İHÖB, MSHS, Ame.İHS ve Af.İHHŞ) tek başına ayrı bir madde olarak düzenlenmiştir.

Sınırlandırılabilen bir hak olarak düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile ilgili olarak insan hakları belgelerinde yer alan sınırlandırma ölçütleri; ulusal güvenlik (MSHS, ÇHS, Af.İHHŞ, Ame.İHS, AİHS); başkalarının hakları ve özgürlükleri (MSHS, ÇHS, Af.İHHŞ, Ame.İHS, AİHS); kamu emniyeti (MSHS, ÇHS, Ame.İHS, AİHS); kamu düzeni (MSHS, ÇHS, Ame.İHS); genel ahlak (MSHS, ÇHS, Ame.İHS); genel sağlık (ÇHS, Ame.İHS); sağlık (Af.İHHŞ, AİHS); ahlak (Af.İHHŞ, AİHS); kamu sağlığı (MSHS); düzensizliğin önlenmesi (AİHS); suçun önlenmesi (AİHS); emniyet (Af.İHHŞ); olmak üzere on iki kategori şeklindedir. AİHS, yedi; Ame.İHS, ÇHS ve MSHS, altı; Af.İHHŞ ise beş sınırlandırma ölçütü içermektedir. Bu bağlamda AİHS'nin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü diğer belgelere nazaran daha sınırlandırıcı nitelikte olduğu

değerlendirilebilir. Anılan belgelerde en çok yer alan sınırlandırma ölçütü (belgelerin tamamında bulunan) ulusal güvenlik ile başkalarının hakları ve özgürlükleri ölçütleridir.

İnsan hakları belgelerinde, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüyle ilgili maddeler genel olarak düşünüldüğünde; hak öznelerinin “herkes” (EİHB, Hak ve Sorumluluk Bildirisi), “her kişi” (Ame.İHÖB, AİHS), “hiç kimse” (EİHB), “her birey” (Af.İHHŞ), “her çocuk” (Af.ÇHEŞ) ve “her genç kişi” (Afrika Gençlik Şartı) şeklinde olduğu görülmektedir. Bazı hak öznelerinin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünden yararlanması noktasında devletlerin takdir yetkisi bulunmaktadır. Örneğin; AİHS’nde yer alan düzenlemede (11/2) *toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının silahlı kuvvetler, polis örgütü ya da Devlet idaresi mensupları tarafından kullanılmasına yasaya/(hukuka) uygun kayıtlamalar getirilmesinin engellemeyeceği*, hükmü yer almaktadır.

Sınırlamanın tekniği bağlamında “kanun” (MSHS, ÇHS, Af.İHHŞ, Ame.İHS ve AİHS) ile sınırlandırılabilir olan toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü için; sınırlamanın sınırı olarak “demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluk” (MSHS, ÇHS, Ame.İHS ve AİHS) ölçütü kabul edilmiştir.

Çalışmamız yer verdiğimiz insan hakları belgelerinde, Gemalmaz (2011a ve 2011b) tarafından yapılan çeviriler kanımızca daha isabetli olduğundan, resmi veya diğer çevirilerden ziyade anılan yazarın çevirileri kullanılmıştır. Ayrıca inceleme yapılırken uluslararası sistem ve bölgesel sistemler ayırımına gidilmiştir. Bölgesel sistemler başlığı altında ise sadece başarılı sistemler incelenmiştir.

2.2.1. Uluslararası Sistem

Uluslararası sistem bağlamında öne çıkan ve insan hakları alanında çalışmaları olan uluslararası örgüt Birleşmiş Milletler Örgütü’dür.

2.2.1.1. Birleşmiş Milletler Örgütü Belgeleri

Birleşmiş Milletler Örgütü ile ilgili bilgilere Birinci Bölümde yeterince değinmiştik. Bu yüzden anılan örgüt ile ilgili burada açıklamada bulunmayacağız ve burada

sadece toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne dair hükümler içeren belgeleri inceleyeceğiz.

2.2.1.1.1. Evrensel İnsan Hakları Bildirisi

“Evrensel İnsan Hakları Bildirisi”²⁸ (“EİHB”) (“*Universal Declaration of Human Rights*”), Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 10.12.1948 tarih ve 217 A(III) sayılı kararıyla kabul ve ilan edilmiştir (Gemalmaz, 2011b: 3).

İnsan hakları ve temel özgürlükler açısından geniş bir alanı kapsayan (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 5) ve insan haklarının temel kaynaklarından birisi olan (Tezcan ve diğerleri, 2011: 41) Evrensel Bildiri’ye ilişkin olarak, Türkiye, 06.04.1949 tarih ve No.3/9119 sayılı “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı” çıkarmış ve bu karar uyarınca Evrensel Bildirinin Türkçe resmi çevirisi yayımlanmıştır (Gemalmaz, 2011b: 3).

EİHB, insan hak ve temel hürriyetlerinin, milletlerarası düzeyde, üzerinde tartışılan bir tanımı olmuştur (Bozkurt, 2003: 58) ve insan hakları standartların dünya çapında gündeme gelmesi bu belge ile olmuştur (Doğan, 2005: 71).

Genel Kurulun bir tavsiyesi niteliğinde olan (Civelek, 1992: 384) EİHB’nin hukuksal açıdan bağlayıcılık nitelikte olmadığı uzun süreyle, yaygın ve genel kabul bulan bir görüş olmuştur (Gemalmaz, 2012a: 63). Tezcan ve diğerleri (2011: 41)’nin de dikkat çektiği üzere; bu belge, uluslararası hukuk bağlamında bir antlaşma niteliği taşımadığından katılımcı devletler bakımından bağlayıcı değildir, hükümleri sadece yol gösterici niteliktedir. Öğretide savunulan yaygın görüşe göre, bu belge, uluslararası alanda ve devletler bakımından sadece “moral değere” sahiptir (Kaboğlu, 1999: 131).

Modern insan hakları hukukunun kurucu belgesi ve temel kaynağı (Gemalmaz, 2012a: 59) olan bu Bildiri, insan haklarını düzenleyen geniş kapsamlı bir belge olup bir sözleşme veya antlaşma değildir (Atalay, 1995: 43; Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 5).

²⁸ İlgili belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2004a:3-23 ve 353-361). Ayrıca bu belge ile detaylı açıklamalar için bkz. Gemalmaz (2012a: 59-223). Bildirinin Türkçe resmi çevirisi; RG Tarih: 27.05.1949, Sayı: 7217.

Birleşmiş Milletlerin bir kararı olan bu Bildirinin hukuki açıdan bağlayıcı bir belge olmadığını, Bildiride insan haklarının korunmasına yönelik bir denetim olanağına da yer verilmediğini ifade eden Reisoğlu (2001: 1)'na göre; Bildiri, insan hak ve özgürlüklerinin somut bir açıklığa kavuşması yönünde atılmış çok önemli ve etkili bir adımdır.

Pek çok ülkede ve ülkemizde, ulusal mahkeme kararında bu belgedeki evrensel nitelikli ilkelere atıfta bulunulduğuna işaret eden Gözübüyük ve Gölcüklü (2013: 5)'ye göre; bu belgenin, emredici olmasa da, manevi ağırlığı şüphe götürmez. Yani bir anlamda; EİHB'nin siyasal-ahlaki bakımdan günümüzde elde ettiği saygı her türlü şüpheden uzaktır (Doğan, 2005: 71). Bu düşünceye paralel olarak; bu belgenin, adından da anlaşılacağı gibi, bu sadece bir “bildiri”, belki bir ölçüde platonik sayılabilecek bir haklar listesi olduğunu ifade eden Kapani (2013: 62)'ye göre; bu belge hukuki bağlayıcılıktan yoksun olsa da, tarihi ve manevi bakımdan büyük bir değer taşır. Kısaca Bildirge, tek başına hukuken bağlayıcı olmasa da, insan hakları alanında yeni bir çıkır açan, bir dönüm noktası teşkil eden ve hayati önemi yadsınamaz temel bir insan hakları kaynağıdır (Tezcan ve diğerleri, 2011: 42).

Bildirinin İkinci Dünya Savaşı sonrası hazırlanan hemen bütün anayasalara etkisi bir yana; başta AİHS olmak üzere birçok devletler hukuku sözleşmesinde bu bildiriye açıkça atıfta bulunmaktadır (Doğan, 2005: 70). Bildiriye dayanılarak uluslararası alanda birçok sözleşme metni hazırlanmıştır (Civelek, 1992: 384). Genel olarak, devletleri, hukuksal bir yükümlülük altına sokmayan Bildiri, kabul edildiğinden bu yana hem ulusal, hem uluslararası düzeyde etkisini göstermiş (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 6), Birleşmiş Milletler içinde ve dışında yapılan benzer uluslararası sözleşmelere de esin kaynağı olmuştur (Tezcan ve diğerleri, 2011: 41-42)

Bu belge, yalnız kişisel ve siyasal hakları içermekle kalmamış, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara da bünyesinde yer vermiştir (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 5). Bildirinin, millet ve insanların erişmek istedikleri bir ideal liste olarak kaleme alındığını ifade eden Gözlügöl (2002: 90)'e göre; bu Bildiri, klasik haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel hakları birlikte düzenleyerek, insanın sadece klasik haklara sahip olmasının onun mutluluğu için yeterli olamayacağını, dolayısıyla bireylerin ekonomik ve sosyal bakımdan da donatılması gerektiğini kabul ve ilan etmiştir.

Otuz maddeden oluşan Bildirinin başlangıç bölümünde İkinci Dünya Savaşında insan haklarının göz ardı edilmesi sonucunda meydana gelen durumun bir daha tekrarlanmaması amacıyla, insan haklarına ve temel özgürlüklere evrensel düzeyde saygı gösterilmesi gerektiği (Atalay, 1995: 43) belirtilmiştir.

Belgenin etkisinin müeyyidesiyle anlam kazandığını, hukuki güçten yoksun bir bildirinin iyi niyet göstergesinden öte bir özellik taşımadığını belirten Anayurt (1998: 55)’a göre; insan haklarının, etkili koruma ve güvence mekanizmalarına ihtiyacı vardır. Hâlbuki Kapani (2013: 62)’nin de belirttiği gibi; EİHB, hukuk yönünden *bağlayıcı* bir niteliğe sahip değildir ve onu tanıyan devletlere hiçbir hukuki yükümlülük yüklemeyiz. Bildiri bir devletler hukuku sözleşmesi olarak değil bir BM Genel Kurulu Kararı niteliğindedir (Doğan, 2005: 70).

Anılan belgenin 20. maddesi şu şekildedir (Gemalmaz, 2011b: 13; 2012a: 221):

1. Herkes barışçıl nitelikli toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne sahiptir.

2. Hiç kimse bir örgüte girmeğe zorlanamaz.

Türkçe resmi çeviride; madde metninde geçen “barışçıl nitelikli toplanma” (“*freedom of peaceful assembly*”) ibaresi “muslihane toplanma”, “örgütlenme özgürlüğü” (“*freedom of association*”) ibaresi “dernek kurma ve derneğe katılma serbestisi” ve “bir örgüte” (“*an association*”) ibaresi “bir derneğe” şeklinde ifade edilmektedir (Gemalmaz, 2011b: 13).

EİHB’nde herkesin barışçıl nitelikli toplanma özgürlüğüne sahip olduğu açıkça belirtilmiştir. Ayrıca dikkat edileceği üzere, burada toplanma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ile birlikte düzenlenmiştir.

Bildirinin bu maddesiyle birlikte, Anayurt (1998: 55)’un da belirttiği üzere; toplanma özgürlüğü ilk olarak uluslararası bir insan hakları belgesinde açıkça ifadesini bulmuştur. Başka bir deyişle, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünden söz eden ilk uluslararası insan hakları belgesi, 10.12.1948 tarihli EİHB’dir. İleride değinileceği gibi, bu özgürlüğe yedi ay önce 02.05.1948 tarihli Ame.İHB’de yer verilmiştir. Fakat bu belge

uluslararası nitelikte değildir. Ayrıca daha önce ifade ettiğimiz üzere; bu özgürlükten söz eden ilk erken dönem belgesi ise 14.10.1774 tarihli Kolonilerin İlk Kongre Bildirgesidir.

2.2.1.1.2. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

“Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi”²⁹ (“MSHS”) (“*International Covenant on Civil and Political Rights*”), Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 16.12.1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş, 19.12.1966 tarihinde imzaya açılmış ve 23.03.1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Gemalmaz, 2011b: 95). EİHB ile bağlantılı şekilde olan (Bozkurt, 2003: 62) bu Sözleşme, küresel ölçekte medeni ve siyasal hakların en yetkin ve kapsamlı olarak düzenlenmiş olduğu sözleşme olarak nitelendirilmektedir (Yanık, 2008: 1139).

Türkiye bu sözleşmeyi, imzaya açıldığı 19.12.1966’dan yaklaşık 34 yıl ve yürürlüğe girdiği 03.01.1976’dan yaklaşık 24 yıl sonra 15.08.2000 tarihinde imzalamıştır. Türkiye, bu sözleşmeyi onaylamak üzere 04.06.2003 tarih ve 4868 sayılı “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”³⁰u çıkartmıştır (Gemalmaz, 2011b: 95).

Anılan belgenin 21. maddesi şu şekildedir (Gemalmaz, 2011b: 117):

Barışçıl nitelikte toplanma/(toplantı) hakkı tanınacaktır. Bu hakkın kullanımına, ulusal güvenlik ya da kamu emniyeti, kamu düzeni yararı bakımından (yahut) kamu sağlığını ya da genel ahlakı korumak yahut başkalarının haklarını ve özgürlüklerini korumak için yasaya uygun biçimde öngörülmüş ve demokratik bir toplumda gerekli olan kayıtlamalardan başka hiçbir kayıtlama getirilemez.

Burada açık bir şekilde, barışçıl nitelikteki toplantı hakkının tanınması gerektiği vurgulanmış ve hakkın sınırlama nedenlerine de yer verilmiştir. Bu bağlamda; ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeni yararı, kamu sağlığı, genel ahlak, başkalarının hak ve özgürlükleri sınırlama nedeni olarak sayılmıştır. Ayrıca yasaya uygun biçimde

²⁹ İlgili belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2004a: 57-114 ve 381-410). Ayrıca bu belge ile detaylı açıklamalar için bkz. Gemalmaz (2012a: 228-325)

³⁰ RG Tarih: 18.06.2003, Sayı: 25142.

öngörölmüş ve demokratik bir toplumda gerekli olan kayıtlamalardan başka hiçbir kayıtlama getirilemeyeceğı belirtilerek bir anlamda sınırlamanın sınırları belirtilmiştir.

2.2.1.1.3. Çocuk Hakları Sözleşmesi

“Çocuk Hakları Sözleşmesi”³¹ (“ÇHS”) (“*Convention on the Rights of Child*”), Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 20.11.1989 tarih ve 44/25 sayılı kararıyla kabul edilerek imza, onay ve katılıma açılmış ve 02.09.1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Gemalmaz, 2011b: 593).

Türkiye “ÇHS”ni 14.09.1990 tarihinde imzalamıştır. Bunun ardından, 09.12.1994 tarih ve 4058 sayılı “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğı Hakkında Kanun”³² çıkarılmıştır (Gemalmaz, 2011b: 593).

Anılan belgenin 15. maddesi şu şekildedir (Gemalmaz, 2011b: 603):

1. Taraf Devletler, çocuğun örgütlenme özgürlüğü ve barışçıl biçimde toplanma özgürlüğü haklarını tanırlar.

2. Bu hakların kullanılmasına, yasaya/(hukuka) uygun olarak öngörölen ve ulusal güvenliğin ya da kamu emniyetinin, kamu düzeninin (“ordre public”) yararına olarak, (ya da) genel sağlık yahut ahlakın yahut başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda gerekli bulunanlar dışında hiçbir kayıtlama getirilemez.

Bu madde ile taraf Devletlerin, çocuğun barışçıl biçimde toplanma özgürlüğü hakkını tanıyacağı açıkça belirtilmiştir. Bunun yanında, ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeni, genel sağlık, genel ahlak, başkalarının hak ve özgürlükleri sınırlama nedenleri olarak sayılmıştır. Ayrıca sınırlamaların yasaya/hukuka uygun olması gerektiğı belirtilerek demokratik bir toplumda gerekli bulunanlar dışında hiçbir kayıtlama getirilemeyeceğı ifade edilmiştir.

³¹ İlgili belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2004b: 175-223 ve 549-578). Ayrıca bu belge ile detaylı açıklamalar için bkz. Gemalmaz (2012a: 723-755)

³² RG Tarih: 11.12.1994, Sayı: 22184

2.2.1.1.4. Evrensel Düzlemde Tanınmış İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Geliştirilmesi ve Korunmasında Bireylerin, Grupların ve Toplum Organlarının Hakkı ve Sorumluluğu Bildirisi

“Evrensel Düzlemde Tanınmış İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Geliştirilmesi ve Korunmasında Bireylerin, Grupların ve Toplum Organlarının Hakkı ve Sorumluluğu Bildirisi”, (“Hak ve Sorumluluk Bildirisi”) (*“Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms”*), Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 09.12.1998 tarih ve 53/144 sayılı kararıyla ilan edilmiştir (Gemalmaz, 2011b: 1121).

Hak ve Sorumluluk Bildirisi, bilinirliği pek yüksek olmasa da, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü hakkında önemli hükümler içermektedir. Bu belgede, herkesin barışçıl biçimde toplanma veya bir araya gelme hakkının olduğu açıkça belirtilmiştir.

Anılan belgenin 5. maddesi şu şekildedir (Gemalmaz, 2011b: 1125-1126):

İnsan haklarını ve temel özgürlükleri geliştirme ve koruma amacıyla, herkes, gerek bireysel olarak gerekse başkalarıyla bir araya gelerek, ulusal ve uluslararası düzlemde şu haklara sahiptir:

(a)Barışçıl biçimde toplanma yahut bir araya gelme hakkı;

(b)Hükümetler-dışı örgütler, dernekler/(örgütler) yahut gruplar kurma/(oluşturma), bunlara girme ve katılma hakkı;

(c)Hükümetler-arası yahut hükümetler-dışı örgütler ile iletişimde bulunma hakkı.

Burada da toplanma hakkının insanların sahip olduğu haklardan birisi olduğu açıkça vurgulanmıştır. Bu hakkın kullanımının tek başına olabileceği gibi toplu şekilde olabileceği de belirtilmiştir. Ayrıca hak öznesi, “herkes” olarak düzenlenmiş ve barışçıl nitelik şartına yer verilmiştir.

Belirtilen bu belgelerin yanında kolluk güçleri görevlilerinin kuvvet kullanma ve davranışlarıyla ilgili olarak hazırlanan iki belgeye de yer vermek fayda vardır. Çünkü toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün kullanılmasında yaşanan sorunların birçoğu kolluk kuvvetlerinin müdahalesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, kolluk kuvvetlerine yönelik bazı yükümlülükler içeren aşağıdaki iki belgeye yer vermek oldukça isabetlidir.

2.2.1.1.5. Kolluk Güçleri Görevlilerinin Davranışlarına İlişkin Kurallar

“Kolluk Güçleri Görevlilerinin Davranışlarına İlişkin Kurallar”³³ (“Kolluk Davranış Kuralları”) (“*Code of Conduct for Law Enforcement Officials*”), Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 17.12.1979 tarih ve 34/169 sayılı kararı ile kabul edilmiştir (Gemalmaz, 2011b: 969)

Anılan belgenin ilgili maddeleri şu şekildedir (Gemalmaz, 2011b: 973-975):

Madde 2

Görevlerini ifa ederken kolluk güçleri görevlileri insan onuruna saygı gösterecek ve insan onurunu koruyacaktır ve bütün kişilerin insan haklarını gözetecektir/(destekleyecektir).

Madde 3

Kolluk gücü görevlileri, ancak durum kesin olarak gerektirdiği zaman ve görevlerinin ifasının gerekli kıldığı ölçüde kuvvet kullanabilirler.

Kolluk güçlerinin, görevlerini ifa ettiği sırada, nasıl davranması gerektiğine dair genel hükümler içeren 2. maddeye göre; bu görevlilerin insan onuruna saygı göstermesi gerekmektedir. Ayrıca saygı göstermek yeterli olmayıp, aynı zamanda bu görevlilerin insan onurunu koruması ve bütün kişilerin insan haklarını gözetmesi şarttır.

³³ İlgili belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2004c: 263-277 ve 619-628). Ayrıca bu belge ile detaylı açıklamalar için bkz. Gemalmaz (1994: 252-261)

3. madde hükmü, kolluk güçleri görevlileri tarafından kuvvet kullanılmasının istisna olması gerektiğini vurgulamaktadır (Gemalmaz, 2011b: 975).

Bu hüküm, kolluk gücü görevlilerinin, suç işlenmesini önlemek için ya da suçluları yahut suç zanlılarını hukuka uygun olarak gözaltına almak ya da buna yardımcı olmak üzere, şartların makul olarak gerekli kıldığı hallerde kuvvet kullanmaya yetkilendirilmiş bulunduklarını ve bunun dışında kuvvet kullanılamayacağını belirtmektedir (Gemalmaz, 2011b: 975).

Bu maddeye göre, kolluk güçlerinin kuvvet kullanabilmesinin temel şartı, kuvvet kullanmanın kesin olarak gerekmesidir. Ayrıca kuvvet kullanımı, görevin ifasının gerekli kıldığı ölçüde olmalıdır. İşte burada, orantılı güç kavramı kendini göstermektedir. O halde, kolluk güçleri tarafından kuvvet kullanımına sadece şartlar gerçekleştiğinde başvurulacak ve bu kuvvet kullanımında ölçü aşılmayacaktır.

Kolluk gücü görevlileri tarafından kuvvet kullanılmasını, ulusal mevzuat mutata/genel olarak orantılılık ilkesiyle sınırlandırmaktadır. Bu hüküm, yorumlanırken, orantılılık hakkındaki bu tür ulusal ilkelere saygı gösterileceği şeklinde anlaşılmalıdır. Bu hüküm, hiçbir koşulda, hedeflenen meşru amaçla orantısız kuvvet kullanımına yetki verir olarak yorumlanamaz (Gemalmaz, 2011b: 976).

2.2.1.1.6. Kolluk Güçleri Görevlileri Tarafından Kuvvet ve Ateşli Silahların Kullanılması Hakkında Temel İlkeler

“Kolluk Güçleri Görevlileri Tarafından Kuvvet ve Ateşli Silahların Kullanılması Hakkında Temel İlkeler”³⁴ (“Kuvvet ve Silah Kullanımı İlkeleri”) (*“Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials”*), 27/08/-07.09.1990 tarihleri arasında Havana, Küba’da yapılan Suçun Önlenmesi ve Suçluların Islahı Hakkında Birleşmiş Milletler Sekizinci Kongresi tarafından kabul edilmiştir (Gemalmaz, 2011b: 983).

Anılan belgenin “Yasadışı toplantılarda asayişin tesisi” başlıklı ilgili maddeleri şu şekildedir (Gemalmaz, 2011b: 989-990):

³⁴ İlgili belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2004c: 279-293 ve 629-636).

12. Evrensel İnsan Hakları Bildirisinde ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinde yer alan ilkeler uyarınca herkesin hukuka uygun ve barışçıl nitelikli toplantılara katılmasına izin verilmiş bulunduğundan, Hükümetler ve kolluk gücü birimleri ve görevlileri, kuvvet ve ateşli silahların sadece İlke 13 ve 14 hükümleri uyarınca kullanılabilecek olduğunu kabul edeceklerdir.

13. Yasadışı olmakla birlikte şiddet unsuru içermeyen toplantıların dağıtılmasında, kolluk güçleri görevlileri kuvvete başvurmaktan kaçınacaklardır. Ya da bunun/(kuvvete başvurmaktan kaçınmanın) uygulanabilirliği bulunmayan hallerde, bu tür kuvvet kullanımını gereken asgari ölçüyle sınırlı tutacaklardır.

14. Şiddet unsuru içeren toplantıların dağıtılmasında, kolluk güçleri görevlileri ateşli silahları, sadece daha az tehlikeli araçların uygulanabilirliği bulunmadığı zaman ve yalnızca gereken asgari ölçüde kullanabilirler. Kolluk güçleri görevlileri, İlke 9'da belirtilen koşullar çerçevesindeki haller hariç, bu gibi vakalarda ateşli silahları kullanmayacaklardır.

Bahsi geçen İlke 9 ise şu şekildedir (Gemalmaz, 2011: 988):

9. “Kolluk güçleri görevlileri, ölüme ya da ağır şekilde yaralanmaya yol açacak yakın tehdide/(tehlikeye) karşı kendilerinin ya da başka kişilerin savunulması; özellikle yaşama yönelik büyük bir tehdit oluşturan ağır nitelikli bir suçun işlenmesinin önlenmesi; böyle bir tehlike yaratan ve kolluk güçlerinin otoritesine direnen bir kişinin yakalanması yahut bu kişinin kaçmasının önlenmesi haricinde ve sadece bu amaçların gerçekleştirilmesi için daha az aşırı/(daha hafif) yöntemler/(araçlar) yetersiz kalmadıkça, kişilere karşı ateşli silahları kullanmayacaklardır. Her halükarda, ateşli silahlar öldürme kastıyla sadece yaşamı korumak için kesin biçimde kaçınılmaz olduğu zaman kullanılabilir.”

12. ilkede, herkesin hukuka uygun ve barışçıl nitelikli toplantılara katılmasına izin verilmiş bulunduğu vurgulanmış ve hükümetler ve kolluk güçlerinin kuvvet ve ateşli silah kullanması bağlamında 13 ve 14. ilkelere göre hareket etmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Kolluk güçlerinin kuvvet kullanımında çok önemli bir hususa değinen 13. ilkeye göre; bir toplantı yasadışı olsa bile şiddet unsuru içermiyorsa bu toplantının dağıtılmasında, kolluk güçleri görevlileri kuvvete başvurmaktan kaçınacaklardır. O halde kolluk güçlerinin kuvvet kullanabilmesi için toplantının şiddet içermesi gerekmektedir. Toplantının sadece kanuna aykırı olması, kuvvet kullanımı için yeterli değildir. Ayrıca kullanılacak kuvvetin asgari seviyede olması vurgulanmıştır.

14. ilke, kolluk güçlerinin ateşli silah kullanmasını da sıkı şartlara bağlamaktadır. Buna göre, şiddet unsuru içeren toplantıların dağıtılmasında, kolluk güçleri görevlileri ateşli silahları, sadece daha az tehlikeli araçların uygulanabilirliği bulunmadığı zaman ve yalnızca gereken asgari ölçüde kullanabilecektir. Yani başvuru kuvvet kullanımı, yine asgari ölçüde olacaktır. Başka bir deyişle, daha az tehlikeli bir ateşli silah kullanılabilecekken daha çok tehlikeli bir ateşli silahın kullanılması uygun değildir.

Kolluk güçlerinin kuvvet kullanımı bağlamında yer verdiğimiz bu düzenlemeler, görüldüğü üzere, çok önemli hususlar içermektedir. Kişilere tanınan toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün kullanımında kolluk güçleri şartlar oluşmadan müdahalede bulunmamalı ve uygulanan kuvvet kullanımında ölçü aşılmamalıdır.

2.2.2. Bölgesel Sistemler

Uluslararası düzlemde çalışmaları bulunan Birleşmiş Milletler Örgütü'nün çalışmamızla ilgili olan insan hakları belgelerine yukarıda değinmiştik. Burada ise bölgesel sistemlerce üretilen insan hakları belgelerini inceleyeceğiz. Ayrıca Birinci Bölümde yapmış olduğumuz başarılı ve başarısız örgütler ayırımına burada yer vermeyeceğiz. Bu yüzden konumuzla ilgili düzenlemeleri içeren üç bölgesel örgütün ürettiği belgeleri inceleyeceğiz.

2.2.2.1. İnter-Amerikan Devletleri Örgütü Belgeleri

İnter-Amerikan Devletleri Örgütü ile ilgili bilgilere Birinci Bölümde yeterince değinmiştik. Bu yüzden anılan örgüt ile ilgili burada açıklamada bulunmayacağız ve örgütün çalışma konumuzla ilgili hükümler içeren belgelerini inceleyeceğiz.

2.2.2.1.1. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi

“Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi”³⁵ (*“American Declaration of the Rights and Duties of Man”*), Bogota/Kolombiya’da yapılan Dokuzuncu Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansında 02.05.1948 tarihinde kabul edilmiştir (Gemalmaz, 2011a: 719). Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne ilişkin düzenleme, EİHB’nden önce burada yer almıştır.

Ame.İHÖB, 10.12.1948 tarihinde BM Genel Kurulunca kabul ve ilan edilen Evrensel İnsan Hakları Bildirisinden (EİHB) yedi ay önce ilan edilmiştir (Gemalmaz, 2012b: 341).

Anılan belgenin “Toplanma hakkı” başlıklı XXI. maddesi şu şekildedir (Gemalmaz, 2011a: 723):

Her kişi, herhangi bir konudaki ortak çıkarlara ilişkin hususlarla bağlantılı olarak, başka insanlarla bir resmi aleni toplantı yahut gayri resmi olarak bir araya gelme şeklinde barışçıl nitelikli toplanma hakkına sahiptir.

Burada tanınan hak, kısaca geçirtilmemiş ve açıklanarak ifade edilmiştir. Bu anlamda, her kişinin ortak bir çıkar ekseninde buluşup herhangi bir konuda diğer kişilerle hem resmi aleni toplantı hem de gayri resmi olarak bir araya gelme hakkı bulunmaktadır. Diğer insan hakları belgelerinde belirtilen barışçıl nitelik burada da temel şart olarak yer almaktadır. O halde, maddede her kişinin barışçıl nitelikli toplanma hakkına sahip olduğu açıkça vurgulanmıştır.

2.2.2.1.2. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi

Aynı zamanda “*San Jose Paktı*” olarak da anılan (Gemalmaz, 2012b: 344), “Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi”³⁶ (*“American Convention on Human Rights”*),

³⁵ İlgili belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2003c: 5-13 ve 365-375). Ayrıca bu belge ile detaylı açıklamalar için bkz. Gemalmaz (2012b: 341-344)

³⁶ İlgili belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2003c: 23-58 ve 381-416). Ayrıca bu belge ile detaylı açıklamalar için bkz. Gemalmaz (2012b: 344-412)

22.11.1969 tarihinde San Jose/Kosta Rika’da kabul edilmiş ve 18.07.1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Gemalmaz, 2011a: 729). Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (Ame.İHS) büyük ölçüde AIHS’ne benzemektedir (Bozkurt, 2003: 91) ve ondan geniş ölçüde etkilenmiştir (Anayurt, 1998: 60).

Ame.İHS, Avrupa’daki benzeri gibi, kişisel, hukuki, sivil ve siyasal haklarla sınırlıdır (Donnelly, 1995: 228). BM Teşkilatında ve Avrupa Konseyinde benimsenen iki sözleşme yapma yönteminin, Amerikan Sisteminde benimsenmediğini ifade eden Gözlügöl (2002: 126)’ün belirttiği üzere; Ame.İHS, AIHS ve BM Sözleşmelerinden farklı olarak, iki grup hakları tek metinde birleştirmiştir.

Anılan belgenin “Toplanma hakkı” başlıklı 15. maddesi şu şekildedir (Gemalmaz, 2011a: 737):

Silahsız olarak, barışçıl toplanma hakkı tanınmıştır. Bu hakkın kullanılması üzerine, yasaya uygun olarak öngörülen ve bir demokratik toplumda ulusal güvenlik, kamu emniyeti ya da kamu düzeni yararı yahut genel sağlığın ya da ahlakın ya da başkalarının haklarının ya da özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlardan başka hiçbir kayıtlama konulamaz.

Görüldüğü üzere; toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün kullanımında temel şartlar silahsızlık ve barışçıl nitelik olarak belirtilmiştir. Bu anlamda düşünüldüğünde, silahlı veya barışçıl nitelik taşımayan bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün özgürlük kapsamında değerlendirilemeyeceği açıktır. Belirtilen hakkın sınırlandırılması anlamında, ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeni yararı, genel sağlık, ahlak ve başkalarının hak veya özgürlüklerinin korunması temel sebepler arasında sayılmıştır. Sınırlamanın yasaya uygun olması ise ilk baştan belirtilmiştir.

2.2.2.2. Afrika Birliği (Örgütü) Belgeleri

Afrika Birliği (Örgütü) ile ilgili bilgilere İkinci Bölümde yeterince değinmiştik. Bu yüzden anılan örgütle ilgili burada açıklamada bulunmayacağız ve sadece toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne dair hükümler içeren belgeleri inceleyeceğiz.

2.2.2.2.1. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartları

“Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartları”³⁷ (“Af.İHHŞ”) (“*African Charter on Human and Peoples’ Rights*”), Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisinin 18. Toplantısında 27/06/1981 tarihinde Nairobi, Kenya’da kabul edilmiş ve 21/10/1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Gemalmaz, 2011a: 967).

Gözlügöl (2002: 129)’e göre; bu Şartın getirdiği yenilik, hakların içeriğiyle ilgilidir; *halkların haklarına* ilişkin olarak kapsadığı hükümlerdir. Konuya dikkat çeken Gemalmaz (2012b: 452)’a göre; bu Şartın özgün yönü, insan haklarının gelişmeci ve dinamik özelliğine de bir gösterge teşkil ederek, medeni ve siyasi hakların yanı sıra, ekonomik ve sosyal haklara ve ayrıca “halkların hakları” başlığı altına giren bir dizi hakka da yer vermiş olmasıdır.

Şart, kendinden önceki tüm bölgesel ve uluslararası belge ve metinlerden farklı olarak aynı metin içerisinde hem kişisel ve siyasî haklara hem sosyal ve ekonomik haklara hem de henüz oluşum aşamasında bulunan dayanışma haklarına ya da üçüncü kuşak haklara yer vermektedir (Anayurt, 1998: 59). Bu Şart, hem birey ile grup arasındaki ilişkiye, hem de halkların haklarına atıfta bulunması yönüyle farklı bir kavrama dayanmış olmakta ve diğer bölgesel belgelerden ayrılmış olmaktadır (Gözlügöl, 2002: 131).

Anılan belgenin 11. maddesi şu şekildedir (Gemalmaz, 2011a: 971):

Her birey başkaları ile serbestçe toplanma/(toplanma özgürlüğü) hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanımı sadece, özellikle ulusal güvenliğin, emniyetin, sağlığın, ahlakın ve başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin yararına çıkarılanlar olmak üzere, yasayla öngörülen gerekli kayıtlamalara tabi olacaktır.

Hak öznesi olarak her bireyin toplanma özgürlüğü hakkına sahip olduğu belirtilen bu maddede ulusal güvenlik, emniyet, sağlık, ahlak ve başkalarının hak ve özgürlükleri

³⁷ İlgili belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2003c: 229-251 ve 573-595). Ayrıca bu belge ile detaylı açıklamalar için bkz. Gemalmaz (2012b: 451-508)

genel sınırlama sebepleri arasında sayılmıştır. Diğer birçok belgede vurgulanan barışçıl nitelik ve silahsızlık unsurlarına burada yer verilmemiştir.

2.2.2.2.2. Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı

“Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı”³⁸ (“Af.ÇHEŞ”) (“*African Charter on the Rights and Welfare of the Child*”), Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisinin Addis Ababa/Etiyopya’da toplanan 26. Olağan Oturumunda 11/07/1990 tarihinde kabul edilmiş ve 29/11/1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Gemalmaz, 2011a: 1035).

Anılan belgenin “Örgütlenme özgürlüğü” başlıklı 8. maddesi şu şekildedir (Gemalmaz, 2011a: 1040):

Her çocuk, yasaya uygun olarak örgütlenme serbestisi ve barışçıl nitelikli toplanma özgürlüğü hakkına sahip olacaktır.

Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından üretilen ÇHS’nin benzeri olarak, Af.ÇHEŞ’nda da her çocuğun barışçıl nitelikli toplanma özgürlüğü hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Burada esas alınan temel şart, yine barışçıl niteliktir. Ayrıca sahip olunan bu hakkın, ilgili yasada düzenlendiği şekliyle kullanılabileceği de ifade edilmiştir.

2.2.2.2.3. Afrika Gençlik Şartı

“Afrika Gençlik/(Gençler) Şartı”³⁹ (“*African Youth Charter*”), AB Meclisinin Banjul/Gambiya’da toplanan Yedinci Olağan Oturumunda 02.07.2006 tarihinde kabul edilmiş ve 08.08.2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Gemalmaz, 2011a: 1101).

Dikkati çekmek gereken iki husus şunlardır (Gemalmaz, 2011a: 1101):

³⁸ Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartının çevirisi ilk kez Gemalmaz (2002: 408-426) tarafından yapılmıştır. İlgili belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2003c: 332-358ve 669-693). Ayrıca bu belge ile detaylı açıklamalar için bkz. Gemalmaz (2012b: 509-513)

³⁹ Bu belgenin ilk çevirisi Gemalmaz (2011a: 1101-1130) tarafından yapılmıştır.

Birincisi, bu belge hukuken bağlayıcı formda, yani “Şart”/(Sözleşme) formunda hazırlanmış ve bu şekilde de yürürlüğe girmiştir. İkincisi, bu belge, yine Afrika Birliği belgesi olan “Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı”nı tamamlayan niteliktedir. “Afrika Gençlik Şartı”, gerek başlığından gerekse içerdiği hükümlerden anlaşılacağı gibi, “gençlerin hakları” üzerinde odaklaşması yönüyle, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda hem uluslararası hem de bölgesel düzlemde üretilen belgeler arasında özel ve özgün bir yere sahiptir.

Anılan belgenin “Örgütlenme özgürlüğü” başlıklı 5. maddesi şu şekildedir (Gemalmaz, 2011a: 1107):

1. Her genç kişi, yasaya uygun olarak, örgütlenme özgürlüğü ve barışçıl nitelikli toplanma özgürlüğü hakkına sahip olacaktır.

2. Genç kişiler bir örgüte girmeye zorlanmayacaktır/(mecbur edilmeyecektir).

Buradaki düzenlemede, gençlerin de toplanma özgürlüğü hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır. Yine bu belgede de, temel şart olarak, barışçıl nitelik gösterilmiştir. Ayrıca bu hakkın kullanımında, ilgili yasal düzenlemeler doğrultusunda hareket edilmesi gerektiği de ifade edilmiştir.

Şartta yer alan “gençlik/gençler” kavramına da değinmek gerekir. Belgede yapılan tanıma göre; bu Şartın amaçları bakımından *gençlik/gençler* (“youth”) yahut *genç insanlar* (“young people”) terimleri, 15 ila 35 yaşları arasındaki her insana gönderme yapar (Gemalmaz, 2011a: 1106):

2.2.2.3. Avrupa Konseyi Örgütü Belgeleri

Avrupa Konseyi Örgütü ile ilgili bilgilere İkinci Bölümde yeterince değinmiştik. Bu yüzden anılan örgüt ile ilgili burada açıklamada bulunmayacağız ve sadece toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne dair hükümler içeren AİHS’ni inceleyeceğiz.

2.2.2.3.1. İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi)

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanarak 04.11.1950 tarihinde Roma’da kabul edilip imzaya açılan “İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi”⁴⁰ (No.005, “*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*”), 03.09.1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Gemalmaz, 2011a: 5).

Türkiye AİHS’ni 04.11.1950 tarihinde imzalamıştır ve Protokol No.1 ile birlikte, 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı “İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun”u⁴¹ çıkartarak onaylamıştır. Sözleşmenin onay belgesi 18.05.1954 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine depo edilmiş ve Sözleşme bu tarihten itibaren Türkiye bakımından yürürlüğe girmiştir (Gemalmaz, 2011a: 5-6).

Demokratik bir düzen olmaksızın temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınıp gelişemeyeceği görüşünden yola çıkan (Ünal, 1994: 47) AİHS, sözleşmeye taraf devletlerin amaçları ile konulan kurallar ve bu kuralların içeriği itibariyle, kişilere doğrudan haklar tanımaktadır (Şahbaz, 2004: 178).

Temelini özgürlükçü demokrasinin teşkil ettiği (Yıldız, 1999: 681) bu Sözleşme, temel özgürlüklerin, yeryüzünde adalet ve barışın temelini oluşturduğuna işaret etmektedir (Yanık, 2008: 1144). Bu sözleşmeyle insan haklarının etkin bir şekilde, bölgesel düzeyde korunması düzeni kurulduğunu ifade eden Gözlügöl (2002: 137)’e göre; böylece bireyin milletlerarası hukuktan kaynaklanan kimi hakları kabul edilmiş ve üye devletlere de kimi yükümlülükler getirilmiştir.

AİHS (ve ek protokolleri), insan hakları için uluslararası güvence sisteminin kurumsallaşmasına yönelik uluslararası uğraşların bir ürünüdür (Yıldız, 1999: 679). Ayrıca yürürlüğe girmiş bulunan Protokoller, Sözleşmenin ayrılmaz bir parçasını oluştururlar (Gözlügöl, 2002: 138). AİHS, AİHM’nin anayasası olarak hizmet vermektedir (Janis vd., 2008: 70).

⁴⁰ Belgenin Türkçe çevirisi ile orijinal metni için bkz. Gemalmaz (2006b: 25-41 ve 879-896) ve Akıllıoğlu (2002:). Ayrıca bu belge ile detaylı açıklamalar için bkz. Gemalmaz (2012b: 12-167)

⁴¹ Belgenin resmi çevirisi için bkz. RG Tarih: 19.03.1954, Sayı: 8662

Bireyi uluslararası hukukun bir süjesi haline getiren (Tezcan ve diğerleri, 2002: 53) bu belge, temel hak ve özgürlükleri, demokratik bir toplumun asgari standartları olarak derlemiştir (Ünal, 1994: 41). Burada asıl ağırlık kişi hakları olup, siyasî haklar sınırlı bir yer tutmaktadır (Anayurt, 1998: 57).

AIHS'nin hazırlık sürecinde egemen olan düşünce, Avrupa'da demokratik rejimlerin sürdürülmesi bakımından gerekli görülen “asgari” hak ve özgürlükler çerçevesi ile yetinilmesi olmuştur. Bu bakış açısının sonucu olarak, güvenceye alınan insan haklarının listesi dar tutulmuş ve sosyal haklara Sözleşmede yer verilmemiştir (Özdek, 2004: 12).

Sözleşme sisteminde her bir hak ve özgürlük önce tanımlanmış ve ardından bunun sınırları gösterilmiştir (Anayurt, 1998: 58). AIHS'nin, sadece temel hakları tanımakla, tüm ayrıntılarıyla düzenlemekle yetinmediğini ifade eden Gözlügöl (2002: 138)'e göre; aynı zamanda, bu hakların milli hukuk düzenlerinde etkin bir şekilde korunabilmesi için düzenlemeler yapılmıştır.

AIHS ekseninde, her ikisi de Strasbourg/Fransa'da bulunan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. 1 Kasım 1998 tarihinde 11 Numaralı Protokol'un yürürlüğe girişiyle, eski Komisyonun işlevini de üstlenen, yeni ve tek olarak, Mahkeme (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) kurulmuştur (Şahin, 2009: 149).

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, Avrupa Konseyi'nin temel değerlerinden biri olan siyasal demokrasiyi somutlaştıran özgürlükler arasında yer alır (Doğru, 2006: 39). AIHS'nde, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne ilişkin düzenleme örgütlenme özgürlüğü ile birlikte düzenlenmiştir. Bunun arkasında yatan anlayış, Akbulut (2013: 381)'a göre; demokratik toplumun işleyişinin bu hakların bir arada kullanılabilmesine bağlı olduğu ve ancak toplantı özgürlüklerinin kullanılabilmesi ile örgütlenme özgürlüğünün de kullanılabilmesinin mümkün olacağı şeklindedir. AIHS'nin 11. maddesinde güvence altına alınan haklar, genel olarak bireyin başka bir grup kişi ile birlikte kullandığı haklar olduğu için, çoğu kez kolektif haklar olarak nitelendirilir (Doğru ve Nalbant, 2013: 429).

AIHS'nin 11. maddesinde gösteri yürüyüşü özgürlüğü kavramı kelime olarak bulunmamaktadır. Fakat AIHM, 11. maddede geçen “toplantı özgürlüğü” kavramını

içtihatlarıyla “gösteri özgürlüğü”nü de kapsayacak şekilde genişletmiştir (Akbulut, 2013: 383). Bu durum oldukça isabetli olmuştur.

Anılan belgenin “Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü” başlıklı 11. maddesi⁴² şu şekildedir (Gemalmaz, 2011a: 13):

1. Her kişi, barışçıl nitelikli toplanma özgürlüğü ve menfaatlerini korumak için sendikalar kurmak ve sendikalara girmek hakkı dahil olmak üzere, başkalarıyla birlikte örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir.

2. Bu hakların kullanımına, ulusal güvenlik ya da kamu emniyeti yararı için, düzensizliğin ya da suçun/(suç işlenmesinin) önlenmesi için, sağlığın ya da ahlakın korunması yahut başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için, yasa tarafından öngörülen ve bir demokratik toplumda gerekli olanlardan başka hiçbir kayıtlama getirilmeyecektir. Bu Madde, bu hakların silahlı kuvvetler, polis örgütü ya da Devlet idaresi mensupları tarafından kullanılmasına yasaya/(hukuka) uygun kayıtlamalar getirilmesini engellemeyecektir.

AİHS’nin 11. maddesi, büyük orandaki nüfusu veya diğer insanları zorlamak için bir izin değildir (Davis, 2009: 404). Sözleşmeye göre, herkes düzeni bozmayan toplantılar yapmak ve bunlara katılmak hakkını haizdir (Yarsuvat, 1968: 80). Hakkın öznesi “herkes” olduğu için vatandaşlar gibi vatandaş olmayanlar da bu haktan faydalanabilir (Akbulut, 2013: 384).

AİHS’nin 11. maddesinde ilk olarak herkesin barışçıl amaçlı ve asayiş bozmayan toplantılar yapabileceği öngörülmektedir (Arıcan, 2009: 55). Bu madde sadece barışçıl amaçlarla yapılan, şiddet içermeyen toplantıları koruma altına alır (Bozkurt, 2003: 184; Tanyar, 2011: 607), saldırgan ve şiddetli toplanmaları korumaz (Doğru, 2006: 44). Herhangi bir toplantının bu özgürlük kapsamında kalabilmesi için toplantının barışçı niteliğinin toplantı boyunca devam etmesi gerekir (Alpkaya, 2001: 7).

⁴² 1. fıkranın resmi çevirisi, “Her şahıs asayiş ihlâl etmeyen toplantılara katılmak ve başkalarıyla birlikte sendikalar tesis etmek ve kendi menfaatlerini korumak üzere sendikalara girmek hakkı dâhil olmak üzere dernek kurmak hakkını haizdir.” şeklindedir. Akıllıoğlu (2002: 34) ise “Herkes, asayiş bozmayan toplantılar yapmak... haklarına sahiptir.” şeklinde çeviri yapmıştır. Kanımızca, aralarındaki en isabetli çeviri, Gemalmaz (2011a: 13) tarafından yapılan çeviridir.

Barışçıl toplanma hakkı, siyasi toplantı, yürüyüş ve protestoları içermektedir (Davis, 2009: 402). Toplantının “barışçı” nitelik taşıması, bu haktan yararlanabilmenin ön koşuludur (Alpkaya, 2001: 7). Eğer toplantı barışçıl değilse ve şiddet içeriyor ise AİHM burada artık toplantı ve gösteri yürüyüşünün kısıtlanmasının AİHS’ne uygunluğunu denetlemez (Tanyar, 2011: 607). Katılanların silahlı olduğu bir toplantı, bu silahlar taş ve sopadan ibaret olsa ve kullanılmasa bile, barışçı bir toplantı sayılamaz (Alpkaya, 2001: 7).

Toplantı barışçıl ise, o durumda getirilen kısıtlamanın AİHS 11. maddesinin ikinci paragrafına göre demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığının incelemesine geçilir (Tanyar, 2011: 607). Toplantının yürütülmesine ilişkin “barışçı” nitelik, genel anlamıyla şiddete, özellikle de silahlı şiddete başvurulmaması olarak tanımlanmaktadır (Alpkaya, 2001: 7).

Toplantıya katılanların gelip geçenlere saldırı veya tehdide yönelmesi, eşyaların tahrip edilmesi, arabaların yakılması, taş, molotof kokteyli vb. atılması, toplantıyı barışçı olmaktan çıkarır. Bu da, toplantının toplanma özgürlüğünün korumasından çıkması, dolayısıyla dağıtılabilmesi anlamına gelir. Bu durumda, söz konusu toplantıyı düzenleyenlerin, toplanma özgürlüğünü ileri sürme hakları ortadan kalkacaktır (Alpkaya, 2001: 7-8).

Birinci fıkra, herkesin toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü tanımakta ve bu hak kapsamında bireylerin sendika kurma ve sendikalara girme hakkını da açıkça güvenceye almakta; ikinci fıkra ise, bu özgürlüğün sınırlanma koşullarını düzenlemektedir (Özdek, 2004: 259). Yani ilk fıkrada hakka yer verildikten sonra ikinci fıkrada bu hakkın sınırlandırılmasına ilişkin sebepler açıklanmıştır.

Ulusal güvenlik, kamu emniyeti yararı, düzensizliğin ya da suçun/(suç işlenmesinin) önlenmesi, sağlığın ya da ahlakın korunması, başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması temel sınırlama sebepleri arasında sayılmıştır. Ayrıca yasa tarafından öngörülen ve bir demokratik toplumda gerekli olanlardan başka hiçbir kayıtlama getirilmeyeceğine dikkat çekilerek getirilecek sınırlamaların da sınırı çizilmiştir.

İkinci fıkranın son cümlesinde ise düzenlenen bu maddenin, belirtilen hakların silahlı kuvvetler, polis örgütü ya da Devlet idaresi mensupları tarafından kullanılmasına

yasaya/(hukuka) uygun kayıtlamalar getirilmesini engellemeyeceği açıkça ifade edilmiştir. Böylelikle, toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün bu kişi kategorileri bakımından kısıtlanmasında ulusal makamlara geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır (Özdek, 2004: 259). O halde, taraf Devletler, sayılan kişilerin bu haklardan yararlanması bağlamında yasaya/hukuka uygun sınırlamalar getirebilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

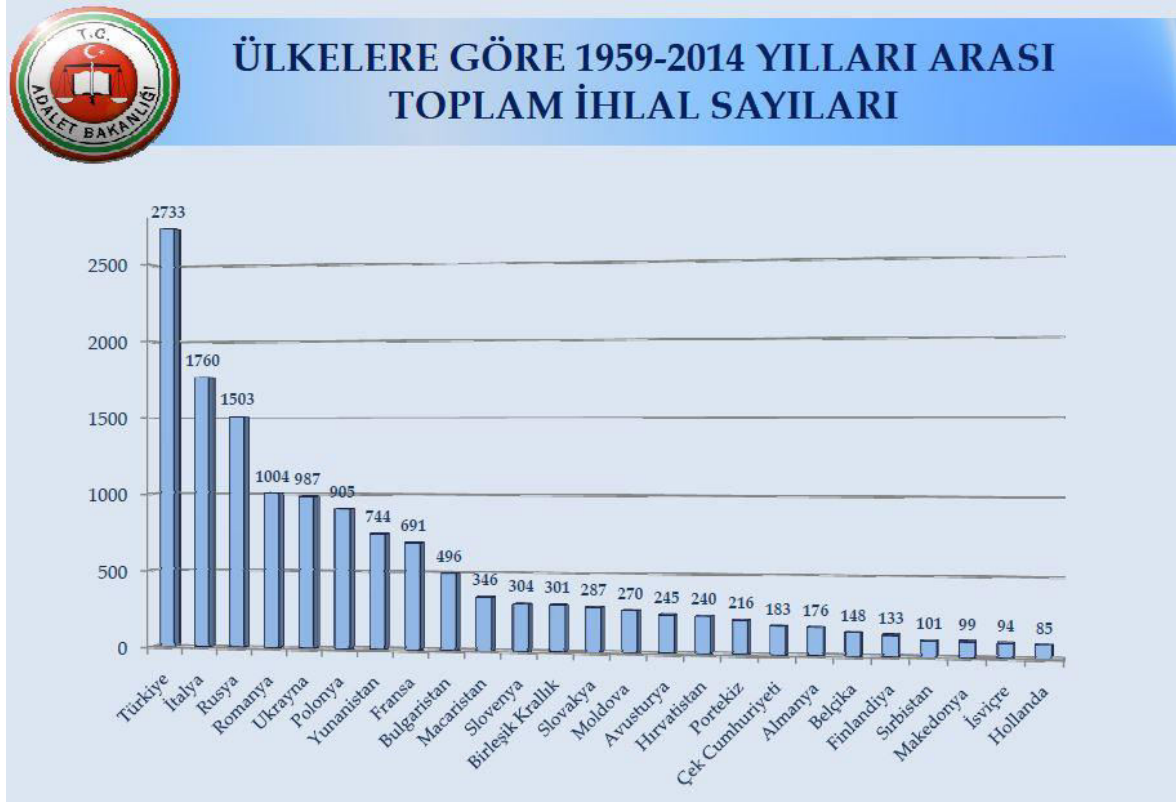
3. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHATLARINDA TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜ

3.1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Bağlamında Türkiye'nin AİHM Önündeki Durumu Hakkında İstatistikî Bilgiler

AİHM'nin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bağlamındaki içtihatlarına yer vermeden önce, Adalet Bakanlığı, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, İnsan Hakları Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan istatistikî bilgiler ışığında,⁴³ Türkiye'nin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bağlamında AİHM önündeki durumuna kısaca değinmekte fayda var. Bu doğrultuda, ilk olarak, Türkiye'nin 1959-2014 yılları arasındaki toplam AİHS ihlâl karar sayılarını içeren grafiği inceleyelim:

⁴³ Detaylı tüm istatistikî bilgiler için bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/istatistikler.html> (E. T.: 15.09.2015)

Grafik 1: İlk 25 Ülke İçin 1959-2014 Yılları Arası AİHS İhlâl Karar Sayısı Sıralaması

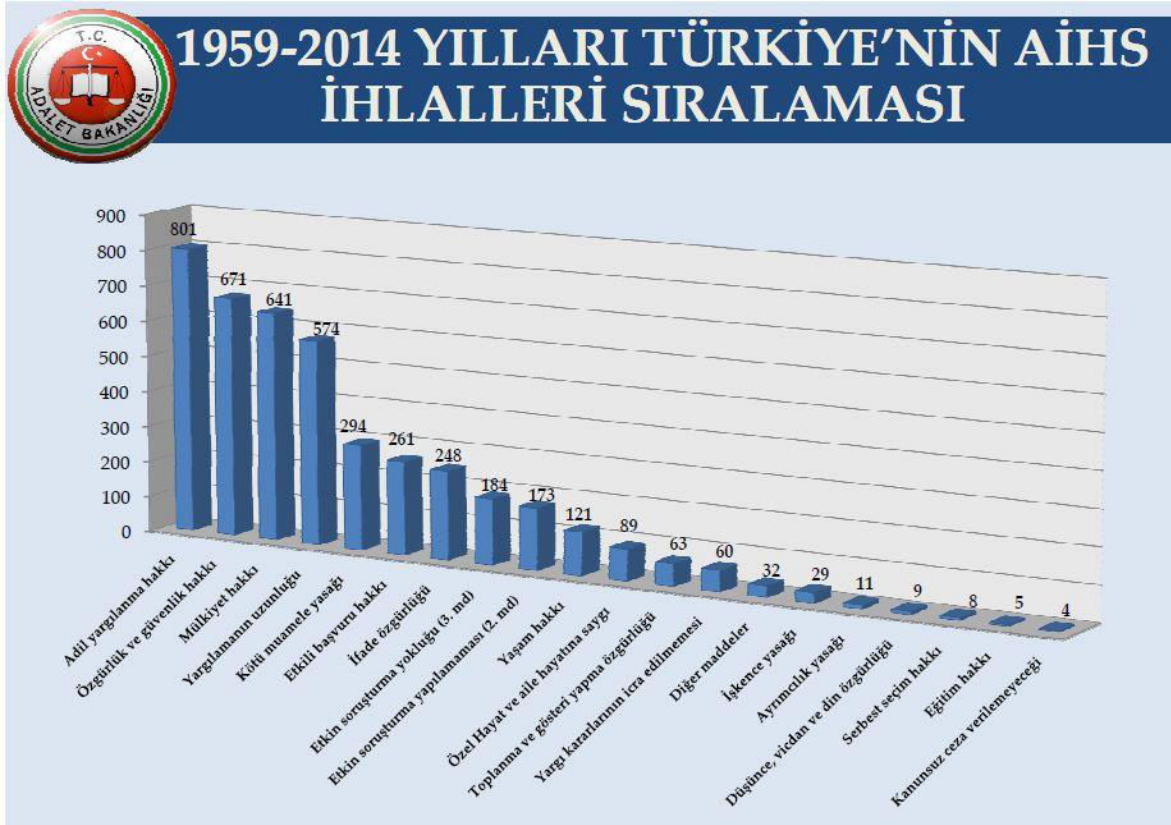
Kaynak⁴⁴: Adalet Bakanlığı, 2015

AİHM'nin vermiş olduğu ihlâl kararları anlamında; Türkiye'nin durumu diğer ülkelere göre hiç de iç açıcı değildir. Zira yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere; 1959-2014 yılları arasında, Türkiye aleyhine en az bir ihlâl içeren karar sayısı, 2.733'tür.

Türkiye Grafik 1'den de anlaşılacağı gibi, mevcut durumla, ilk sırada yer almaktadır. En az bir ihlâl içeren karar sayısı, 1.760 olarak ikinci konumda bulunan İtalya'yı ise Rusya 1.503'le takip etmektedir.

⁴⁴ <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2014/7.pdf> (E. T.: 17.08.2015)

Grafik 2: 1959-2014 Yılları Arası Türkiye'nin AİHS İhlalleri Sıralaması

Kaynak⁴⁵: Adalet Bakanlığı, 2015

Grafik 2’de görüldüğü üzere; 1959-2014 yılları arasında Türkiye’nin AİHS ihlâl sayısı 4.278’dir. Bu ihlâllerin başında, 801 ihlâl (% 18,72) ile AİHS’nin 6. maddesinde düzenlenen “adil yargılanma hakkı” bulunmaktadır. Toplantı ve gösteri yapma özgürlüğü hakkında ise, 63 ihlâl kararı bulunmaktadır.⁴⁶ Bu konudaki ihlâl sayısı ile 12. sırada yer alan toplantı ve gösteri yapma özgürlüğü ihlâlleri, toplam ihlâl sayısının % 1,47’sini oluşturmaktadır. Hemen değinmek gerekir ki; Grafik 1’de belirtildiği üzere, 1959-2014 yılları arasında, Türkiye aleyhine en az bir ihlâl içeren karar sayısı, 2.733’tür. Fakat bir kararda birden fazla madde hakkında ihlâl kararı verilebildiği için Grafik 2’deki sayı 4.278’dir. Dolayısıyla ihlâl sayısı ile ihlâl içeren karar sayısının aynı olmadığını önemle vurgulamak gerekir.

⁴⁵ <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2014/8.pdf> (E. T.: 17.08.2015)

⁴⁶ Ayrıca önemle belirtmek gerekir ki; 1959-2013 yılları arasındaki ihlâl sayısı, 61 idi. Bu bilgi için ve detaylı diğer bilgiler için bkz:

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2013/15.pdf> (E. T.: 17.08.2015),

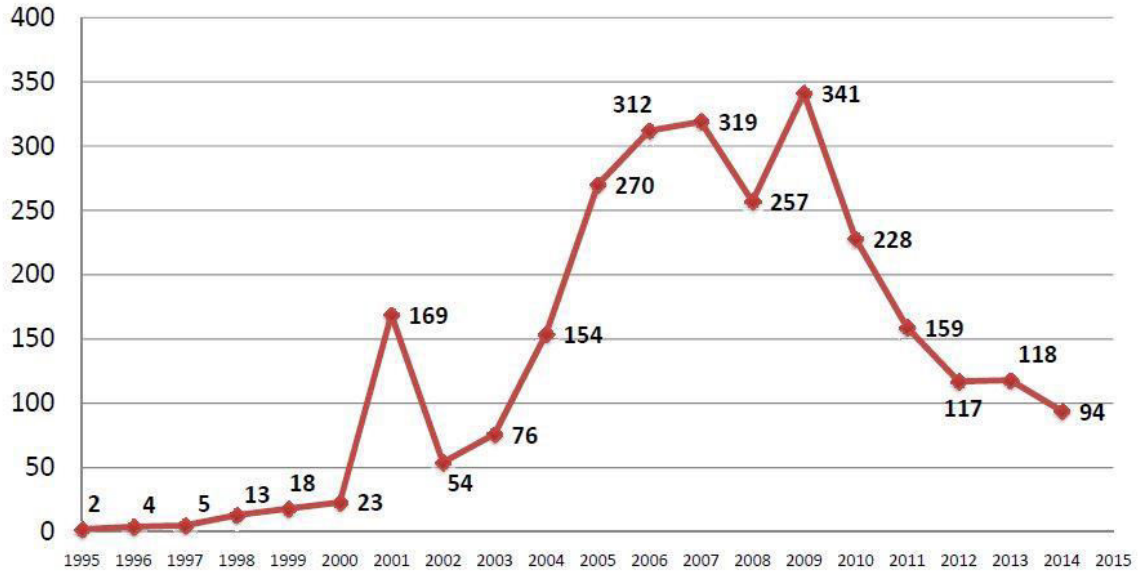
<http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2014/10.pdf> (E. T.: 17.08.2015) ve

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2014/23.pdf> (E. T.: 17.08.2015)

Grafik 3: Türkiye'nin Yıllara Göre AİHS İhlal Sayıları (1995-2014)

TÜRKİYE'NİN YILLARA GÖRE AİHS İHLAL SAYILARI (1995-2014)

Kaynak⁴⁷: Adalet Bakanlığı, 2015

Türkiye'nin yıllara göre AİHS ihlâl sayılarına baktığımızda, son yıllarda, önceki yıllara nazaran bir azalış olduğunu görmek mümkündür. Nitekim 1995 yılındaki ihlâl sayısı 2 iken, bu sayı 2009 yılında 341'e kadar ulaşmıştır. Fakat 2010 yılından itibaren önemli bir azalış ortaya çıkmış ve 2014 yılındaki toplam ihlâl sayısı 94 olmuştur. Bu anlamda ortaya çıkan azalış eğilimli grafik, ülkemiz adına sevindirici bir durumdur.

⁴⁷ <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2014/26.pdf> (E. T.: 17.08.2015)

Grafik 4: Türkiye'nin Yıllara Göre AİHS 11. Madde İhlalleri (2003-2014)

Kaynak⁴⁸: Adalet Bakanlığı, 2015

Grafik 4'te görüldüğü gibi, Türkiye'nin 2003-2014 yılları arasında (12 yılda) AİHS'nin 11. maddesi kapsamında toplam ihlâl sayısı, 58'dir. Buna göre; her yıl ortalama 5 ihlâl yaşanmıştır. En fazla ihlâl kararı, 2010 yılında (10) meydana gelmişken; 2004 yılında Türkiye aleyhine hiç ihlâl kararı verilmemiştir.

Yıllara göre ihlâl sayılarının iki basamaklı sayılarda olmaması Türkiye adına olumlu bir durum gibi görünse de, bu Türkiye'nin AİHS'nin 11. maddesi anlamında ihlalcı bir ülke olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Nitekim Adalet Bakanlığının verilerinden⁴⁹ derlediğimiz bilgilere göre; AİHM, 1959-2013 yılları arasında, AİHS'nin 11. maddesi bağlamında toplam 151 ihlâl kararı vermiştir.⁵⁰ Bu ihlâl kararların 61'i Türkiye aleyhindedir. Yani AİHS'nin 11. maddesi çerçevesinde, Türkiye aleyhine verilen ihlâl kararı sayısı, tüm 11. madde ihlâl kararlarının % 40,3'ünü oluşturmaktadır. Bu durum

⁴⁸ <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2014/23.pdf> (E. T.: 17.08.2015)

⁴⁹ Adalet Bakanlığı, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, İnsan Hakları Daire Başkanlığı, İstatistikler Sayfası: <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2014/2014.html> (E. T.: 17.08.2015)

⁵⁰ <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2013/15.pdf> (E. T.: 17.08.2015)

ülkemiz adına gerçekten üzüntü vericidir. O halde, genel olarak baktığımızda, AİHS'nin 11. maddesi çerçevesinde, Türkiye'nin ihlalcı bir devlet olduğu söylenebilir.

3.2. AİHM'nin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğüne Bakışı

Toplantı özgürlüğü, bireylerin bir fikir ya da amacı açıklamak için kapalı veya halka açık yerlerde toplantı, gösteri ve yürüyüş vb. gibi, hangi şekil altında olursa olsun, bir araya gelmeleri demektir (Kom. K., *Christians against Racism and Fascism v. İngiltere*,⁵¹ 17.07.1980, no. 8440/78, DR 21, s. 138; Gözübüyük ve Gölcüklü, 2013: 367). Dar yorumlanmaması gereken toplantı özgürlüğü, hem gizli hem de kamuya açık olarak yapılan toplantıları kapsamaktadır (*Djavit An v. Türkiye*,⁵² 20.02.2003, no. 20652/92, § 56). Özgürlükçü bir anlayışa sahip olan AİHM'ne göre; toplantı özgürlüğünün istisnaları sınırlı sayıda olup bu istisnalar dar yorumlanmalıdır (*Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonlar Derneği v. Bulgaristan*,⁵³ 02.10.2001, no. 29221/95, § 84).

AİHS'nin 11. maddesi, kendi bağımsız rolüne ve özel uygulama alanına rağmen, 9 ve 10. maddelerin ışığında ele alınmalıdır (*Young, James and Webster v. Birleşik Krallık*,⁵⁴ 13.08.1981, no. 7601/76; 7806/77, § 57; *ÖZDEP v. Türkiye*,⁵⁵ 08.12.1999, no. 23885/94, § 37; *Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonlar Derneği v. Bulgaristan*, 02.10.2001, § 85-88; *Scharsach And News Verlagsgesellschaft mbH v. Avusturya*,⁵⁶ 13.11.2003, no. 39394/98, § 30; *Öllinger v. Avusturya*,⁵⁷ 29.06.2006, no. 76900/01, § 38-39. Çünkü AİHM, ifade özgürlüğünün toplantı yapma özgürlüğünden ayrı düşünilemeyeceğini belirtmiştir (*Djavit An v. Türkiye*, 20.02.2003, § 39). İfade özgürlüğü ise, demokratik bir toplumun zorunlu temellerinden birini oluşturmaktadır (*Fressoz ve Roire v. Fransa*,⁵⁸ 21.01.1999, no. 29183/95, § 45). Başka bir deyişle, ifade özgürlüğü, toplumun ilerlemesi ve her insanın gelişmesi için temel şartlardan birini oluşturmaktadır (*Handyside v. Birleşik Krallık*,⁵⁹ 07.12.1976, no. 5493/72, § 49). O halde, barışçıl olarak toplanma özgürlüğü, ifade

⁵¹ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-74286> (E. T.: 14.09.2015)

⁵² Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-60953> (E. T.: 15.09.2015)

⁵³ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-59689> (E. T.: 14.09.2015)

⁵⁴ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57608> (E. T.: 14.09.2015) Ayrıca bkz. Mowbray (2007: 756-772).

⁵⁵ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-58372> (E. T.: 14.09.2015)

⁵⁶ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-61441> (E. T.: 17.09.2015)

⁵⁷ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-76098> (E. T.: 17.09.2015)

⁵⁸ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-58906> (E. T.: 16.09.2015)

⁵⁹ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57499> (E. T.: 14.09.2015)

özgürlüğünün bir başka görünümü olarak değerlendirilebilir (Doğru ve Nalbant, 2013: 430). Bu bağlamda AİHM, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü, ifade özgürlüğü ile alakalı ilkelerin de ışığında, gitgide daha geniş bir yoruma tabi tutmaktadır (Tanyar, 2011: 593).

AİHM'nin belirttiği üzere; demokrasi ifade özgürlüğü ile beslenir (*Türkiye Birleşik Komünist Partisi vd. v. Türkiye*,⁶⁰ 30.01.1998, no: 133/1996/752/951, § 57). Bu anlamda düşünecek olursak; hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir toplumda, bireylere barışçıl toplantı özgürlüğü gibi hukuki yollar aracılığıyla kendilerini ifade etme imkânı verilmelidir (*Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonlar Derneği v. Bulgaristan*, 02.10.2001, § 97). Ayrıca demokrasinin temel özelliklerinden birisi, bir ülkenin karşılaştığı sorunları, taciz edici olsalar dahi, şiddete başvurmaksızın, diyalogla çözmesidir (*Türkiye Birleşik Komünist Partisi vd. v. Türkiye*, 30.01.1998, § 57). Başka bir deyişle, demokrasinin özü, sorunları açık tartışmayla çözme kapasitesine sahip olmasıdır (*Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonlar Derneği v. Bulgaristan*, 02.10.2001, § 97). Konuyla ilgili olarak örnek verecek olursak; AİHM, bir kararında, başvuranların barışçıl toplantılarının polis tarafından dağıtılmasının, demokratik bir toplumda, hedeflenen amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli olmadığına karar vermiştir (*Bukta vd. v. Macaristan*,⁶¹ 17.07.2007, no. 25691/04, § 38).

Düşünce ve ifade özgürlüğünün korunması, AİHS'nin 11. maddede belirtilen toplantı yapma ve dernek kurma özgürlüklerinin amaçlarından biridir (*ÖZDEP v. Türkiye*, 08.12.1999, § 37). Çünkü AİHM'ne göre; toplantı özgürlüğü, ifade özgürlüğü ile birlikte demokratik toplumların temel taşlarını oluşturmaktadır (*Djavit An v. Türkiye*, 20.02.2003, § 56). Ayrıca AİHS'nin 10. maddesinin güvence altına aldığı kişisel görüşleri koruma amacı, AİHS'nin 11. maddesinde yer alan toplanma özgürlüğünün de amaçlarından biridir (*Ezelin v. Fransa*,⁶² 26.04.1991, no. 11800/85, § 37; Doğru, 2008a: 293). O halde Özdek (2004: 260)'in ifadesiyle; AİHM, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ile düşünce, vicdan, din ve ifade özgürlükleri arasındaki yakın bağlantıya işaret ederek, bu özgürlüklerin ortak bir amaçta -kişisel görüşlerin korunması- birleştiğinin altını çizmektedir.

⁶⁰ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-58128> (E. T.: 14.09.2015) Ayrıca bkz. Mowbray (2007: 723-737).

⁶¹ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-81728> (E. T.: 15.09.2015)

⁶² Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57675> (E. T.: 15.09.2015) Ayrıca bkz. Mowbray (2007: 737-751). Kararın Türkçe çevirisi için ise bkz. Doğru (2008a: 293).

Aynı ifade özgürlüğünde olduğu gibi, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakları da sadece toplumun geneli tarafından savunulan ve kabul gören düşünce ve fikirleri korumakla yetinmez (Tanyar, 2011: 600). Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, bazı kimselerce rahatsız edici olsa da, düşüncelerin aktarılmasının korunmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, devletlerin demokratik bir ortamı kurması ve koruması büyük önem arz etmektedir. Toplum düzeni demokratik ise; yani o toplumda birey haklarına ve özgürlüklerine yer veriliyor, onların gelişmesi için gerekli ortam sürekli biçimde genişletiliyorsa, kişi maddi, manevi varlığını güven ve gelişme imkânları içinde görür (Mumcu ve Küzeci, 2012: 207).

Barışçıl şekilde toplanma özgürlüğünün etkili bir tarzda kullanılması için kamu makamlarının gerekli tedbirleri almaları gerekir (Doğru ve Nalbant, 2013: 435). Çünkü gösterilerin barışçıl bir şekilde yürütülmesi için gerekli uygun tedbirleri almak devletlerin görevidir (*Plattform “Ärzte für das Leben” v. Avusturya*,⁶³ 21.06.1988, no. 10126/82, § 34). Yani AİHM, yetkili makamların, yasal gösterilerin düzgün işleyişinin sağlanması ve tüm vatandaşların güvenliğinin güvence altına alınması için zorunlu tedbirleri almakla görevli olduklarını belirtmektedir (*Piermont v. Fransa*,⁶⁴ 27.04.1995, no. 15773/89; 15774/89, § 76-77; *Djavit An v. Türkiye*, 20.02.2003, § 56-57; ; *Schwabe ve M. G. v. Almanya*,⁶⁵ 01.12.2011, no. 8080/08; 8577/08, § 110-113).

Devletler, kamu güvenliği gerekçesiyle gösteri yapılmasına sınırlamalar getirebilir (*DİSK ve KESK v. Türkiye*,⁶⁶ 27.11.2012, no. 38676/08, § 29). Fakat devletler, kamu güvenliğinin sağlanması adına uygun gördükleri her kararı alamazlar (*Klass vd. v. Almanya*,⁶⁷ 06.09.1978, no. 5029/71, § 49). AİHM, devletlerin sadece barışçıl toplantı özgürlüğünü güvence altına almakla yükümlü olmadığını, ayrıca bu hakka dolaylı yoldan getirilecek aşırı kısıtlamalardan da kaçınmaları gerektiğini belirtmektedir (*Djavit An v. Türkiye*, 20.02.2003, § 57). Başka bir ifadeyle; devletler, barışçıl amaçlarla toplantı düzenleme ve toplantıya katılma özgürlüğünün kullanımını engelleyen, makul olmayan dolaylı ve keyfi sınırlamalar getirmekten uzak durmalıdır (*Çiloğlu vd. v. Türkiye*,⁶⁸

⁶³ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57558> (E. T.: 18.09.2015)

⁶⁴ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57925> (E. T.: 16.09.2015)

⁶⁵ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-107703> (E. T.: 18.09.2015)

⁶⁶ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-114776> (E. T.: 17.09.2015)

⁶⁷ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57510> (E. T.: 18.09.2015)

⁶⁸ Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-79664> (E. T.: 18.09.2015)

06.03.2007, no. 73333/01, § 46; *DİSK ve KESK v. Türkiye*, 27.11.2012, § 27). O halde devletler, almış oldukları tedbirlere de dikkat etmeli ve başvuru alan önlemlerde aşırıya kaçmamalıdır.

AİHM, AİHS'nin 11. maddesinin devletlere “pozitif yükümlülükler” yüklediğini kabul etmektedir (Özdek, 2004: 260). Pozitif yükümlülük kavramı, ilk olarak Belçika Dil Davası⁶⁹ olarak da bilinen bir kararda (no. 1474/62, 23.07.1968) kullanılmıştır. Bu kavramın işaret ettiği amaç, güvence altındaki hakların, bireyler tarafından etkili bir şekilde kullanılmasını garanti altına almaktır (Kombe, 2008: 6). Bu bağlamda; devlet, bireylerin AİHS'ndeki haklarını kullanabilmelerini sağlayacak faaliyette bulunmak zorundadır (Metin, 2007: 114). Çünkü AİHM'ne göre; ulusal makamların makul ve uygun tedbirler alarak bireyin haklarını koruması gerekmektedir (*López Ostra v. İspanya*,⁷⁰ 09.10.1994, no. 16798/90, § 51).

AİHM'ne göre; devletler, toplantı özgürlüğünü güvenceye almakla kalmamalı, aynı zamanda bu hak üzerinde makul olmayan sınırlamalar yapmaktan da kaçınmalıdır (*Djavit An v. Türkiye*, 20.02.2003, § 57-58). Gerçek anlamdaki barışçıl toplantı özgürlüğü, devletlere sadece müdahalede bulunmama görevine indirgenemez (*Plattform “Ärzte für das Leben” v. Avusturya*, 21.06.1988, § 32; *Bukta vd. v. Macaristan*, 17.07.2007, § 29). Bu bağlamda devletlere, bireyleri yetkililerin keyfi müdahalelerinden korumanın dışında, ek olarak pozitif yükümlülükler de yüklenebilir (*Djavit An v. Türkiye*, 20.02.2003, § 57-58). Ayrıca devletlerin pozitif yükümlülüklerini gerçekleştirmede sahip oldukları takdir yetkisinin alanı, geniş tutulmaktadır (Özdek, 2004: 260).

AİHM içtihatlarından çıkan (*Plattform “Ärzte für das Leben” v. Avusturya*, 21.06.1988; *Piermont v. Fransa*, 27.04.1995; *Djavit An v. Türkiye*, 20.02.2003) temel ilkelere göre; gösterilerin en iyi şekilde yapılması ve bütün vatandaşların güvenliğinin sağlanabilmesi için yetkili makamların gerekli tedbirleri alma yükümlülüğünün bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü AİHM için, siyasi, kültürel vb. amaçlı her türlü toplantının/toplanmanın en iyi şekilde geçmesini sağlamak amacıyla önleyici tedbir olarak, örneğin gösteri alanlarında kamu görevlilerinin bulunması gibi güvenlik tedbirlerinin

⁶⁹ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57525> (E. T.: 06.11.2015)

⁷⁰ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57905> (E. T.: 06.11.2015)

alınması önem arz etmektedir (*Oya Ataman v. Türkiye*,⁷¹ 05.12.2006, no. 74552/01, § 39). Bu tarz tedbirler, ilgili etkinliklerin barış içerisinde yapılabilmesini sağlamaktadır. Örneğin, AİHM bir kararında, gösterinin halkın kalabalık olduğu bir saatte ortaya çıkabilecek karışıklıkların en aza indirilebilmesinin, yetkililerin gerekli tedbirleri alarak sağlanabileceğini ifade etmiştir (*Oya Ataman v. Türkiye*, 05.12.2006, § 39).

AİHM, bir gösteriden önce bildirimin yapılmış olmasına ve gösterinin yasaklanmamış bulunmasına dikkat çekmektedir (*Ezelin v. Fransa*, 26.04.1991, § 41). Fakat Mahkemeye göre; kamusal alanda, bir toplantının yapılmasının, bir ön izne bağlı kılınması, kural olarak, barışçıl toplantı hakkına saldırı oluşturmamaktadır (Kom. K. *Rassemblement jurassien et Unité jurassienne v. İsviçre*,⁷² no. 8191/78, 10.10.1979; Kom. K. *Rune Andersson v. İsveç*,⁷³ no. 12781/87, 13.12.1998; *Bukta vd. v. Macaristan*, 17.07.2007, § 35). Çünkü AİHM'ne göre; kamu düzeninin korunması ve ulusal güvenliğin sağlanması gerekçeleriyle devletlerin düzenleyici tedbirler almaları ve bu tür toplantıların izne bağlı olması AİHS'nin 11. maddesinin ruhuna aykırı değildir (*Djavit An v. Türkiye*, 20.02.2003, § 66-67). Örneğin, AİHM'ne göre; toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bakımından 72 saat öncesinden bilgi vermek niteliğindeki düzenlemeler, barışçıl toplantı özgürlüğüne getirilen gizli bir engeli temsil etmemelidir (*Oya Ataman v. Türkiye*, 05.12.2006, § 38; *Balçık vd. v. Türkiye*,⁷⁴ 29.11.2007, no. 25/02, § 49). Yani Tanyar (2011: 618)'ın da ifade ettiği üzere; AİHM'nin klasik içtihadına göre, izin veya önceden haber verme (bildirim) sistemlerinin tek başına varlığı, toplantı ve gösteri yürüyüşünü kısıtlayan bir hukuki durum olarak görülmez ve bu nedenle AİHS'nin 11. maddesi tarafından güvence altına alınan ilkelerle çatışma halinde değildir.

AİHM, düzenlenen gösterilerin günlük yaşamın devamı için bazı düzensizliklere neden olabildiğini ve olumsuz tepkilerle karşı karşıya kalabildiğine dikkat çekerek düzenleyicilerin ve katılımcıların yürürlükteki mevcut düzenlemelere riayet ederek hareket etmesinin önemini vurgulamaktadır (*Oya Ataman v. Türkiye*, 05.12.2006, § 38). Kısacası

⁷¹ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-78330> (E. T.: 15.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012b: 1450).

⁷² Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-74550> (E. T.: 15.09.2015)

⁷³ Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-302> (E. T.: 15.09.2015)

⁷⁴ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-83580> (E. T.: 16.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012b: 1581).

AİHM, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü kullanan kişilerin kanunlara uymalarının önemli olduğunu ifade etmektedir.

AİHM’ne göre; bir gösteri, geliştirmek istediği düşüncelere ve taleplere muhalif olan kişilerin canını sıkabilse veya kızdırabilse de gösteriye katılanlar, muhaliflerinin fiziksel saldırısına uğrayabilecekleri korkusu duymadan, gösterilerini yapabilmelidirler (*Plattform “Ärzte für das Leben” v. Avusturya*, 21.06.1988, § 32). Bazı görüşler ne kadar şoke edici veya kabul edilemez olursa olsun, şiddetin teşvik edilmediği ve demokratik ilkelerin reddedilmesinin söz konusu olmadığı durumlarda, toplantı özgürlüğünün kullanılmasını engellemeye yönelik radikal tedbirler, demokrasiye zarar vermekte ve demokrasiyi tehlikeye atmaktadır (*Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonlar Derneği v. Bulgaristan*, 02.10.2001, § 97). Ayrıca belirtmek gerekir ki; demokrasinin gereği olarak, karşı gösteride bulunma hakkı, gösteri hakkının kullanılmasını engelleyecek kadar geniş olamaz (*Plattform “Ärzte für das Leben” v. Avusturya*, 21.06.1988, § 32).

3.3. AİHM’nin İhlal Kararlarındaki Uygulaması

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü konusundaki Türk iç hukuk düzenlemeleri, genel olarak AİHM’nin ortaya koymuş olduğu standartlara uygun olsa da, asıl sorun bu hükümlerde ortaya konulan ilkelerin pratiğe geçirilmesinde yaşanmaktadır (Tanyar, 2011: 593). AİHM, 11. maddedeki haklarla ilgili bir değerlendirme yaparken, Doğru (2006: 40)’nun belirttiği gibi, şu iki soruya yanıt aramaktadır:

Birincisi, bu maddedeki bir hakka bir “müdahale” var mı? İkincisi, müdahale varsa, müdahale haklı mıdır? Bir müdahalenin haklı olup olmadığı da, şu test sorularına yanıt verilerek ortaya çıkarılmaktadır: 1) müdahalenin hukuken öngörülmüş olup olmadığı, 2) müdahalenin meşru bir amaç izleyip izlemediği, 3) müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı.

Doğru (2006: 40)’nun özetlediği durum, aslında Mahkemenin inceleme esnasındaki yol haritasını oluşturmaktadır. Çünkü Mahkeme, ilgili davada ilk olarak özgürlüğe yönelik bir müdahale olup olmadığını irdelemektedir. Bir müdahalenin varlığı tespit edildiğinde ise bu müdahalenin haklı olup olmadığının cevabı aranmaktadır. İşte burada da AİHM, yukarıda belirtilen üçlü bir sıralama yoluna başvurmaktadır. Türkiye aleyhine verilen

onlarca kararda, müdahalenin kanuni olduğu ve meşru bir amaç izlediğine kanaat getirilmiş fakat demokratik bir toplumda gerekli olmadığı gerekçesiyle davalar ihlâlle sonuçlanmıştır.

Hafızoğulları (1995: 565), Polisin insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

Bugün polis insan haklarının teminatı olmak zorundadır. Bu, hukuk devleti olmanın zorunlu bir sonucudur. Ancak, insan hakları ihlalleri, çoğu kez polisten gelmektedir. Bu da doğaldır. Zira polis, birbirinin karşısı olan iki temel değeri, yani kişiyi ve toplumu birlikte korumak zorundadır.

3.3.1. Barışçıl Nitelik Şartı

AİHS'nin 11. maddesi, sadece barışçıl olarak yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerini korumaktadır (Kom. K., *Christians against Racism and Fascism v. İngiltere*, 17.07.1980, no. 8440/78, DR 21, s. 138; Kom. K., *G. v. Almanya*,⁷⁵ no. 13079/87, 06.03.1989, DR 60, s. 256; *Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonlar Derneği v. Bulgaristan*, 02.10.2001, § 77; Tezcan vd., 2002: 350; Bozkurt, 2003: 184; Akbulut, 2013: 383; Doğru ve Nalbant, 2013: 431). Şiddete başvurmak veya şiddete çağrı yapmak, 11. madde tarafından korunmaz (Doğru ve Nalbant, 2013: 431). AİHM, bir toplantı veya gösterinin barışçıl olup olmadığının tespiti için hakkı kullanmak isteyenlerin öncelikle niyetine vurgu yapmaktadır (*Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonlar Derneği v. Bulgaristan*, 02.10.2001, § 77; Akbulut, 2013: 383). Başka bir deyişle; bu noktada asıl önemli olan şey, toplanma ve gösteri yürüyüşünü düzenleyen kişilerin ve katılanların niyetleridir (Tanyar, 2011: 609; Doğru ve Nalbant, 2013: 431).

AİHM, herhangi bir şiddet eylemine başvurmayan 70-80 kişilik bir grubun, bir arkadaşlarının ölümünü protesto etmek için pankart taşıyıp slogan atmasını kamu güvenliği adına bir tehdit olarak görmemiş ve göstericilerin barışçıl olan bu gösteriye katılmaları dolayısıyla mahkûm edilmelerinden endişe duymuştur (*Akgöl ve Göl v. Türkiye*,⁷⁶ 17.05.2011, no. 28495/06; 28516/06, § 40-43). AİHM, başka bir kararında, başvuranın, şiddet içeren bir tutum içerisinde olduğundan veya terör örgütü lehine slogan attığından

⁷⁵ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-1054> (E. T.: 14.09.2015)

⁷⁶ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-104794> (E. T.: 18.09.2015)

değil de sadece yetkililer tarafından yasadışı bir toplantı olarak ilan edilen bir basın açıklamasına katılmasından dolayı mahkûm edilmesini haksız bulmuştur (*Çetinkaya v. Türkiye*,⁷⁷ 27.06.2006, no 75569/01, § 28-32). Yine başka bir kararda AİHM, başvuranın şiddet içermeyen iki gösteriye katılarak, herhangi bir şiddet eyleminde bulunmaksızın, bir terör örgütü liderini destelemek amacıyla slogan atması dolayısıyla, 3 yıl 9 ay hapis cezasıyla cezalandırılmasını orantısız bulmuş ve bu durumu 11. maddenin ihlali kabul etmiştir (*Turan Biçer v. Türkiye*,⁷⁸ 30.11.2010, no 3224/03, § 34-38).

Akbulut (2013: 383)'a göre; toplantı ve gösterinin barışçıl olup olmadığını, hakkı kullanacak olan kişi veya örgütün o ana kadarki tutum ve açıklamaları ve toplantı ve gösteri hakkının kullanımı sırasındaki tutum ve davranışlar belirlemektedir. Toplanma eylemine katılanların bir kısmının şiddete başvurusu halinde, şiddet hareketlerine katılmayan diğer göstericilerin durumunun ne olacağı ve bu kişilerin AİHS 11. maddeden yararlanıp yararlanamayacakları hususunu, Doğru ve Nalbant (2013: 43-432) şu şekilde açıklamaktadır:

Eğer bazı göstericilerin başvurdukları şiddet hareketleri toplanma eyleminin barışçıl karakterini tamamen ortadan kaldırıyor ise; 11. madde artık bu eylemi korumaz. Ancak göstericilerin bir kısmı tarafından başvuru şiddet sınırlı kalmış ve toplanmanın genel olarak barışçıl karakterini ortadan kaldırmamış ise; bu durumda 11. maddenin hükümleri bu gösteri ve toplantıya uygulanmaya devam eder.

Gerçekten de bir toplantı veya gösteri yürüyüşüne katılan kişinin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, bu toplantı veya gösteri yürüyüşü sırasında yer yer görülen şiddet hareketleri sebebiyle kendiliğinden ortadan kalkmamalıdır.

Toplantı ve gösteri barışçıl oldukça ne amaçla düzenlendiğinin pek önemi kalmamaktadır (Akbulut, 2013: 383). Nitekim siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel vb. birçok konuda toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenebilmektedir. Bunun haricinde, toplumun genelini rahatsız edebilecek, endişelendirecek, hatta şok edecek veya onların belirli düzeyde tepkilerini çekebilecek bazı fikirleri savunma amacıyla da toplantı ve gösteri

⁷⁷ Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-76044> (E. T.: 17.09.2015)

⁷⁸ Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-101938> (E. T.: 18.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012a: 396).

yürüyüşü düzenlenebilir (Tanyar, 2011: 600). Fakat bu durumlar, müdahaleyi kendiliğinden gerekli kılmaz. Örneğin, bir grubun, yaptığı gösteride özerklik çağrısında bulunması, siyasal sınırlarda değişiklik talep etmesi, toprak bütünlüğü ve ulusal güvenlik aleyhine doğrudan bir tehdit oluşturmaz (*Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonlar Derneği v. Bulgaristan*, 02.10.2001, § 97).

3.3.2. Salt Kanuna Aykırılığın Müdahale Gerektirmemesi

AİHM'nin önemle üzerinde durduğu bir husus; bir eylemin sadece kanunlara aykırı şekilde yapılmasından dolayı zorla dağıtma tedbirini gerektirmemesidir. Çünkü salt kanuna aykırılık yüzünden, şiddet içermeyen toplantı ve gösteri yürüyüşleri, kolluk görevlilerinin orantısız güç kullanmasına neden olabilmekte ve bu durum AİHM tarafından eleştirilmektedir. Doğru ve Nalbant (2013: 433)'ın ifade ettiği gibi; ufak bir grubun açık alanda izinsiz ama barışçıl bir biçimde toplanması ve gösteri yürüyüşü yapması, mevzuata aykırı olsa bile, bu toplanmayı zorla dağıtmayı gerektirmeyebilir. Bu bağlamda; bildirim şartının yerine getirilmemesinden dolayı yasa dışı sayılan, ancak barışçıl şekilde yapılan gösterilere kolluğun kuvvet kullanarak müdahalesi veya kolluk tarafından kullanılan kuvvetin orantısızca sert oluşu, Türk davalarında çıkan ihlâl kararlarının başlıca sebebinin oluşturmaktadır (Tanyar, 2011: 593-594).

AİHM'ne göre; bir gösterinin sadece mevzuata uygun olmaması, yani kanun dışı bir durumun olması, barışçıl toplanma özgürlüğünün ihlâl edilmesini haklı kılmaz (*Cisse v. Fransa*,⁷⁹ 09.04.2002, no. 51346/99, § 50-52; *Oya Ataman v. Türkiye*, 05.12.2006, § 39). Başka bir deyişle, kanunsuz bir durum, toplantı özgürlüğü ihlâlini haklı çıkarmaz (*Samüt Karabulut v. Türkiye*,⁸⁰ 27.01.2009, no. 16999/04, § 35). Örneğin, sadece ön bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemiş olması gerekçesiyle gösterinin dağıtılması, barışçıl toplantı özgürlüğüne yönelik getirilmiş orantısız bir kısıtlama niteliğindedir (*Bukta vd. v. Macaristan*, 17.07.2007, § 36). Çünkü AİHM, spontane bir şekilde bir gösterinin, güncel bir olaya hemen cevap verme niteliği taşıması ve özellikle hemen yapılmadığı takdirde önemini kaybedecek olması gibi özel koşullarda, genel kuralların aksine, yetkili makamlara bildirim zorunluluğundan muaf tutulabileceğini belirtmektedir (*Éva Molnár v.*

⁷⁹ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-60413> (E. T.: 17.09.2015)

⁸⁰ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-90933> (E. T.: 15.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012a: 671).

Macaristan,⁸¹ 07.10.2008, no. 10346/05, § 38; *Serkan Yılmaz vd. v. Türkiye*,⁸² 13.10.2009, no. 25499/04, § 33). Gerçekten de, politik bir olaya derhal tepki verilmesinin haklı olduğu özel koşullarda, barışçıl olması koşuluyla yani şiddet içermeyen durumlarda, sadece bildirim yükümlülüğünün ihlali dolayısıyla gösterinin dağıtılması, barışçıl toplantı özgürlüğüne yönelik haksız bir müdahaledir. Yine AİHM'ne göre; halka açık bir alanda gerçekleştirilen gösteriler, günlük yaşamın akışını belirli bir ölçüde bozacak bir karışıklığa ve bazı tepkilere yol açabilse de bu durumun kurallara aykırı olması, başlı başına, toplanma özgürlüğüne müdahaleyi haklı çıkarmaz (*Karatepe vd. v. Türkiye*,⁸³ 07.04.2009, no. 33112/04; 36110/04; 40190/04; 41469/04; 41471/04, § 47; *Aytaş vd. v. Türkiye*,⁸⁴ 08.12.2009, no 6758/05, § 30).

AİHM, bir kararında, basın açıklaması yapan bir grubun, bu eyleminin sadece kanuna aykırılık oluşturması dolayısıyla, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına müdahale edilmesinin hiçbir acil sosyal ihtiyaca cevap vermediği ve demokratik bir toplum için gereklilik arz etmediği kanaatine ulaşmıştır (*Emine Yaşar v. Türkiye*,⁸⁵ 09.02.2010, no 863/04, § 41). Yani barışçıl bir gösterinin sadece yasalara aykırı olduğu gerekçesiyle dağıtılmasının 11. maddeye aykırı olduğunu AİHM tarafından açıkça ortaya konmuştur (Doğru ve Nalbant, 2013: 433).

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında kendisine uygulama alanı bulan basın açıklamalarıyla ilgili olarak, ilgili makamlarca bazı yasaklama yollarına başvurulmaktadır. İç hukukumuzda gerekçesi olduğu yönünden hareketle Valiliklerce bazı alanlarda basın açıklaması yapılması yasaklanmaktadır. Bu çerçevede AİHM'nin verdiği güncel bir karara değinmekte fayda vardır. AİHM, bir hastane bahçesinde basın açıklaması yapan başvuranlara, Valiliğin kamu kurum veya kuruluşları ve bu yerlerin ek binaları önünde yapılan basın açıklaması yapılamayacağına dair kararı gerekçesiyle, verilen idari para cezalarının, başvuranların barışçıl olarak toplanma özgürlüğü haklarına müdahale

⁸¹ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-88775> (E. T.: 17.09.2015)

⁸² Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-94942> (E. T.: 17.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012a: 679).

⁸³ Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-92083> (E. T.: 14.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012a: 1129).

⁸⁴ Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-96063> (E. T.: 14.09.2015)

⁸⁵ Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-97196> (E. T.: 17.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012a: 246).

oluşturduğunu belirtmiştir (*Yılmaz Yıldız vd. v. Türkiye*,⁸⁶ 14.10.2014, no. 4524/06, § 23, § 30-34). Görüldüğü üzere, bu tür yasaklamalar, 11. maddeye yönelik müdahale olarak değerlendirilmektedir. Gerçekten de kanımızca, şiddet içerikli eylemlere başvurulmadığı sürece, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü kısıtlayıcı ve yasaklayıcı bu tür yollara başvurmak anlamsızdır.

3.3.3. Kolluk Görevlilerinin Orantısız Güç Kullanması

AIHM, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü kullanan bireylere yönelik yapılan müdahalelerde, orantısız güç kullanımlarını ağır şekilde eleştirmekte ve bu tarz müdahalelerin özgürlüğü kısıtlayıcı olduğuna önemle dikkat çekmektedir. Türkiye aleyhine verilen kararların onlarcasında, kolluk görevlilerinin müdahaleleri orantısız olarak kabul edilmiştir. Örneğin AIHM, bir kararında, 40-50 kişilik bir gruba yönelik olarak, izinsiz gösteri yaptıkları ve kamu düzenini bozdukları gerekçesiyle, polisin zor kullanarak müdahale etmesinin orantılı olmadığına, bu eylemin kamu düzeninin korunması için gerekli bir tedbirin oluşturmadığına kanaat getirmiştir (*Oya Ataman v. Türkiye*, 05.12.2006, § 43). Başka bir örnek vermek gerekirse; basın açıklaması yapan bir grubun polise direnmesi ve dağılmayı reddetmesi üzerine, polisin güç kullanarak kötü muamelede bulunması orantısız olarak nitelendirilmiştir (*Biçici v. Türkiye*,⁸⁷ 27.05.2010, no. 30357/05, § 57).

AIHM, bir kararında, başvuranların yasadışı bir şekilde toplandıkları için dağılmaları yönündeki polis uyarılarını dikkate almamaları ve bunun üzerine zor kullanılarak biber gazıyla yakalanıp gözaltına alınmalarını kaba kuvvet olarak nitelendirmiştir (*Karatepe vd. v. Türkiye*, 07.04.2009, § 4 ve 50). AIHM, basın açıklaması yapan bir grubun, tekme ve tokat atılarak yakalanıp polis aracına götürülmesi ve araçta da kötü muamelenin devam etmesini, göstericilerden birisinin bayılması sonucunu doğuracak kadar göz yaşartıcı gazla maruz bırakılmasını, göstericilere yönelik şiddetli müdahale olarak nitelendirmiş ve orantısız güç kullanımı dolayısıyla toplantının düzenlenmesinin engellendiği sonucuna varmıştır (*Çelik v. Türkiye*,⁸⁸ n° 3, 15.11.2012, § 9-19, § 94). AIHM,

⁸⁶ Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-114460> (E. T.: 18.09.2015)

⁸⁷ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-98909> (E. T.: 15.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012a: 213).

⁸⁸ Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-114460> (E. T.: 18.09.2015)

oturma eylemi yapan kişilere yönelik tekme ve yumruklar atılarak ve copla vurularak gerçekleşen polis müdahalesinin ve akabinde bu kişilerin yakalanmasının, kamu güvenliğini korumak için gerekli olmadığına ve bu durumun başlı başına, 11. maddeye müdahale teşkil ettiğini belirtmektedir (*Samüt Karabulut v. Türkiye*, 27.01.2009, § 38). Bu ve benzeri durumlarda, kolluk görevlilerinin maddi güç kullanımında aşırıya kaçmaları, eleştirilerin odak noktasını oluşturmaktadır.

AİHM, bir kararında, Dünya Kadınlar Gününü kutlamak amacıyla toplanan başvuranların etrafının yüzlerce polis tarafından sarılarak ve göz yaşartıcı gaz kullanılarak yakalanıp polis araçlarına kadar sürüklenmesini, göstericilere vurulmasını ve göstericilerin kol ve bacaklarının sıkılmasını, ayrıca bu kötü muamelenin polis araçlarında da yaklaşık 20 dakika kadar devam etmesini, açıkça orantısız olarak nitelendirmiştir (*Pekaslan vd. v. Türkiye*,⁸⁹ 20.03.2012, no. 4572/06; 5684/06, § 7-11, § 75-83).

AİHM, sendika önünde bekleyen bir gruba, (*kamu düzenine yönelik tehdit oluşturdıklarını veya şiddete başvurdıklarını gösteren herhangi bir işaret olmadığı halde*) polisler tarafından yapılan müdahalenin orantısız olduğunu ve polisin aşırı güç kullanımını açıklayacak şiddet olayı veya aktif fiziksel dirençle karşılaştığını gösteren bir bilgi olmadığını ifade etmiştir (*DİSK ve KESK v. Türkiye*, 27.11.2012, § 27 ve 37). AİHM, 50-60 kişilik bir grubun toplanarak Hükümetin bir politikasını protesto etmesi ve savaş karşıtı sloganlar atması üzerine grubun trafik akışını aksattıkları gerekçesiyle polis tarafından zor kullanılarak dağıtılmasını orantısız müdahale olarak nitelendirmiş ve 11. maddenin ihlâl edildiği sonucuna ulaşmıştır (*Gazioğlu vd. v. Türkiye*,⁹⁰ 17.05.2011, no. 29835/05, § 7 ve 67).

Biber gazı veya göz yaşartıcı gazlar hakkında, AİHM, bu tür gazların aşırı doz halinde bazı önemli sağlık sorunlarına yol açabileceğine vurgu yapmaktadır (*Ali Güneş v. Türkiye*,⁹¹ 10.04.2012, no. 9829/07, § 37). Bu bağlamda gaz kullanımında uygulayıcıların davranışlarına dikkat çeken AİHM, polislerin göstericileri kovalarken hastaneye gaz bombası atmasını kaygıyla karşılamış, hastane sınırları içerisinde gaz bombası

⁸⁹ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-109750> (E. T.: 18.09.2015)

⁹⁰ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-104804> (E. T.: 15.09.2015)

⁹¹ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-110262> (E. T.: 17.09.2015)

kullanılmasının gerekli olmadığını ve bu eylemin orantısız olarak kabul edilemeyeceğini belirtmektedir (*DİSK ve KESK v. Türkiye*, 27.11.2012, § 34).

3.3.4. Kamu Makamlarının ve Kolluk Kuvvetlerinin Hoşgörülü Davranması (Tolerans Göstermesi) Gerekliliği

AİHM'nin yerleşik içtihatlarına göre; göstericilerin şiddete başvurmadıkları durumlarda, eylemlere hoşgörüyle yaklaşmak gerekmektedir. Mahkeme, vermiş olduğu kararların birçoğunda, bireylerin gerçekleştirdikleri eylemlerde, kamu makamlarının ve kolluk görevlilerinin hoşgörülü davranması gerektiğine dikkat çekmiştir. Mahkemeye göre, bu durum, bireylerin özgürlüğünü kullanabilmeleri anlamında büyük önem arz etmektedir.

AİHM'ne göre; göstericiler şiddet içeren faaliyetlerde bulunmadığı takdirde, görevlilerin barış yanlısı toplanmalara hoşgörüyle yaklaşması önemlidir (*Oya Ataman v. Türkiye*, 05.12.2006, § 42). Açacak olursak; AİHM nezdinde, göstericilerin şiddete başvurmadıkları durumlarda, toplantı özgürlüğü kavramının içeriğinin boşaltılmaması bakımından kamu erkinin barışçı gösterilere belli ölçüde hoşgörü göstermesi önem arz etmektedir (*Nurettin Aldemir vd. v. Türkiye*,⁹² 18.12.2007, no. 32124/02; 32126/02; 32129/02; 32132/02; 32133/02; 32137/02; 32138/02, § 46; *Karatepe vd. v. Türkiye*, 07.04.2009, § 49; *Aytaş vd. v. Türkiye*, 08.12.2009, § 32; *Nisbet Özdemir v. Türkiye*,⁹³ 19.01.2010, no 23143/04, § 38; *Biçici/Türkiye*, 27.05.2010, § 56; *Arpat v. Türkiye*,⁹⁴ 15.06.2010, no 26730/05, § 49; *Gülizar Tuncer v. Türkiye*,⁹⁵ 08.02.2011, no 12903/02, § 50; *Gazioğlu vd. v. Türkiye*, 17.05.2011, § 66). Başka bir deyişle, Mahkemeye göre; göstericiler şiddet içermeyen eylemlerde bulunuyorlarsa, 11. maddede tanınan özgürlüğünün tüm esasından yoksun kalınmaması amacıyla kamu makamlarının barışçıl toplantılara bir dereceye kadar tolerans göstermeleri önemlidir (*Saya vd. v. Türkiye*,⁹⁶ 07.10.2008, no. 4327/02, § 46). Çünkü AİHM, toplantı özgürlüğünün bütünüyle ihlâl

⁹² Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-84054> (E. T.: 18.09.2015)

⁹³ Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-96793> (E. T.: 15.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012a: 339).

⁹⁴ Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-78330> (E. T.: 15.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012a: 191).

⁹⁵ Kararın Fransızca resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-103247> (E. T.: 15.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012a: 69).

⁹⁶ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-88750> (E. T.: 15.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012a: 965).

edilmemesi bakımından bu durumun önemli olduğu kanaatindedir. (*Uzunget vd. v. Türkiye*,⁹⁷ 13.10.2009, no. 21831/03, § 53).

AİHM, demokratik toplumun işaretlerinden olan çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirliliğe özel önem vermektedir (*Barankevich v. Rusya*,⁹⁸ 26.07.2007, no. 10519/03, § 30). Ayrıca AİHM'ne göre; demokrasi sadece çoğunluğun görüşlerinin daima üstün olması anlamına gelmez (*Gorzelik vd. v. Polonya*,⁹⁹ 17.02.2004, no. 44158/98, § 90). AİHM'nin ifade özgürlüğü ile alakalı kararlarında sık sık kullanmakta olduğu “çoğulculuk”, “hoşgörü”, “açık fikirlilik” kavramları içi boş kavramlar değildir (Tanyar, 2011: 600). Ayrıca belirtmek gerekir ki; bu kavramların toplumda yerleşebilmesinde ve demokratik toplumun inşasında en büyük görev devlete düşmektedir.

Kamuya açık bir alanda yapılan gösterinin trafiğin aksaması şeklinde günlük hayatın işleyişini bir miktar bozucu etkisi olsa da, yetkililer barışçıl toplantı özgürlüğünün özünün zarar görmesini engellemek amacıyla, bir miktar hoşgörü ile yaklaşmalıdır (*Bukta vd. v. Macaristan*, 17.07.2007, § 37; *Galstyan v. Ermenistan*,¹⁰⁰ 15.11.2007, no. 26986/03, § 116-117).

3.3.5. Kolluk Görevlilerinin Müdahalede Sabırsız/Aceleci Davranması

AİHM, vermiş olduğu bazı kararlarda, kolluk görevlilerinin hoşgörülü davranmayıp orantısız güç kullanmasının yanında, ayrıca yapılan müdahalelerde görevlilerin sabırsız bir şekilde hareket ederek aceleci davranmasını da eleştirmektedir. Çünkü AİHM, göstericilere yönelik olarak yapılan polis müdahalesinin zamanlamasına dikkat çekmektedir. Örneğin, AİHM bir kararında, müdahalenin hemen yapılmasından dolayı, göstericilerin görüşlerini ifade etmek için yeterli zamanının olmadığı kanısına ulaşmıştır (*Samüt Karabulut v. Türkiye*, 27.01.2009, § 37). Yeterli zaman konusuyla ilgili olarak; AİHM, başka bir kararında, yapılan müdahaleden dolayı, gösterinin sadece 11 dakikadan biraz fazla sürmesi sebebiyle, göstericilerin görüşlerini açıklamak için yeterli zamanları olmadığını sonucuna ulaşmıştır (*Akgöl ve Göl v. Türkiye*, 17.05.2011, § 44).

⁹⁷ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-94979> (E. T.: 15.09.2015) Ayrıca kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özersin ve Ruhi (2012a: 716).

⁹⁸ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-81950> (E. T.: 17.09.2015)

⁹⁹ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-61637> (E. T.: 17.09.2015)

¹⁰⁰ Kararın İngilizce resmi metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-83297> (E. T.: 17.09.2015)

Ülkemizde, kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşü yapılarak trafiğin kapatılması durumunda, kolluk görevlilerince; kamu düzeninin bozulduğu değerlendirilmekte ve bu nedenle zaman zaman müdahalelerde bulunmaktadır. Başka bir deyişle, göstericilerin araç ve yaya trafiğini engellemesi, görevlilerce, kamu düzeninin bozulması olarak değerlendirilmekte ve bu yüzden eylemlere müdahale edilmektedir. Hâlbuki AİHM, kamu düzeni açısından tehlike oluşturan ciddi bir durum yoksa trafiğin aksamasından ziyade, kişilerin belli bir konuya dikkat çekmek istemesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü AİHM'ne göre; halka açık bir alanda gerçekleştirilen gösteriler, günlük yaşamın akışını belirli bir ölçüde bozacak bir karışıklığa ve bazı tepkilere yol açabilse de bu durumun kurallara aykırı olması, başlı başına, toplanma özgürlüğüne müdahaleyi haklı çıkarmaz (*Karatepe vd. v. Türkiye*, 07.04.2009, § 47; *Aytaş vd. v. Türkiye*, 08.12.2009, § 30).

AİHM, bir gösterinin başlamasından sonra, ilerleyen dakikalar içinde, trafik sıkışıklığı dolayısıyla, grubun yakalanması ve gösterinin sona erdirilmesi hususunda; özellikle yetkililerin, gösteriye son vermekte gösterdikleri sabırsızlığa anlam verememekte (*Oya Ataman v. Türkiye*, 05.12.2006, § 41) ve yetkililerin aceleciliklerine şaşırılmaktadır (*Karatepe vd. v. Türkiye*, 07.04.2009, § 48; *Aytaş vd. v. Türkiye*, 08.12.2009, § 31). Bu bağlamda düşünüldüğünde; AİHM, bu ve benzer şekillerde bir gösterinin dağıtılmasının başvuranların toplantı yapma hakkına müdahale teşkil ettiği kanaatindedir (*Serkan Yılmaz v. Türkiye*, 13.10.2009, § 31).

AİHM, 40 kişilik bir grubun güncel bir konuya kamuoyunun dikkatinin çekilmesi anlamında, kısa süreli bir trafik sıkışıklığıyla ilgili olarak, bu durumun muhtemel trafik sıkıntıları dışında kamu düzenini tehlikeye atacak bir tehdit oluşturmadığını saptamıştır (*Karatepe vd. v. Türkiye*, 07.04.2009, § 48). Çünkü Mahkemeye göre; burada söz konusu olan şey, bir grubun güncel bir konuya kamuoyunun dikkatini çekmesidir.

Mahkeme, yine başka kararlarında da, gösterici grubun, olası trafik sıkışıklığı dışında, kamu düzenini tehlikeye attığını gösteren bir durum olmadığını vurgulamış (*Aytaş vd. v. Türkiye*, 08.12.2009, § 31) buna benzer durumların, trafikte karışıklık yaratma dışında kamu düzeni için tehlike arz etmediğine dikkat çekmiştir (*Oya Ataman v. Türkiye*, 05.12.2006, § 41). Trafiğin aksaması ile ilgili olarak; Almanya'daki bir ABD kışlası

önünde trafiği engelleyecek şekilde 12 dakika süren bir oturma eylemi yapmak, şiddet içeren bir gösteri sayılamamıştır (Kom. K., *G. v. Almanya*, no. 13079/87, 06.03.1989; Doğru ve Nalbant, 2013: 431). Ayrıca Komisyon, burada nükleer silahlanma konusunda kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla hareket edildiğini vurgulamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜ

İnsan hakları ve özgürlük ideallerinin ilk serpintilerinin ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Batı kültürü ile temasa geçen aydınlar yoluyla gelmeye başladığını ifade eden Kapani (2013: 88-91), Osmanlı Devletinde hükümdarın mutlak iktidarını sınırlayan ve fertlere insan olarak bazı haklar tanıyan bir özgürlük anlayışının kendini göstermediğini belirtmektedir.

Osmanlı'da reform ve Batılılaşma (modernleşme) hareketleri, genel olarak ileri-geri gidişler, kesintili hamleler ve kararsız zikzaklar grafiği şeklinde kendini gösterir (Kapani, 2013: 92). Konan (2011: 284)'a göre; Osmanlı Devletinde insan hakları olgusunun doğal olarak günümüz anlamında algılanmadığını, ancak çağdaşı olan devletlerle birlikte değerlendirildiğinde o dönemde kabul edilen ölçülerde devletin insan haklarını gözettiği sonucuna varabiliriz.

Yarsuvat (1968:81)'a göre; çağdaş düşüncenin anladığı anlamda bir toplanma özgürlüğüne, iktidar üzerinde etki yapabilecek kamuoyunun teşekkülünü sağlayacak bir toplanma hakkına, Osmanlı'nın asırlar süren tarihi boyunca, son devirlerindeki çok kısa bir süre hariç, rastlanmamaktadır. Osmanlı Devletinde, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, daha çok yeniçeri isyanları şeklinde ortaya çıkmış ve padişah ve vezir değiştirilmesi amacına dönük olmuştur (İşgören, 2011: 30). Yönetilenler tarafından yönetenlerin iktidarlarını sınırlandırma konusunda atılan ilk adım niteliğindeki (Yarsuvat, 1968: 83) bir anayasal belge olan Sened-i İttifak, içeriği itibarıyla devlet iktidarının sınırlandırılmasına ilişkin (Gözler, 2007: 15) özellik taşısa da burada toplanma özgürlüğünden söz edilmemiştir (Yarsuvat, 1968: 83).

Sadece en ilkel birkaç temel hakkın garanti altına alınmak istendiği (Kapani, 2013: 94) Tanzimat Fermanında da toplanma özgürlüğünden söz edilmemiştir (Yarsuvat, 1968:

83). Belirtmek gerekir ki; Kapani (2013: 96-97)'ye göre, bu Ferman, Avrupa ve Amerika'daki örneklerle kıyaslanamayacak kadar cılız bir demetçiktir. Tıpkı Tanzimat Fermanı gibi bir reform programı, daha çok bir yasama direktifi niteliğinde olan (Kapani, 2013: 100) Islahat Fermanında da toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır.

Memleketin içinde bulunduğu şartlar göz önüne alınır ve söz konusu belgelerin tedaviye çalıştığı konulara dikkat edilirse, toplanma özgürlüğünün varlığı için zamanın henüz erken olduğu görülür (Yarsuvat, 1968: 83). Türk Hukukunda toplanma özgürlüğünün pozitif bir hak olarak kullanımını görebilmek için en azından Kanun-i Esasi'yi beklemek gerekir (Anayurt, 1998: 101).

4.1. Anayasalarda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

4.1.1. 1876 Anayasası (Kanun-i Esasi)

Kişi hak ve özgürlükleri ilk defa, klasik esaslara uygun, oldukça geniş bir liste halinde 1876 Anayasasında¹⁰¹ yer almıştır (Kapani, 2013: 103). Fakat bunlar arasında hiçbir kolektif hak yer almamaktadır (Akin, 1964: 556; Kaboğlu, 1989: 51; Anayurt, 1998: 101-103). 1876 Anayasasında düzenlenen temel konular şunlardır (Gözler, 2007: 20):

Vatandaşlık hakkı (m.8), kişi hürriyeti (m.9), kişi güvenliği (m.10), ibadet hürriyeti (m.11), basın hürriyeti (m.12), şirket kurma hürriyeti (m.13), dilekçe hakkı (m.14), öğretim hürriyeti (m.15), eşitlik ilkesi (m.17), devlet memurluğuna girme hakkı (m.19), malî güce göre vergi ilkesi (m.20), konut dokunulmazlığı (m.22), kanunî hâkim güvencesi (m.23), müsadere, angarya yasağı (m.24), vergilerin kanuniliği ilkesi (m.25), işkence yasağı (m.26).

1876 Anayasasında yer alan haklar listesinin, ilk bakışta zamanın liberal anlayışına göre düzenlenmiş Batılı örneklerinden pek geri kalır bir tarafı olmadığını vurgulayan Kapani (2013: 103)'ye göre; herhangi bir güvenceye bağlanmadıklarından dolayı, aslında

¹⁰¹ 1876 Anayasasının kabul tarihi: 7 Zilhicce 1293 (23.12.1876), (1. Tertip Düstur C: 4, s. 4-20.) Belgenin ilk halinin Osmanlıca metni için bkz. <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1876/1876ilkmetinler/1876-ilkhal-osmanlica.pdf> (E. T.: 17.08.2015). Belgenin Türkçe metni için bkz. (Gözübüyük ve Kili, 1982: 27-42) <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1876/1876ilkmetinler/1876-ilkhal-turkce.pdf> (E. T.: 17.08.2015)

buradaki bütün sayılan haklar ve hürriyetler sadece platonik bir değer taşımaktan öteye gitmemektedir. 113. maddenin kendisine açıkça tanıdığı yetkiye dayanarak, padişah, “hükümetin emniyetini ihlal edenleri”, basit bir zabıta tahkikatından sonra memleketten sürebilecektir (Kapani, 2013: 103-104). Yani bu maddeye göre; padişahın şüphe ettiği kişiyi yargılama olmaksızın yurt dışına sürgüne gönderebilme imkânı vardır (Anayurt, 1998: 101).

Kapani (2013: 104)’ye göre; hükümdarın eline verilen bu müthiş silah, belirtilen bütün hak ve hürriyetlerin değerini bir çırpıda sıfıra indirmektedir. Sonuç olarak; bu madde, Anayasada yer alan temel hak ve hürriyetlerin altına konulmuş bir dinamittir ve fitilini ateşlemek de padişahın elindedir (Anayurt, 1998: 102).

Kanunların teklif ve kabulünde son söz padişaha bırakıldığı için Anayasada fertlere tanınan hak ve hürriyetleri felce uğratan, kâğıtta bırakan, padişahın arzusuna bağlayan mekanizmanın yapı taşlarından birisi de hak ve hürriyetlerin sınırının kanuna bırakılmış olmasıdır. Anayasa bu durumu “kanun dairesinde serbestlik”, “kanunen muayyen olan ahvale göre”, “muayyen olan kanuna tebaiyet şartıyla” gibi ibarelerle karşılamaktadır (Anayurt, 1998: 102).

1876 Anayasasının şekil bakımından, halk iradesine dayanan, halkın seçtiği bir meclis tarafından yapılmış gerçek bir Anayasa olmadığını, hükümdarın kendi iradesi ile millete bağışlanmış bir berat mahiyetinde olduğunu belirten Kapani (2013: 103)’ye göre; bu Anayasa hükümdarın yetkilerini en geniş ölçüde tutmakta, onun şahsını sorumsuz ve “mukaddes” saymaktadır.

Kurulan siyasi mekanizma o tarzda ayarlanmıştır ki, demokratik kökenli organın (seçimle kurulmuş Meclis-i Mebusanın) yetkileri, demokratik bir temele dayanmayan (doğrudan doğruya padişah ve onun tarafından atanmış) organlar tarafından kösteklenebilmekte ve durdurulabilmektedir (Kapani, 2013: 103).

1876 Anayasası, II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesinden kısa bir süre sonra ilk önce 1909’da sonra 1912, 1914, 1916 yıllarında toplam sekiz kez değiştirilmiştir (Mumcu ve Küzeci, 2012:174). Yapılan değişiklikler, Kapani (2013: 105)’ye göre; genel olarak hükümdarın yetkilerinin sınırlandırılması, buna karşılık parlamentonun yetkilerinin

genişletilmesi yönünde olmuş, yasama ve yürütme organları arasında bir denge kurularak klasik parlamenter sistemin ruhuna uygun bir mekanizma meydana getirilmek istenmiştir.

1876 Anayasası ile fertlere tanınan hak ve hürriyetler, 1909'daki değişikliklerle takviye olunmuş, ayrıca Anayasanın ilk şeklindekilere, bazı yeni hak ve hürriyetler ilave edilmiştir (Anayurt, 1998: 103). 1909 tarihli temel değişiklikle 113. maddede yer alan ve padişahın polis soruşturması ile zararlı faaliyetlerde bulunduğu “anlaşılan” yurttaşları yurt dışına sürgün etme hakkı kaldırılmıştır (Mumcu ve Küzeci, 2012:174). Kişi hak ve hürriyetleri alanındaki değişikliklerin pek geniş sayılamayacağını ifade eden Kapani (2013: 105)'ye göre; bu konuda belki en önemli yenilik, bu değişiklik olmuştur.

En kapsamlı değişiklik olan 1909 değişikliğiyle, Anayasanın 1876 yılındaki yapısı hemen hemen temelinden yenilenmiş ve böylece Türk tarihinde gerçek anayasal rejim kurulmuştur (Mumcu ve Küzeci, 2012:174). Gözler (2007: 25)'e göre; 1909 değişiklikleriyle Osmanlı'nın mutlak monarşiden kesin olarak çıktığı ve “sınırlı monarşi” dönemine girdiği söylenebilir.

1909 değişiklikleri bir takım yeni hak ve hürriyetleri getirmesinin yanı sıra bunları koruyucu, güçlendirici bir takım tedbirlere de yer vermiş, yasama faaliyetinin padişahın iradesine göre yapılmasının büyük ölçüde önüne geçilmiştir (Anayurt, 1998: 103). Artık yasama organının gerçek kimliğine kavuştuğunu ve padişah karşısında güçlü bir konumu haiz olduğunu belirten Anayurt (1998: 103)'a göre; hürriyetler, yasama ve yürütme ilişkileri yönünden kurulan mekanizmayla 1876 Anayasasının ilk şeklinden çok daha ileri bir teminata kavuşturulmuştur.

Yapılan değişiklikle birlikte, 1876 Anayasasının ilk şeklinde yer almayan iki kolektif hakka yer verilmiştir (Anayurt, 1998: 103; İşgören, 2011: 35). Metne eklenen yeni bir madde ile (120. madde) Osmanlı vatandaşlarına toplantı ve dernek kurma özgürlükleri tanınmıştır (Akın, 1964: 556; Yarsuvat, 1968: 84; Kaboğlu, 1989: 53; Anayurt, 1998: 103; Mumcu ve Küzeci, 2012:174; Kapani, 2013: 105).

120. maddede, “*Kanun-u mahsusuna tebaiyet şartı ile Osmanlılar hakkı içtimaa maliktir.*” denmekte (Akın, 1964: 556; Yarsuvat, 1968: 84; Anayurt, 1998: 103) ve

böylece ilk defa toplanma hakkı, diğer memleketlerden oldukça uzun bir süre sonra kabul edilmiş (Yarsuvat, 1968: 84). Bu maddeye göre; kanunda belirtilecek usul ve şartlar dairesinde Osmanlıların toplanma özgürlüğüne sahip oldukları açıkça belirtilmektedir (Anayurt, 1998: 103).

Anayasanın ilk şeklinde olduğu gibi değişiklikler sonucunda da düşünce hürriyeti konusunda açık bir düzenleme mevcut değildir ve düşünce hürriyetinin tam olarak teminat altına alınmadığı bir sistemde toplanma ve gösteri yürüyüşü hürriyetinin etkisinin son derece cılız kalacağı izahtan varestedir (Anayurt, 1998: 103-104)

120. maddede sözü edilen Kanun-u Mahsusa (Özel Kanun) 1909'da "İçtimaat-ı Umumiye Kanunu"¹⁰² (Genel Toplantılar Kanunu) adı ile çıkmış, ayrıca 1912'de "Tecemmuat Hakkında Kanunu Muvakkat"¹⁰³ (Toplanmalar Hakkında Geçici Kanun) çıkarılmıştır (Ozanalp, 1957: 13; Akın, 1964: 556; Yarsuvat, 1968: 84-87; Anayurt, 1998: 104).

İçtimaat-ı Umumiye Kanunu, 1881 tarihli Fransız Genel Toplanmalar Kanunu örnek alınarak/göz önünde bulundurularak kaleme alınmıştır (Yarsuvat, 1968: 85; Anayurt, 1998: 104). İçtimaat-ı Umumiye Kanununa göre; toplantı yapmak için önceden izin almak gerekmez (Atalay, 1995: 36). Kanunun birinci maddesine göre; "*Osmanlı gayrı müsellah olmak üzere umumî içtimalar aktinde hürdür. Mevadı âtiyede münderiç ahkâma riayet edilmek şartıyla ruhsat istihsaline hacet yoktur.*" denilmektedir (Yarsuvat, 1968: 86). Bu madde, Kanunun liberal karakterini açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Aygen, 1959: 296). Ortaya çıktığı tarih düşünüldüğünde, Kanunun zamanına göre oldukça özgürlükçü olduğu açıktır. Çünkü günümüzde toplantı ve gösteri yürüyüşleri için genel kabul gören bildirim sistemidir ve bu hakkı kullanabilmek için herhangi bir makam veya kurumun izni gerekmez. İzin gerekmemesi yönündeki bu hükmün o zamanda bile var olması gerçekten önemlidir.

İçtimaat-ı Umumiye Kanunu, kanunsuz toplanmalarla ilgili olarak herhangi bir hükme yer vermemiş ve bu eksikliğin ortaya çıkması üzerine 1912 tarihli Tecemmuat Hakkında Kanunu Muvakkat ile bu yönde yeni hükümler getirilmiştir (Anayurt, 1998:

¹⁰² Yayın Tarihi: 09.06.1909. Kanunun tam metni için bkz. (Duran, 1957: 1610-1612)

¹⁰³ Yayın Tarihi: 03.03.1912. Kanunun tam metni için bkz. (Duran, 1957: 1609)

104). Yani kanuni ve kanunsuz toplantı ve yürüyüşler anlamında ayrım olmayınca yeni bir Kanun ihtiyacı doğmuş ve 1912 yılında Tecemmuat Hakkında Kanunu Muvakkat çıkarılmıştır. Bu Kanunda; belirtilen şartlara uymayan toplanmaların dağıtılma prosedürü ve verilecek cezalara değinilerek İçtimaat-ı Umumiye Kanununun bu konudaki boşlukları giderilmeye çalışılmıştır (Anayurt, 1998: 105).

Diğer yandan aynı tarihte İçtimaat-ı Umumiye Kanununa tek maddeden ibaret bir düzenlemeyle de hükümete toplanmaların yasaklanmasında geniş takdiri yetkiler tanınmıştır (Anayurt, 1998: 105). Görülen lüzum üzerine çıkarılan bu Kanun, hükümete emniyet ve asayiş bakımlarından mahzurlu bulunan toplanmaları men etmek yetkisi tanınmıştır (Ozanalp, 1957: 14). Bu durum İçtimaat-ı Umumiye Kanununun liberal havasına büyük ölçüde son vermiştir (Anayurt, 1998: 105). Çünkü ek düzenlemeyle birlikte, bildirim sistemi yerine izin sistemine geçilmiştir (Anayurt, 1998: 108). Bu ek Kanun, 10.06.1946 tarihinde kabul edilen 4921 sayılı bir Kanunla¹⁰⁴ (Yarsuvat, 1968: 88; Anayurt, 1998: 108), İçtimaat-ı Umumiye Kanunu ve Tecemmuat Hakkında Kanunu Muvakkat ise 27.06.1956 tarih ve 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanunun¹⁰⁵ 20. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır (Anayurt, 1998: 109).

4.1.2. 1921 Anayasası

TBMM tarafından hazırlanıp kabul edilen 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, dönemin ihtiyaçlarının ortaya çıkardığı ve yeni bir devletin kuruluşuna ilişkin temel kuralları içeren kısa bir Anayasa olmuştur (Anayurt, 1998: 106). 23 maddelik çok kısa bir Anayasa olan 1921 Anayasası, 1876 Anayasasını yürürlükten kaldırmamıştır (Gözler, 2007: 31). 1921 Anayasası ile anayasa hukuku açısından çok ilginç bir durum ortaya çıkmış, yeni Türk Devletinde iki anayasanın da uygulanması kabul edilmiştir (Mumcu ve Küzeci, 2012:184).

Her ne kadar 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, yeni bir devlet düzeni, adı konmamış bir Cumhuriyet rejimi getirmek suretiyle ve dolayısıyla bir anlamda Kanun-i Esasiyi fiilen hükümsüz hale sokuyorsa da hukuken, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanununun

¹⁰⁴ RG Tarih: 13.06.1946, Sayı: 6332

¹⁰⁵ RG Tarih: 30.06.1956, Sayı: 9346

doğrudan değiştirmemiş olduğu konular bakımından Kanun-i Esasi hükümleri yürürlüğünü devam ettirmektedir (Anayurt, 1998: 106).

1876 Anayasasının toplanma ve dernek kurma özgürlüğünü düzenleyen 120. maddesi, 1921 Anayasasına aykırı olmadığından bu dönemde de geçerliliğini korumuştur (İşgören, 2011: 39). 1921 Anayasasının yürürlükte kaldığı dönem içinde toplanma özgürlüğü ile ilgili olarak hiçbir anayasal ve kanuni değişiklik söz konusu olmamıştır (Anayurt, 1998: 106).

1921 Anayasasına giden süreçte miting, toplantı, gösteri, grev, boykot, dernek, kongre tipi kolektif eylemleri bolca görmek mümkündür, ancak bu örnekleri, klasik bir kolektif özgürlük kullanımı olarak değil, kurtuluş mücadelesi yapmak zorunda kalan bir halkın siyasallaşması ve ulusal egemenlik mücadelesi olarak görmek gerekir (İşgören, 2011: 39-40).

4.1.3. 1924 Anayasası

1924 Anayasası, her şeyden önce 1876 Anayasasını yürürlükten kaldırarak iki anayasalı duruma son vermiştir (Anayurt, 1998: 107). 1924 Anayasasının hazırlanışında, 18. yüzyıl felsefesinin ve Fransız İhtilali prensiplerinin oldukça derin etkileri görülür (Kapani, 2013: 109). Ruhu, felsefesi ve genel yapısı bakımından 1924 Anayasasını demokratik olarak nitelendiren Kapani (2013: 109-116)'ye göre; 18. yüzyıl felsefesinin etkisi özellikle “Türklerin Hukuku Ammesi” başlığını taşıyan haklar ve hürriyetler bölümünde (m. 68-88) kendini açıkça belli etmekte ve tabii haklar doktrini, havası, ruhu hatta dili ile bu bölümde canlı olarak sezilmektedir. Özgürlüklerin sınırının başkalarının özgürlüklerinin sınırı olduğu 1924 Anayasasında (68. madde) belirtilmiş ve burada özgürlük, “*başkasına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmek*”, şeklinde kısa ve öz bir şekilde tanımlanmıştır.

Olağanüstü dönemin şartları içerisinde ve daha çok o dönemin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere hazırlanmış eksik ve yetersiz olan 1924 Anayasasında, düzenlemiş olduğu temel hak ve hürriyetlere ayrıntılı bir biçimde yer verilmemiştir (Anayurt, 1998: 107). 1924 Anayasası, demokratik düzenin işleyişini sağlam bir güvence altına alacak

hükümlerden yoksundur fakat bütün aksaklıklara rağmen bu Anayasa, Türk siyasal hayatının gelişmesine yardımcı olmuştur (Mumcu ve Küzeci, 2012:195).

1924 Anayasasında şu temel hak ve hürriyetler ve ilkeler kabul edilmiştir (Gözler, 2007: 24):

Eşitlik ilkesi (m.69), kişi dokunulmazlığı, kişi güvenliği (m.72), işkence ve eziyet yasağı (m.73), mülkiyet hakkı (m.74), din hürriyeti (m.75), konut dokunulmazlığı (m.76), basın hürriyeti (m.77), seyahat hürriyeti (m.78), sözleşme (akit) hürriyeti, çalışma hürriyeti, mülk edinme ve tasarrufta bulunma hürriyeti, toplanma hürriyeti, dernek (cemiyet) kurma hürriyeti, şirket kurma hürriyeti (m.70, 79), eğitim hürriyeti (m.80), haberleşmenin gizliliği esası (m.81), dilekçe hakkı (m.82), vicdan hürriyeti, düşünce hürriyeti, söz hürriyeti (m.72).

1924 Anayasasının 70. maddesinde “...*ıçtima... Türklerin tabii hukukundandır.*” denilerek toplanma özgürlüğüne diğer klasik haklar içerisinde yer verilmiş, 79. maddesinde ise “...*ıçtimaatın... hududu hürriyeti kanunlar ile musarrahtır.*” denilerek sınırlandırılmasının ancak kanunla yapılabileceği esasını getirmiştir (Anayurt, 1998: 107). Yarsuvat (1968: 88)’ın da belirttiği üzere; 1924 Anayasası, bu hak ve özgürlüklerin uygulanmasında gereken teminatı gösterememiştir.

1924 Anayasasının tek parti rejimi içerisinde uygulandığı dönemlerde, toplanma özgürlüğüne ilişkin herhangi bir değişiklik olmamış, İçtimaat-ı Umumiye Kanunu ve Tecemmuat Hakkındaki Kanunu Muvakkat hükümleri herhangi bir değişime uğramaksızın yürürlüğünü sürdürmüştür (Anayurt, 1998: 107). Anayurt (1998: 107)’a göre; tek parti döneminde özellikle kolektif özgürlükler üzerinde yoğun baskılar olmuştur ve toplanma özgürlüğünün kâğıt üzerinde olduğu söylenebilir.

10.06.1946 tarih ve 4921 sayılı Kanunla,¹⁰⁶ İçtimaat-ı Umumiye Kanununa 03.03.1912 tarihinde eklenen düzenleme kaldırılmış (Yarsuvat, 1968: 88; Anayurt, 1998: 108) ve toplanma özgürlüğü bakımından izin sistemi ve yasaklama rejimi kaldırılarak liberal esasa daha uygun düşen “bildirim sistemine” dönülmüştür (Anayurt, 1998: 108). Böylece, toplanmalar bakımından sadece basit bir bildirme mükellefiyeti yeterli sayılmıştır (Yarsuvat, 1968: 88).

¹⁰⁶ RG Tarih: 13.06.1946, Sayı: 6332

Belirtilen olumlu gelişmenin sonrasında, 24.07.1953 tarih ve 6187 sayılı “Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun”¹⁰⁷ çıkarılmıştır. 6187 sayılı Kanunun 4. maddesine göre; “*muayyen maksatlı açık veya kapalı yer toplantılarında, her ne suretle olursa olsun kavlen veya fiilen hakaret veya tecavüzde bulunulması veya toplantının huzur ve sükûnunun ihlal edilmesi hallerinde...*” failler hakkında cezai kovuşturma yapılacaktır (Geray, 1959: 113; Anayurt, 1998: 108). İlk bakışta maddenin toplanma özgürlüğünü koruyucu bir nitelik taşıdığı söylenebilirse de; kullanılan ibarelerin muğlak olması, “*...her ne suretle olursa olsun...*”, “*...kavlen veya fiilen tecavüzde bulunulması...*”, “*toplantının huzur ve sükûnunun ihlal edilmesi...*” gibi cümleler maddeyi suiistimale müsait bir hale götürmektedir (Yarsuvat, 1968: 88). Bu düzenlemeyle birlikte Yarsuvat (1968: 89), idareye toplanma özgürlüğünün kolaylıkla baltalamak imkânı tanındığını ifade etmektedir.

Anayurt (1998: 109)’a göre idareye, özellikle toplanma özgürlüğü gibi bir özgürlükte muğlak ibarelerle yetkilerin tanınması bu özgürlüğün kolayca baltalanabilmesine yol açar. Ayrıca dikkat edilecek olursa, Kanun, muayyen şartlara riayet şartıyla zabıtaya ancak muayyen fiil ve hareketi men etme yetkisi vermiş, fakat toplantının dağıtılması yetkisi tanımamıştır (Geray, 1959: 114). Ayrıca 6187 sayılı Kanun, 12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı “Terörle Mücadele Kanunu”nun¹⁰⁸ 23. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Daha sonra 27.06.1956 tarih ve 6761 sayılı “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun”¹⁰⁹ çıkarılmıştır. 6761 sayılı Kanunun en dikkat çeken özelliklerinden birisi izin sisteminin getirilmiş olmasıdır. Ayrıca bu Kanunla birlikte, “İçtimaat-ı Umumiye Kanunu” ve “Tecemmuat Hakkındaki Kanunu Muvakkat” kaldırılmıştır.

6761 sayılı Kanunu İçtimaat-ı Umumiye Kanunu ile karşılaştıran Aygen (1959: 295-296) taşıdığı demokratik zihniyet bakımından İçtimaat-ı Umumiye Kanunu çok daha fazla liberal olduğunu vurgulamaktadır. 6761 sayılı Kanunun 4. maddesine göre; “*Mülkiye âmiri, toplantıya veya gösteri yürüyüşüne müsaade edilip edilmediğini, beyannamede yazılı olan saatten önce, tertip heyetine tebliğ ile mükelleftir.*” Madde metninden de

¹⁰⁷ RG Tarih: 29.07.1953, Sayı: 8470

¹⁰⁸ RG Tarih: 12.04.1991, Sayı: 20843

¹⁰⁹ RG Tarih: 30.06.1956, Sayı: 9346

anlaşılacağı üzere; toplantı ve gösteri yürüyüşleri mülki amirin iznine bağlanmıştır. Gerçekten de 6761 sayılı Kanunla izin sistemine geçilmesiyle olumsuz bir adım atılmıştır.

Aygen (1959: 296)'e göre; 6761 sayılı Kanun, sadece vatandaşın bir hakkını sınırlamakla kalmamış siyasi makamların emir ve direktifleri altında bulunan idare amirlerine de herhangi bir esbabı mucibe göstermeden toplantı yapmak talebini reddetmek yetkisi vermiştir. Yarsuvat (1968: 90)'a göre; 6761 sayılı Kanun ile beraber bir süredir hür bir şekilde düzenlenen toplanmalar yapabilme imkânları sınırlanmış ve polis rejimi olan evvelden müsaade sistemi tatbik edilmeye başlanmış ve toplanma hürriyetine konulan bu sınırlar ile özgürlüğün kullanılması birçok yönden yok edilmiştir.

İzin sistemini eleştiren Aygen (1959, 295-296), izin verme yetkisine sahip olan makamların siyasi makamların etkisi altında kalacağını ve yetkileri keyfi olarak kullanma eğiliminde olacaklarını ifade etmektedir. Akın (1964: 557)'a göre; 6761 sayılı Kanunun çıkması ile Türkiye'de toplanma özgürlüğü yeni bir niteliğe bürünmüş ve bu nitelik, bu özgürlüğü kullanma olanağını birçok yönden yok edici olmuştur. Bu konuda, Yarsuvat (1968: 90) da idarenin bu müsaadeyi vermek hususunda sahip olduğu takdir yetkisi karşısında hürriyetten söz etmenin güç olacağını belirtmektedir.

Kanunun dikkat çeken bir diğer maddesi, 2. maddedir. Buna göre; *“Siyasi partilerce veya siyâsi propaganda kasdiyle hakiki veya hükmi şahıslar tarafından tertibedilecek toplantılar ve gösteri yürüyüşleri ancak, muhtelif seçimler dolayısıyla Milletvekilleri Seçimi Kanununa göre muayyen olan seçim propaganda devresi zarfında ve mezkûr kanun hükümleri dairesinde yapılır.”* Bu madde, siyasi partilerce veya siyasi propaganda amacıyla gerçek veya tüzel kişilerce gerçekleştirilecek toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin ancak seçim propagandası döneminde yapılabileceğini düzenlemiştir. Aygen (1959: 298)'e göre; 1924 Anayasasının 70. maddesinin vatandaşa tanıdığı toplantı özgürlüğünü bu kanun, seçim zamanları hariç, ortadan kaldırmış bulunmaktadır. Kanımızca bu durum yersiz bir kısıtlama niteliğindedir.

6761 sayılı Kanunun kanunsuz toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağıtılması hakkındaki düzenlemesi ise oldukça dikkat çekicidir. Kanunun 13. maddesinde kanunsuz toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağıtılmasıyla ilgili düzenleme bulunmaktadır.

“Kanunsuz toplantılarla gösteri yürüyüşlerinin dağıtılması” kenar başlıklı bu maddeye göre; *“Kanunsuz toplantı veya yürüyüş sayılan hallerin vukuunda veya umumi sükûn ve nizamın bozulması halinde Hükümet komiseri yahut mahallin en büyük mülkiye âmirinin tâyin edeceği memur, o mahalle gelerek topluluğa, kanuna riayetle dağılmalarını ve dağılmazlarsa zorla dağıtılacaklarını ve gerekirse silâh kullanılacağını ihtar eder.”* Bu hükme göre, topluluğa önce kanuna riayetle dağılmaları yönünde uyarıda bulunulacak, dağılma gerçekleşmezse zor kullanılacağı ve gerekirse silah kullanılacağı hususları iletilecektir.

Yapılan uyarılara rağmen topluluğun dağılmaması halinde gerçekleştirilecek uygulama gerçekten çok ağırdır. İlgili fıkraya göre; *“İhtara rağmen topluluk dağılmazsa evvelâ mevcut imkân ve vasıtaları kullanarak dağıtmaya çalışır. Muvaffak olunamadığı takdirde havaya üç el silâh attırır. Yine dağılmazlarsa hedef gözetmeksizin silâh istimal ettirmek suretiyle topluluğu dağıtır.”* Yani topluluğu dağıtmaya yönelik zor kullanma başarısız kaldığı takdirde, havaya üç el atış edileceği; buna rağmen dağılma gerçekleşmezse hedef göstermeksizin silah kullanılacaktır.

Anayurt (1998: 111), 6761 sayılı Kanunun toplanma özgürlüğünü idarenin keyfi ve sert uygulamalarına imkân verecek şekilde düzenlediğini ve bu durumun özgürlüğün kâğıt üzerinde kalmasına neden olduğunu ifade etmektedir. İşgören (2011: 44)’e göre; 6761 sayılı Kanunun bu hükmü, ancak bir silahlı ayaklanma veya isyan gibi durumlarda akla gelebilecek *“hedef göstermeksizin ateş etme”* yöntemi ancak antidemokratik yönetimlerde görülebilecek bir düzenleme getirmiştir. Toplanma özgürlüğünün, diğer kamu özgürlükleriyle birlikte, demokratik düzenin unsuru olarak, siyasi bünyenin sağlamlığıyla yakından ilgili olduğunu ifade eden Geray (1959: 118)’a göre; toplanma özgürlüğünün daraltılması doğrudan doğruya demokratik düzenin işleyişini aksatan bir âmil halini almaktadır.

Günümüzde kanunsuz toplantıların dağıtılması için barışçıl şekilde kullanılan müzakere yönteminin yerine topluluğa yönelik silah kullanma uygulaması kanımızca oldukça ilkindir ve bu anlayış insan haklarını açıkça hiçe saymaktır. Günümüzde kolluk görevlilerinin kuvvet kullanımında orantıyı kaçırmaması dahi eleştirilirken ateşli silah kullanma durumu pek savunulacak bir husus değildir.

Belirtilen bu hususlar bağlamında yoğun eleştirilere maruz kalan 6761 sayılı Kanun, 10.02.1963 tarih ve 171 sayılı “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti Hakkında Kanun”un¹¹⁰ 26. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

4.1.4. 1961 Anayasası

Sistematik bakımdan özgürlüklerin geniş ve etraflı bir şekilde düzenlendiği (Kapani, 2013: 117) 1961 Anayasası, Türkiye’de o zamana kadar görülmemiş sayıda ve kapsamda, oldukça güvenliğe bağlanmış özgürlükler kabul etmiştir (Mumcu ve Küzeci, 2012: 204). 1961 Anayasasının ilk bakışta göze çarpan karakteristik yönlerinden birisinin “Temel Hak ve Ödevler” başlığını taşıyan özgürlükler kısmının uzunluğu olduğunu belirten Kapani (2013: 117)’ye göre; modern Anayasalarla karşılaştırıldığında, bu kısmın uzunluk bakımından en başta gelenler arasında yer aldığı görülmektedir. Mumcu ve Küzeci (2012: 204)’ye göre; türlü özgürlükleri içeren bahsin başlığında “Temel Haklar” deyimini yanında “Ödevler” sözcüğüne yer verilmesi, BM Evrensel İnsan Hakları Bildirisinin *“Herkesin, kişiliğinin özgürce ve tam gelişmesine imkân veren topluluğa karşı ödevleri vardır.”* diyen 29/1 maddesinin ve diğer demokratik bildirilerin etkisindendir.

Gerek sistemi, gerek içerdiği pek çok hükümler bakımından bugünkü 1982 Anayasasına büyük ölçüde örnek olan (Mumcu ve Küzeci, 2012:199) 1961 Anayasası özgürlükleri kısaca ve genel prensipler halinde saymakla yetinmeyerek sınırlamanın ölçüsünü belirten etraflı hükümler koymak yoluna gitmiştir (Kapani, 2013: 118). Temel hak ve özgürlükleri güvenceye kavuşturacak, iktidarın tasallutundan kurtaracak bir tarzda kaleme alınan (Anayurt, 1998: 112) 1961 Anayasası, kanun koyucunun hürriyetlerin düzenlenmesindeki takdir yetkisini daraltmakta ve onun aşamayacağı bazı kayıtlar getirmektedir (Kapani, 2013: 118).

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasını oldukça güvenceli bir sisteme bağlayan (Gözler, 2007: 24) 1961 Anayasası, bazı kriterler ve nirengi noktaları koymak suretiyle yasama organının ancak belli ölçülerde ve belli gayelere bağlı kalarak hürriyetleri sınırlayabilmesini sağlamak istemiştir (Kapani, 2013: 118). Hangi sebep ve bahane ile olursa olsun, hürriyetin cevherini zedeleyecek aşırı sınırlamayı önlemek amacıyla,

¹¹⁰ RG Tarih: 18.02.1963, Sayı: 11337

kanunun “*kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamayacağı*” (m. 11/2) belirtilmiştir (Kapani, 2013: 118).

1961 Anayasasının felsefi açıdan hürriyet anlayışının gerçekçi bir temele dayandığını vurgulayan Kapani (2013: 119)’ye göre; 1961 Anayasası, hürriyetlerin kaynağı ve dayanağı konusunda olduğu gibi, onlara toplum hayatında geçerlik kazandırma konusunda da “romantik ve metafizik” görüşlerden uzaklaşarak gerçekçi ve çağdaş bir yaklaşımı benimsemiş bulunmaktadır. Ayrıntılı hürriyetler sistemini getirmesi ve bunu kurumsal güvencele bağlaması Anayasanın hâkim özelliklerinden biridir (Anayurt, 1998: 112). 1961 Anayasasının güvenceli bir hürriyet düzeni getirdiğinin altını çizen Kapani (2013: 126)’ye göre; 1924 Anayasası kamu hürriyetlerini güvence altına almak bakımından ne kadar zayıf idiyse, 1961 Anayasası tam aksine o kadar güçlüdür.

Kapani (2013: 127), 1961 Anayasasının yalnız hukuki teminat müesseseleri kurmakla kalmadığını aynı zamanda hürriyetlerin yaşaması için gerekli sosyal ortamı, çoğulcu (plüralist) toplum düzenini yaratmaya çalıştığını belirtmektedir. Kapani (2013: 127)’ye göre; 1961 Anayasası, Türk toplumuna uzun yıllardan beri özlemle aranan ve uğrunda savaşılan demokratik hür düzenin temel hukuku çerçevesini getirmiş bulunmaktadır. Yarsuvat (1968: 96)’ın belirttiği üzere; toplantı ve gösteri yürüyüşleri hürriyetine, söz hürriyeti, düşünce ve kanaatleri açıklama hürriyetinin öncülük ettiği hatırlanacak olursa, fikir ve düşünceleri sözle ifade edebilmek hürriyeti olmazsa toplanma hürriyetinden de söz edilemeyeceği neticesine varmak kolay olur.

1961 Anayasasının 20. maddesi düşünce hürriyetini düzenlemektedir. Maddenin ilk fıkrasına göre; “*Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla, tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir.*” İşte burada garanti altına alınan düşünce hürriyeti, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile yakından ilişkilidir.

Anayurt (1998: 113)’un ifade ettiği üzere; 1961 Anayasası, 28. maddesinde toplanma hürriyetini çağdaş bir yaklaşım içerisinde ele almış ve her şeyden önce bu hakkın kullanımı için önceden izin alma şartını ortadan kaldırmış, hakkın ancak kamu düzenini

korumak için kanunla sınırlanabileceği esasını getirmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü açıkça düzenleyen “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı” kenar başlıklı 28. maddenin ilk fıkrasına göre; “*Herkes, önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir.*” İlgili hükümde bu özgürlüğün herhangi bir izne bağlı olmaksızın tanındığı açıktır.

Anılan maddenin 2. fıkrasında hakkın sınırlanması, “*Bu hak, ancak kamu düzenini korumak için kanunla sınırlanabilir.*” şeklinde belirtilmiştir. Dikkat edileceği üzere; madde metninde, herkesin, herhangi bir makamdan izin almadan, silahsız ve saldırısız bir şekilde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapabilme hakkını haiz olduğu ifade edilmiştir. O halde bu özgürlüğün kullanılmasındaki ön şart, silahsızlık ve saldırısızlıktır.

Genel bir toplantıda, kitlelere hitap edecek kimsenin, konuşma zaman ve yerinin düzenlenmesinin, bu hürriyetin kısıtlanması olarak kabul edilemeyeceğini vurgulayan Yarsuvat (1968: 97)’a göre; işbu gerçekçi görüşten hareket eden 1961 Anayasası, 28. maddesindeki hükmü ile bu hürriyetin kullanılmasında, müsaade sistemine son vererek hürriyetçi bir yol açmıştır.

Yarsuvat (1968: 97)’ın dikkat çektiği üzere; 1961 Anayasasının 28. maddesi karşısında 6761 sayılı Kanun tamamen yersiz ve Anayasaya aykırı bir durum almış ve tatbik edilemeyen bir kanun haline gelmiştir. İçtimaatı Umumiye Kanunu, eski devrin bir kanunu olmasına rağmen, taşıdığı demokratik zihniyet bakımından 6761 sayılı Kanundan çok daha fazla liberaldir (Aygen, 1959: 295-296).

6761 sayılı Kanunun bazı hükümlerinin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesi dolayısıyla açılan dava sonucunda, 12. maddenin (f) bendi ile 14. maddenin 6. bendi Anayasaya aykırı bulunarak Anayasa Mahkemesi’nce¹¹¹ iptal etmiştir (Akın, 1964: 559-562; Yarsuvat, 1968: 97; Anayurt, 1998: 112).

1961 Anayasasının 28. maddesindeki açık hükmü karşısında anlamını yitirmiş olan (Anayurt, 1998: 112) 6761 sayılı Kanunun yerine, 10.02.1963 tarih ve 171 sayılı “Toplantı

¹¹¹ E: 1962/208, K: 1963/1, Karar Tarihi: 04.01.1963, RG Tarih: 13.03.1963, Sayı: 11354.

ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti Hakkında Kanun”¹¹² çıkarılmıştır. Ayrıca 171 sayılı Kanunun 26. maddesine göre; “27.06.1956 tarihli ve 6761 sayılı Toplantılar ve gösteri yürüyüşleri hakkındaki Kanun ile 24.07.1953 tarihli ve 6187 sayılı Vicdan ve toplanma hürriyetinin korunması hakkındaki Kanunun 4 ncü maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.”

171 sayılı Kanunun ilk maddesinde 1961 Anayasasında toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile ilgili prensip tekrar edilmiş, ancak kamu düzeni ve güvenliği ön plana alınarak, bu özgürlüğün düzenlenmesi titizlikle yapılmıştır (Yarsuvat, 1968: 97). Fakat 171 sayılı Kanunda toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramlarının tanımına yer verilmemiştir.

171 sayılı Kanunun 1. maddesiyle birlikte izin sistemi yerine bildirim sistemi kabul edilmiştir. Kanunun 7. maddesinde belirtilen, “Toplantının yapılmasından en az 48 saat önce toplantının yapılacağı yerin en büyük mülkiye amirliğine çalışma saatleri içinde medeni haklarını kullanma yetkisini haiz olan tertip heyetinden en az üç kişi tarafından imzalı bir beyanname verilir.” hükmünden anlaşılabacağı üzere toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek için herhangi bir makam veya kurumdan izin almak gerekmemektedir. Böylelikle sadece bildirimin verilmesinin toplantı ve gösteri yürüyüşü gerçekleştirebilmek için yeterli olduğu görülmektedir.

Burada hemen belirtmekte fayda vardır ki; izin sistemi tamamen kaldırılmamıştır. Şöyle ki; 171 sayılı Kanunun 1/2 maddesinde “Yabancıların, 5 nci madde hükmü saklı kalmak şartıyla, bu kanun hükümleri dairesinde yapacakları toplantılar veya gösteri yürüyüşleri, Hükümetin iznine bağlıdır.” ifadesi bulunduğu için izin sistemi sadece vatandaşlar için kaldırılmıştır. O halde, yabancılar bu Kanun dâhilinde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek isterlerse, izin almak zorundadır. Ayrıca Kanunun 5. maddesinde istisnai faaliyetler sayılarak hangi tür etkinliklerin Kanunun kapsamı dışında değerlendirileceği belirtilmiştir.

171 sayılı Kanun, 06.10.1983 tarih ve 2911 sayılı “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu”nun¹¹³ 39. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

¹¹² RG Tarih: 18.02.1963, Sayı: 11337

¹¹³ RG Tarih: 08.10.1983, Sayı: 18185

4.1.5. 1982 Anayasası

1970-1980 yılları arasında yaşanan kargaşa ortamı 12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin “emir komuta zinciri içinde ve emirle” yönetime el koyması ile sonuçlanmıştır (İşgören, 2011: 70). 1982 Anayasası, 12 Eylül 1980 tarihli askeri darbe erki tarafından biçimlendirilmiştir ve askeri bir darbenin ürünü olduğunun izlerini de, ciddi manada metninde taşımaktadır (Şahin, 2014: 289).

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması hakkında 03.10.2001 tarihli 4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun¹¹⁴ ile -daha önce 3 fıkradan oluşan- madde tek fıkraya indirilmiş ve genel sınırlama sebepleri maddeden çıkarılmıştır (Mumcu ve Küzeci, 2012:241-242). Bu madde hükmüne göre; *“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”* Böylece Anayasamızda artık genel sınırlama sebepleri kalmamıştır ve sınırlama ancak ilgili temel hak ve özgürlüğün düzenlendiği madde çerçevesinde -“sınırlamanın sınırlarına” uyulması kaydıyla- yapılabilecektir (Mumcu ve Küzeci, 2012:242). Burada belirtilen “lâik Cumhuriyetin gereklerine uygunluk” ve “Anayasanın sözüne ve ruhuna uygunluk” ölçütleri, Şahin (2014: 301)’e göre; evrensel düzlemde benimsenmiş olan “sınırlamanın sınırı” ölçütleri olmayıp, tamamen günün şartlarına uygun olarak yerel bir anlayışın sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yurttaş için özgürlüklerin kullanılmasında, kendi yararı için de bir uyarı gibi görülebilecek olan, hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılması kavramı, 1982 Anayasasında ayrı ve uzunca yazılmış bir madde konusu durumuna getirilmiştir (Mumcu ve Küzeci, 2012:242). 03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Kanun ile değiştirilen Anayasanın 14. maddesinin ilk fıkrasına göre; *“Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.”* Bu hükümden de anlaşılacağı üzere; demokratik ve lâik Cumhuriyet korunmak istenmiştir.

¹¹⁴ RG Tarih: 17.10.2001, Sayı: 24556

Maddenin ikinci fıkrasına göre; *“Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.”*

Şahin (2014: 302) 14. madde hakkında şu şekilde değerlendirmelerde bulunmaktadır:

Şayet, 14. maddedeki bu düzenleme olmasaydı, temel hak ve hürriyetler devleti yıkmak amacıyla kullanılabilecekler miydi? Tabii ki kullanılamayacaklardı. O halde 1982 Anayasası’nın 14. maddesi de, yine, devlet iktidarı lehinde tercihini kullanmış olmaktadır. 1982 Anayasasının 14. Maddesinde 2001 tarihinde değişiklik yapılmıştır; fakat aynı zihniyet/mantallite yine sözü edilen değişiklikte de, “haklar ve hürriyetler hangi amaçla kullanılamazlar” sorusuna verilen yanıtın ölçütlerinin, sadece sayısını azaltarak, varlığını sürdürmüştür.

İnsan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasının durdurulması, Mumcu ve Küzeci (2012:243)’ye göre; Türk demokrasi yaşamında pek benimsenmiş, neredeyse gelenekselleşmiş bir hukuksal uygulama olmuştur. Bu hususu düzenleyen, Anayasanın 15. maddesine göre; *“Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.”*

Mumcu ve Küzeci (2012:243)’ye göre; insan haklarının ve özgürlüklerinin kullanılmasının durdurulmasını -son derece istisnai durumlar dışında- demokratik bir devlette hoş görmek olası değildir.

Anayasanın 25. madde hükmü ile herkesin dilediği düşünce ve kanıya sahip olma özgürlüğü tanınmakta; kimsenin düşünce ve kanılarını açıklamaya zorlanamayacağı, düşünce ve kanılarından dolayı kınanamayacağı ve suçlanamayacağı açıkça belirtilmektedir (Mumcu ve Küzeci, 2012:237). Daha önce de ifade ettiğimiz üzere; burada yer alan düzenleme toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile yakından bağlantılıdır. Bu hükmün tamamlayıcısı niteliğindeki Anayasanın 26. maddesinde herkese düşüncelerini tek

veya toplu olarak her türlü yolla yayma özgürlüğü tanınmaktadır (Mumcu ve Küzeci, 2012:237).

Anayasamız “Kişinin Hakları ve Ödevleri” bölümünde, “Toplantı Hak ve Hürriyetleri” üst başlığı altında iki kolektif özgürlüğe yer vermiştir (İşgören, 2011: 73): “Dernek Kurma Hürriyeti (33. Madde)” ve “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı (34. Madde)”. Çalışmamızın temel konusunu oluşturan toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü hakkındaki Anayasa hükmü, 34. maddede bulunmaktadır. Buradaki düzenleme, AİHS’nin 11. maddesindeki düzenleme ile denklikler içermektedir (Akbulut, 2013: 384). “Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı” kenar başlıklı anılan maddenin birinci fıkrasına göre; *“Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.”* Dikkat edildiğinde; bu düzenlemedeki bazı temel hususlar hemen göze çarpmaktadır:

İlk olarak; hak, “toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme ve bunlara katılma hakkı” olarak değil sadece (belki de bir çatı anlamında) “toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı” olarak kendini göstermektedir. Ayrıca bu hak, hem bir toplantı düzenleme hakkını hem de bir gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını içermektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi; toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramları birbirinden farklıdır. Toplantı, durağanlığı ifade ederken; gösteri yürüyüşü, hareketliliği temsil etmektedir.

İkinci olarak; toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının öznesi “herkes” olarak belirtilmiştir. Yani burada hak öznesi anlamında vatandaş-yabancı veya başka türlü herhangi bir ayrıma gidilmemiştir.

Üçüncü olarak; toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanımının kesinlikle önceden izne bağlı olmadığı belirtilmiştir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi; izin sistemi toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün önündeki en büyük engeldir ve oldukça katı bir uygulamadır. Bu anlamda düşünüldüğünde, 1982 Anayasasının izin sistemine yer vermemesi oldukça isabetli bir uygulama olmuştur. Ayrıca bu düzenleme, bireylerin özgürlüklerini kullanabilmeleri bağlamında önemli bir güvence niteliğindedir.

Dördüncü olarak; toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip olmak için bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün hem “silahsız” hem de “saldırısız” olması gerekmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere; “silahsızlık” şartı Ame.İHS’de de bulunmaktadır. “Saldırısızlık” şartına ise herhangi bir ulusalüstü insan hakları hukuku belgelerinde rastlamış değiliz. Hatırlanırsa; bu belgelerde kendini gösteren en temel şart, “barışçıl nitelik”tir. Oysa AİHS de dâhil olmak üzere, birçok insan hakları belgesinde yer alan barışçıl nitelik unsuruna 1982 Anayasasında değinilmemiştir. Bunun yerine çok nadir tercih edilen “silahsız” ve hiç kullanılmayan “saldırısız” unsurlarına yer verilmiştir. Yine de bu iki unsuru bir arada değerlendirdiğimizde, bunların “barışçıl nitelik” unsuruna işaret ettiğini söyleyebilmek mümkündür.

Daha önce de belirttiğimiz üzere; “silahsız ve saldırısız” unsuruna 1961 Anayasasında da yer verilmiştir. İşgören (2011: 101)’e göre; bu durumun Anayasalarda yer alması tamamen tarihsel nedenlere dayanmaktadır. Anayurt (1998: 114)’a göre; toplantıların silahsız ve saldırısız, barışçıl amaçlarla yapılması keyfiyeti, genellikle bu hakkın pozitif hukuka geçtiği tarihlerdeki düzenlemelerin günümüze bir yansımasıdır. Silahsızlık ve saldırısızlık gibi kayıtların konulmasının bugün için nostaljik bir anlam taşımaktan öte bir kıymeti olmadığını ifade eden Anayurt (1998: 114-115)’a göre; böyle bir kayıt ve ibarenin Anayasada belirtilmiş ya da belirtilmemiş olması hukuken bir farklılık doğurmaz. Çünkü yazara göre; silahlı ve saldırılı bir toplanmanın, bir düşüncenin topluca ifadesi fonksiyonunu taşımadığı izahtan varestedir.

Maddenin birinci fıkrasında ilgili hakka yer verildikten sonra ikinci fıkrada sınırlama sebeplerine değinilmiştir. Bu düzenleme ise şu şekildedir: “*Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.*” Dikkat edilirse, burada “toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı” değil “toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı” ifadesine yer verilmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, hem bu etkinlikleri düzenleyebilme yetkisini hem de bu etkinliklere katılma yetkisini kapsamaktadır.

Fıkra da yer alan altı sınırlama sebebi, genel olarak 1982 Anayasasında yer alan birçok hakkın sınırlandırılmasında kendini göstermektedir. Ayrıca belirtmekte fayda vardır

ki; özellikle millî güvenlik, kamu düzeni ve genel ahlâk kavramları oldukça soyut içeriğe sahiptir ve geniş şekilde yorumlanabilir. Bu açıdan düşünüldüğünde, nesnel nitelikte olmayan bu ölçütlerin idarenin keyfi davranmasına yol açabileceğini söylemek mümkündür. Uygulamada da bu durumla sıklıkla karşılaşılmaktadır. Özgürlüğü değil aksine yasakçı zihniyetle hareket eden idari makamlar, belki de mantıklı hiçbir açıklaması olmaksızın, kimi zaman bu sebepleri ön plana çıkararak, bireylerin bu haklarını kullanmalarını engelleyebilmektedir.

34. maddenin ilk iki fıkrasında, hakka ve sınırlama sebeplerine yer verildikten sonra konuyla ilgili hususların kanunla düzenleneceği açıkça belirtilmiştir. Maddenin son fıkrasındaki düzenleme şu şekildedir: *“Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.”* Fıkra da belirtilen kanun, 06.10.1983 tarih ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunudur.¹¹⁵

4.2. Yasal ve Diğer Mevzuatta Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile ilgili olarak Anayasalarımızdaki hükümlere yer verdikten sonra günümüzdeki yürürlükte olan yasal ve diğer mevzuata değinmekte fayda vardır. Bu bağlamda, öncelikle bu özgürlüğü düzenleyen Kanun hükümlerini inceleyeceğiz ve ardından ilgili Yönetmelik ve Genelge düzenlemelerine yer vereceğiz.

4.2.1. 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu

Halen yürürlükte olan 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, 06.10.1983 tarihinde kabul edilmiş ve 08.10.1983 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmış ve 40. maddesi gereğince 3 ay sonra yürürlüğe girmiştir.

4.2.1.1. Genel Hükümler

Kanunun “Amaç ve kapsam” kenar başlıklı 1. maddesinde: *“Bu Kanun; toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller ile*

¹¹⁵ RG Tarih: 08.10.1983, Sayı: 18185

gerçek ve tüzelkişilerin düzenleyecekleri toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yerini, zamanını, usul ve şartlarını, Düzenleme Kurulunun görev ve sorumluluklarını, yetkili merciin yasaklama ve erteleme hallerini, güvenlik kuvvetlerinin görev ve yetkileri ile yasakları ve ceza hükümlerini düzenler.” denilmektedir. Bu bağlamda Kanun içerik anlamında oldukça geniştir ve çeşitli alanlara yönelik hükümler içermektedir. Kanunun dikkat çeken noktalarından birisi de toplantı ve gösteri yürüyüşü gibi temel kavramların tanımına yer vermesidir. Daha önce de belirttiğimiz üzere; ilgili kavramların tanımları, mevzuat anlamında, ilk kez 2911 sayılı Kanunda yer bulabilmiştir.

1982 Anayasasının 34. maddesinde yer alan hükme paralel olarak; 2911 sayılı Kanunun 3. maddesinde, *“Herkes, önceden izin almaksızın, bu Kanun hükümlerine göre silahsız ve saldırısız olarak kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.”* denilerek izin sistemi yerine bildirim sisteminin benimsendiği açıkça vurgulanmıştır. Daha önce de belirttiğimiz üzere; izin sistemi yerine bildirim sisteminin benimsenmesi, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün etkili bir şekilde kullanılabilmesi için önemli bir husustur. Ayrıca bu özgürlükten faydalanılabilmesi, maddede belirtildiği üzere, ilgili etkinliğin silahsız ve saldırısız olması şartına bağlanmıştır. 1982 Anayasasındaki düzenlemeden farklı olarak; burada, Kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının var olduğu vurgulanmıştır. Bu hükümden açıkça anlaşılabileceği üzere; Kanunların suç saydığı amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı mevcut değildir.

Burada değinilmesi gereken önemli bir husus, bildirim sisteminin istisnası ile ilgilidir. 2911 sayılı Kanun izin sistemini tamamıyla reddetmemiş ve 3/2 maddesinde *“Yabancıların bu Kanun hükümlerine göre toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, İçişleri Bakanlığının iznine bağlıdır.”* hükmüne yer verilerek, yabancıların bu özgürlükten faydalanabilmesinin izne bağlı olduğu açıkça belirtilmiştir. 2911 sayılı Kanunda yer alan bu düzenleme 1928 Anayasasının 16. maddesinde belirtilen temel hak ve özgürlüklerin yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği kuralına uygun düşmektedir (İşgören, 2011: 113).

Hangi faaliyetlerin 2911 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilmeyeceği hususu ile ilgili olarak Kanunun 4. maddesinde bazı istisnai haller sıralanmaktadır. Buna göre;

a) Siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, vakıfların, derneklerin, ticari ortaklıkların ve diğer tüzel kişilerin özel kanunlarına ve kendi tüzüklerine göre yapacakları kapalı yer toplantıları,

b) Kanunlara uymak, kendi kural ve sınırları içinde kalmak şartıyla kanun veya gelenek ve göreneklere göre yapılacak toplantı, tören, şenlik, karşılama ve uğurlamalar,

c) Spor faaliyetleri ile bilimsel, ticari ve ekonomik amaçlarla yapılan toplantılar,

d) Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanların Devlet ve Hükümet işleri hakkındaki toplantı ve konuşmaları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin halk ile yapacakları sohbet niteliğindeki görüşmeler; istisnai faaliyetler kapsamına alınmış ve bu etkinliklerin 2911 sayılı Kanun hükümlerine tabi olmadığı belirtilmiştir. O halde, burada sayılan faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için 2911 sayılı Kanunda belirtilen prosedürlerin gerçekleştirilmesine gerek kalmamaktadır. Başka bir deyişle, sayılan faaliyetleri gerçekleştirmek isteyen gerçek veya tüzel kişiler, herhangi bir makam veya kuruma bildirimde dahi bulunmaksızın hareket edebilmektedir.

İleride değinileceği gibi, 2911 sayılı Kanun her ne kadar bildirim esasını benimsemiş ise de aslında birçok uzun ve yorucu bazı prosedür işlemlerini de içermektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde, istisnaların düzenlendiği 4. madde, kişilere kolaylık sağlamak açısından önemli ve gerekli bir düzenlemedir.

4.2.1.2. Yer ve Zaman Bakımından Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri

Toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılamayacak yerler, 2911 sayılı Kanunun 22. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddede “*Genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez.*” denilerek nerelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılamayacağı açıkça hükme bağlanmıştır. 22. maddede yer alan bu düzenlemeye uyulmaksızın toplantı veya gösteri yürüyüşü gerçekleştirilmesinin 2911 sayılı Kanuna aykırı olacağı ise 23. maddede belirtilmiştir. Bu maddeye göre; 22. maddedeki

yasak ve önlemlere uyulmaksızın yapılan toplantılar veya gösteri yürüyüşleri Kanuna aykırı sayılmaktadır.

Yer bakımından diğer bir düzenleme ise; toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhlarını içeren 6. maddede bulunmaktadır. Maddenin hemen başında, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, tüm il ve ilçe sınırları içerisinde bazı hükümlere uyulmak şartıyla her yerde yapılabileceği hükme bağlanmıştır. Buna göre, belirtilen ilk şart, il veya ilçe sınırları içerisinde toplantı ve gösteri yürüyüşü güzergâhının belirlenmesi ile ilgilidir.

02.03.2014 tarih ve 6529 sayılı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun¹¹⁶ 5. maddesi ile yapılan değişiklikle birlikte, bir il veya ilçedeki toplantı ve gösteri yürüyüşü güzergâhı şu şekilde belirlenmektedir: *“İl ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı, kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak ve vatandaşların günlük yaşamını zorlaştırmayacak şekilde ve 22 nci maddenin birinci fıkrasında sayılan sınırlamalara uyulması kaydıyla Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasi partilerin il ve ilçe temsilcileri ile güzergâhın geçeceği ilçe ve il belediye başkanlarının, en çok üyeye sahip üç sendikanın ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının il ve ilçe temsilcilerinin görüşleri alınarak mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenir. İl ve ilçenin büyüklüğü, gelişmişliği ve yerleşim özellikleri dikkate alınarak birden fazla toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı belirlenebilir.”* Anılan bu yeni düzenlemeden önce, Mülki Makamlar herhangi bir kurum veya kuruluştan görüş almadan doğrudan düzenleme yapabilmekteydi. Bu yeni gelişme doğrultusunda, yer ve güzergâhlar belirlenmeden önce bazı kurum ve kuruluşlardan görüş alınması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı belirlenmesinde, bazı kurum ve kuruluşlardan görüş alınarak hareket edilmesi zorunluluğu, her ne kadar olumlu bir adım olarak görülse de aslında bu görüşlerin Mülki Makamları bağlayıcı olmaması dolayısıyla, anılan düzenleme uygulamada kendisini etkin bir şekilde hissettirememektedir. Başka bir deyişle, yer ve güzergâhın belirlenmesinde, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü bizzat kullanacak kurum ve kuruluşların görüşlerine başvurulması zorunluluğu getirilmesi önemli bir gelişmedir. Fakat Mülki Makamlar, bu düzenleme doğrultusunda görüş cevabı

¹¹⁶ RG Tarih: 13.03.2014, Sayı: 28940

veren kurum ve kuruluşların önerdiği farklı güzergâh planlarını kabul etmek zorunda değildir. Yani Mülki Makamlar, yine kendi istedikleri yer ve alanları toplantı ve gösteri yürüyüşü güzergâhı olarak belirleyebilmektedir. O halde zorunlu olan şey, sadece ilgili kurum ve kuruluşlardan görüş almaktır.

Belirtilen görüş alma aşamasından sonra tespit edilen toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı, 2911 sayılı Kanunun 6/3 maddesi gereğince, yerel gazeteler ile Valilik ve Kaymakamlığın internet sitelerinden ilan edilerek halka duyurulur. Kabul edilen toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı, belli bir zaman sonra değiştirilmek istenebilir. Bu bağlamda yapılacak değişiklikler de 2911 sayılı Kanunun 6/4 maddesi gereğince, aynı yöntemle yapılmalıdır. Yine aynı düzenleme gereğince, yapılan değişiklik işlemleri duyuru işleminden 15 gün sonra geçerli olmaktadır. Yani eski toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı, yenisinin duyurulmasından itibaren 15 gün daha yürürlükte kalmaktadır.

Birden fazla toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhının belirlendiği durumlarda Düzenleme Kurulu, 2911 sayılı Kanunun 6/5 maddesi gereğince, kamu düzenini ve genel asayiş bozmayacak ve vatandaşların günlük yaşamını zorlaştırmayacak şekilde belirlenen yer ve güzergâhlardan birisini tercih edebilir. Şehir ve kasaba içindeki genel yollar üzerinde yapılacak yürüyüşlere ait bildirimlerde, 6. madde gereğince ilan olunan yol ve yönle uyulmak şartıyla, yürüyüşe geçmek için seçilecek toplanma yeri ile izlenecek yol ve dağılma yerinin belirtilmesi zorunludur.

Yer bakımından belirtilen bu hususlara değindikten sonra zaman bakımından yapılan düzenlemelere geçelim. Bu bağlamda ilk göze çarpan düzenleme, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme saati ile ilgilidir. 2911 sayılı Kanunun 7/1 maddesinde, *“Toplantı ve yürüyüşlere ve bu amaçla toplanmalara güneş doğmadan başlanamaz.”* denilerek başlangıç vakti kesin bir dille belirtilmiştir. O halde, güneş doğmadan önce ne bir toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılabilir ne de yapılacak bir toplantı ve gösteri yürüyüşüne yönelik bir toplanma gerçekleştirilebilir. Başka bir deyişle, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenebilecek en erken zaman, güneşin doğması anıdır.

Başlayan bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün ise belli bir saatte son bulması gerekmektedir. Burada açık ve kapalı alanlarda yapılan toplantılar bağlamında ikili bir

ayırma gidilmiştir. 2911 sayılı Kanunun 7/2 maddesi gereğince; *“Açık yerlerdeki toplantılar ile yürüyüşler güneş batmadan önce dağılacak şekilde, kapalı yerlerdeki toplantılar ise saat 24:00’e kadar yapılabilir.”* O halde, güneş doğduktan sonra başlayan bir açık hava toplantısı, ancak güneş batmadan önce dağılacak şekilde yapılabilmektedir. Burada yer verilmesi gereken başka bir husus da, açık hava toplantıları hakkındaki seçim dönemine özel düzenlemedir. 26.04.1961 tarih ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun¹¹⁷ 50/4 maddesine göre; *“Açık yerlerde, güneşin batmasını müteakip ikinci saatin sonundan güneşin doğmasına kadar toplu olarak sözlü propaganda yapılamaz.”* Buna göre, normalde güneş batmadan dağılacak şekilde yapılabilecek açık yerlerdeki toplantılar, seçim döneminde güneşin batmasını takiben ikinci saatin sonuna kadar yapılabilmektedir.

Etkinlik kapalı yer toplantısı ise, zaman dilimi daha genişlemekte ve anılan toplantı 24:00’e kadar uzayabilmektedir. Ayrıca son saatin 24:00 olması, 2014 yılında yapılan değişikliğinin sonucudur; çünkü daha önce belirlenen saat 23:00 idi.

4.2.1.3. Bildirim Sistemi ve Düzenleme Kurulu Uygulaması

Daha önce de ifade edildiği üzere; hem 1982 Anayasasında hem de 2911 sayılı Kanunda izin sistemi yerine bildirim sistemi kabul edilmiştir. Buna göre, bir toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlemek isteyen gerçek veya tüzel kişiler herhangi bir makam veya kurumdan izin almak zorunda değildir. Fakat bu durum, sınırsız bir düzenleme özgürlüğünü içermemektedir. İşgören (2011: 104)’in ifadesiyle; bildirim sisteminde, herhangi bir izin alma zorunluluğu yoktur; sadece önceden belirlenmiş bilgi ve belgelerin idareye verilmesi yeterlidir. Başka bir deyişle, bir toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlemek isteyen gerçek veya tüzel kişiler bazı prosedür işlemler gerçekleştirmek zorundadır. Bu işlemlerin en başında, Düzenleme Kurulu oluşturma zorunluluğu gelmektedir.

Düzenleme Kurulu ile ilgili hususlar, 2911 sayılı Kanunun 9. maddesinde yer almaktadır. Bu Kanuna göre yapılacak toplantılar, Kanunun 9/1 maddesi gereğince; fiil ehliyetine sahip ve 18 yaşını doldurmuş, en az 7 kişiden oluşan bir Düzenleme Kurulu

¹¹⁷ RG Tarih: 02.05.1961, Sayı:10796

tarafından düzenlenebilmektedir. Daha önce yürürlükte bulunan 171 sayılı Kanunda ise bu Düzenleme Kurulu oluşturabilme sayısı 3 olarak belirtilmişti.

Düzenleme Kurulu oluşturulmasında, fiil ehliyeti ve 18 yaş şartının dışında, bu kişilerin diplomatik dokunulmazlıkları bulunan kişilerden olmaması gerekmektedir. O halde, fiil ehliyeti ile 18 yaş şartını birlikte sağlayan ve diplomatik dokunulmazlıkları bulunmayan 7 kişi bir araya gelerek Düzenleme Kurulu oluşturabilmektedir. Anılan düzenleme gereğince; Düzenleme Kurulu, kendi aralarından birini başkan seçmektedir. Ayrıca tüzel kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, 2911 sayılı Kanunun 9/2 maddesi gereğince, yetkili organlarının kararına bağlıdır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek üzere oluşturulan Düzenleme Kurulunun üyelerinin tamamının imzalayacakları bir bildirim, 2911 sayılı Kanunun 10. maddesi gereğince, toplantının yapılmasından en az 48 saat önce ve çalışma saatleri içinde, toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu Valilik veya Kaymakamlığa verilmelidir. Aynı maddede belirtildiği üzere; verilecek bu bildirimde,

a) Toplantının amacı,

b) Toplantının yapılacağı yer, gün, başlayış ve bitiş saatleri,

c) Düzenleme Kurulunun başkan ile üyelerinin açık kimlikleri, meslekleri ikametgâhları ve varsa çalışma yerleri belirtilmeli ve bildirimde Yönetmelikte gösterilecek belgeler eklenmelidir. Ayrıca verilen bu bildirim karşılığında, ilgili Makamca gün ve saati gösteren alındı belgesi verilmesi zorunludur.

Bazı durumlarda, aynı yer ve aynı anda yapılmak üzere farklı Düzenleme Kurulları tarafından bildirim verilebilmektedir. Bu durumda hangi bildirimin geçerli olacağı hususunda, Kanunun 10. maddenin son fıkrası cevabı vermektedir. Buna göre; “*Aynı yerde, aynı gün toplantı yapmak üzere ayrı ayrı düzenleme kurullarınca bildirim verilmişse ilk verilen bildirim geçerlidir. Diğerlerine durum hemen yazılı olarak bildirilir.*”

Oluşturulan Düzenleme Kurulu, Kanunun 11. maddesi gereğince, kendi üyelerinden başkan dâhil en az 7 kişiyi toplantının yapıldığı yerde bulundurmakla yükümlüdür. Ayrıca Kanunun 12. maddesinde Düzenleme Kurulunun görev ve sorumluluklarına yer verilmiştir. Buna göre; *“Düzenleme Kurulu, toplantının sükûn ve düzenini, bildirimde yazılı amaç dışına çıkılmamasını sağlamakla yükümlü ve sorumludur. Kurul, bunun için gereken önlemleri alır ve gerektiğinde güvenlik kuvvetlerinin yardımını ister. Toplantının amacı dışına çıktığı veya düzen içinde gerçekleşmesini imkânsız gördüğü takdirde kurul veya toplanamadığı takdirde kurul başkanı dağılma kararı alır ve durumu derhâl yetkili kolluk amirine bildirir. Düzenleme Kurulunun sorumluluğu, topluluk toplantı yerinden tamamen dağılıncaya kadar sürer.”* Burada hemen belirtmek gerekir ki; yıllardır uygulanan Hükümet Komiseri ile ilgili düzenlemeler 2014 değişikliğiyle birlikte yürürlükten kaldırılmıştır. Kanımızca bu uygulama oldukça isabetlidir. Açıkçası Hükümet Komiseri uygulaması, bu kişilerin bilgi ve tecrübe eksikliği ve sistemin oluşturduğu karmaşıklık dolayısıyla çok da işlevsel olarak kullanılamamıştır.

4.2.14. Toplantının Ertelenmesi ve Yasaklanması

Düzenleme Kurulunun, gerçekleştirilecek toplantıyı geri bırakma yetkisi bulunmaktadır. Bu hususun düzenlendiği Kanunun 14. maddesine göre; *“Toplantı, toplantının yapılacağı saatten en az yirmi dört saat önce Düzenleme Kurulunun çoğunluğu tarafından, bildirim verildiği valilik veya kaymakamlığa yazı ile bildirilmek şartıyla kırk sekiz saati geçmemek üzere yalnız bir kez geri bırakılabilir.”* O halde, toplantının yapılacağı zamandan 48 saat öncesinde bildirimde bulunan Düzenleme Kurulu, toplantı zamanını 24 saat kalaya kadar (48 saati aşmamak üzere ve sadece bir kez olmak üzere) geri bırakabilmektedir. Böyle bir kararın alınabilmesi için Kurulun oy birliği kararı almasına gerek olmayıp oy çokluğu yeterlidir. Yine bu kararın ilgili Makama yazı ile bildirilmesi gerekmektedir.

Toplantıların ertelenebilmesi hususunda 2911 sayılı Kanun Valilere yetki tanımıştır. Fakat bunun için de bazı şartların gerektiği Kanunun 15. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre; *“Bir il sınırı içinde aynı günde birden çok toplantı yapılmak istenmesi halinde vali, emrindeki güvenlik kuvvetlerinin ve gerektiğinde yararlanabileceği diğer güçlerin bu toplantıların güvenlik içinde yapılmasını sağlamaya yeterli olmadığı*

kanısına varırsa, toplantılardan bir kısmını on günü aşmamak üzere bir kez erteleyebilir. Bu ertelemede müracaat önceliği göz önünde bulundurulur.” Dikkat edileceği üzere; burada öne çıkan 2 ana şart bulunmaktadır. Bunlardan ilki, il sınırları içerisinde aynı günde birden fazla toplantı yapılmak istenmesidir. Diğer önemli şart ise, yapılacak bu toplantılarda gerekli güvenlik önlemlerini almakla görevli kuvvetlerin güvenliği sağlamada yetersiz kalacağı kanısına varılmasıdır. Belirtilen şartların ortaya çıkması halinde, Vali toplantıların bir kısmını (müracaat önceliğini göz önünde bulundurarak) 10 günü aşmamak üzere ve sadece bir kez erteleyebilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da erteleme yetkisinin Kaymakamlara tanınmamış olmasıdır. İlgili toplantılar ilçede gerçekleştirilmek istense dahi erteleme yetkisi Vali tarafından kullanılacaktır.

Toplantıların ertelenmesi hususunda Valiliklerden başka Bölge Valiliklerinin ve İçişler Bakanlığının da yetkisi bulunmaktadır. 2911 sayılı Kanunun 16/a maddesi uyarınca, burada da erteleme süresi 10 günü geçmemekte ve sadece bir kez olabilmektedir. Yine burada da müracaat önceliğini göz önünde bulundurmalıdır. Bu durumlarda da erteleme yetkisini doğuran ana sebep, güvenlik gerekçesidir. Anılan madde gereğince; *“Bir bölge valiliğine bağlı illerden; birden çok ilde aynı günde toplantı yapmak için bildirim verilmesi üzerine, toplantı güvenliğini sağlamak amacıyla ilgili valilerce bölge valiliğinden takviye istenmesi halinde, bölge valisi bu isteklerin karşılanamayacağı kanısına varırsa, takviye gönderilemeyen illerdeki toplantılar on günü aşmamak üzere bölge valiliğince bir kez ertelenebilir.”*

Yukarıda belirtilen düzenlemeye benzer olarak, erteleme yetkisi bazı hallerde İçişleri Bakanlığına da tanınmıştır. Burada da erteleme için genel gerekçeyi güvenlik oluşturmakta, erteleme süresi 10 günü geçmemekte ve erteleme sadece bir kez olabilmektedir. 2911 sayılı Kanunun 16/b maddesi gereğince; *“Aynı günde birden çok bölge valiliğine bağlı illerde toplantı yapmak için bildirim verilmesi üzerine, toplantı güvenliğini sağlamak amacıyla ilgili bölge valilerince İçişleri Bakanlığından takviye istenmesi halinde, İçişleri Bakanlığı bu isteklerin karşılanamayacağı kanısına, varırsa, takviye gönderilemeyen bölge valiliğine bağlı illerdeki toplantılar on günü aşmamak üzere İçişleri Bakanlığınca bir kez ertelenebilir.”*

İşgören (2011: 123), idareye tanınan çok geniş erteleme yetkilerini, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün istenilen zamanda kullanılmasının önündeki en büyük engel olarak görmektedir. 2911 sayılı Kanunun 15. ve 16. maddelerinde idareye tanınan erteleme yetkisi sınırsız olmamakla birlikte açıkçası dar da değildir. Yani yapılan eleştiri, kanımızca gayet yerindedir. Çünkü güvenlik gerekçesi dolayısıyla olumsuz bir kanıya varılması şartı, somut ölçeklere bağlı olmayıp yoruma açık bir husustur. O halde bu soyut kavram geniş bir şekilde yorumlanabilmekte ve toplantılar kolay bir şekilde ertelenebilmektedir. Özgürlük açısından sevindiricidir ki; bu erteleme sadece bir kez ve 10 günü geçmeme şartlarıyla sınırlandırılmıştır ve bu durum gayet yerinde olmuştur. Aksi halde, idarenin erteleme yetkisi, özgürlüklerin önüne büyük bir engel olarak çıkabilecektir.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz erteleme hallerinde genel gerekçe güvenlik konusuyla ilgiliydi. İdarenin bu erteleme yetkisi sınırsız değildi, sadece bir kez uygulanabilmekte ve erteleme 10 günü geçmemekteydi. Ayrıca burada Kaymakamlara yetki verilmemişti. Fakat bir de daha geniş esaslara dayalı erteleme ve hatta yasaklama yetkisi var ki, bu hususa değinmeden geçemeyiz.

Anılan durum, 2911 sayılı Kanunun 17. maddesinde düzenlenmiştir. Burada idare, bazı şartların varlığı halinde, ilgili toplantıyı erteleme veya yasaklama yetkisini haizdir. Ayrıca buradaki yetki Kaymakamlara da açıkça tanınmıştır. Belirtilen maddeye göre; *“Bölge valisi, vali veya kaymakam, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde yasaklayabilir.”* Ayrıca Kanunun 18. maddesinde, erteleme ve yasaklama hallerinde, ilgili Makam tarafından, en az 24 saat öncesinden Düzenleme Kuruluna durumun tebliğ edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca tebliğ şartı olmaksızın erteleme ve yasaklama kararı verilebileceği hallerin Yönetmelikte düzenlendiği de vurgulanmıştır.

2911 sayılı Kanunun 17. maddesinde, 1982 Anayasasında belirtilen hususlara atıf yapılarak bir toplantının ertelenebileceği hatta tamamen yasaklanabileceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca erteleme sadece 10 günle sınırlanmayarak bu süre 1 ay olarak

düzenlenmiştir. Suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde ise ilgili toplantı yasaklanabilmektedir. İşte burada idareye gerçekten çok geniş yetkiler tanındığı bariz bir şekilde kendini göstermektedir.

2911 sayılı Kanunun 19. maddesinde ise il veya ilçelerdeki tüm toplantıların ertelenebileceği ve yasaklanabileceği hususu düzenlenmiştir. Buna göre; *“Bölge valisi, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla bölgeye dâhil illerin birinde veya birkaçında ya da bir ilin bir veya birkaç ilçesinde bütün toplantıları bir ayı geçmemek üzere erteleyebilir. Valiler de aynı sebeplere dayalı olarak ve suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde; ile bağlı ilçelerin birinde veya birkaçında bütün toplantıları bir ayı geçmemek üzere yasaklayabilir. Yasaklama kararı gerekçeli olarak verilir. Kararın özeti yasaklamanın uygulanacağı yerlerde mutad vasıtalarla ilan edilir. Ayrıca, İçişleri Bakanlığına bilgi verilir.”* İşte burada idarenin geniş yetkilerini açıkça görmek mümkündür. Tanınan bu müthiş yetkiler sayesinde, ilgili Makamlar il veya ilçelerde gerçekleştirilmek istenen tüm toplantıları erteleyebilmekte ve hatta yasaklayabilmektedir. Belirtilen durumlar, özgürlükler açısından hiç de iç açıcı nitelikte değildir ve yasakçı zihniyet barındırmaktadır.

Burada belirtilen yetkiler, sadece geniş olmakla kalmayıp, suiistimale açık vaziyettir. Nitekim gerekçe olarak belirtilen durumlar, daha önce de belirttiğimiz üzere, soyut içerikli olup yoruma açıktır. Doğru ve Nalbant (2013: 434)’ın da dikkat çektiği üzere; soyut bir kamu düzeni tehlikesine dayanarak toplantı ve gösteri yürüyüşü yasaklanmamalıdır. Bu geniş yetkiler sebebiyle, gerçekleştirilmek istenen toplantıların zamanı da kişilerce değil idarece belirlenmektedir. İşgören (2011: 124)’in deyiimiyle; idareye tanınan erteleme ve yasaklama yetkileri amacı aşan boyutlarda, aşırı ölçüsüzdür.

Toplantılar hakkında idareye tanınan erteleme ve yasaklama yetkileri aslında gösteri yürüyüşleri hakkında da geçerlidir. Bunu 2911 sayılı Kanunun 20. maddesinden çıkarmaktayız. Kanunun 20/1 maddesi gereğince; *“Gösteri yürüyüşlerinin şekil ve şartları ile ertelenmesi veya yasaklanması hakkında da bu Kanunun 3 üncü ve 4 üncü bölümlerindeki hükümler uygulanır.”* O halde toplantıların ertelenmesi ve yasaklanması bağlamında belirtilen durumlar, gösteri yürüyüşleri için de aynen geçerlidir.

İşgören (2011: 123-124)'in yönelttiği eleştiriler, burada da kendini etkin bir biçimde göstermektedir. Bu eleştirilere katılmamak neredeyse imkânsızdır. Aslında anılan madde Anayasaya aykırı değildir. Fakat soyut kavramlara dayanan ve yoruma açık olan gerekçeler, idarenin sahip olduğu yetkilere daha çabuk ve daha sık başvurmasına sebep olabilmektedir. Bu yüzden, idare kendisine tanınan erteleme ve yasaklama yetkilerine çok sık başvurmamalı ve erteleme konusunda süre belirlerken de bu sınırı mümkün olduğunda aşağıda tutmalıdır. Nitekim devletin görevi özgürlükleri yasaklamak değil, aksine tanımak ve korumaktır.

4.2.1.5. Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri

2911 sayılı Kanunun 23. maddesinde aşağıdaki durumların Kanuna aykırı sayıldığı açıkça belirtilmiştir:

a) 9 ve 10. madde hükümlerine uygun biçimde bildirim verilmeden veya toplantı veya yürüyüş için belirtilen gün ve saatten önce veya sonra;

b) Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dâhil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zincir, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler ile yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşınarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyilerek veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez ve sair unsurlarla örterek toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılma ve kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşınarak veya bu nitelikte sloganlar söylenerek veya ses cihazları ile yayınlanarak,

c) 7. madde hükümleri gözetilmeksizin,

d) 6 ve 10. maddeler gereğince belirtilen yerler dışında,

e) 20. maddedeki yöntem ve şartlara ve 22. maddedeki yasak ve önlemlere uyulmaksızın,

f) 4. madde ile Kanun kapsamı dışında bırakılan konularda kendi amaç, kural ve sınırları dışına çıkılarak,

g) Kanunların suç saydığı maksatlar için,

h) Bildirimde belirtilen amaç dışına çıkılarak,

i) Toplantı ve yürüyüşün 14, 15, 16, 17 ve 19. maddelere dayanılarak yasaklanması veya ertelenmesi halinde tespit edilen erteleme veya yasaklama süresi sona ermeden,

j) 12. madde gereğince toplantının dağılmasına karar verilmesi hâlinde,

k) 21. madde hükmüne aykırı olarak,

l) 3. maddenin 2. fıkrası hükmüne uyulmadan yapılan toplantılar veya gösteri yürüyüşleri

Görüldüğü üzere; hangi tür fiillerin Kanuna aykırı olacağı anılan maddede açıkça ve sırayla düzenlenmiştir. Bu aykırılığın yaptırımı ise; 2911 sayılı Kanunun 28/1 maddesinde, “*Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşleri düzenleyen veya yönetenlerle bunların hareketlerine katılanlar, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” denilerek hapis cezası şeklinde düzenlenmiştir. O halde, bir anlamda katalog şeklinde düzenlenen bu fiillerin tümünün yaptırımı Kanunun 28/1 maddesi gereğince bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis cezasıdır. Ayrıca maddede, silah kavramını oldukça geniş yorumlanmış ve kamu düzenini az veya çok bozmaya elverişli her türlü nesne silah kavramı içerisinde değerlendirilmiştir (İşgören, 2011: 102). 27.03.2015 tarih ve 6638 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu, Jandarma Teşkilat, Görev Ve Yetkileri Kanunu

İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun¹¹⁸ ile yapılan değişiklikle birlikte, kanun koyucu, motolof, havai fişek, demir bilye ve sapan kelimelerini bizzat kullanmayı tercih etmiştir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün uygulanmasın belki de en çok zorluk ve sıkıntı yaşanan konu, kolluk görevlilerinin müdahalesidir. Büyük tartışmaların yaşandığı bu konuya AİHM içtihatlarının yer aldığı bölümde değinmiştik. Burada da belli başlı bazı hususlara değinmekte fayda vardır.

Kanunsuz bir toplantı veya gösteri yürüyüşüne müdahale eden kolluk görevlileri, ilgili etkinliğin dağıtılması esnasında zaman zaman sınırları aşmakta ve büyük zararlara sebebiyet verebilmektedir. Hatta uygulanan orantısız güç kullanımı, kimi zaman ölüm gibi telafisi mümkün olmayan sonuçlara dahi yol açabilmektedir. Bundaki en önemli sebep ise, daha önce de değindiğimiz gibi, kolluk görevlilerinin müdahale sınırlarını aşmasıdır. Bu konunun düzenlendiği 2911 sayılı Kanunun 24. maddesi, zor kullanma anlamında kolluğa yetki verse de bu yetki elbette ki sınırsız bir yetki değildir. Nitekim her yetki, yanında sorumluluğu da barındırmaktadır. Ayrıca belli bir özgürlüğü kullanan kişilerin kendilerine çizilen özgürlük sınırı aşmaması gerektiği gibi aynı zamanda ilgili kolluk görevlileri de mevzuatın kendilerine çizdiği yetki sınırlarını aşmamalıdır.

Bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün dağıtılması, 2911 sayılı Kanunun 24. maddesinde düzenlenmiştir. Burada, Kanuna uygun olarak başlayan bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün, daha sonra Kanunun 23. maddesinde belirtilen kanuna aykırı durumlardan bir veya birkaçının vuku bulması sebebiyle, Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşü hâline dönüşmesi halinde yapılması gerekenler sıralanmıştır. Buna göre;

a) Düzenleme Kurulu veya Kurul başkanı toplantı veya gösteri yürüyüşünün sona erdiğini topluluğa ilan eder ve durumu derhâl yetkili kolluk amirine bildirir.

b) Düzenleme Kurulunun veya Kurul başkanının bu görevi yerine getirmemesi hâlinde, durum yetkili kolluk amiri tarafından mahallin en büyük Mülki Amirine bildirilir.

¹¹⁸ RG Tarih: 04.04.2015, Sayı: 29316

Mahallin en büyük Mülki Amiri tarafından toplantının sona erdirilip erdirilmeyeceğine dair karar alınır.

c) Mahallin en büyük Mülki Amiri, yazılı veya acele hâllerde sonradan yazı ile teyit edilmek kaydıyla sözlü emirle, mahallin güvenlik amirlerini veya bunlardan birini görevlendirerek olay yerine gönderir.

Olay yerine gönderilen bu amir, 24. maddenin 2. fıkrası gereğince; *topluluğa Kanuna uyularak dağılmalarını, dağılmazlarsa zor kullanılacağını ihtar eder. Topluluk dağılmazsa zor kullanılarak dağıtılır.*

Topluluğa dağılmaları konusunda uyarı yapılmadan da zor kullanabilme durumu ise anılan maddenin 3. fıkrasında belirtilmiştir. Buna göre; *“Birinci fıkra düzenlenen durumlarda güvenlik kuvvetlerine karşı fiili saldırı veya mukavemet veya korudukları yerlere ve kişilere karşı fiili saldırı hali mevcutsa, ihtara gerek olmaksızın zor kullanılır.”*

Bazı toplantı veya gösteri yürüyüşlerine katılan kişilerin Kanunun 23/b maddesinde belirtilen malzemeler bulundurduğu görülmektedir. Bu durum hakkında düzenleme içeren Kanunun 24. maddesinin 4. fıkrasına göre; *“Toplantı ve gösteri yürüyüşüne 23 üncü madde (b) bendinde yazılı silah, araç, alet veya maddeler veya sloganlarla katılanların bulunması halinde bunlar güvenlik kuvvetlerince uzaklaştırılarak toplantı ve gösteri yürüyüşüne devam edilir. Ancak, bunların sayıları ve davranışları toplantı veya gösteri yürüyüşünü Kanuna aykırı addedilerek dağıtılmasını gerektirecek derecede ise yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.”* Dikkat edilirse, ilgili malzemelerin bulunması, ilk etapta bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün dağıtılmasını gerektirmemektedir. Bu durumun ortaya çıkabilmesi, ilgili malzemeleri taşıyanların sayılarının ve davranışlarının etkinliği Kanuna aykırı hale getirebilecek dereceye ulaşması şartına bağlanmıştır. Yani bu şartın gerçekleşmesi halinde, ihtara gerek olmaksızın zor kullanılacaktır.

Toplantı veya gösteri yürüyüşüne belirtilen malzemelerle katılanların tespit edilmesi ve alandan uzaklaştırılması bağlamında Düzenleme Kurulunun güvenlik kuvvetlerine yardım etmekle yükümlü olduğu hükmüne anılan maddenin 5. fıkrasında yer

verilmiştir. O halde ortaya çıkan Kanuna aykırılığın giderilmesi ekseninde Düzenleme Kuruluna sorumluluklar düşmektedir.

Yukarıda yer verdiğimiz düzenlemelerdeki toplantı veya gösteri yürüyüşü örnekleri Kanuna uygun olarak başlayanları içermekteydi. Bunun haricinde ise başından itibaren tamamen Kanuna aykırı olan toplantı veya gösteri yürüyüşleri de olmaktadır. Bunlara müdahale edilmesi ve bunların dağıtılması hakkındaki düzenleme anılan maddenin 6. fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre; *“Toplantı veya gösteri yürüyüşlerinin Kanuna aykırı olarak başlaması hallerinde; güvenlik kuvvetleri mensupları, olayı en seri şekilde mahallin en büyük mülki amirine haber vermekle beraber, mevcut imkanlarla gerekli tedbirleri alır ve olaya müdahale eden güvenlik kuvvetleri amiri, topluluğa dağılmaları, aksi halde zor kullanılarak dağıtılacakları ihtarında bulunur ve topluluk dağılmazsa zor kullanılarak dağıtılır.”* O halde, böyle bir durumun yaşanması halinde, ilgili güvenlik mensupları durumu vakit kaybetmeden Mülki Amire aktaracak ve eldeki mevcut imkânlarla gerekli tedbirleri alacaktır. Bunun yanında olaya müdahale eden güvenlik kuvvetleri amirinin topluluğun dağılması konusunda ilgili topluluğa yönelik olarak gerekli uyarıları yapması gerekmektedir. Yapılan uyarılara rağmen davranışların devam etmesi halinde ise zor kullanılacağı belirtilmeli, şartların ortaya çıkması halinde de yetki kullanılmalıdır. Burada öne çıkan en önemli durum ise, zor kullanma yetkisine sabırsız davranılarak çabuk başvurulmasıdır. Şartlar olgunlaşmadan yapılan müdahaleler, birçok olumsuzluklara sebebiyet vermektedir. Belki de zor kullanma konusunda biraz daha beklense, bir anlamda sabırlı davranılsa, ortaya çıkan durum daha da büyümeden sona erecektir. AİHM içtihatları ile ilgili bölümde de bu duruma yeterince değindiğimiz için konuya burada son veriyoruz.

Topluluk içerisinde bir suç işlenmesi halinde, suç işleyenleri veya suçluları yakalamak için Kanunda belirtilen talimatlara uyulmadan ve ilgili uyarılar yapılmadan hareket edilebileceği Kanunun 25. maddesinde düzenlenmiştir. Belirtilen durumların varlığı halinde, ne aşamalı olarak ilgili talimatlar yapılacak ne de suç işleyene yönelik olarak zor kullanmadan önce uyarı yapılacaktır. Belirtmek gerekir ki; suç işleyenlerin yakalanması, kamu düzeninin gereğidir.

Çağrı ve propaganda araçları hakkında düzenleme içeren 26. maddeye göre; *“Toplantı veya yürüyüşlere ilişkin çağrı veya propaganda amacıyla kullanılan basılı veya*

çoğaltılmış veya el ile yazılmış davetiye, levha ve ilanlarda Düzenleme Kurulu başkanı ile en az altı üyesinin adları, soyadları ve imzalarının bulunması; bunlardan asılması gerekenlerin, Kanunun 6 ncı maddesinde belirtilen yönteme de uyulmak şartıyla valilik veya kaymakamlıklarca önceden tespit edilmiş yerlere asılması zorunludur.” Ayrıca maddenin devamında, bu propaganda ve çağrı alet ve araçlarında, halkı suç işlemeye özendiren veya kışkırtan yazı veya resim bulunması yasak olduğu belirtilmiştir.

Toplantı veya gösteri yürüyüşüne davet için ses yükseltici cihazlarla yapılacak çağrılarla ilgili düzenleme 26. maddenin 3. fıkrasında yer almaktadır. Buna göre; *“Toplantı veya gösteri yürüyüşünün yapılacağı tarihten bir önceki günden toplantı veya gösteri yürüyüşünün başlayacağı saate kadar, güneşin doğuşundan batışına kadarki zaman içinde olmak kaydıyla ses yükselten veya ileten herhangi bir alet veya araç ile çağrı yapılabilir. Bu süre dışında çağrı için sözü geçen alet veya araçlar kullanılamaz.”* Ayrıca kapalı yer toplantılarında, ses yükseltici alet veya araçlarla dışarıya yayın yapılamayacağı da devam eden fıkra hükmüne bağlanmıştır.

Kışkırtma yasağı kenar başlıklı 27. maddeye göre; *“Halka karşı, doğrudan doğruya veya ses yükselten veya ileten herhangi bir alet veya araç ile söz söyleyerek veya seslenerek veya basılmış veya çoğaltılmış veya elle yazılmış veya çizilmiş kağıtları duvarlara veya diğer yerlere yapıştırarak veya dağıtarak veya benzeri araç ve yollarla halkı Kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşe özendirmek veya kışkırtmak yasaktır.”*

4.2.1.6. Ceza Hükümleri

2911 sayılı Kanunda belirtilen ceza hükümlerinden ilki, yasaklara aykırı hareketler olarak düzenlenmiştir. Kanunun 28/1 maddesine göre; *“Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşleri düzenleyen veya yönetenlerle bunların hareketlerine katılanlar, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* Bir anlamda karma bir düzenleme olan bu madde hükmü, kanunda belirtilen usul ve esaslara aykırı hareketlerin (ayrı bir suç oluşturmadığı sürece) cezai yaptırımını içermektedir. Kanun hükmüne aykırı olan yasak hareketler karşılığında hapis cezası öngörülmektedir.

Kanunun 28/2 maddesinde ise Düzenleme Kurulu hakkında hükümler bulunmaktadır. Bilindiği üzere Düzenleme Kurulunu oluşturan üyelerin belli niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu niteliklere sahip olmayanlar hakkında da bir ceza öngörülmüştür. Buna göre; *“10 uncu madde gereğince verilecek bildirimde Düzenleme Kurulu üyesi olarak gösterilenlerden 9 uncu maddede belli edilen nitelikleri taşımayanlar, toplantı veya yürüyüşün yapılması hâlinde, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”*

Bir sonraki fıkrada ise, Düzenleme Kurulu üyelerinin sorumlu oldukları görevleri yerine getirmemeleri durumunda karşılaşılabilecek ceza hükmü yer almaktadır. Buna göre; *“11 ve 12 nci maddelerde yazılı görevleri yerine getirmeyen Düzenleme Kurulu üyeleri, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* Görüldüğü üzere; Düzenleme Kurulu hakkında belirlenen şartlara uyulmaması hapis cezasını gerektirmektedir.

Anılan maddenin son fıkrasında, başta güvenlik kuvvetleri olmak üzere ilgili toplantı ve gösteri yürüyüşündeki görevlilere yönelik saldırılarda bulunanlar ve göreve engel olanlar hakkında düzenleme bulunmaktadır. Buna göre; *“Güvenlik kuvvetlerine veya toplantı veya yürüyüş safahatının teknik araç ve gereçlerle tespit için görevlendirilenlere bu görevlerini yaptıkları sırada cebir ve şiddet veya tehdit veya nüfuz ve müessir kuvvet sarfetmek suretiyle mani olanlar hakkında, fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası hükmolunur.”*

Çalışmamızda vurguladığımız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme özgürlüğüne engel olmanın bir suç olarak düzenlendiği Kanunun 29. maddesinde fiili gerçekleştirenler hakkında hapis cezası öngörülmüştür. Buna göre; *“Toplantı veya yürüyüş yapılmasına engel olan veya devamına imkan vermeyecek tertipler ile toplantı veya yürüyüşü ihlal eden kimse, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde dokuz aydan bir yıl altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* Burada yer alan düzenleme gayet isabetlidir. Kanuna uygun bir şekilde düzenlenen bir toplantı veya gösteri yürüyüşüne yönelik başkalarının özgürlüklerine karşı tahammülsüzlük sergileyerek bu etkinlikleri engellemeye çalışanlar elbette ki bazı cezai yaptırımlarla karşılaşmalıdır. Bu bağlamda; kişilere tanınan toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bu tür düzenlemeler ile koruma altına alınmakta ve bu özgürlüğe yönelik gerçekleştirilecek saldırılar ve engellemelerin önüne geçilmek hedeflenmektedir.

Gerçekleştirilen bir toplantı veya gösteri yürüyüşüne yönelik saldırıları cezalandırmak üzere düzenlenen maddelerden bir diğeri de 30. maddedir. Anılan maddeye göre; *“Yapılmakta olan toplantı veya yürüyüşte huzur ve sükunu bozmak maksadıyla tehdit veya hakaret veya saldırı veya mukavemette bulunanlar veya başka bir suretle huzur ve sükunun bozulmasına sebebiyet verenler, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* Bu düzenleme de toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü kullanmakta olan kişilerin bu özgürlüğüne dair koruma hükümleri içermektedir. Kanunda bu tür koruyucu önlemlere yer verilmesinin çok önemli adımlar olduğunu tekrar etmekte fayda vardır.

Düzenleme Kurulu başkanı ve en az altı üyesinin ad ve soyadları ile imzalarını taşımayan 26. maddede yazılı propaganda vasıtaları hakkında ceza hükmü içeren 31. maddeye göre; bu vasıtaları hazırlayanlar, yazdıranlar, bastıranlar, propaganda maksadıyla kullananlar veya sair surette 26. maddedeki yasak ve şartlara uymayanlar altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Ayrıca 31. maddenin 2. fıkrasına göre; *“Bu propaganda vasıtalarında halkı suç işlemeye teşvik ve tahrik eder mahiyette yazı veya resim veya işaret bulunursa veya bu maksatla başka araçlar kullanılmış olursa, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde failleri bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* Anılan maddenin 3. fıkrasına göre; *“Teşvik ve tahrik neticesi olarak suç işlenir veya suçun icrasına teşebbüs edilirse, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde teşvik veya tahrikte bulunanlar üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”*

Daha önce de belirttiğimiz üzere; Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşlerine katılanları güvenlik kuvvetleri ilk olarak uyarmakta, yapılan uyarılara rağmen dağılmayanlara yönelik olarak zor kullanmaktadır. Burada yapılan uyarılara ve zor kullanmaya rağmen dağılmamakta ısrar edilenler hakkında da ceza hükmü düzenlenmiştir. 32. maddenin 1. fıkrasına göre; *“Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşlerine katılanlar, ihtara ve zor kullanmaya rağmen dağılmamakta ısrar ederlerse, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçu, toplantı ve gösteri yürüyüşünü tertip edenlerin işlemesi halinde, bu fıkra hükmüne göre verilecek ceza yarı oranında artırılarak hükmolunur.”* Yani zor kullanmaya karşı direnerek faaliyete devam etmenin yaptırımını da hapis cezasıdır.

Direnme konusunda daha da ileri giderek kolluk kuvvetlerine yönelik olarak cebir veya tehdit kullanılmasında ise 26.09.2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununa¹¹⁹ atıf yapılmıştır. Konuyu düzenleyen 32. maddenin 2. fıkrasına göre; *“İhtara ve zor kullanmaya rağmen kolluk görevlilerine karşı cebir veya tehdit kullanılarak direnilmesi halinde, ayrıca 26.9.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 265 inci maddesinde tanımlanan suçtan dolayı da cezaya hükmolunur.”*

Kolluk kuvvetlerinin zor kullanma yetkisi ile ilgili sınırlarına vurgu yapan anılan maddenin 3. fıkrasında belirtilen hallerde, yasaklara aykırı hareket eden kişilere verilecek cezalarda indirimle gidilebileceği hatta ceza verilemeyebileceği vurgulanmıştır. Bu düzenlemeye göre; *“23 üncü maddede yazılı hallerden biri gerçekleşmeden veya 24 üncü madde hükmü yerine getirilmeden yetki sınırı aşılarak toplantı veya gösteri yürüyüşlerinin dağıtılması halinde, yukarıdaki fıkralarda yazılı fiilleri işleyenlere verilecek cezalar, dörtte bire kadar indirilerek uygulanabileceği gibi, ceza vermekten de vazgeçilebilir.”* O halde belirtilmiş yasak hareketleri gerçekleştiren kişiler hakkında, kolluk kuvvetlerince uyarılarda bulunmadan zor kullanılması veya zor kullanmada sınırın aşılması halinde, kişilere ceza verilmeyebilir.

Birçok ulusal üstü belgede toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün silahsız olarak yapılmasının vurgulandığına daha önceki bölümlerde değinmiştik. Aynı yönde düzenleme hem 1982 Anayasasında hem de 2911 sayılı Kanunda mevcuttur. Kanunun 33. maddesine göre; Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine,

a) Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dâhil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zincir, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler taşıyarak veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez vesair unsurlarla örterek katılanlar iki yıl altı aydan dört yıla kadar,

b) Yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşıyarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyerek katılanlar ile

¹¹⁹ RG Tarih: 12.10.2004, Sayı: 25611

kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşıyarak veya bu nitelikte sloganlar söyleyerek veya ses cihazları ile yayınlayarak katılanlar altı aydan üç yıla kadar, hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Yukarıda yer verdiğimiz düzenlemeyle birlikte, kanun koyucu hem molotof, havai fişek, demir bilye ve sapan ibarelerine yer vermiş hem de önceki düzenlemeye oranla cezaların arttırılması yoluna gitmiştir.

2911 sayılı Kanunun 34/A maddesi, Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılarak direnme suçunu veya katıldıkları toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında propaganda suçunu işleyen çocuklar hakkında istisnai bir düzenleme içermektedir. Bu düzenleme, kamuoyunda bilinen adıyla “taş atan çocuklar” hakkındaki düzenlemedir. Buna göre; *“Bu Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılarak direnme suçunu veya katıldıkları toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında propaganda suçunu işleyen çocuklar hakkında bu suçlara bağlı olarak ayrıca 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 2 nci maddesinin ikinci fıkrası hükmü uygulanmaz.”*

27.03.2015 tarih ve 6638 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu, Jandarma Teşkilat, Görev Ve Yetkileri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun¹²⁰ ile 2911 sayılı Kanuna ek bir madde getirilmiştir. “Rücu” kenar başlıklı ek 1. maddeye göre; *“Şiddet olaylarının yaygınlaşarak kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına yol açabilecek toplumsal olaylarda kamu mallarına verilen zararlar ile gerçek ve tüzel kişilerin mallarına verilen zararların Devlet tarafından karşılanması hâlinde, ilgili idare ödeme nedeniyle genel hükümlere göre sorumlulara rücu eder. Bu Kanun kapsamındaki rücu istemine ilişkin zamanaşımı süreleri bir kat artırılarak uygulanır.”* Yapılan bu düzenleme doğrultusunda; yaşanan olaylar dolayısıyla kamu mallarına veya özel ya da tüzel kişilerin mallarına verilen zararların Devlet tarafından karşılanması durumunda, ilgili idare, yapmış olduğu bu ödemeyi zararın sorumlusundan rücu edecektir.

¹²⁰ RG Tarih: 04.04.2015, Sayı: 29316

4.2.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik,¹²¹ ilk maddesinde belirtildiği üzere; toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kanunlara uygun olarak kullanılmasına; Valilerin askeri birliklerden yardım istemesine; güvenlik kuvvetlerinin, görevli askeri birliklerin, Düzenleme Kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarına; bildirim verilmesine; yasaklama ve erteleme kararlarına ilişkin esas ve usuller ile diğer hususları belirlemek amacıyla 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 10, 18 ve 37. maddelerine göre düzenlenmiştir. Böylece Kanunda belirtilen bazı hususlar, bu Yönetmelikte detaylı şekilde açıklanarak düzenlenmiştir.

Yönetmeliğin 2. maddesinde yer alan tanımlardan bazılarına değinmekte fayda var. Yer verilen önemli tanımlardan birisi “toplantı yeri”dir. (c) bendindeki düzenlemeye göre *“Toplantı yeri; mahallin en büyük mülkî âmiri tarafından önceden tesbit ve ilân edilmiş, kanuna uygun bildirimde belirtilmiş, yetkililer tarafından yasaklanmamış ve ertelenmemiş kapalı ve açık yer toplantısı ve gösteri yürüyüşü yapılan mahal ile gösteri yürüyüşü yapılan güzergahı”*dır. Mahallin en büyük mülkî âmiri ise (e) bendinde belirtildiği üzere; *illerde Valileri, ilçelerde Kaymakamları* ifade etmektedir.

Yönetmelikte 2015 yılında yapılan değişiklikler¹²² doğrultusunda, 2. maddede yer alan tanımlara irtibat kurulu, mahallin güvenlik amiri, yetkili kolluk amiri; olmak üzere 3 tanım daha eklenmiştir. Buna göre; irtibat kurulu, *“Mahallin güvenlik amirinin görevlendirdiği bir kolluk görevlisinin başkanlığında, Düzenleme Kurulu başkanının görevlendirdiği en az iki üyeden oluşan kurulu”*nu, mahallin güvenlik amiri, *“İllerde il emniyet müdürü ve il jandarma komutanını, ilçelerde ilçe emniyet müdürü/amiri ve il merkez/ilçe jandarma komutanı”*nı ve yetkili kolluk amiri ise, *“Mahallin güvenlik amiri tarafından toplantı ya da gösteri yürüyüşündeki güvenlik tedbirlerinden sorumlu kılınan en rütbeli emniyet ve jandarma personeli”*ni ifade etmektedir. Belirtilen kavramlara Yönetmeliğin ilerleyen maddelerinde birçok kez yer verildiği görülecektir.

¹²¹ RG Tarih: 08.08.1985, Sayı: 18836

¹²² RG Tarih: 05.08.2015, Sayı: 29436

4.2.2.1. Toplantı Yeri ve Gösteri Yürüyüşü Güzergâhının Belirlenmesi

2911 sayılı Kanunun 6. maddesine göre; toplantı ve gösteri yürüyüşü güzergâhı belirlenirken bazı kuruluşlardan görüş alınması gerekmektedir. Yine aynı maddede, güzergâh belirleme ve değişiklik işlemlerinin usulü açıklanmıştır. Yönetmeliğin 3. maddesinde de toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, tüm il ve ilçe sınırları içerisinde Yönetmelikte belirtilen hükümlere uyulmak şartıyla her yerde yapılabileceği vurgulanmıştır. Esasında buradaki düzenleme 2911 sayılı Kanunun 6. maddesiyle birebir örtüşmektedir. Bu yüzden ilgili düzenlemeye tekrar yer vermeye gerek duymuyoruz.

4.2.2.2. Bildirimin Verilmesi ve Bildirime Eklenecek Belgeler

2911 sayılı Kanunun 10. maddesine göre; toplantı yapılabilmesi için, Düzenleme Kurulu üyelerinin tamamının imzalayacağı bir bildirimin toplantının yapılmasından en az 48 saat önce ve çalışma saatleri içinde, toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu Valilik veya Kaymakamlığa verilmesi gerekmektedir. Yönetmeliğin 5. maddesinde de bu durum tekrarlanmış ve bu bildirimde, toplantının amacının, yapılacağı yerin, başlayış ve bitiş saatleri ile Düzenleme Kurulu başkan ve üyelerinin açık kimliklerinin, mesleklerinin, ikametgâhlarının ve varsa çalışma yerlerinin belirtilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca bu bildirimde, Düzenleme Kurulu başkan ve üyelerinin T.C. kimlik numaralarının ve adli sicil beyanlarının bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Son olarak, anılan maddenin (f) bendine göre, tüzel kişilerce düzenlenecek toplantı ve gösteri yürüyüşleri için yetkili organlarının buna ilişkin kararının eklenmesi şarttır.

Yönetmeliğin 6. maddesine göre; *“5. maddeye uygun düzenlenmiş bildirim ve ekleri için, mahallin en büyük mülkî amirliğince, Düzenleme Kurulu başkan veya üyelerine, bildirimin alındığı gün ve saati gösteren bir “alındı belgesi” ile toplantının yerini, gününü, başlangıç ve bitim saatlerini ve Düzenleme Kurulunun görev ve sorumluluklarını belirleyen önceden hazırlanmış bir talimat verilmesi gerekmektedir.”*

Düzenleme Kurulu ve üyelerinin vermiş oldukları bildirimde, zaman zaman eksiklik veya hatalarla karşılaşılabilir. Bu durum, Yönetmeliğin 7. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; *“Kanunda belirtilen hususları kapsamayan veya yanlış bilgi*

ihativa eden veya belgeleri eksik olan bildirimler, Düzenleme Kurulu başkan veya üyelerinden birine yazı ile duyurularak düzeltilir veya tamamlattırılır. Yapılan duyuruya rağmen eksikliklerin tamamlanmaması halinde, bildirim geçersiz sayılır.”

4.2.2.3. Düzenleme Kurulunun Görev ve Sorumlulukları

Bir toplantı veya gösteri yürüyüşü organize eden Düzenleme Kurulu başkan ve üyeleri, ilgili etkinliğin hem düzenleyicileri hem de sorumlularıdır. Bu kişilere yönelik olarak bazı görev ve sorumluluklar Yönetmeliğin 9 ve 10. maddesinde düzenlenmiştir.

Yönetmeliğin 9. maddesine göre, Düzenleme Kurulunun görevleri şunlardır:

a) Toplantının ve gösteri yürüyüşünün bildirimde belirtilen yer, gün ve saatte yapılmasını ve bitirilmesini sağlamak,

b) Toplantının ve gösteri yürüyüşünün bildirimde belirtilen amacına uygun yapılmasını ve amacından sapmasını önleyici tedbirler almak,

c) Toplantı ve gösteri yürüyüşünün sükûn içinde, çevreyi ve katılmayanları rahatsız etmeyecek şekilde geçmesini sağlamak,

d) Toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılmasına engel olanlarla, devamına imkân vermeyecek tertiplere girişenleri, toplantıyı amacından saptırmak isteyenleri, güvenlik kuvvetlerine bildirmek,

e) Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dahil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zinciri, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeleri toplantı yerine sokmak isteyen kişileri önlemek, bu gibilerin varlığından güvenlik kuvvetlerini haberdar etmek, yakalanmalarına yardımcı olmak,

f) Yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşınarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyilerek veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez vesair unsurlarla örterek toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılan ve kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşıyarak veya bu nitelikte sloganlar söyleyerek veya ses cihazları ile yayınlayarak, toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılmak isteyen kişileri önlemek amacıyla, bu gibilerin varlığından güvenlik kuvvetlerini haberdar etmek, yakalanmalarına yardımcı olmak,

g) Halkı suç işlemeye özendirici konuşmaları önlemek,

h) Toplantının ve gösteri yürüyüşünün amacı dışında veya kanunun suç saydığı sloganların söylenmesini veya ses yayın cihazları ile yayımını önleyici tedbirler almak, bu gibi davranışları güvenlik kuvvetlerine haber vermek ve faillerini yakalatmak,

i) Toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılacakların toplantı yerine gelişlerinde, gerekiyorsa, kimliklerinin tesbiti ve benzeri faaliyetlerde güvenlik kuvvetlerine yardımcı olmak,

j) Toplantının ve gösteri yürüyüşünün kanunlara uygun yürütülmesi amacı ile yetkili kolluk amirince istenen hususları yerine getirmek ve çalışmalarına yardımcı olmak.

Düzenleme Kurulunun sorumlulukları ise Yönetmeliğin 10. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre; “Düzenleme Kurulu, başkan dahil en az yedi üyesini toplantı ve gösteri yürüyüşü başlamadan önce toplantı yerinde hazır bulundurmak ve bunların toplantının bittiği, katılanların tamamen dağıldığı yetkili kolluk amirince kendilerine bildirilinceye kadar toplantı yerinde kalmalarını sağlamakla yükümlüdür.” Ayrıca düzenlemenin devamında belirtildiği üzere; bu yükümlülüğün yerine getirildiğine dair tutulan tutanağın Düzenleme Kurulu tarafından hazırlanarak yetkili kolluk amirine teslim edilmesi gerekmektedir.

Düzenleme Kurulunun çabalarına rağmen, toplantı ve gösteri yürüyüşünde sükûn ve düzen sağlanamaz veya toplantı ve gösteri yürüyüşü amacı dışına çıkarsa, kurul veya

toplanamadığı takdirde kurul başkanının dağılma kararı alması gerektiği ve durumu derhal yetkili kolluk amirine bildirme zorunluluğu da Düzenleme Kurulunun sorumlulukları arasındadır.

Kanuna uygun olarak başlayan bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün, daha sonra Kanunun 23. maddesinde belirtilen Kanuna aykırı durumlardan bir veya birkaçının vuku bulması sebebiyle, Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşü hâline dönüşmesi halinde, Düzenleme Kuruluna bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Bu sorumlulukların düzenlendiği 10. maddeye göre;

a) Düzenleme Kurulu veya kurul başkanı toplantı veya gösteri yürüyüşünün sona erdiğini topluluğa ilan eder ve durumu derhâl yetkili kolluk amirine bildirir.

b) Düzenleme Kurulunun veya kurul başkanının bu görevi yerine getirmemesi hâlinde, durum yetkili kolluk amiri tarafından mahallin en büyük mülki amirine bildirilir. Mahallin en büyük mülki amiri tarafından toplantının sona erdirilip erdirilmeyeceğine dair karar alınır.

c) Mahallin en büyük mülki amiri, yazılı veya acele hâllerde sonradan yazı ile teyit edilmek kaydıyla sözlü emirle, mahallin güvenlik amirlerini veya bunlardan birini görevlendirerek olay yerine gönderir.

Yönetmeliğin 10. maddesinin son fıkrasına göre; “Bu amir, topluluğa Kanuna uyularak dağılmalarını, dağılmazlarsa zor kullanılacağını ihtar eder. Topluluk dağılmazsa zor kullanılarak dağıtılır. Güvenlik kuvvetlerine karşı fiili saldırı veya mukavemet veya korudukları yerlere ve kişilere karşı fiili saldırı hali mevcutsa, ihtara gerek olmaksızın zor kullanılır.”

4.2.2.4. Güvenlik Kuvvetlerinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları

Yönetmeliğin 16. maddesine göre, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin sükûn ve güven içinde geçmesini sağlamak amacıyla, güvenlik kuvvetlerinin görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır:

- a) Düzenleme Kurulu üyelerinin, aranan şahıslardan olup olmadığını tespit etmek,*
- b) Toplantı yerinde bir gün önceden ve toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılmasından iki saat önce keşif yapmak, toplantı ve gösteri yürüyüşünün emniyetini bozabilecek nedenleri ortadan kaldırmak,*
- c) Toplantıya katılacakların toplantı yerine belirlenen cadde veya sokaklardan güvenlik kuvvetlerinin gözetiminde gelmeleri için gerekli önlemleri almak,*
- d) Toplantının huzur ve sükununu bozanları, Düzenleme Kurulunun isteği üzerine toplantı yerinden uzaklaştırmak,*
- e) Kanuna uygun olarak başlayıp kanuna aykırı duruma dönüştüğü, Düzenleme Kurulu aracılığı ile topluluğa ilan edilmesine rağmen dağılmayan topluluğa, kanuna uyararak dağılmalarını dağılmazlarsa zor kullanılacağını ihtar etmek ve topluluk dağılmazsa basınçlı ve/veya boyalı su veya diğer zor kullanma araçları ile zor kullanarak topluluğu belirlenen güzergahtan dağıtmak,*
- f) Yukarıdaki durumlar dışında, kendisine karşı fiilî saldırı veya mukavemet veya korudukları yerlere ve kişilere fiilî saldırı hali mevcutsa, ihtarla gerek duymadan zor kullanmak,*
- g) Toplantı veya yürüyüşe ateşli silah veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dâhil patlayıcı madde veya her türlü kesici, delici alet veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zinciri, demir bilye ve sapan gibi bereleyici, boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler veya kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşıyarak katılanlar veya bu nitelikte sloganlar söyleyerek veya ses cihazları ile yayın yapanlar bulunuyorsa bunları olay yerinden uzaklaştırarak toplantı ve gösteri yürüyüşünün devamını sağlamak, ancak bunların sayıları ve davranışları, toplantı ve gösteri yürüyüşünü kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşü niteliği kazandıracak derecede ise, yukarıdaki bent hükümlerine göre hareket etmek,*

h) Kanuna aykırı olarak başlayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde olayı derhal mahallin en büyük mülki amirine haber vermekle beraber, mevcut imkanlarla gerekli tedbirleri alıp, topluluğa dağılmalarını, aksi durumda zor kullanılarak dağıtılacakları ihtarında bulunmak ve topluluk dağılmazsa basınçlı ve/veya boyalı su veya diğer zor kullanma araçları ile zor kullanarak dağıtmak,

i) Halka karşı, doğrudan veya ses yükselten veya ileten her hangi bir alet veya araç ile söz söyleyerek veya seslenerek veya basılmış veya çoğaltılmış veya elle yazılmış veya çizilmiş kâğıtları, duvarlara veya diğer yerlere yapıştırarak veya dağıtarak veya benzeri araç ve yollarla halkı kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşe özendirmeye ve kışkırtmaya kalkışanların bu hareketlerini yasaklamak, yasaklara uymayanları yakalamak,

j) “Toplantı veya gösteri yürüyüşünün yapılacağı tarihten bir önceki günden toplantı ve gösteri yürüyüşünün başlayacağı saate kadar, güneşin doğuşundan batışına kadarki zaman içinde olmak kaydıyla, ses yükselten veya ileten herhangi bir alet veya araç ile çağrı yapılabilir.” kuralı dışına çıkanlar ile kapalı yer toplantılarında, ses yükseltici alet veya araçlarla dışarıya yayın yapanların bu hareketlerini yasaklamak, yasaklara uymayanlar hakkında gereken kanuni işlemi yapmak,

k) Önceden tespit edilmiş yerler dışına toplantı veya gösteri yürüyüşlerine ilişkin çağrı veya propaganda amacıyla kullanılacak afiş, pankart ve benzerlerini asanları engellemek ve yasaklamak,

l) Toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında suç işleyenleri, yukarıdaki bentlerde belirtilen emir ve ihtarların yapılmasına gerek duymadan yakalamak ve haklarında yer ve zaman kaydına bakılmaksızın, genel hükümlere göre işlem yapmak.

Yönetmeliğin 16. maddesi, mahallin güvenlik âmirine, bölgesinde düzenlenecek toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kendisine verilebilecek görevlerin en iyi biçimde yapılabilmesi için, önceden hazırlıklı olma ve konu ile ilgili olarak plân yapma yükümlülüğünü vermiştir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kolluk tarafından kamera veya fotoğraf çekimi yapılabilmesi hususunda, 16. maddenin son fıkrasında düzenleme bulunmaktadır. Buna göre; *“Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, katılımcıların ve konuşmacıların ses ve görüntüleri kolluk tarafından yapıldığı belli olacak şekilde kaydedilebilir. Elde edilen kayıt ve görüntüler şüphelilerin ve suç delillerinin tespiti dışında bir amaçla kullanılamaz.”*

4.2.2.5. Askerî Birliklerden Yardım İsteme Durumu

Bir toplantı veya gösteri yürüyüşü kapsamında alınan emniyet tedbirleri kapsamında görevlendirilen kolluk görevlileri zaman zaman yetersiz kalabilmektedir ya da ortaya çıkabilecek muhtemel olayların önlenmesi bağlamında ilgili görevlilerin yetersiz olabileceği kanısına varılabilmektedir. Bu gibi durumlarda yetersiz kalan kolluk görevlilerine yardımcı olmak amacıyla askeri birliklerden yardım istenebilir. Bu durum Yönetmeliğin 21. maddesinde açıklanmıştır. Buna göre; Vali, il içinde düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında çıkabilecek olayların emrindeki genel kolluk kuvvetleriyle önlenemeyeceği kanısına varır veya toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılması sırasında genel kolluk kuvvetleriyle bastırılamayacak ani ve olağanüstü olayların cereyanı karşısında kalırsa, en yakın askerî komutandan yardım yapılmasını ister. Vali tarafından yapılan bu istek, başvuru komutanlıkça derhal yerine getirilir. O halde gerektiğinde askeri birliklerden yardım alınması Valinin istekte bulunmasına bağlıdır ve bu isteğe ilgili komutanlık olumlu cevap vermelidir.

Anılan maddenin 2. fıkrasında, askerî kuvvetlerden istenilen yardım talebinin normalde yazılı olarak yapılması gerektiği, fakat acele durumlarda sözlü olarak da yapılabileceği ve yapılan bu isteğin sonradan yazı ile teyit edilmesi gerektiği belirtilmiştir. 3. fıkradaki düzenlemeye göre; *“Yardıma gelen askerî kuvvetler, vali tarafından verilen görevleri kendi komutanının sorumluluğu altında, onun emir ve talimatına göre, İç Hizmet Kanununda belirtilen yetkiler ile kolluk kuvvetlerinin genel güvenliği sağlamada sahip olduğu yetkileri kullanarak yerine getirir.”* Yönetmeliğin 22. maddesine göre ise; *“Askerî birliklerin yardımı, yardım isteyen makamca görevin tamamlandığı belirtildikten sonra nihayete erer.”*

4.2.2.6. Tebliğ Şartı Aranmaksızın Toplantıların Yasaklanması veya Ertelenmesi Halleri

Yönetmeliğin 23. maddesine göre; Vali veya kaymakam;

a) Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla,

b) Olağanüstü hal, sıkıyönetim, seferberlik veya savaş ilanı halinde,

c) Düzenlenen toplantıya ait yasaklama ve erteleme kararının Düzenleme Kurulu başkanlığına tebliği imkânı bulunmaması halinde,

d) Düzenleme Kurulu başkan ve üyelerinin tamamının veya başkan dâhil en az yedisinin toplantı yerinde hazır bulunmadıklarının tespiti veya toplantı yerine gelmeyeceklerinin kesin olarak anlaşılması durumunda,

gerektiğinde, alındı belgesi verilmiş olsa dahi, toplantı başlama saatinden geriye doğru 24 saatlik zaman içerisinde, *tebligat şartı aranmaksızın, belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması halinde yasaklayabilir.*

4.2.3. İçişleri Bakanlığının 2012/64 Sayılı Genelgesi

İçişleri Bakanlığının 02.11.2012 tarih ve 64 sayılı “Basın Açıklamaları” konulu Genelgesinde “Temel hak ve özgürlükler ile kamu düzeninin korunması ve uygulamada yeknesaklığın sağlanması amacıyla basın açıklamalarında uyulması gereken esaslar”a yer verilmiştir.

Genelgenin (2) numaralı esasında, “*Basın açıklaması yapmak amacıyla herhangi bir yerden başka bir yere kamu düzenini bozacak şekilde gösteri amaçlı toplu yürüyüş yapılamaz.*” denilerek basın açıklamalarının gösteri yürüyüşlerinden farklı olduğuna dikkat çekilmiştir.

Genelgede, kamu düzeni ve güvenliğinin korunabilmesi amacıyla, Mülki İdare Amirliği tarafından yargı kararları ile oluşan içtihat çerçevesinde, basın açıklaması yapılamayacak yerlerin önceden belirlenebileceğine de yer verilmiştir. Ayrıca böyle bir düzenlemenin yapılması halinde, belirlenen yerlerin uygun vasıtalarla kamuoyuna duyurulması gerektiği belirtilmiştir.

(4) numaralı esasta “*Basın açıklaması öncesi yapılacak çağrılar ile basın açıklamaları esnasında el ile taşınabilir ses yükseltici cihazlar haricinde ses yükselten cihazlar kullanılamaz, bu amaçla sabit platform kurulamaz.*” denilerek basın açıklamalarında sadece seyyar ses yükseltici cihazlar kullanılabileceği vurgulanmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının; yönetim, denetim, genel kurul toplantıları ile üyelerine yönelik kendi tüzüklerine göre yapacakları etkinliklerin dışında halka açık düzenleyecekleri kapalı yer toplantılarında, (5) numaralı esasa göre; kamu düzeninin bozulması veya suç işleneceğine dair ciddi emarelerin ortaya çıkması halinde, her defasında yetkili Mülki Makamın yazılı izni ile ses ve görüntü kaydı yapılabilir.

(6) numaralı esasta, belirtilen bu genelge hükümlerine uyulmaması ve yapılan ikazlara rağmen ihlalin devam etmesi durumunda basın açıklamalarının, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü olarak değerlendirilerek 2911 sayılı Kanun ile diğer ilgili kanun hükümleri uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Buradaki düzenlemeler, her ne kadar bazı boşlukları dolduruyor olsa da idari kararlar olmaları gereğince, yasal düzenlemeler karşısında çok etkin değildirler.

4.3. Yüksek Yargı Organlarının İçtihatlarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün kullanımı adli ve idari boyutlar içermektedir. Bu anlamda toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü hakkında ortaya çıkan uyuşmazlıklarla ilgili gerek Danıştay’ın ve gerekse Yargıtay’ın birçok içtihadı bulunmaktadır. Bunlarla ilgili bazı kararlara ve bunlarla ilgili yorumlara aşağıda yer vereceğiz. Ayrıca konu ile ilgili olarak az da olsa Anayasa Mahkemesinin iptal ve bireysel

başvuru kararlarını da görmek mümkündür. Fakat bu alanda diğerlerine nazaran yoğun bir çıktı bulunmamaktadır.

4.3.1. Anayasa Mahkemesi İçtihatları

Daha önce belirttiğimiz üzere, konu ile ilgili bazı iptal ve bireysel başvuru kararları bulunsa da bu alanda ortaya çıkan sonuçlar yeterli düzeyde değildir. Yine de mevcut kararlardan birkaçına değinmekte fayda var.

4.3.1.1. 2911 Sayılı Kanunun 28/1 Maddesinin İptali İstemi

Anayasa Mahkemesi kararlarından birisi¹²³, 2911 sayılı Kanunun 23.01.2008 tarih ve 5728 sayılı Temel Ceza Kanunlarına Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda ve Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun¹²⁴ 422. maddesiyle değiştirilen 28. maddesinin 1. fıkrasının, Anayasanın 2, 10 ve 38. maddelerine aykırılığı savıyla iptali istemini içeren karardır.

2911 sayılı Kanununa muhalefet suçundan dolayı açılan kamu davalarında, itiraz konusu kuralın Anayasaya aykırılık iddialarını ciddi bulan Şırnak Asliye Ceza Mahkemesi, bu maddenin iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Başvurunun gerekçesi olarak, Kanunun birçok fiile hapis cezaları öngörmesi gösterilmiştir. 2911 sayılı Kanunun 28. maddesi Kanuna muhalefet suçunun temel halini oluştururken 32. ve 33. maddeleri nitelikli halini oluşturmaktadır.

22.07.2010 tarih ve 6008 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun¹²⁵ 1. ve 2. maddeleri ile 2911 sayılı Kanunun 32. ve 33. maddelerinde değişiklikler yapılarak cezaların miktarlarında indirim gidilmiştir. Fakat suçun temel halini oluşturan 28. maddesindeki ceza miktarında indirim olmamıştır. İşte iptal talebinin gerekçesinde; yukarıda özetlediğimiz bu durumun, kanunun sistematığıne

¹²³ Anayasa Mahkemesi'nin 15.03.2012 tarih ve E: 2011/39, K: 2012/37 sayılı kararı, RG Tarih: 13.10.2012, Sayı: 28440. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası: <http://www.kararlariyeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/fc28c729-0ed4-4ddc-af75-fbcd21d87e42?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (E. T.: 18.08.2015)

¹²⁴ RG Tarih: 08.08.2008, Sayı: 26781

¹²⁵ RG Tarih: 25.07.2010, Sayı: 27652

uygun olmadığı gibi mezkûr 28. maddenin Anayasanın 2. ve 10. maddelerine aykırı hale geldiği ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi, verdiği kararda, Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşleri düzenlemek, yönetmek veya bunların hareketlerine katılmak suçunu işleyenlerin, kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşüne silahlı ya da silahsız katılmak suçunu işleyenlere nazaran daha ağır ceza ile cezalandırılmalarını öngören itiraz konusu kuralın, kanun koyucunun takdir yetkisi içinde kaldığı vurgulanmıştır. Ayrıca itiraz konusu kuralda Devletin cezalandırma yetkisi bakımından suç ve ceza arasında adil bir dengenin bulunması gereğini esas alan hukuk devleti ilkesine aykırılık bulunmadığına da dikkat çekilmiştir. Bu duruma gerekçe olarak da şu ifadeler yer verilmiştir:

...Hukuk devletinde kanun koyucu, kamu düzeninin korunması amacıyla ceza hukuku alanında düzenleme yaparken, Anayasa'ya ve ceza hukukunun temel ilkelerine bağlı kalmak koşuluyla toplumda hangi eylemlerin suç sayılacağı, suç sayılan bu eylemlerin hangi tür ve ölçüde cezai yaptırıma bağlanacağı, cezayı ağırlaştırıcı ve hafifletici nedenlerin belirlenmesi gibi konularda anayasal sınırlar içinde takdir yetkisine sahiptir...

Açıklanan bu gerekçeler bağlamında; ilgili düzenlemenin Anayasaya aykırı olmadığına ve itirazın (REDDİNE), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

4.3.1.2. 2911 Sayılı Kanunun 34/A Maddesinin İptali İstemi

2911 sayılı Kanunda yer alan ceza hükümlerinden birisinin iptali hakkında başka bir Anayasa Mahkemesi kararı¹²⁶ daha bulunmaktadır. Bakırköy 3. Çocuk Mahkemesi, 22.7.2010 tarih ve 6008 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 3. maddesiyle, 2911 sayılı Kanunun 34. maddesinden sonra gelmek üzere eklenen 34/A maddesinin, Anayasanın 10. maddesine aykırılığı savıyla iptaline karar verilmesini istemiştir.

¹²⁶ Anayasa Mahkemesi'nin 15.03.2012 tarih ve E: 2011/26, K: 2012/41 sayılı kararı, RG Tarih: 26.06.2012, Sayı: 28335. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası: <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/f8ce59f0-def5-428e-9523-be2f57230df0?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (E. T.: 18.08.2015)

2911 sayılı Kanunun 34/A maddesi şu şekildedir: “*Bu Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılarak direnme suçunu veya katıldıkları toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında propaganda suçunu işleyen çocuklar hakkında bu suçlara bağlı olarak ayrıca 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 2 nci maddesinin ikinci fıkrası hükmü uygulanmaz.*” 12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun¹²⁷ 2. maddesi ise şu şekildedir: “*Terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenler de terör suçlusu sayılır.*” Aslında bu düzenleme, kamuoyunda taş atan çocukların terör suçlusu sayılmaması ile ilgili yapılan düzenleme olarak bilinmektedir. İlk düşünüldüğünde kulağa hoş gelse de; bu düzenleme, terör örgütleri tarafından suiistimal edilerek fırsata çevrilmekte ve çocuklar ön plana çıkarılmaktadır. İşte iptal isteminde bulunan Mahkeme de bu noktaya vurgu yapmaktadır.

İptal isteminde bulunan Mahkeme, 6008 sayılı Kanunun, fırsatçı terör örgütüne daha çok toplumsal olay yaratma bu toplumsal olaylarda çocuk olarak tanımlanan 15-18 yaş grubunu kullanma fırsatı vereceğine dikkat çekmektedir. Mevcut durumda ülkemizin birçok il ve ilçelerinde taşlı, sopalı, toplumsal olaylarda artış gözlemlendiği, yazılı ve görsel basında bu olayların hemen hemen her gün gündemde yer almaya başladığı, toplumsal olayların aktörlerinin daha çok 6008 sayılı Kanun ile ayrıcalık getirilen şahıslardan yani çocuklardan oluştuğu ifade edilmiştir.

Mahkeme, terör örgütünün düzenlediği organizasyonlarda yer alan toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılarak polise direnen, molotof kokteyli atan, bölücü lider ve örgüt adına propaganda suçunu işleyen çocuklar hakkında 3713 sayılı Kanunun 2. maddesinin uygulanmaması hükmünün terörle mücadelede zafiyet oluşturacağını vurgulamıştır. Ayrıca Mahkeme bu durumu şöyle açıklamıştır:

“...Ben terör örgütü adına suç işlerim, toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılırım, istediğim gibi kolluk görevlilerine direnirim, sloganımı atarım diyen şahsa yasaların hayır ben seni 3713 sayılı Yasanın 2/2. maddesi gereğince terör suçlusu olarak kabul etmiyorum deme lüksü yoktur. İsnat yeteneğine etki eden faktörler yukarıda açıklanmıştır. Yetişkinler ile yaşı küçükler arasında suç işleme konusunda bir ayırım yapılmamıştır. 15-18 yaş grubunun katıldığı toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılarak direnme suçunu veya katıldıkları toplantı ve yürüyüşleri sırasında propaganda suçunu işleyen çocukların sanki

¹²⁷ RG Tarih: 12.04.1991, Sayı: 20843

yasal bir derneğe üyeymiş gibi tipiklik unsuru düzenlenmiş, 3713 sayılı Yasanın uygulanmaması hukuka ve Anayasaya uygun değildir. Türk devletinin ve Cumhuriyet'in varlığını tehlikeye düşürecek her türlü eyleme karşı yasa koyucunun gerekli önlemleri alması şart ve gereklidir. 3713 sayılı Kanun da bu zorunluluktan doğmuştur. Getirilen düzenlemenin pozitif ayrımcılık olmadığı yukarıda açıklanmıştır.”

Anayasa Mahkemesi, başka bir noktaya dikkat çekmiş ve verdiği kararda, Anayasanın 152. ve 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun¹²⁸ 28. maddesine göre, bir davaya bakmakta olan mahkemenin, o dava sebebiyle uygulanacak bir kanunun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık savının ciddi olduğu kanısına varırsa bu hükmün iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmaya yetkili olduğunu hatırlatmıştır. Ancak bu kurallar uyarınca bir mahkemenin Anayasa Mahkemesine başvurabilmesi için, elinde yöntemince açılmış ve mahkemenin görevine giren bir davanın bulunması, iptali istenen kuralın da o davada uygulanacak olması gerektiği ifade edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi; itiraz yoluna başvuran Mahkemenin, 6008 sayılı Kanunun 3. maddesiyle 2911 sayılı Kanuna eklenen 34/A maddesinin iptalini istemesine rağmen Mahkemede yargılanan suça sürüklenen çocuklar hakkında düzenlenen iddianamede ve aşamalarda, mahkemelerce verilen görevsizlik kararlarında, anılan çocukların 2911 sayılı Kanuna aykırı herhangi bir toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılarak direnme veya propaganda suçunu işlediklerine dair bir anlatıma yer verilmediği gibi anılan Kanuna muhalefet ettiklerinden bahisle cezalandırılmaları da talep edilmediğine dikkat çekmiştir. Bu yüzden itiraz yoluna başvuran Mahkemede yargılanan suça sürüklenen çocuklar hakkında 2911 sayılı Kanunun 34/A maddesinin uygulanma olanağının bulunmadığı vurgulanmıştır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, itiraz konusu kuralın, *bakılmakta olan davada uygulanacak kural olmadığını* belirtmiştir.

Yer verilen bu açıklamalar doğrultusunda; 2911 sayılı Kanunun 34/A maddesinin, itiraz başvurusunda bulunan *Mahkemenin bakmakta olduğu davada uygulanma olanağı bulunmadığından*, bu madde, fıkra ve cümleye ilişkin başvurunun Mahkemenin yetkisizliği nedeniyle (REDDİNE), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

¹²⁸ RG Tarih: 13.11.1983, Sayı: 18220

4.3.1.3. Taksim Meydanı Hakkındaki Bireysel Başvuru Kararı

Daha önce yasal mevzuatta belirttiğimiz üzere; toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhlarının belirlenmesi hakkında idarenin yetkisi bulunmaktadır. Buna göre, idare toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhlarını, ilgili aşamalardan sonra belirleyerek kamuoyuna duyurmaktadır. Bu durumla ilgili olarak, günümüzde birçok uyuşmazlık ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birisi de İstanbul Taksim Meydanı ile ilgilidir.

Bilindiği üzere, 1 Mayıs İşçi Bayramı (Resmi adıyla, 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü) için bir sembol niteliğindeki İstanbul Taksim Meydanı özel bir öneme sahiptir. Çünkü İşçi Bayramını kutlamak isteyenler, 1 Mayıs 1977 tarihindeki gösterilerde hayatlarını kaybeden arkadaşlarını anmak için bu alana özel bir ilgi göstermektedir. Fakat 1 Mayıs, İstanbul Taksim Meydanında kutlamak isteyen çeşitli STK'ların bu talebine rağmen, İstanbul Valiliğince (anılan yerin Valilikçe belirlenen alanlar dışında olması dolayısıyla) yasaklama kararı verilmektedir. Bu da elbette talepte bulunan STK'larca memnuniyetle karşılanmamaktadır. Geçmiş 1 Mayıs'ların birçoğunda, Taksim Meydanı kutlama alanı olarak talep edilmiş fakat bu talepler reddedilmiştir. Dolayısıyla bu durum hukuk önünde çeşitli uyuşmazlıklar halinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda belirtilen hususla ilgili olarak yakın tarihli bir Anayasa Mahkemesi kararına¹²⁹ değinmekte fayda var.

Konuyla ilgili olarak, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunan Başvurucu, 1 Mayıs'ta Taksim Meydanında kutlama yapılmasına izin verilmemesi nedeniyle ifade özgürlüğü ve toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Başvuru, 24.04.2014 tarihinde Anayasa Mahkemesine doğrudan yapılmıştır.

2911 sayılı Kanunun 6. maddesi uyarınca, İstanbul Valiliği 18.1.2013 tarih ve 800 sayılı işlemiyle toplantı alanları ve gösteri yürüyüşü güzergâhlarını belirlemiş ve bu durum İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'nün resmî internet sitesinde duyurulmuştur. Burada Taksim Meydanı, toplantı ve gösteri yürüyüşü alanı olarak düzenlenmemiştir. İstanbul Valisinin

¹²⁹ Anayasa Mahkemesi'nin 25.04.2014 tarih ve E: 2014/5559, K: - sayılı kararı, RG Tarih: 30.04.2014, Sayı: 28987. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası: <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Uploads/2014-5559.doc> (E. T.: 18.08.2015)

22.04.2014 ve 24.04.2014 tarihli basın açıklamalarında henüz 1 Mayıs kutlamaları ile ilgili olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü amacıyla herhangi bir müracaat yapılmadığı da belirtilmiştir.

Başvurucu, 22.04.2014 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanının, 1 Mayıs'ta *Taksim Meydanında kutlama yapılmasına izin verilmeyeceği* yönündeki basında yer alan açıklamaları ile İstanbul Valisinin, miting alanlarının belirlenerek kamuoyuna duyurulduğu, *Taksim'in Valilik tarafından belirlenen miting alanlarından biri olmadığı* yolundaki basın açıklamaları üzerine, 1 Mayıs'ta Taksim Meydanında kutlama yapılmasına izin verilmemesinin ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal ettiğini ileri sürerek bireysel başvuruda bulunmuştur.

Başvurucu, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanının ve İstanbul Valisinin temel görevinin anayasal haklarını kullanan yurttaşların bu haklarını kullanmalarını kolaylaştırıcı önlemler almak, Taksim Meydanında işçi bayramı kutlamalarına katılanların can güvenliğini sağlamak olduğunu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) 27.11.2012 tarihli DİSK ve KESK/Türkiye kararında, 1 Mayıs 2008 tarihinde Taksim Meydanında kutlama yapılmasının engellenmesi dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesinin ihlal edildiğine karar verdiğini, bu karar ortadayken 1 Mayıs'ta Taksim Meydanında kutlama yapılmasına izin verilmemesi nedeniyle ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüş ve Anayasa Mahkemesinin daha önceki kararlarında belirlenen ilkeler doğrultusunda, başvuru konusu işleme karşı idare mahkemesine başvurunun etkin bir yol olmadığını belirterek uygulamanın durdurulmasına karar verilmesi talebinde bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesince yapılan değerlendirme; Anayasanın 148. maddesine ve 30.03.2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun¹³⁰ 45. maddesine dikkat çekilerek bireysel başvuruda bulunulmadan önce, olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şartına değinilmiş ve şu ifadelerle yer verilmiştir:

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, ikincil nitelikte bir kanun yoludur. Temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının öncelikle genel yargı mercilerinde, olağan yasa yolları ile çözüme kavuşturulması esastır. Bireysel başvuru yoluna, iddia edilen hak

¹³⁰ RG Tarih: 03.04.2011, Sayı: 27894

ihlallerinin bu olağan denetim mekanizması içinde giderilememesi durumunda başvurulabilir.

Gerçekten de 6216 sayılı Kanunun 45. maddesinin 2. fıkrası şu şekildedir: “*İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmâl için kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.*” Somut olayda, başvuru, iddialarını Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ve İstanbul Valisinin basında yer alan beyanlarına dayandırmış ve buna göre hareket etmiştir. Hâlbuki Mahkemenin de dikkat çektiği üzere; başvuru, öncelikle 2911 sayılı Kanun hükümlerine göre ilgili mülki idare amirliğine bildirimde bulunması, ardından mülki idare amirliğince toplantı ve gösteri yürüyüşüne izin verilmemesi veya toplantı ve gösteri yürüyüşünün engellenmesine yönelik işlem tesis edilmesi durumunda ise, öncelikle idari yargı yerlerinde dava açması gerekmektedir. Bu yolu izlemeyen başvuru, doğrudan bireysel başvuruda bulunmuştur.

Belirtilen açıklamalar doğrultusunda; *yetkili idari mercilere ve derece mahkemelerine başvurmaksızın* ve şikâyetlerini usulüne uygun olarak iletmeden temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiasının bireysel başvuru konusu yapıldığı anlaşıldığından, başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*başvuru yollarının tüketilmemiş olması*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda; başvurunun, “başvuru yollarının tüketilmemiş olması” nedeniyle KABUL EDİLEMEZ OLDUĞUNA, OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

4.3.2. Danıştay İçtihatları

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü sahip olduğu idari niteliği dolayısıyla, İdare Mahkemeleri ve Danıştay kararlarında da kendini gösterebilmektedir. Özellikle idarenin sahip olduğu yetkilerin kullanımında ortaya çıkan uyuşmazlıklar, burada öne çıkmaktadır. Bu bağlamda konumuzla ilgili Danıştay tarafından verilmiş olan bazı kararlara değineceğiz ve yukarıdaki Anayasa Mahkemesi kararlarında olduğu gibi kısaca yorumlarda bulunup değerlendirmeler yapacağız.

4.3.2.1. İstisnai Faaliyetler (Madde 4/a)

Danıştay'ın bir kararında¹³¹, 2911 sayılı Kanunda yer alan istisnai faaliyetlerin Kanun kapsamında olmadığı hususuna dikkat çekilmiştir. Dava, bir derneğin tüzüğündeki amacına uygun şekilde gerçekleştirdiği (2911 sayılı Kanun kapsamına girmeyen) toplantı veya panel için bildirimde bulunmaya gerek olmamasını içermektedir. Gerçekten de Kanunun 4/a maddesinde belirtilen faaliyetler, Kanun kapsamında olmadığı için ne bildirimde tabidir, ne de Düzenleme Kurulu oluşturma zorunluluğunu içermektedir. Yani bu tür faaliyetler hakkında, istisna faaliyetler kapsamında kalması nedeniyle, herhangi bir kısıtlama bulunmaktadır. Dolayısıyla bu tür etkinlikler gerçekleştirilirken Kanunda ve Yönetmelikte belirtilen prosedür işlemlerin yapılması gerekmez.

Davacı konumundaki İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlumder) İstanbul Şubesi, 21.07.2001 tarihinde Bayrampaşa Belediyesi Kültür Merkezine ait toplantı salonunda “Demokrasilerde Parti Kapatma ve Siyasal Haklar” konulu bir panel gerçekleştirmek istemiştir. Dernek tarafından hem panelle ilgili olarak hem de toplantıya katılacak siyasi parti temsilcileri olacağından bahisle gerekli güvenlik tedbirlerinin alınması yolunda Valiliğe bildirimde bulunulmuştur. Davalı idare ise 2911 sayılı Kanunun 9. ve 10. maddelerine göre başvurulması gerektiğine vurgu yapmış ve ancak bu halde talebin değerlendirilmeye alınacağı yolunda bir işlem tesis etmiştir. Dernek ise bu işlemin iptali istemiyle dava açmıştır. Dava sonucunda, İstanbul 2. İdare Mahkemesince; davacı derneğin kendi tüzüğünde belirtilen amaca uygun olarak düzenleyeceği kapalı yer toplantısının 2911 sayılı Kanunun istisnası kapsamında bir faaliyet olduğuna dikkat çekilmiş ve ilgili idari işlem iptal edilmiştir.¹³² Davalı idare, Mahkemenin bu kararının temyizden incelenip bozulmasını istemiştir.

Danıştay Tetkik Hâkimince; temyiz isteminin reddi ile usul ve hukuka uygun bulunan mahkeme kararının onanması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Buna paralel olarak; Danıştay Savcısınca, İdare Mahkemesinin verdiği kararın dayandığı hukuki ve yasal nedenler karşısında, anılan kararın bozulmayı gerektirir nitelikte görülmediği

¹³¹ Danıştay Onuncu Dairesi'nin 07.10.2005 tarih ve E: 2002/1966, K: 2005/5788 sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası: <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/10d-2002-1966.htm> (E. T.: 08.10.2014)

¹³² 28.11.2001 tarih ve E:2001/1296, K:2001/1806 sayılı karar

vurgulanmıştır.

Danıştay Onuncu Dairesince; temyizden incelen kararın, usul ve hukuka uygun olup, dilekçede ileri sürülen temyiz nedenlerinin kararın bozulmasını gerektirecek nitelikte olmamasından dolayı temyiz isteminin reddi ile İstanbul 2. İdare Mahkemesinin ilgili kararının (ONANMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Anılan kararda özetle şu ifadelere yer verilmiştir:

“...Dava, davacı derneğin gerçekleştirmek istediği ‘Demokrasilerde Parti Kapatma ve Siyasal Haklar’ konulu panelle ilgili olarak valiliğe yaptığı bildirim üzerine, davalı idarece 2911 sayılı kanunun 9. ve 10. maddelerine göre başvurulması halinde değerlendirilmeye alınacağı yolunda tesis edilen işlemin iptali istemiyle açılmıştır. Davacı derneğin kendi tüzüğünde belirtilen amaca uygun olarak düzenleyeceği kapalı yer toplantısının 2911 sayılı Kanunun istisnası kapsamında bir faaliyet olduğu gözetilerek, toplantıya siyasi parti temsilcilerinin katılması nedeniyle güvenlik tedbirlerinin alınması yolundaki bildirim üzerine, 2911 sayılı kanuna uygun olarak toplantı düzenine uyulmasının ve toplantıya dair bildirimde bulunulmasının istenilmesi yolunda tesis edilen işlemde mevzuata uyarlık yoktur...”

Belirtilen karar, tereddüde mahal vermeyecek kadar net ve isabetlidir. Kanunda açıkça belirtilen istisnai faaliyetlerde bile idarenin ilgili etkinlikleri gerçekleştirmek isteyenleri Kanun kapsamındaki prosedür işlemlere yönlendirmesi apaçık Kanuna aykırıdır. Kanunun bile istemediği işlemler, idarece talep edilmektedir. Uygulamada bu tür örneklerle fazlasıyla karşılaşilmektedir. İdarenin bu yönde kararlar vererek ilgili faaliyetlerin gerçekleştirilmesini zorlaştırmasındaki sebepler hakkındaki en masum ihtimal, belki de mevzuat bilgisi eksikliğidir. Aksi halde verilen bu hukuksuz kararların tek sebebi, olsa olsa özgürlüklerini kullanmak isteyenleri engellemeye yönelik yapılan kasıtlı davranışlardır.

4.3.2.2. İdarenin Yasaklama Yetkisi

Kişilerin gerçekleştirmek istedikleri toplantı veya gösteri yürüyüşleri hakkında idarenin yetkilerinden birisi de ilgili etkinlikleri Kanunda belirtilen gerekçeler doğrultusunda yasaklama yetkisidir. Özgürlüğü kısıtlayıcı nitelikteki bu yetkinin

kullanımına özen gösterilmeli ve ilgili gerekçeler olmaksızın yani şartlar olgunlaşmadan yasaklama yoluna gidilmemelidir. Aksi durumda verilecek kararlar, hukuksuz niteliğe bürünecek olup kişilerin özgürlükleri engellenecektir.

Danıştay'ın bir kararında¹³³ idarenin yasaklama yetkisini gerekli şartlar oluşmadan kullandığına dikkat çekilerek ilgili idari işlem iptal edilmiştir. Davacı, Tertip Komitesi (Düzenleme Kurulu) Başkanı olup “Cinsel Özgürlük Etkinlikleri” başlıklı bir kapalı yer toplantısı düzenlemek istemektedir. Bu bağlamda idareye gerekli bildirimde bulunulmuştur. Fakat ilgili kapalı yer toplantısı, 2911 sayılı Kanunun 17. maddesine dayanılarak idarece yasaklanmıştır. Bunun üzerine Düzenleme Kurulu Başkanı bu işlemin iptali istemiyle İdare Mahkemesinde dava açmıştır. Açılan dava sonucunda, İstanbul 6. İdare Mahkemesince; toplantının gerek düzenlenme amacı gerekse toplantıya katılacak kişilere benimsetilecek konular açısından, Türk toplumunun örf ve adetlerine, toplumun genel ahlakına aykırı olduğu, eşcinsellik kavramını kabul ettirme ve normal bir cinsel tercih olayı gibi gösterme amacı taşıdığı, kamu düzenini sarsıcı olayların doğmasına neden olabileceği sonucuna varılmış ve davanın reddi yolunda karar verilmiştir.¹³⁴

Mahkemenin bu kararı, davacı tarafından toplantının bilimsel yönünün, kamuyu aydınlatma amacının görülmezlikten gelindiği, mahkemenin de davalı idare gibi önyargılı davrandığı, düşünce aktarılmasının genel ahlaka ve kamu düzenine aykırılığından söz edilemeyeceği, genel ahlaka aykırı bir durumda bulunmadığı iddiasıyla temyiz edilmiş ve bu kararın Danıştay tarafından incelenerek bozulması istenilmiştir.

Danıştay Tetkik Hâkimince; Valiliğin yasakladığı toplantının 2911 sayılı Kanunun 17. maddesinde belirtildiği şekilde, genel ahlakı ve genel sağlığı bozucu sonuçlar doğurup doğurmayacağı, örf ve adetlerimize aykırı olup olmadığı hususunda bir karar vermeye yetecek bilgi ve belge bulunmadığı anlaşıldığından, eksik inceleme sonucunda verilen kararın bozulması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Buna karşı olarak, Danıştay Savcısınca; temyiz dilekçesinde öne sürülen hususların, 06.01.1982 tarih ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun¹³⁵ 49. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen nedenlerden

¹³³ Danıştay Onuncu Dairesi'nin 21.12.1995 tarih ve E: 1994/2790, K: 1995/6649 sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası: <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/10d-1994-2790.htm> (E. T.: 08.10.2014)

¹³⁴ 17.12.1993 tarih ve E: 1993/942, K:1993/1621 sayılı karar

¹³⁵ RG Tarih: 20.02.1982, Sayı: 17580

hiçbirisine uymadığı, İdare Mahkemesince verilen kararın dayandığı hukuki ve yasal nedenler karşısında anılan kararın bozulmasını gerektirir nitelikte görülmediğinden temyiz isteminin reddiyle İdare Mahkemesi kararının onanmasının uygun olacağı vurgulanmıştır.

Danıştay Onuncu Dairesinin verdiği kararda, 2911 sayılı Kanunun “Toplantının yasaklanması veya ertelenmesi” başlıklı 17. maddesinde belirtilen yasaklama gerekçelerine değinilmiş ve dava dosyasındaki mevcut belgelerden toplantının ilgili maddede sayılan ve İdare Mahkemesi kararında *belirlenen sakıncaları doğuracağı sonucuna ulaşılmışının mümkün olmadığına anlaşıldığı* belirtilmiştir. Ayrıca İdare Mahkemesince toplantının 17. madde hükmüne dayanılarak yasaklanmasının uygun olup olmadığı konusunda bir karar verilmeden önce, toplantıda katılımcılara sunulacak ve tartışılacak olan bildirilerin getirtilerek, bu bildiriler üzerinde inceleme yaptırılması ve bunun sonucuna göre karar verilmesi gerekirken bu yola gidilmeden *eksik inceleme sonucunda karar verilmiş bulunduğu* ifade edilmiştir.

Danıştay Onuncu Dairesince, açıklanan nedenler doğrultusunda, yerinde bulunmadığı anlaşılan İdare Mahkemesi kararının, 2577 sayılı İYUK’un 49. maddesi uyarınca (BOZULMASINA), yeniden karar verilmek üzere dosyanın mahkemeye (İADESİNE) OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Anılan kararda özetle; “*Cinsel özgürlük etkinlikleri başlıklı toplantının toplumun genel ahlakına aykırı olduğunun saptanabilmesi için, toplantıda katılımcılara sunulacak ve tartışılacak bildirilerin getirtilerek incelenmesi gerekir.*” denilmektedir. Burada vurgulanan temel husus, idarenin yasaklama yetkisini kullanabilmesi için gerekli şartların olgunlaşmadan hareket etmesinin uygun olmadığıdır. Dolayısıyla Danıştay’ın bu kararı oldukça isabetli olmuştur. İdare yasaklama yetkisini kullanırken ilgili bilgi ve belgeler doğrultusunda gerekli araştırmaları yaparak bir sonuca ulaşmalıdır. Bir etkinlik hakkında gerekli araştırmalar yapılmadan sadece etkinliğin adının doğrudan yasaklama nedeni olması isabetli değildir. Buna göre; idare, yasaklama yetkisini kullanmak için temel gerekçelerin varlığına göre hareket etmelidir. Bu örnekte olduğu gibi, eksik araştırma ve inceleme, idarenin hukuksuz işlemler yapmasına neden olmaktadır.

4.3.2.3. Yabancıların İzin Alma Zorunluluğu

Daha önce de ifade edildiği üzere; toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü sadece yabancılar açısından izne bağlanmıştır. Yoksa vatandaşların bu özgürlükten faydalanabilmeleri herhangi bir izne bağlı değildir.

Danıştay'ın bir kararına¹³⁶ konu olan Dikili Kültür ve Sanat Festivali etkinlikleri kapsamında, “Akdeniz’de Barış Politikaları ve Kıbrıs” konulu panele konuşmacı olarak katılmasına izin verilmeyen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milletvekili ve CTP Genel Başkanı olan davacı, bu işlemin iptali ile manevi tazminat talebinde bulunmuştur. Ankara 1. İdare Mahkemesi, kararında;¹³⁷ 2911 sayılı Kanunun 3. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, yabancıların Türk vatandaşları tarafından düzenlenecek toplantıda topluluğa hitap etmelerinin İçişleri Bakanlığının iznine bağlı olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Tertip Komitesince (Düzenleme Kurulu) idareye yapılan başvuru üzerine, idare tarafından tesis edilen, davacının panele konuşmacı olarak katılmasına izin verilmemesi işleminde, mevzuata aykırılık görülmediği gerekçesiyle talep reddedilmiştir. Davacı tarafından, anılan kararın dava konusu işlemin neden hukuka uygun bulunduğu gösterilmeksizin, gerekçesiz olarak verildiği savıyla, temyizden incelenip bozulması istenmiştir.

Kanundaki açık hüküm uyarınca, davacının ilgili toplantıda konuşmacı olmasının İçişleri Bakanlığının iznine bağlı olduğundan hareket eden Danıştay Onuncu Dairesi, (yasal düzenlemeye aykırılık bulunmadığı için) idarenin işlemi aleyhine açılan davayı reddeden mahkeme kararında isabetsizlik görmemiştir. Bu doğrultuda; bozulması istenen karar, usul ve hukuka uygun olduğundan ve ileri sürülen temyiz sebeplerinin kararın bozulmasını gerektirecek nitelikte olmamasından dolayı temyiz isteminin reddiyle bozulması istenen kararın (ONANMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Anılan Danıştay kararı, 2911 sayılı Kanun hükümlerine uygun şekilde verildiğinden oldukça isabetlidir. Nitekim Kanun hükmü, yabancıların bu özgürlükten faydalanabilmesi, açıkça İçişleri Bakanlığının iznine bağlanmıştır.

¹³⁶ Danıştay Onuncu Dairesi'nin 28.12.1993 tarih ve E: 1992/3820, K: 1993/5587 sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası: <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/10d-1992-3820.htm> (E. T.: 08.10.2014)

¹³⁷ 03.06.1992 tarih ve E: 1989/3164, K: 1992/610 sayılı karar

4.3.2.4. 5442 Sayılı Kanun Çerçevesinde Verilen Yasaklama Kararı

10.06.1949 tarih ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun¹³⁸ 11/C maddesinde Valiye verilen yetki, uygulamada kendisini yasaklama kararları olarak göstermektedir. Anılan madde şu şekildedir: *“İl sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufla müteallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi valinin ödev ve görevlerindendir. Bunları sağlamak için vali gereken karar ve tedbirleri alır. Bu hususta alınan ve ilan olunan karar ve tedbirlere uymayanlar hakkında 66 ncı madde hükmü uygulanır.”*

Atıf yapılan 66. maddede ise Valinin verdiği karar ve aldığı tedbirlere aykırı hareket edenlerin 30.03.2005 tarih ve 5326 sayılı Kabahatler Kanununun¹³⁹ 32. maddesi (Emre Aykırı Hareket) uyarınca idari para cezası yaptırımına tabi tutulacağı belirtilmiştir. Bu düzenleme, idarenin özgürlüklerden değil yasaklamalardan yana tavır alması durumunda olumsuzluklara yol açmaktadır. Yine uygulamada, kişiler tarafından yapılması planlanan bazı toplantı ve gösteri yürüyüşleri, şartları 2911 sayılı Kanunda belirtilmesine rağmen, 5442 sayılı Kanunun bu maddesi doğrultusunda yasaklanmaktadır.

Her ne kadar 2911 sayılı Kanunda belirtilen yasaklama gerekçeleri soyut içerikli ve yoruma açık olsa da 5442 sayılı Kanunda belirtilen genel sebepler daha da soyut niteliktedir. Bu yüzden, uygulamada idarelerce bu maddeye dayanılarak verilen birçok yasaklama kararı bulunmaktadır. Ayrıca hayal gücünün sınırları olmadığı da düşünülürse; birçok durumun genel nitelikteki bu madde düzenlemesi kapsamına sokulması mümkündür.

5442 sayılı Kanunun ilgili hükümlerince yasaklanan bir etkinlik, Danıştay kararına¹⁴⁰ konu olmuştur. Bir dernek tarafından, İnsan Hakları Günü olan 10.12.1999 tarihinde bir konser etkinliği planlanmıştır. Yapılması düşünülen konsere ise idare tarafından 5442 sayılı Kanun kapsamında izin verilmemiştir. Bu karara ilişkin işlemin iptali istemiyle İdare Mahkemesinde dava açılmıştır. İdare, konsere katılacak sanatçılar

¹³⁸ RG Tarih: 18.06.1949, Sayı: 7236

¹³⁹ RG Tarih: 31.03.2005, Sayı: 25772

¹⁴⁰ Danıştay Onuncu Dairesi'nin 20.01.2003 tarih ve E: 2000/5570, K: 2003/108 sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası: <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/10d-2000-5570.htm> (E. T.: 08.10.2014)

hakkında yapılan araştırma sonucu haklarında elde edilen bilgi fişi ya da mahkûmiyetleri bulunduğu ilişkin belgeleri Mahkemeye sunmuştur. Gaziantep İdare Mahkemesi ise bu belgeler esas alınarak idarenin önlem almak konusundaki takdir yetkisini kullanarak aldığı kararda hukuka aykırılık bulunmadığını gerekçe göstererek davanın reddine karar vermiştir.¹⁴¹ Bunun üzerine davacı, ilgili kararı Danıştay'a taşıyarak davanın temyizen incelenip bozulmasını istemiştir.

Danıştay Tetkik Hâkiminin düşüncesine göre; idarenin yasaklama kararı, 5442 sayılı Kanunun 11. maddesinde Valiye tanınan yetkiye dayanılarak tesis edilmiş fakat başkaca bir gerekçeye ve somut belirlemeye yer verilmemiştir. Ayrıca idareye suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenliğini korumak için gerekli önlemleri almak konusunda verilen yetkinin kullanılabilmesi için kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etmek amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel olduğunun *somut ve kabul edilebilir kanıtlarla ortaya konulması gerektiği* vurgulanmıştır. Yine; Anayasada güvence altına alınan bir temel hak olan toplantı hakkının somut ve kabul edilebilir, *bir kanıt ortaya konulmadan*, salt konser verecek sanatçılar hakkındaki bilgi fişi ve mahkûmiyet kayıtları esas alınarak ve ilgililerin bu tür etkinliklerde bulunabilmelerini yasaklar nitelikte işlem tesisinde hukuka uyarlık görülmediği belirtilmiştir.

Danıştay Onuncu Dairesi tarafından, 2911 sayılı Kanunun 17. maddesinde, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etmek amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde veya Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile belirli bir toplantının yasaklanabileceği veya iki ayı aşmamak üzere ertelenebileceği hükme bağlanmış olduğu hatırlatılarak dava konusu işlemin somut bir gerekçe ve kanıt gösterilmeden, konserin 5442 sayılı Kanunun 11. maddesine aykırılık oluşturduğu öne sürülerek yasaklama kararı tesis edildiği belirtilmiştir.

Başka bir gerekçe gösterilmeden salt konsere katılacak olan sanatçıların adlarına düzenlenen bilgi fişleri ve bazılarının geçmiş dönemde aldıkları mahkûmiyetlere ilişkin

¹⁴¹ 24.05.2000 tarih ve E:2000/85, K:2000/595 sayılı karar

bilgi ve belgeler esas alınarak, *başkaca somut ve kabul edilebilir bir kanıt gösterilmeksizin*, haklarında belirtilen nitelikte belge bulunan sanatçılarla konser düzenlenemeyeceği sonucunu doğuracak şekilde işlem tesisinde ve *temel hakkın sınırlandırılmasında hukuka uyarlık görülmediği* gerekçesiyle; dava konusu işlemin iptali gerekirken davanın reddi yolunda verilen temyize konu kararda hukuki isabet bulunmadığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda; davacının temyiz isteminin (KABULÜNE), Gaziantep İdare mahkemesinin ilgili kararının (BOZULMASINA), dosyanın yeniden bir karar verilmek üzere anılan mahkemeye (GÖNDERİLMESİNE) karar verilmiştir.

Yukarıda yer verdiğimiz eleştirilerin haklı olduğunu gösteren bu karar, gayet isabetlidir. İdarenin gerekli araştırmaları yapmadan, somut deliller ortaya koymadan, genel ifade ve gerekçelere sığınarak özgürlükleri yasaklayıcı kararlara imza atması, elbette ki hukuka uygun değildir.

4.3.2.5. İdarenin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yer ve Güzergâhı Belirleme Yetkisi

2911 sayılı Kanuna göre, idarenin toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı belirleme yetkisi bulunmaktadır. 2014 yılında getirilen yeni düzenlemeyle, idare artık bu yetkisini kullanırken, bazı kurum ve kuruluşlardan da görüş almak zorundadır. Bu durumla ilgili olarak, yasal mevzuatın incelendiği bölümde yeterince değerlendirmede bulunmuştuk. İdareye tanınan toplantı ve gösteri yürüyüşü alanlarını belirleme yetkisi kapsamında belirlenen bu alanlar dışında Kanun kapsamındaki toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek suç olarak tanımlanmıştır.

İdare toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhlarını belirleyebilir ve belirlenen bu alanlar dışında talep edilen yerlerle ilgili başvuruları reddedebilir. Bu durumla ilgili bir Danıştay kararına¹⁴² değinelim. Bir siyasi parti Genel Başkanı, Genel Başkan Yardımcısı, il ve ilçelerinde görevli sekiz kişi, 08.11.1989 tarihinde İstanbul Valiliğine başvurarak partilerinin 4. kuruluş yılı dolayısıyla ülke sorunlarına ilişkin görüşlerini kamuoyuna

¹⁴² Danıştay Onuncu Dairesi'nin 24.09.1992 tarih ve E: 1990/2741, K: 1992/3233 sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası: <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/10d-1990-2741.htm> (E. T.: 08.10.2014)

sunmak üzere, 11.11.1989 tarihinde Sultanahmet Meydanında toplantı yapmak istediklerini bildirmişlerdir.

İstanbul Valiliği, gerçek ve tüzel kişilerin yapacakları toplantıların 2911 sayılı Kanunla düzenlendiğini, partinin açık hava toplantısı yapmak istediği Sultanahmet Meydanının ise söz konusu Kanunun 6. maddesi uyarınca belirlenen toplantı alanları arasında bulunmadığını belirterek toplantının yapılamayacağını davacı partinin İl Başkanlığına duyurmuştur. Valiliğin 08.11.1989 gün ve 108558 sayılı anılan işlemin iptali istemiyle açılan dava sonucunda; İstanbul 4. İdare Mahkemesi, yapılmak istenen toplantının 2911 sayılı Kanunun 4. maddesinin (b) fıkrası kapsamına girdiği ve Valilikçe ilgili Kanunun 6. maddesi uygulanarak toplantının engellenmesinde mevzuata uygunluk olmadığı gerekçesiyle dava konusu işlemi iptal etmiştir.¹⁴³ Davalı idare, 2911 sayılı Kanunun 6. maddesi uyarınca belirlenen toplantı ve yürüyüş alanları içinde Sultanahmet Meydanının bulunmadığını, siyasi parti toplantılarının 2911 sayılı Kanunun 4. maddesinin (b) fıkrası kapsamına girmediğini iddia ederek, söz konusu Mahkemenin kararının temyizen incelenip bozulmasını istemiştir.

Dava tarihinde yürürlükte olan Anayasanın 34. maddesine göre; “*Şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla yetkili idari merci, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâhı tespit edebilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.*” hükmü yer almaktaydı. 2911 sayılı Kanunun 6. maddesi ise “*Şehir ve kasabalarda ve gerekli görülen diğer yerlerde hangi meydan ve açık yerlerde veya yollarda toplantı ve yürüyüş yapılabileceği ve bu toplantı ve yürüyüş için vali ve kaymakamlarca kararlaştırılarak alışılmış araçlarla önceden duyurulur.*” şeklindeydi. Genel anlamda, güncel mevzuattan çok farklı bir durum olmadığı görülebilir. Ayrıca burada öne çıkan bir husus da Anayasanın çok detay açıklamalara yer vermiş olmasıdır. İlgili hükümlerden açıkça anlaşıldığı üzere; idare nerelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılabileceğini belirleyebilme yetkisine sahiptir. Ayrıca İdare Mahkemesinin dikkat çektiği husus; 2911 sayılı Kanunun “İstisnalar” başlığını taşıyan 4. maddesinin (b) bendidir. Burada belirtilen “*Kanunlara uymak, kendi kural ve sınırları içinde kalmak şartıyla kanun veya gelenek ve göreneklere göre yapılacak toplantı, tören, şenlik, karşılama ve uğurlamalar*”ın Kanun hükümlerine tabi olmadığı ve

¹⁴³ 26.02.1990 gün ve E: 1989/1678, K: 1990/197 sayılı karar

istisnalar kapsamında olduğu açıktır. Fakat gerek Mahkeme ve gerekse siyasi parti temsilcileri, ilgili etkinliğin bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Danıştay Onuncu Dairesinin dikkat çektiği husus; Anayasa ve ilgili yasal düzenlemeden anlaşılacağı üzere, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla illerde valiler, ilçelerde kaymakamlarca belirlenecek güzergâha uyularak kullanılmasının zorunlu olduğudur. Danıştay tarafından; temyizen incelenen kararda belirtilenin aksine, davacı siyasi partinin, kuruluş yıldönümü dolayısıyla ülke sorunlarına ilişkin parti görüşlerini açıklamak amacıyla Sultanahmet Meydanında yapmak istediği toplantı açıklanan istisna hükmünün kapsamı dışında kalmadığı, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün kullanımını düzenleyen 2911 sayılı Kanuna tabi olduğu vurgulanmıştır.

Sultanahmet Meydanı İstanbul ilinde belirlenen toplantı alanları arasında olmadığından, davacı siyasi partinin söz konusu meydanda yapmak istediği toplantının, davalı Valilikçe engellenmesinde Anayasal ve ilgili yasal düzenlemeye aykırılık görülmediği Danıştay'ın kararında açıkça belirtilmiştir. Bu doğrultuda açıklanan nedenlerle temyiz isteminin kabulüne, İstanbul 4. İdare Mahkemesinin kararının (BOZULMASINA), dosyanın yeniden incelenmek üzere anılan İdare Mahkemesine (GÖNDERİLMESİNE), OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Anılan kararda da ifade edildiği üzere, belirtilen etkinliğin Kanunda sayılan istisnalar kapsamında olmadığından bahisle idare 2911 sayılı Kanuna uygun şekilde hareket etmiştir. Bu bağlamda İdare Mahkemesince idare aleyhine verilen kararın Danıştay tarafından bozulması, oldukça isabetli olmuştur. Çünkü idare toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhlarını belirlemeye yetkilidir ve ilgili siyasi partinin etkinliği Kanun kapsamı dışında değildir.

4.3.3. Yargıtay İçtihatları

Sahip olduğu idari boyut niteliğinden dolayı Danıştay'ın içtihatlarına konu olan toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü hakkında, adli boyut niteliği de taşımasından

dolayı, birçok Yargıtay içtihadı da bulunmaktadır. Bunlardan bazılarına aşağıdaki alt başlıklar çerçevesinde yer vereceğiz.

4.3.3.1. Yabancıların izin Alma Zorunluluğu

Yargıtay'ın bir kararında¹⁴⁴; sanıkların düzenleyicisi olduğu ve ... Partisi Genel Başkanı'nın konuşmacı olarak katılacağı açık hava toplantısında, İçişleri Bakanlığı'ndan önceden alınmış izin olmaksızın yabancı Afgan Uruklu Abdülkerim adlı kişinin konuşturulduğu ve böylece 2911 sayılı Kanunun 3/2. maddesine aykırılık yapıldığı ve aynı Kanunun 23/1. madde ve bendindeki kanunsuz toplantının gerçekleştiği, sanıkların bu Kanunun 12/1. maddesinde yer alan hükümlülükleri yerine getirmediklerinin anlaşılmasına, mahkemenin tahkikat neticelerine uygun olarak tecelli eden kanaat ve takdirine ve yerinde görülmeyen temyiz itirazlarının reddiyle hükmün istem gibi (ONANMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

4.3.3.2. Kolluk Görevlilerinin Sabırsızlığı

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bağlamında, uygulamada öne çıkan sorunlardan birisi, belki de en önemlisi, kolluk görevlilerinin sabırsız davranarak erken müdahalede bulunmasıdır. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağıtılmasında kolluğa verilen yetkiye, kimi zaman vaktinden önce yani şartlar olgunlaşmadan başvurulmaktadır. Bu gibi durumlarda, kişiler ile kolluk görevlileri arasında başlayan sözlü atışmalar, bazen de çatışmalara dönüşebilmekte ve telafisi mümkün olmayan zararlar ortaya çıkabilmektedir.

Kolluk görevlilerinin müdahalede erken davranmasıyla ilgili olarak, Yargıtay'ın 2006 tarihli bir kararı¹⁴⁵ bulunmaktadır. Bahse konu karara konu olan olayda, bir grup kişi, F tipi cezaevlerini protesto etmek amacıyla basın açıklaması yapmak istemiş ve Sultanahmet Meydanında toplanmaya başlamıştır. Grubun toplandığı sırada, henüz yasaların suç saydığı sloganlar atılmadan, basın açıklaması yapılmadan ve toplantı ve

¹⁴⁴ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 30.04.1991 tarih ve E: 1991/1797, K: 1991/4621 sayılı kararı. Yargıtay Kararları Dergisi, Temmuz 1991, 17(7) Sayfa:1121-1122:

<http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/dergi/Temmuz1991/index.html#/142/> (E. T.: 18.08.2015)

¹⁴⁵ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 26.01.2006 tarih ve E: 2004/3314, K: 2006/58 sayılı kararı. Kazancı İhtihat Bilgi Bankası: <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/8cd-2004-3314.htm> (E. T.: 08.10.2014)

gösteri yürüyüşü başlamadan emniyet güçleri, grubu dağıtmaya başlamıştır. Bu doğrultuda İstanbul 7. Asliye Ceza Mahkemesince yapılan yargılanmaları sonunda verilen 22.05.2003 tarihli kararlar birçok kişinin, 2911 sayılı Kanuna aykırılık suçundan mahkûmiyetine karar verilmiştir. Sanıklar, müdafileri aracılığıyla, ilgili hükmün Yargıtay’ca incelenmesi yönünde istemde bulunmuştur.

Sekizinci Ceza Dairesi tarafından yapılan inceleme sonucunda; ilgililerin basın açıklaması yapılmadan ve henüz toplantı ve gösteri yürüyüşü başlamadan emniyet güçlerince dağıtıldıklarının anlaşılması karşısında, atılı dosya içeriğine uygun olmayan bir kabulle mahkûmiyetlerine karar verilmesinin bozmayı gerektirdiği sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda temyiz itirazı yerinde görülmüş ve ilgili hükmün (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Konuyla ilgili olarak başka bir Yargıtay kararında¹⁴⁶; Çin Halk Cumhuriyetinin Doğu Türkistan politikasını protesto amacıyla bir araya gelen ve 30 kişiden ibaret olan sanıkların, kolluk yetkililerinin dağılma ihtarından sonra kendilerine dağılmaları için *makul bir süre tanınmadan* yakalanıp götürülmelerinden ibaret eylemlerinde 2911 Sayılı Kanunun 32/1. madde ve fıkrasında tanımlanan suçun unsurlarının bulunmadığı gözetilmeden, beraatleri yerine yazılı biçimde mahkûmiyetlerine karar verilmesi bozma sebebi olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda; ilgili temyiz itirazları yerinde görülmüş olduğundan hükmün (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

4.3.3.3. İdarenin Eksik İşlemleri

Kolluk görevlilerinin müdahalede sabırsızlığının yanında müdahale için gerekli işlemleri yapmaması da uygulamada karşılaşılan diğer bir sorundur. Bu konuda 2004 tarihli bir Yargıtay kararı¹⁴⁷ bulunmaktadır. Bahse konu karara konu olan olayda, toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılan bir grup hakkında, gerekli uyarılar yapılmadan müdahale edilmiştir. Hatay 1. Asliye Ceza Mahkemesi, 17.04.2002 tarihli kararıyla ilgili kişiler

¹⁴⁶ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi’nin 09.05.2002 tarih ve E: 2002/1143, K: 2002/6000 sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası: <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/8cd-2002-1143.htm> (E. T.: 08.10.2014)

¹⁴⁷ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi’nin 09.03.2004 tarih ve E: 2003/2309, K: 2004/1968 sayılı kararı. Yargıtay Kararları Dergisi, Mart 2005, 31(3) Sayfa: 479-481: <http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/dergi/Mart2005/index.html#/150/> (E. T.: 18.08.2015)

hakkında mahkûmiyet kararı vermiştir. Temyiz istemi üzerine, Yargıtay tarafından yapılan incelemede, *kolluk görevlilerinin yapması gereken işlemlerden birisini yapmadığı* gerekçesiyle, ilgili kararın bozulmasına karar verilmiştir.

Emniyet görevlilerince düzenlenen 17.11.1999 tarihli olay tutanağında protestocu gruba dağılmaları yönünde ikazda bulunulduğu, grubun dağılmayarak eylemlerine devam ettiği, zor kullanılarak grubun gözetine alındığı belirtilmiş ise de; Cumhuriyet Savcısı tarafından düzenlenen 25.11.1999 tarihli video kaset inceleme tutanağından dağılma uyarısının yapıldığına ilişkin görüntü ve ses kaydından söz edilmediği ve sanıkların da polisin dağılın uyarısını duymadıklarını beyan etmeleri karşısında, 2911 sayılı Kanunun 24. maddesine uygun ihtarın yapılmadığı ve sanıkların eylemlerinin de *demokratik tepki* niteliğinde olduğu gözetilmeden, beraatleri yerine yazılı biçimde mahkûmiyetlerine karar verilmesinin, bozmayı gerektirdiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, ilgili temyiz itirazı yerinde görülüş olduğundan hükmün istem gibi (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Bu karardan da açıkça anlaşıldığı üzere; kolluk görevlileri yapmış oldukları müdahale öncesinde gerekli ihtarla bulunmalı ve bu durumu hem tutanaklarla hem de kamera görüntüleriyle tespit etmelidir.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere; 2911 sayılı Kanun hükümleri uyarınca, mülki idareler tarafından belirlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâh planlarının alışılmış araçlarla duyurulması ve bu durumun bir tutanağa bağlanmış olması gerekmektedir. Bu durumla ilgili olarak ortaya çıkan eksik uygulamalar hakkında 2005 tarihli bir Yargıtay kararı¹⁴⁸ bulunmaktadır. Bahse konu karara konu olan olayda, bir grup kişi hakkında, Divriği Sulh Ceza Mahkemesinin 06.06.2002 tarihli kararıyla, 2911 sayılı Kanuna aykırı olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma suçundan mahkûmiyet kararı verilmiştir. Karar, sanıklar tarafından Yargıtay'ca incelenmesi için temyiz edilmiştir.

Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi, 2911 sayılı Kanunun 6. maddesine işaret ederek, bir il veya ilçedeki toplantı ve gösteri yürüyüşü alanlarının ilgili mülki amirliklerce

¹⁴⁸ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 21.12.2005 tarih ve E: 2003/5747, K: 2005/12398 sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası: <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/8cd-2003-5747.htm> (E. T.: 08.10.2014)

belirlenmesi ve bu durumun alışılmış vasıtalarla duyurulması hususlarına dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda, Yargıtay, Divriği ilçesindeki toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılması olanaklı yerlerin Valilik ve Kaymakamlık tarafından kararlaştırılıp kararlaştırılmadığı, kararlaştırılmış ise, bu kararın alışılmış araçlarla duyurulup duyurulmadığının araştırılıp saptanarak, duyurunun yapıldığının belirlenmesi halinde bu husustaki tutanağın onaylı örneği getirildikten sonra sanıkların hukuki durumlarının tayin ve takdiri gerekirken, *eksik soruşturma*yla yazılı biçimde mahkûmiyet hükmü kurulmasının bozmayı gerektirdiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda; sanıkların temyiz itirazları yerinde görüldüğünden hükmün istem gibi (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Yargıtay'ın başka bir kararında¹⁴⁹; üniversitedeki bir kısım olayları protesto amacıyla bir basın bildirisi okumak için şehrin Cumhuriyet Meydanında toplanan sanıkların, bildiriye okuduktan sonra *kolluğun dağılma ihtarının megafonla yapılmamış olması nedeniyle* duymadıklarını ve ihtara bunun sonucu olarak uymadıklarını savunmuş olmaları savunmanın aksinin kanıtlanmamış bulunması ve ayrıca ihtarında megafonla yapılmamış olduğunun anlaşılması karşısında; *hiçbir saldırı amacı taşımadan ve yasaların suç saydığı sloganlar atılmadan sırf demokratik bir tepkiyi ortaya koymak amacıyla* toplanan sanıkların, bu oluş içerisinde eylemlerinin atılı suçu oluşturmadığı gözetilmeden, oluşa ve dosya içeriğine uymayan ve savunmayı göz ardı eden bir kabulde yazılı şekilde beraatleri yerine mahkûmiyetlerine karar verilmesi, bozma sebebi olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda; ilgili temyiz itirazları yerinde görülmüş olduğundan hükmün (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

4.3.3.4. Kişilerin Demokratik Tepkileri

Kimi zaman bazı konular hakkında hassasiyeti bulunan kişiler, ani tepkilerde bulunabilmektedir. Bu durumlarla ilgili olarak yerel mahkemelerin kişiler hakkında verdikleri mahkûmiyet kararları kimi zaman Yargıtay tarafından bozulmaktadır.

¹⁴⁹ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 01.06.2000 tarih ve E: 2000/5246, K: 2000/10192 sayılı kararı. Yargıtay Kararları Dergisi, Ocak 2001, 27(1) Sayfa: 133-139: <http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/dergi/Ocak2001/index.html#/139/> (E. T.: 18.08.2015)

Konuyla ilgili 2004 tarihli bir kararda¹⁵⁰, Yargıtay, Başbakan Yardımcısının da katıldığı, Yumurtalık ilçesi Sugözü mevkiinde yapılacak olan termik santrali inşaatının temel atma töreninde, termik santralinin insan yaşamını ve çevreyi olumsuz yönde etkileyeceği inancının ortaya çıkardığı *ani tepkiyle* yörenin değişik yerlerinden töreni izlemeye gelen sanıkların önceden kararlaştırmaksızın *toplumsal refleks* sonucu termik santralinin yapılmamasına yönelik slogan atmak ve pankart açmaktan ibaret eylemlerinde 2911 Sayılı Kanunun 32/1 madde ve fıkrasında tanımı yapılan suçun unsurları oluşmadığı gözetilmeden, karar verilmesini bozma sebebi olarak değerlendirmiştir. Bu doğrultuda; ilgili temyiz itirazları yerinde görülmüş olduğundan hükmün istem gibi (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Gerçek veya tüzel kişilerce düzenlenen toplantı veya gösteri yürüyüşlerine kimi zaman ilgili grupla bağlantısı olmayan kişiler de destek verebilmektedir. Bu durumla ilgili olarak ortaya çıkan yanlış uygulamalar hakkında 2005 tarihli bir Yargıtay kararı¹⁵¹ bulunmaktadır. Katılmadıkları İsrail Devletinin Filistinlilere yönelik operasyonlarını protesto etmek için kendiliğinden oluşan kalabalığa ıslık ve alkışlarla eşlik ettikleri ve olay yerine gelen *polislerin ihtarına gerek kalmaksızın kendiliklerinden dağıldıkları* anlaşılmakla eylemlerinin 2911 Sayılı Kanunun 28. maddesinde tanımı yapılan suç oluşturmadığından bahisle, bu durum bozmayı gerektirmiş ve sanıkların temyiz itirazları yerinde görülmüş olduğundan hükmün istem gibi (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Yargıtay'ın başka bir kararında¹⁵²; Bergama İlçesi Ovacık Köyünde siyanürle altın arama faaliyetini sürdüren E... şirketinin çalışma alanına, bir kamyonun, siyanür maddesi getirdiğine ilişkin duyum alınması üzerine, idari yargı kararlarıyla bu şirketin faaliyetlerinin durdurulmasına karşın, siyanürle altın arama çalışmalarının sürdürdüğü düşüncesi ve siyanürün insan yaşamını ve çevreyi olumsuz yönde etkileyeceği inancının

¹⁵⁰ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 17.02.2004 tarih ve E: 2003/1359, K: 2004/1085 sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası: <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/8cd-2003-1359.htm> (E. T.: 08.10.2014)

¹⁵¹ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 27.04.2005 tarih ve E: 2003/11675, K: 2005/2706 sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası: <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/8cd-2003-11675.htm> (E. T.: 08.10.2014)

¹⁵² Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 27.06.2002 tarih ve E: 2002/949, K: 2002/7518 sayılı kararı. Yargıtay Kararları Dergisi, Ağustos 2003, 29(8) Sayfa: 1306: <http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/dergi/Agustos2003/index.html#/138/> (E. T.: 18.08.2015)

ortaya çıkardığı *ani tepkiyle*, yörenin değişik köylerinden gelenlerle birlikte sanıkların, İzmir-Çanakkale karayolundaki *önceden kararlaştırılmaksızın*, duyarlılık kazanmış bir konuda *toplumsal refleks sonucu* trafiği aksatmadan tek sıra halinde yürümekten ibaret eylemlerinde 2911 sayılı Kanunun 28/1. madde ve fıkrasında tanımı yapılan kanunsuz toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme veya yönetme suçunun unsurlarının oluşmadığı gözetilmeden, dosya içeriğine uymayan bir kabulde beraatleri yerine yazılı şekilde mahkûmiyetlerine karar verilmesi bozma sebebi olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda; ilgili temyiz itirazları yerinde görülüş olduğundan hükmün (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Yargıtay'ın başka bir kararında¹⁵³; sanığın, Sivas olaylarının yıldönümü dolayısıyla yöneticisi olduğu partinin binasının bulunduğu iş hanı girişinde aniden toplanan 15-20 kişilik bir gruba bazı siyasi parti, sendika ve derneklerin ortak basın bildirisi olan bir metni yüksek sesle okuduktan sonra emniyete götürülmesinden ibaret eyleminde, 2911 sayılı Kanunun 28. maddesindeki suçun unsurlarının bulunmadığı gözetilmeden, yazılı şekilde sanığın mahkûmiyetine karar verilmesi, bozma sebebi olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda; ilgili temyiz itirazları yerinde görülüş olduğundan hükmün istem gibi (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Yargıtay'ın başka bir kararında¹⁵⁴; özelleştirme uygulamalarına tepki bağlamında Türk-İş'e bağlı bir kısım sendika şube yöneticisi ve temsilcisi olan sanıkların, bulundukları ilçe merkezinde Atatürk anıtına çelenk koyduktan sonra, Muğla iline hareket etmek üzere bekletilen otobüslerin olduğu yere kadar *trafiği aksatmadan, hiçbir saldırı amacı taşımadan yasa dışı eylem içinde olmaksızın* *sırf demokratik bir tepkiyi ortaya koymak üzere* kendilerine katılan bir grupla birlikte 300 metre yürüdükten sonra otobüslere binip kendiliklerinden dağılmalarından ibaret eylemlerin 2911 sayılı Kanunun 28. maddesindeki suçu oluşturmayaacağı gözetilmeden, yazılı şekilde mahkûmiyetlerine karar verilmesi, bozma sebebi olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda; ilgili temyiz itirazları yerinde

¹⁵³ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 02.05.2002 tarih ve E: 2002/1414, K: 2002/5788 sayılı kararı. Yargıtay Kararları Dergisi, Eylül 2003, 29(9) Sayfa: 1454:

<http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/dergi/Eylul2003/index.html#/126/> (E. T.: 18.08.2015)

¹⁵⁴ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 25.04.2002 tarih ve E: 2002/486, K: 2002/5488 sayılı kararı. Yargıtay Kararları Dergisi, Haziran 2003, 29(6) Sayfa: 998-999:

<http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/dergi/Haziran2003/index.html#/158/> (E. T.: 18.08.2015)

görülmüş olduğundan hükmün istem gibi (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Yargıtay'ın başka bir kararında¹⁵⁵ ise, yerel mahkeme ilgili kişiler hakkında beraat kararı vermesine rağmen karar Cumhuriyet Savcılığınca temyiz edilerek Yargıtay'a gönderilmiştir. Burada da özgürlükler doğrultusunda kararlara imza atan Yargıtay ilgili beraat kararını onamıştır. Yargıtay'ın bu kararında; ...Eğitim-Sen yöneticisi ve üyesi olan sanıkların ...-Sen Sendikası tarafından hazırlanan ve “24 Kasım” başlığını taşıyan eğitim sorunlarına ilişkin bildiriye okumak ve Atatürk Anıtına çelenk koymak üzere hükümet meydanında toplanıp sözü edilen basın bildirisini okuduktan sonra kendiliklerinden dağılmalarından ibaret eylemlerinin 2911 sayılı Kanunun 28. maddesindeki suç oluşturamayacağı cihetle mahkemenin olayı bu kapsamda değerlendirip beraat hükmü kurmasında bir isabetsizlik görülmemiştir. Bu doğrultuda; Mahkemenin tahkikat neticelerine uygun olarak tecelli eden kanaat ve takdirine, tetkik olunan dosya münderecatına göre yerel Cumhuriyet Savcısının yerinde görülmeyen temyiz itirazlarının reddiyle hükmün istem gibi (ONANMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Yargıtay'ın başka bir kararında¹⁵⁶; Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonuna (KESK) bağlı Y...-Sen Sendikası'nın Başkan ve yönetim kurulu üyeleri olan sanıkların, cezaevlerinde görev yapan bazı görevlilerin başka illere sürgün edilmelerini protesto amacıyla Ankara Ulucanlar Cezaevi önünde 2 sayfalık basın açıklamasını okumaları ve 40 kişilik bu topluluğun *suç oluşturmayan sloganları söylemelerinden sonra çok kısa sürede anons üzerine kendiliklerinden dağılmalarından ibaret eylemlerinin* 2911 sayılı Kanunun 28/1. madde ve fıkrasında tanımlanan suç oluşturmadığı *demokratik tepki niteliğinde* bulunduğu gözetilmeden, dosya içeriğine uymayan bir gerekçeyle mahkûmiyetlerine karar verilmesi, bozma sebebi olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda; ilgili temyiz itirazları yerinde görülmüş olduğundan hükmün istem gibi (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

¹⁵⁵ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 06.03.2002 tarih ve E: 2001/9056, K: 2002/2381 sayılı kararı. Yargıtay Kararları Dergisi, Temmuz 2002, 28(7) Sayfa: 1116-1117:

<http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/dergi/Temmuz2002/index.html#/124/> (E. T.: 18.08.2015)

¹⁵⁶ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 03.02.2000 tarih ve E: 1996/19782, K: 2000/1554 sayılı kararı. Yargıtay Kararları Dergisi, Haziran 2000, 26(6) Sayfa: 980-981:

<http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/dergi/Haziran2000/index.html#/156/> (E. T.: 18.08.2015)

Yargıtay'ın başka bir kararında¹⁵⁷; sanığın, Yenişehir İlçe Merkezinde Babasultan Camii yanındaki kahve önünde 8 yıllık kesintisiz eğitimi ve zamları protesto amacıyla masaya koyduğu *25 adet çiğ yumurtayı yemekten ibaret eyleminin* 2911 sayılı Kanunun 28/1. maddesindeki suçu oluşturmayan *ilginç bir tepki* niteliğinde olduğu gözetilmeden, yazılı biçimde mahkûmiyet hükmü kurulması, bozma sebebi olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda; ilgili temyiz itirazları yerinde görülmüş olduğundan hükmün istem gibi (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Yargıtay'ın başka bir kararında¹⁵⁸; alıcıların düşük fiyat vermesi üzerine zarar eden ve tarlada mahsulü çürümekte olan domates üreticisinin, dertlerini dile getirmek üzere Ziraat Odası Başkanı olan sanık Mustafa'nın karayolunda toplantı yapmak üzere yaptığı başvurunun reddedilmesinden sonra, olay günü bu sanığın önderliğinde Mut-Karaman karayolu Ermenek kavşağında bir araya gelen, içlerinde sanıklarında bulunduğu 500-600 kişilik domates üreticisinin, getirdikleri römorklu traktörlerle sadece düşük fiyat verilmesi nedeniyle ürünlerinin tarlada çürümeye bırakıldığını yetkililere duyurmak ve çözüm aramak amacıyla traktörleri yola çekip getirdikleri domatesleri de dökerek yolu kısmen kapattıkları, konuşmalardan sonda eylemin amaca ulaştığı belirtilerek *kendiliklerinden zor kullanılmadan dağıldıkları*, bu oluş içinde sanıkların eylemlerinin 2911 sayılı Kanunun 23 ve 27. maddelerinde tanımlanan ve 28 ile 34. maddelerde yaptırıma bağlanan suçların unsurlarını oluşturmadığı, *demokratik hakların elde edilmesine yönelik bulunduğu gözetilmeden* yazılı biçimde sanıkların mahkûmiyetlerine karar verilmesi, bozma sebebi olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda; ilgili temyiz itirazları yerinde görülmüş olduğundan hükmün istem gibi (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Yargıtay'ın başka bir kararında¹⁵⁹; K... Belediyesi'nde çalışan beş işçinin, iş akitlerine son verilmesi üzerine işçilerin başladıkları *açlık grevi biçimindeki direnişlerini desteklemek*, işe geri alınmalarını temin amacıyla suç tarihinde iki gün üst üste toplanan 2-

¹⁵⁷ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 02.02.2000 tarih ve E: 1999/12623, K: 2000/1357 sayılı kararı. Yargıtay Kararları Dergisi, Mayıs 2000, 26(5) Sayfa: 793:

<http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/dergi/Mayis2000/index.html#/128/> (E. T.: 18.08.2015)

¹⁵⁸ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 09.09.1997 tarih ve E: 1997/10518, K: 1997/11621 sayılı kararı. Yargıtay Kararları Dergisi, Ekim 1998, 24(10) Sayfa: 1566-1567:

<http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/dergi/Ekim1998/index.html#/142/> (E. T.: 18.08.2015)

¹⁵⁹ Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi'nin 09.09.1997 tarih ve E: 1997/11389, K: 1997/11620 sayılı kararı. Yargıtay Kararları Dergisi, Ekim 1997, 23(10) Sayfa: 1650-1651:

<http://www.yargitay.gov.tr/belgeler/site/dergi/Ekim1997/index.html#/130/> (E. T.: 18.08.2015)

3 bin kişilik işçi ve ailelerinin katılımı ile gerçekleşip Kağıthane Meydanından, belediye binasına kadar yapılan yürüyüşe dahil olan ... İş Sendikası Yöneticileri olan sanıklar Efendi, Şükrü, Yaşar ve Hıdır'ın basın açıklamaları ile konuşmalarının haksız işten çıkarmaları protesto, *yasal çerçevede işçilerin haklarının elde edilmesi istem ve özlemini içerdiği*, izinsiz toplantı ve yürüyüşün düzenleyicileri oldukları konusunda kesin kanıtla bulunmadığı, bu nedenle eylemlerinin 2911 sayılı Kanunun 28/1. madde ve fıkrasında yazılı suçun unsurlarını içermediği gözetilmeden, beraatleri yerine mahkûmiyetlerine karar verilmesi, bozma sebebi olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda; ilgili temyiz itirazları yerinde görülmuş olduğundan hükmün (BOZULMASINA), OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

SONUÇ

İfade özgürlüğünün bir uzantısı olarak kabul edilen toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü; demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün tam olarak yerleştiği toplumlarda, kendini etkin bir şekilde gösterebilmektedir. O halde, özgür düşüncenin ve özgürlükçü anlayışın var olmadığı ortamlarda, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü de yeşeremeyecektir. Böyle ortamlarda, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, basit ve soyut gerekçelerle ilk baştan yasaklanmakta ve engellenmektedir. Çünkü buralardaki yönetimler, özgürlüklerin tanınmasını ve korunmasını bir gereklilik olarak değil, kişilere sunulan bir lütuf olarak görmektedirler. Ayrıca demokratik olmayan yönetimler, bir baskı aracı niteliğindeki toplantı ve gösteri yürüyüşlerine çekinceyle bakmakta ve bu etkinlikleri engellemeye yönelik hareketlerde bulunmaktadır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, etkin baskı ve ifade araçları olarak değerlendirilmektedir. Kamuoyu oluşturma işlevi gören toplantı ve gösteri yürüyüşleri, belli bir amaç etrafında toplanan ve ortak menfaatler doğrultusunda hareket eden kişilerin ilk başvuracağı araçlardan birisidir. Bu anlamda düşünüldüğünde; kişiler tek başlarına gösteremeyecekleri etkiyi, toplantı ve gösteri yürüyüşleri aracılığıyla daha güçlü bir şekilde gösterebilmektedir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, insan haklarına ilişkin olan erken dönem belgelerde ve insan hakları alanında çalışmaları olan uluslararası ve bölgesel örgütlerin ürettikleri insan hakları belgelerinde kendine yer edinmiştir. Ortaya çıkan birçok insan hakları belgesinde, bu özgürlüğün kullanımının temel şartı olarak barışçıl nitelik gösterilmektedir. O halde barışçıl nitelik taşımayan ve şiddet içeren toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, bu özgürlüğün kapsamına dâhil olmadığı gayet açıktır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne, Türk anayasa tarihinde ilk kez, 1909 değişiklikleriyle birlikte, 1876 Anayasasında yer verilmiştir. Buradaki düzenleme, tek cümle ile geçirtilse de, ilk olması açısından önemlidir. Bu düzenlemenin sonucu olarak, 1909

yılında “İçtimaat-ı Umumiye Kanunu”,¹⁶⁰ çıkarılmıştır. Bildirim sistemini kabul eden bu Kanun, zamanına göre oldukça özgürlükçü nitelikler taşımaktadır.

1909 tarihli Kanunda kanunsuz toplanmalarla ilgili olarak herhangi bir hükme yer verilmediğinden, 1912 yılında “Tecemmuat Hakkında Kanunu Muvakkat”¹⁶¹ (Toplanmalar Hakkında Geçici Kanun) çıkarılmıştır. Ayrıca bu dönemde, İçtimaat-ı Umumiye Kanununda hükümete toplanmaların yasaklanması yetkileri veren ek düzenlemeye gidilmiş ve bildirim sistemi yerine izin sistemine geçilmiştir. Bu durum, 1909 tarihli Kanunun özgürlükçü yanını oldukça zedelemiştir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne yer veren Cumhuriyet tarihimizdeki ilk Anayasa ise 1924 Anayasasıdır. Buradaki düzenlemede, bu özgürlük, tek cümleyle ifade edilmiş ve özgürlüğü korumaya yönelik hükümlere yer verilmemiştir.

1946 yılında kabul edilen 4921 sayılı Kanunla,¹⁶² 1909 tarihli Kanuna getirilen ek düzenleme, yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünde izin sistemi ortadan kaldırılmış ve bildirim sistemi benimsenmiştir. Ayrıca 1953 yılında toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkında yasakçı zihniyet barındıran 6187 sayılı “Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun”¹⁶³ çıkarılmıştır.

1956 yılında, 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanunla¹⁶⁴ birlikte 1909 ve 1912 tarihli Kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca bu Kanunla birlikte tekrar izin sistemine geçilmiştir. Dikkat edileceği üzere; özgürlükçü anlayış içeren bildirim sistemine son verilmiştir. 6761 sayılı Kanun, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, topluluğu dağıtmaya yönelik zor kullanmanın başarısız kalması halinde, havaya üç el atış edileceği; buna rağmen dağılma gerçekleşmezse hedef göstermeksizin topluluğa yönelik olarak silah kullanılacağı hükümlerini de barındırmakta ve haklı eleştirilere maruz kalmaktadır. Özellikle belirtmek gerekir ki; 1900’lü yılların henüz başında var olan özgürlükçü düzenlemeler, ilerleyen dönemlerde oldukça sınırlandırılmıştır.

¹⁶⁰ Yayın Tarihi: 09.06.1909. Kanunun tam metni için bkz. (Duran, 1957: 1610-1612)

¹⁶¹ Yayın Tarihi: 03.03.1912. Kanunun tam metni için bkz. (Duran, 1957: 1609)

¹⁶² RG Tarih: 13.06.1946, Sayı: 6332

¹⁶³ RG Tarih: 29.07.1953, Sayı: 8470

¹⁶⁴ RG Tarih: 30.06.1956, Sayı: 9346

Anayasa tarihimizde, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne yönelik ilk kapsamlı düzenleme ise, 1961 Anayasasında kendini göstermiştir. Bu Anayasada, herkesin, önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahip olduğu açıkça belirtilmiştir. Fakat buradaki özgürlükçü anlayışa rağmen, bu tarihte yürürlükte olan 6761 sayılı Kanuna göre izin sistemi varlığını devam ettirmekteydi.

1963 yılında, 171 sayılı “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti Hakkında Kanun”la¹⁶⁵ birlikte, yoğun şekilde eleştirilen ve 1961 Anayasasına aykırı hükümler içeren 6761 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca 1983 yılında, 2911 sayılı “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu”¹⁶⁶ ile 171 sayılı Kanun, 1991 yılında ise, 3713 sayılı “Terörle Mücadele Kanunu”¹⁶⁷ ile 6187 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Türkiye’de de anayasal güvence altında olan toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile ilgili hususlar günümüzde bir Kanun ve Yönetmelikte düzenlenmiştir. 1982 Anayasasının 34. maddesinde yer alan düzenleme, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü hakkında önemli açıklamalar içermektedir. Maddenin ilk fıkrasında, herkesin önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip olduğu açıkça belirtilmiştir. Buradaki en önemli iki husus, izin sisteminin reddedilmesi ve hak öznesinin “herkes” olmasıdır. İkinci fıkrafta ise, bu özgürlüğe yönelik olarak sınırlama sebeplerine yer verilmiştir. Bu anlamda, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması, sınırlama sebepleri arasında sayılmıştır. Son fıkrafta ise, konu ile ilgili şekil, şart ve usullerin kanunda gösterileceği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda ortaya çıkan 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, konu ile ilgili detaylı açıklamaları içermektedir. Sözü edilen Kanunda idareye erteleme, yasaklama ve müdahale etme yetkileri verilmiştir. Burada idareye tanınan yetkiler oldukça geniş içeriğe sahiptir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile ilgili olarak ortaya çıkan uyuşmazlıklar, konunun adli ve idari boyutlar taşıması nedeniyle, hem Danıştay hem de Yargıtay içtihatlarında kendini göstermektedir. Danıştay içtihatlarında, özellikle idarenin yasaklama yetkisini kullanırken somut gerekçelere dayanması hususuna dikkat çekilmiştir. Yargıtay

¹⁶⁵ RG Tarih: 18.02.1963, Sayı: 11337

¹⁶⁶ RG Tarih: 08.10.1983, Sayı: 18185

¹⁶⁷ RG Tarih: 12.04.1991, Sayı: 20843

içtihatlarında ise özellikle kişilerin demokratik tepkilerinin 2911 sayılı Kanuna muhalefet olarak değerlendirilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca mülki makamların ve kolluk görevlilerinin kişilerin bu demokratik haklarına hoşgörölü davranarak saygı göstermesi, güç kullanımında aşırıya kaçılmaması, müdahalede sabırsızlık gösterilmemesi de Yargıtay tarafından vurgulanan hususlardan bazılarıdır.

AİHS'nin 11. maddesi doğrultusunda, Türkiye'nin AİHM önündeki yeri hiç de iç açıcı değildir. Çünkü AİHS'nin 11. maddesi hakkında en çok ihlal kararı verilen ülke Türkiye'dir. 1959-2013 yılları arasında, AİHM'nin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bağlamında verdiği toplam 151 ihlâl kararının 61'i (% 40,3) Türkiye aleyhindedir. Bu durum Türkiye adına gerçekten üzüntü vericidir.

AİHM, Türkiye aleyhine yapılan başvuruların çoğunda, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne yönelik yapılan müdahalenin yasal dayanağının olduğunu ve meşru bir amaç taşıdığını ifade etse de, demokratik bir toplumda olmaması gerektiğine vurgu yapmıştır. AİHM'nin Türkiye aleyhine verdiği ihlal kararlarında; özellikle yetkili makamların ve kolluk görevlilerin göstericilere yönelik hoşgörölü davranmadığı, müdahalede sabırsız ve aceleci hareket ettiği ve orantısız güç kullandığı açıkça vurgulanmıştır. Tüm bu açıklamalar ışığında anlaşılmaktadır ki; Türkiye, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü anlamında, çok gelişmiş bir seviyede değildir. O halde genel olarak düşünüldüğünde, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bağlamında, Türkiye'nin ihlalci bir devlet olduğu söylenebilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bağlamında Türkiye'nin sahip olduğu olumsuz durumun iyileştirilmesinde gerek idari makamlara ve gerekse kolluk görevlilerine önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Ayrıca bu hususta yasama ve yürütme organlarına da önemli görevler düşmektedir. Bu çerçevede ihtiyaç duyulan düzenlemelerle ilgili şu önerilerde bulunabiliriz:

-1982 Anayasasındaki “silahsız ve saldırısız nitelik” kavramı yerine bu konuda genel kabul gören “barışçıl nitelik” kavramına yer verilmelidir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin barışçıl nitelik taşıması gerekliliğinin vurgulanması, bu konuda daha

kapsamlı bir düzenleme olacaktır. Ayrıca “önceden izin almadan” ibaresi, oldukça yerinde olduğundan bu uygulamaya devam edilmelidir.

-Oldukça katı hükümler içeren 2911 sayılı Kanundaki mevcut düzenlemeler yerine özgürlüğü koruyucu nitelikteki yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bu çerçevede, sadece vatandaşlar için tanınan bildirim sistemi, yabancılar lehine de tanınmalı ve bu hususa Anayasada da yer verilmelidir. Doğrudan bu düzenlemeye yer verilme konusunda haklı çekinceler yaşanacaksa, en azından karşılıklılık esası doğrultusunda, yabancıların da izin almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü yapabileceği hükmü getirilmelidir.

-Mülki makamların, toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı belirleme yetkisi sınırsız olmamalıdır. Örneğin, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü kullanacak olan bir sendika, bu özgürlüğünü kullanabileceği alanı kendisi belirleyememekte ve idarenin zorunlu olarak yönlendirdiği alanlara yönelmek zorunda kalmaktadır. Bilindiği gibi, bu konuda belli başlı bazı kurum ve kuruluşlardan görüş alma zorunluluğu getirilmiş olsa da bu durum yine Mülki makamların istedikleri alanları belirlemesine engel oluşturmamaktadır. Yani 2911 sayılı Kanunda sayılan kurumlardan birinin sunacağı alternatif öneri, sadece öneri olarak kalmakta ve bağlayıcı olmamaktadır. Bu yüzden idare, yine kendi dilediği alanların kullanımı konusunda bir zorunluluk oluşturmaktadır. Bu durumun önüne geçilebilmesi için özgürlüğün öznelere önerileri muhakkak dikkate alınmalıdır.

-Düzenleme Kurulunun Mülki makamlara sunacağı bildirimlerde gerekli olan hususlar asgari seviyeye indirilmelidir. Örneğin, Düzenleme Kurulu Başkan ve üyelerinin adli sicil beyanı vermesi zorunluluğu ortadan kaldırılmalıdır. Zaten bu kişiler, T.C. kimlik numaraları ile birlikte isim, adres ve iletişim bilgilerini bildirimde sunmakta ve bu bilgiler ışığında gerekli sorgulama ve incelemeler yapılabilmektedir.

-Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü bağlamında çok önemli ve etkili bir yere sahip olan basın açıklamaları hakkında acilen kanuni düzenlemeler oluşturulmalıdır. Nitekim günümüzde, basın açıklaması ile ilgili hükümler, sadece bir Genelgede yer almaktadır. Bu çerçevede oluşturulacak yeni düzenlemeler aracılığıyla, kamuoyu

oluşturma yönünde etkin ve dinamik bir araç olan basın açıklamaları hakkında özgürlükçü anlayışa sahip genel esaslar oluşturulmalıdır.

-İdareye tanınmış olan, erteleme ve yasaklama yetkilerine sınırlamalar getirilmelidir. Örneğın, idarenin bu yetkileri kullanabilmesi için gerekli olan gerekçeler soyut kalmamalı ve içerikleri doldurularak somutlaştırılmalıdır. Yani erteleme ve yasaklama yetkileri bağlamında, belli başlı soyut ifadeler yerine somut delillerin varlığı gibi önemli hususlar aranmalıdır. Bu kapsamda da etkin bir yargı denetimi mekanizmasının varlığı kaçınılmazdır.

-AİHM'nin Türkiye aleyhine verdiğı ihlal kararların birçoğuna sebep olan konu, kolluk görevlilerinin başarısız tutumudur. Bu yüzden kolluk görevlilerine yönelik bazı düzenlemelere de gidilmelidir. Örneğın, kolluk görevlilerinin hizmet içi eğitimlerine ağırlık verilmeli ve görevli personele özgürlükler hakkında bilinçli ve hoşgörölü hareket edebilme yeteneğı kazandırılmalıdır. Verilecek eğitimlerde, bizzat müdahalede bulunma niteliğine sahip olan kolluk görevlilerine, özgürlüklerin kural yasakların ise istisna olduğı hususu mutlaka aşılanmalıdır. Ayrıca verilecek eğitimler, belli aralıklarla tekrarlanmalıdır.

-Kolluk görevlilerinin orantısız ve aşırı güç kullanımının kaldırılabilmesi için, müdahalelerdeki sabırsızlık ve acelecilik yüzünden ortaya çıkan olumsuzlukların önüne geçilmeli ve amatörce uygulamalar yerine profesyonel davranışların yerleşmesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda, Vali ve Kaymakamlar ile kolluk amirleri de özel eğitimlere tabi tutulmalıdır.

-Müdahaleyle görevli olan resmi kıyafetli kolluk görevlileri, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde ön planda olmamalıdır. Çünkü kimi zaman resmi görevlilerin varlığı dahi bazı göstericiler açısından tahrik unsuru olarak görölmekte ve olumsuz sonuçların doğmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden, görevli memurlar, aynı zamanda güvenlik zafiyeti oluşturmayacak şekilde, etkinliklerin yapıldığı yerden belli bir uzaklıkta konuşlandırılmalıdır.

-Gerek eğitim eksikliğı ve gerekse bilgi yoksunluğı dolayısıyla, tecrübesiz kolluk görevlileri, kimi zaman, hoşgöröden uzak bir şekilde aceleci ve sabırsızca davranarak sahip

oldukları kanuni yetkilerin sınırlarını aşmaktadırlar. Özellikle toplantı, gösteri yürüyüşü veya basın açıklaması yapan grubun sahip olduğu görüş ve fikirlerin aksini düşünen bazı görevliler, bu görüş ve fikirlere tahammül gösterememekte ve yaptıkları müdahalelerde kendilerince cezalandırma yoluna gidebilmektedir. Bu çerçevede, müdahale birimlerinde görev yapan kolluk görevlileri, yeni mezun ve tecrübesiz memurlardan oluşmamalıdır.

-Kolluk görevlileri ve idari makamlar, özgürlüklerin korunması ve kamu düzeninin sağlanması ekseninde oluşturulması gereken dengeyi iyi kurabilmeli ve profesyonelce hareket etmelidir.

-İdari makamlar ve kolluk görevlileri, özgürlüklerin teminatı olmalı ve gerekli güven ortamını sağlamalıdır. Bu bağlamda, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü kullanan kişiler, yapacakları etkinlikleri, endişeye kapılmadan, huzur ve güven içerisinde gerçekleştirebilmelidir.

-Orantısız ve aşırı güç kullanımına başvuran, müdahalelerde hoşgörülü davranmayan, aceleci ve sabırsızca hareket eden kolluk amir ve memurlarına yönelik olarak ağır nitelikte adli ve idari yaptırımlar uygulanmalıdır. Hatta iç hukukta veya AİHM nezdinde, devlet aleyhine verilecek olan tazminatlarda, ilgili aksaklığa sebep olanlara yönelik etkin şekilde rücu sistemi uygulanmalıdır.

-Özüne indirildiğinde; idari makamlar ve kolluk görevlileri, özgürlüklerin kullanılmasından dolayı endişe yaşamamalı, farklı görüş ve düşüncelere tahammül gösterebilmeli, eğitilmiş ve profesyonelce davranabilmeli, hoşgöründen uzaklaşmamalı, barışçıl ve barışçıl olmayan etkinlikleri iyi ayırt edebilmelidir...

KAYNAKÇA

Adalet Bakanlığı, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, İnsan Hakları Daire Başkanlığı (2015), “İstatistikler”, Resmi İnternet Sayfası: <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/istatistikler.html> (E. T. 09.09.2015)

Akbulut, Olgun (2013), “Toplantı ve Örgütlenme Özgürlükleri”, Sibel İnceoğlu (Ed.), **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme**, 3. Baskı *içinde* (381-423), İstanbul: Beta Yayınları.

Akın, İlhan F. (1964), “Toplanma Özgürlüğü”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFM)**, 30 (3-4), 545-567.

Akıllıoğlu, Tekin (1995), **İnsan Hakları -I- Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜSBF) İnsan Hakları Merkezi Yayınları.

_____ (2002), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü Başvuru Bilgileri**, Ankara: İmaj Yayınevi.

Aktan, Coşkun Can ve diğerleri (2000), **Haklar ve Özgürlükler Antolojisi**, Ankara: Hak-İş Yayınları.

Alpkaya, Gökçen (2001), “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Uygulamasında Toplanma Özgürlüğüne Hak”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (AÜSBFD)**, 56 (3) 1-18.

Anayurt, Ömer (1998), **Toplanma Hürriyeti Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti**, İstanbul: Kazancı Yayınları.

- _____ (2003), “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Toplanma, Dernek ve Sendika Özgürlüğü”, **Kamu Hukuku Arşivi, Prof. Dr. İlhan AKIN’a Armağan**, 6(1), 39-58.
- Arıcan, Mehmet (2009), “Güvenlik Güçlerinin Toplantı ve Örgütlenme Özgürlüğü: Uluslararası Hukuk ve Ülkemizdeki Uygulama”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 5(19), 39-69.
- Armağan, Servet (1993), “Türk Hukuk Sisteminde İnsan Hakları”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 6(6), 3-24.
- Arslan, Zühtü (2005), **Anayasa Teorisi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Atalay, Esra (1995), **Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi (DEÜHF) Yayınları, No: 65.
- Aygen, Cemal (1959), “**Toplantı Hürriyeti**”, **Yüzüncü Yıl Armağan’ı**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜSBF) Yayınları.
- Barthélemy, Joseph (1937), **Précis de Droit Public**, 2.éd., Dalloz, Paris.
- Bozkurt, Enver (2003), **İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Civelek, Jale (1992), “Evrensel Düzeyde Haklara Genel Bir Bakış”, **Argumentum Aylık Hukuk Dergisi**, (25), 381-389.
- Clapham, Andrew (2010), **İnsan Hakları**, (Çev: Hakan Gür), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Çağıl, Orhan Münir (1984), “İnsan Hakları ve Tabiî Hukuk”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 50 (1-4), 69-115.

Çağlar, Selda (Ed.) (2010), **(Felsefe, Hukuk, Çalışma Ekonomisi, Kentleşme ve Çevre, Maliye) Disiplinlerarası Yaklaşımla İnsan Hakları**, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Çotuksöken, Betül (2012), **İnsan Hakları ve Felsefe: Nasıl Bir Felsefi Yaklaşım? Nasıl Bir Eğitim?**, 2. Basım, İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Davis, Howard (2009), **Human Rights Law: Directions**, 2nd Edition, Oxford: Oxford University Press.

Degrenne, M.L. (1938), **Les Réunions et Les Pouvoirs de Police, Thèse Pour Le Doctorat**, Imprimerie Caron, Caen.

Doğan, İlyas (2005), “BM’nin Kuruluş Aşamasında Barışı ve İnsan Haklarını Korumaya Yönelik Belgeler Işığında Güncel Bir Saptama”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 13(1), 55-76.

Doğru, Osman (2004a), **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları (İHAMİ) Cilt I**, İstanbul: Legal Yayıncılık.

_____ (2004b), **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları (İHAMİ) Cilt II**, İstanbul: Legal Yayıncılık.

_____ (2006), “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Uygulamasında Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü”, **Türkiye Barolar Birliği (TBB) Dergisi**, 64, 39-69.

_____ (2008a), **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları (İHAMİ) Cilt III**, İstanbul: Legal Yayıncılık.

_____ (2008b), **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları (İHAMİ) Cilt IV**, İstanbul: Legal Yayıncılık.

Doğru, Osman ve Nalbant Atilla (2013), **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Açıklama ve Önemli Kararlar: 2. Cilt**, İstanbul: Legal Yayıncılık.

Donnelly, Jack (1995), **Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları**, (Çev: Mustafa Erdoğan ve Levent Korkut), Ankara: Yetkin Yayınları.

Döner, Ayhan ve Köküarı, İsmail (2008), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Anayasa Mahkemesi Kararları Bakımından Yargılamanın Yenilenmesi Nedeni Olup Olmayacağı Sorunu, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (GÜHFD)**, 12(1-2), 663-686

Duran, Lütfi (1957), **Türk İdare Mevzuatı II**, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Eren, Abdurrahman (2007), **Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması: Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü**, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.

_____ (2012), **Ulusal İnsan Hakları Kurumları: Uluslararası Standartlara Uygunluğun Yorum İlkeleri**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Eryılmaz, Mesut Bedri ve Seyhan, Kazım (2007), “Türk ve İngiliz Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı”, **Türk İdare Dergisi (TİD)**, 455, 45-79

Esen, Bülent Nuri (1957), **Anayasa Hukuku ve Siyasi Hukuk**, 5. Baskı, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.

Esmein, Adhémar (1928), **Traité de Droit Constitutionnel**, T.II, 8.éd., Paris.

Evik, Ali Hakan (2006), “1961 ve 1982 Anayasalarının İnsan Hakları Kavramına Yaklaşımı”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (MÜHF-HAD)**, Mehmet SOMER’in Anısına Armağan Özel Sayısı, 12(1-3), 935-948.

Gemalmaz, Mehmet Semih (1994), **Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı**, 3. Bası, İstanbul: Kavram Yayınları.

_____ (2002), **Çocuk ve Genç Haklarına İlişkin Ulusalüstü Belgeler (Bölgesel Sistemler)**, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.

_____ (2003a), **İnsan Hakları Belgeleri: Cilt I**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

_____ (2003b), **İnsan Hakları Belgeleri: Cilt II**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

_____ (2003c), **İnsan Hakları Belgeleri: Cilt III**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

_____ (2004a), **İnsan Hakları Belgeleri: Cilt IV**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

_____ (2004b), **İnsan Hakları Belgeleri: Cilt V**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

_____ (2004c), **İnsan Hakları Belgeleri: Cilt VI**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

_____ (2006a), **Ulusalüstü İnsan Hakları Usul Hukuku Mevzuatı: 1. Kitap (Açıklamalı - Karşılaştırmalı) Birleşmiş Milletler Belgeleri**, İstanbul: Legal Yayıncılık.

_____ (2006b), **Ulusalüstü İnsan Hakları Usul Hukuku Mevzuatı: 2. Kitap - Avrupa Konseyi Belgeleri & Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kuralları Şerhi**, İstanbul: Legal Yayıncılık.

- _____ (2010), **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 7. Bası, İstanbul: Legal Yayıncılık.
- _____ (2011a), **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri I. Cilt Bölgesel Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul: Legal Yayıncılık.
- _____ (2011b), **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri II. Cilt Uluslararası Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul: Legal Yayıncılık.
- _____ (2012a), **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş Cilt 1**, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 8. Bası, İstanbul: Legal Yayıncılık.
- _____ (2012b), **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş Cilt 2**, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 8. Bası, İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Geray, Cevat (1959), “Türkiye’de Toplanma Hürriyetinin Düzenlenmesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (AÜSBFD)**, 14 (4), 100-118.
- Gözler, Kemal (2007), **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, 4. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözlügöl, Said Vakkas (2002), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz Etkisi**, 2. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Gözübüyük, A. Şeref ve Gölcüklü, Feyyaz (2013), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi**, 10. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Gözübüyük, A. Şeref ve Kili, Suna (1982), **Türk Anayasa Metinleri 1839-1980**, 2. Bası, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜSBF) Yayınları No: 496.

Gülmez, Mesut (2004), **Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması**, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Güngör, Şener ve Kavalalı, A. Mümin (1990), **Uygulamada Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri**, Ankara: Yetkin Yayınları.

Hafızoğulları, Zeki (1995), “İnsan Hakları, Polis Görevi ve Yetkisi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD)**, 44(1), 565-585.

Hammarberg, Thomas (2012), **Avrupa’da İnsan Hakları**, (Çev: Ayşen Ekmekci), İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Hançerli, Süleyman ve diğerleri (2013), “Toplumsal Olaylarda ve Kanunsuz Eylemlerde Katılım ve Saldırganlık”, **Polis Bilimleri Dergisi (PBD)**, 15(2), 109-134.

Hauriou, Maurice (1903), **Droit Administratif**, 5.éd., Paris.

_____ (1916), **Principes de Droit Public**, 2.éd., Dalloz, Paris.

HUDOC (2015) “European Court of Human Rights”, Resmi AİHM Kararları İnternet Sayfası: <http://hudoc.echr.coe.int/> (E.T. 09.09.2015)

İçişleri Bakanlığı (2005), **Toplumsal Olay ve Provokasyonları Önleme Rehberi**, Ankara: Strateji Geliştirme Merkezi Başkanlığı Yayınları.

İnceoğlu, Sibel (Ed.) (2013), **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme**, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Janis, Mark W. ve diğerleri (2008), **European Human Rights Law: Text and Materials**, 3rd Edition, Oxford: Oxford University Press.

Joubrel, Albert (1904), **Du Droit de Réunion, Thèse Pour le Doctorat**, Librairie, Générale Plihon et Hommay, Rennes.

Kaboğlu, İbrahim Özden (1989), **Kolektif Özgürlükler**, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi (DÜHF) Yayınları.

_____ (1992), “Dernek ve Toplantı Özgürlükleri” **İnsan Hakları Yıllığı**, 14 (1), 109-129.

_____ (1999), **Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, Güncelleştirilmiş 5. Baskı, İstanbul: AFA Yayınları.

Kale, Nesrin (1992), “Potansiyel Özgürlükten Eylemsel Özgürlüğe”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 25 (2), 753-761.

Kara, Uğur ve diğerleri (2013), **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kazancı (2015), “İçtihat Bilgi Bankası”, Resmi İnternet Sayfası: <http://www.kazancihukuk.com/> (E.T. 09.09.2015)

Kombe, Jean-François Akandji (2008), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler**, İnsan Hakları El Kitapları Serisi No: 7, Belçika: Avrupa Konseyi Yayınları.

Konan, Belkıs (2011), “İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Açısından Osmanlı Devletine Bakış”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (GÜHFD)**, 15(4), 253-288.

Kuçuradi, Ioanna (1996), **İnsan Haklarının Felsefî Temelleri**, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

_____ (2009), **Uludağ Konuşmaları: Özgürlük, Ahlâk, Kültür Kavramları**, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

_____ (2011), **İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları**, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuzu, Burhan (1994), “Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarının İnsan Hakları Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFM)**, 54 (1-4), 71-101.

Menanteau, Maurice (1937), **Les Nouveaux Aspects de La Libertés de Réunion**, Thèse Pour Le Doctorat, Librairie Technique et Economique, Paris.

Metin, Yüksel (2010), “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler”, **Uluslararası İlişkiler**, 7(27), 111-132.

Meydan Larousse (1990), **Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, Cilt:12, İstanbul: Meydan Yayınevi.

Mourgeon, Jacques (1990), **İnsan Hakları**, (Çev: Ayşen Ekmekçi ve Alev Türker), İstanbul: İletişim Yayınları.

Mowbray, Alastair (2007), **Cases and Materials on the European Convention on Human Rights**, 2nd Edition, Oxford: Oxford University Press.

Mumcu, Ahmet ve Küzeci, Elif (2012), **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri (Kavramlar, Evrensel ve Ulusal Gelişimleri, Bugünkü Durumları)**, Yenilenmiş 6. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.

Ozanalp, Şevket (1957), **İdare Hukukunda Toplanma Hürriyeti-Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri**, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Ökçesiz, Hayrettin (1996), **Sivil İtaatsizlik**, 2. Baskı, İstanbul: AFA Yayınları.

Özdek, Yasemin (2004), **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye**, Ankara: TODAİE Yayınları.

Özek, Çetin (2002), “İnsan Hakları Kavramında Yeni Anlayış ve Sınırlamalar”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFM)**, 60(1-2), 135-160.

Özersin, Serdar ve Ruhi, Ahmet Cemal (2012), **1995-2011 Yıllarına Ait Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Türkiye Kararları, Cilt - I**, Ankara: Başkent Üniversitesi Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi Yayınları.

_____ (2012), **1995-2011 Yıllarına Ait Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Türkiye Kararları, Cilt - II**, Ankara: Başkent Üniversitesi Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi Yayınları.

Özlem, Doğan (2014), “Ahlâkta, Hukukta ve Siyasette Özgürlük Kavramı Üstüne”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFM)**, 72(1), 87-94.

Reisoğlu, Safa (2001), **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**, İstanbul: Beta Basım Yayım.

Rolland, Louis (1937) **Précis de Droit Administratif**, Dalloz, Paris.

Salihpaşaoğlu, Yaşar (2009), “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (GÜHFD)**, 13(1-2), 253-281.

Sunay, Reyhan (2001), **Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları**, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.

Şahbaz, İbrahim (2004), “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Türk Yargı Sistemindeki Yeri”, **Türkiye Barolar Birliği (TBB) Dergisi**, (54), 178-216.

Şahin, Adil (2009), “İnsan Hakları Hukukunda Siyasal Parti Özgürlüğü ya da AİHM’nin 30 Haziran 2009 Tarihli “Batasuna Kararı”nı Yeniden Düşünmek”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (AÜSBFD)**, 65 (1), 135-174.

_____ (2010), “Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakların Niteliği Bağlamında Sağlık Hakkının Kapsamı Üzerine Bir İnceleme”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD)**, 59 (4), 711-766.

_____ (2011), “Siyasal Düşünceler Tarihinde “Sınırlı Devlet” Fikrinin Kadimliği ya da Genel Kamu Hukuku Bağlamında İnsan, Özgürlük ve Devlet İktidarı Algısındaki Evrilme”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (GÜHFD)**, XV (3), 311-362.

_____ (2014), **Batı’lı Anlamda Özgürlük Versus İktidar**, Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Tanör, Bülent (1994), **Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu**, Genişletilmiş Yenilenmiş 3. Baskı, İstanbul: BDS Yayınları.

_____ (2013), **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, YKY’de 23. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Tanyar, Ziya Çağa (2011), “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD)**, 60 (3), 593-634.

T.C. Anayasa Mahkemesi (2015), “Kararlar Bilgi Bankası”, Resmi İnternet Sayfası: <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/KararlarBilgiBankasi/> (E.T. 09.09.2015)
<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/> (E.T. 09.09.2015)

Tepe, Harun (2010), “İnsan hakları: Kavram, Kapsam ve Ölçüt”, Selda Çağlar (Ed.), **(Felsefe, Hukuk, Çalışma Ekonomisi, Kentleşme ve Çevre, Maliye)**

Disiplinlerarası Yaklaşımla İnsan Hakları, 1. Baskı *içinde* (1-32), İstanbul: Beta Yayınları.

Tezcan, Durmuş ve diğerleri (2002), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, Ankara: Seçkin Yayınları.

Tezcan, Durmuş ve diğerleri (2011), **İnsan Hakları El Kitabı**, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.

Torun, Yıldırım (2007), "İnsan Hakları", **Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, (16), 415-424.

Türk Dil Kurumu (2015), "Güncel Türkçe Sözlük", Resmi İnternet Sayfası: www.tdk.gov.tr (E.T. 09.09.2015)

UYAP (2015), "Bilgi Bankası (Danıştay Kararları)", Resmi İnternet Sayfası: <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb/> (E.T. 09.09.2015)

UYAP (2015), "Bilgi Bankası (Yargıtay Kararları)", Resmi İnternet Sayfası: <http://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb/> (E.T. 09.09.2015)

Uygun, Oktay (2011), **Kamu Hukuku İncelemeleri: İnsan Hakları, Demokrasi, Hukuk Devleti, Egemenlik**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Ünal, Şeref (1994), "Anayasa Hukuku ve Milletlerarası Sözleşmeler Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanması", **Anayasa Yargısı Dergisi**, (11), 39-60.

_____ (1997), **Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku**, Ankara: Yetkin Yayınları.

Yanık, Murat (2008), "1982 Anayasası'nın İnsan Hakları Anlayışının Uluslararası Belgeler ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (GÜHFD)**, 12(1-2), 1133-1161.

Yarsuvat, Duygun (1967), “Siyasi Hürriyet Aleyhinde Cürümler (Türk Ceza Kanununda Toplantı Hürriyetinin Korunması)”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFM)**, 33(3-4) 101-121.

_____ (1968), **Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri**, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi (İÜHF) Yayınları.

Yıldırım, Zeki (2012), “Türkiye’de İfade ve Basın Özgürlüğü Sorunu; Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İfade ve Basın Özgürlüğü Alanında Yapılan Çalışmalar”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 16(1-2), 53-86.

Yıldız, Mustafa (1999), “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İşlevsel Konumu”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (MÜHF-HAD)**, Selâhattin Sulhi Tekinay’ın Hatırasına Armağan Özel Sayısı, 11(1-3), 679-728.

ÖZGEÇMİŞ

21.06.1989 tarihinde Osmaniye'nin Kadirli ilçesinde doğdum. İlkokulu Söğütlüdere Köyü İlkokulu, ortaokulu Kadirli Derviş Paşa İlköğretim Okulu, liseyi ise Bitlis Nurullah EREN Anadolu Öğretmen Lisesinde tamamladım.

2010 yılında, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi ile çift ana dal programı olarak Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldum.

2013 yılında, Karadeniz Teknik Üniversitesi Hukuk Fakültesi ile Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programını tamamladım.

Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kamu Hukuku Ortak Doktora Programına devam etmekteyim.